

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย
“การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของ
ชุมชน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

โดย
นายสังเวียน ดวงสุภา และคณะ

กรกฎาคม 2547

สัญญาเลขที่ RDG46N0034

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

“การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของ
ชุมชน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

คณะผู้วิจัย

1. นายสังเวียน ดวงสุภา	นักวิจัย
2. นายสันติรัฐ สุปินธรรม	ผู้ช่วยนักวิจัย
3. นายชนสาร พรมรัตน์	ผู้ช่วยนักวิจัย
4. นางสาวพิณ โยธา	ผู้ช่วยนักวิจัย
5. นายรศ สังข์สุทธิ	ผู้ช่วยนักวิจัย
6. น.ส.อุดมทรัพย์ ทั้งเชียงใหม่	ผู้ช่วยนักวิจัย
7. นางเทียมจันทร์ ดวงสุภา	ผู้ช่วยนักวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับ ครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความ ยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและ รูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของ

กระบวนการวิจัยมากกว่า ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็น พี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และ นักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการ โดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อรายงานผลการดำเนินงาน งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2546 ถึง เดือนมกราคม 2549 ซึ่งเป็นระยะที่ดำเนินงานช่วงแรกถึงช่วงสุดท้ายของทีมงานวิจัยและกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนเป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจ สืบค้นหาภูมิปัญญาและผู้รู้ในพื้นที่ ซึ่งทีมงานวิจัยได้ไปศึกษา พัฒนาหลักสูตรและนำเอาองค์ความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงในพื้นที่ และนำเข้าไปสู่โรงเรียนนาร่อง 6 โรงเรียน และกับอีก 2 ศูนย์การเรียนรู้ ในอำเภอขุนยวม คือ

- 1) โรงเรียนพุทธเกษตรขุนยวม
- 2) โรงเรียนบ้านแม่อุคหลวง
- 3) โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน
- 4) โรงเรียนบ้านปางคอง
- 5) โรงเรียนบ้านหัวปอน
- 6) โรงเรียนบ้านแม่สุริน
- 7) ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านพะยอม สังกัดศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
- 8) ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่อ

นอกจากนี้รายงานวิจัยฉบับนี้ได้เสนอความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาการทำงานวิจัย การทบทวนเอกสารข้อมูล บริบทชุมชน วิธีการดำเนินงาน กระบวนการทำงานวิจัย เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ซึ่งในการทำงานครั้งนี้ได้ดำเนินงาน 3 ตำบล คือ ตำบลขุนยวม ตำบลแม่อุค ตำบลแม่ขมน้อย อีกทั้งในการทำงานครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เข้าร่วมสนับสนุน ทั้งภาคการปกครองและภาคการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสุรพล สัตยารักษ์ อดีตนายอำเภอขุนยวม อาจารย์ประหยัด เงินใสศึกษานิเทศก์ 7 และอาจารย์กรรมจักร์ กระจำวงษ์ ศึกษานิเทศก์ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 ตลอดจนคุณบริบูรณ์ วชิรานุกภาพ ผู้จัดการธนาคารกรุงไทยสาขาขุนยวม ซึ่งได้กรุณาเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำด้วยดีมาโดยตลอด และที่จะลืมเสียมิได้ก็คือ คณะผู้บริหารสถานศึกษา คณะครูและนักเรียนทั้ง 6 โรงเรียน กับอีก 2 ศูนย์การเรียนรู้ ตลอดจนหม่อมวลมิตรและเพื่อนๆ ทีมงานวิจัยทุกคน ที่ได้ให้กำลังและสนับสนุนงานวิจัยนี้ ด้วยดีมาโดยตลอด ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

หวังว่ารายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ฯ เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนไม่มากนักน้อย

ทีมงานวิจัย

กรกฎาคม 2547

บทคัดย่อ

การวิจัยหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอำเภอขุนยวม ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์เกษตรอินทรีย์ของอำเภอขุนยวม
2. เพื่อศึกษาปัญหาด้านการเกษตรของอำเภอขุนยวม
3. เพื่อสืบหาผู้ที่มีความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์
4. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์
5. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการหลักสูตรฝึกอบรมด้านเกษตรอินทรีย์
6. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
7. เพื่อให้เกิดหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อชุมชนของอำเภอขุนยวมอย่างยั่งยืน

พื้นที่ดำเนินงานวิจัย 3 หมู่บ้าน 2 ตำบล คือ

- ตำบลแม่ฮูดอ (บ้านหัวแม่สุริน, บ้านพะยอย หมู่ 2)
- ตำบลขุนยวม (บ้านขุนยวม หมู่ 1 และหมู่ 2)

ผู้ร่วมวิจัยประกอบด้วยกลุ่มเกษตรกร

- ตำบลแม่ฮูดอ (บ้านหัวแม่สุริน, บ้านพะยอย หมู่ 2)
- ตำบลขุนยวม (บ้านขุนยวม หมู่ 1 และหมู่ 2)
- คณะครูผู้บริหารสถานศึกษาและโรงเรียนประถมศึกษา 6 โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 1
- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านพะยอย หมู่ 2 ตำบลแม่ฮูดอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่อ หมู่ 1 ตำบลขุนยวม
- องค์กรปกครองท้องถิ่น หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน องค์กรเครือข่ายชุมชน

กระบวนการทำงานวิจัยมี 10 กิจกรรมคือ

- 1) เตรียมชุมชน
- 2) เลือกพื้นที่เป้าหมาย
- 3) สำรวจสภาพปัญหาความต้องการของชุมชน
- 4) วิเคราะห์ สังเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน
- 5) กำหนดความต้องการ
- 6) กิจกรรมการเรียนรู้การสอน
- 7) การสรุปผลประเมินผล

- 8) คืบข้อมูลและหลักสูตรท้องถิ่นสู่ชุมชน
- 9) ปรับปรุงแก้ไขเอกสาร / การจัดการเอกสาร
- 10) นำเสนอผลงานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ

- ช่วงที่ 1 ขั้นเตรียมการ เตรียมความพร้อมชุมชน สร้างความเข้าใจ สำรวจสภาพปัญหาของชุมชน วิเคราะห์ปัญหา สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
- ช่วงที่ 2 การดำเนินงานจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ครู ผู้เรียน โดยนำสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชนเป็นแนวทางการดำเนินงานเพื่อร่วมกันหารูปแบบที่เหมาะสม
- ช่วงที่ 3 ระดมความคิด กำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร ทดลองจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ปฏิบัติการจริง สรุปผลประเมินผล คืบข้อมูลหลักสูตรท้องถิ่นสู่ชุมชน โดยภาพรวมความเหมาะสมกับสภาพปัญหาของท้องถิ่นขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ที่จะนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่จริง

ผลการดำเนินงานวิจัยทั้งหมดบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ทำให้ได้หลักสูตรท้องถิ่น เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ เกิดความพึงพอใจและเหมาะสมกับสภาพปัญหาของชุมชน เพราะเป็นหลักสูตรที่มาจากความต้องการของชุมชนจริงๆ ชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมและให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่มาจากชุมชนเองจริงๆ

สารบัญ

	หน้า
บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	
กิตติกรรมประกาศ	
บทคัดย่อ	
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	
1. ความเป็นมาและความสำคัญ	1
2. วัตถุประสงค์	3
3. คำถามวิจัย	3
4. ขอบเขตพื้นที่	3
5. กลุ่มเป้าหมาย	3
6. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	4
7. รูปแบบและวิธีการดำเนินงานวิจัย	4
8. แผนการดำเนินการวิจัย	5
9. ระยะเวลาและงบประมาณ	5
10. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	6
11. บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	6
12. นิยามศัพท์	6
13. ที่ปรึกษา / คณะวิจัย / ทีมวิจัย	7
14. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย	9
บทที่ 2 บริบทชุมชน 3 หมู่บ้าน	
2.1 บริบทชุมชนในพื้นที่ ต.ขุนขอม 2 หมู่บ้าน	10
2.2 บริบทหมู่บ้านพะยอย	23
บทที่ 3 กระบวนการวิจัยโดยชุมชนมีส่วนร่วม	
3.1 กรอบแนวคิดและการแบ่งช่วงเวลาดำเนินการวิจัย	33
3.2 กระบวนการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 1	35
- เวทีทำความเข้าใจเตรียมชุมชนและทีมงาน 3 หมู่บ้าน (2 ครั้ง)	35

-	เวทีศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน	38
-	เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์จากผู้รู้ประจำเดือน	41
-	เวทีกำหนดความต้องการวิเคราะห์สภาพปัญหาของแต่ละหมวดหมู่ของปัญหา	42
-	จัดเวทีระดมความคิดเห็น แนวทางการร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ฯ	43
-	เวทีกำหนดแนวทางร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ฯ อำเภอขุนยวม	45
-	สรุปเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน	46
-	สรุปเวทีเสวนาวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์	47
-	สรุปเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน	50

3.3 กระบวนการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 2 51

-	เวทีทบทวนแผนการดำเนินงาน	51
-	เวทีเสวนาทีมงานวิจัยและทีมที่ปรึกษาวิจัย	52
-	เวทีทดลองการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์	53
-	เวทีประชุมติดตามงานวิจัยประจำเดือน	55
-	เวทีติดตามการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ในสถานศึกษา	59
-	เวทีประชุมแลกเปลี่ยนติดตามการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่น	62
-	เวทีแลกเปลี่ยนติดตามการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ในสถานศึกษา	64
-	เวทีแลกเปลี่ยนติดตามการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ในสถานศึกษา	66

3.4 กระบวนการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 3 69

-	เวทีทบทวนหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ เข้าใจแนวทางการพัฒนาหลักสูตร	69
-	สรุปเวทีแลกเปลี่ยนปฏิบัติการเรียนรู้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ฯ	71
-	สรุปเวทีปฏิบัติการเรียนรู้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ฯ	74
-	เวทีสรุปผลการดำเนินงานวิจัยช่วงที่ 3 สู่ชุมชน	77

บทที่ 4 ผลการดำเนินงานวิจัยในเชิงเนื้อหา

4.1	สถานการณ์เกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม	79
4.2	ปัญหาด้านการเกษตรอำเภอขุนยวม	90
4.3	องค์ความรู้ ผู้รู้ ด้านเกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม	100
4.3.1	องค์ความรู้จากงานวิจัย	
4.3.2	องค์ความรู้จากประสบการณ์งานพัฒนา	106
4.3.3	องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น	107

ตัวอย่างองค์ความรู้บ้านพะยอม

1) ความเชื่อกับวิถีทางการเกษตร “ปะกาเกอญอ” 107

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับ “ไร่หมุนเวียน” 109

ตัวอย่างภูมิปัญญาการปลูกข้าวนาคนพื้นเมือง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.34 ผู้รู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน 128

บทที่ 5 หลักสูตรเกษตรอินทรีย์

5.1 กระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ 129

5.2 การกำหนดหัวข้อเนื้อหาเป็นร่างหลักสูตร 130

5.3 ตัวอย่างหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ 135

5.4 สรุปผลการทดลองสอนหลักสูตรเบื้องต้น 162

บทที่ 6 สรุปและวิเคราะห์ผล

6.1 ด้านกระบวนการจัดทำหลักสูตร 163

6.2 วิเคราะห์ผลการจัดทำหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม 166

6.3 ปัญหาในการดำเนินงาน 169

6.4 ผลกระทบกับผู้เกี่ยวข้องและบทเรียนจากงานวิจัย 170

6.5 ข้อเสนอแนะ 173

6.6 สรุป 174

ประวัตินักวิจัย

บรรณานุกรม

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

สืบเนื่องอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ที่มีประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ถึงแม้ว่าพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกจะไม่มากนัก แต่ด้วยประชากรส่วนหนึ่งเป็นชาวไทยภูเขา ทำให้พื้นที่ทำกินอยู่บนพื้นที่สูงเป็นส่วนใหญ่ของอำเภอขุนยวม

ประชากรของอำเภอขุนยวมจึงไม่ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ จึงมีคนรุ่นใหม่เท่านั้นที่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในระดับสูง แต่เมื่อจบการศึกษามาแล้วไม่ยอมประกอบอาชีพทางการเกษตรเท่าไรนัก เนื่องจากอาจเป็นเพราะความรู้ที่เรียนมาไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพ่อแม่ ตลอดจนครอบครัวผู้เรียน ประกอบกับค่านิยมของการทำงานอย่างมีหน้ามีตา อาทิเช่น รับราชการที่มีเงินเดือน ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญต่ออาชีพเกษตรกร อาชีพเหล่านี้จึงมีความสำคัญน้อยลงไปเรื่อยๆ จนชาวไร่ชาวนาส่วนหนึ่งพยายามที่จะขายไร่นาเพราะไม่มีลูกหลานสานต่อ แล้วอพยพไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ

นอกจากนี้ภาพการเกษตรแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไปตามกระแสของเกษตรเชิงเศรษฐกิจที่ต้องปลูกเพื่อขาย ทำให้มีการเร่งรีบในการผลิต ดังนั้นเกษตรกรจึงหันมาใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเพิ่มขึ้น ผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อ 3 ประการ คือ

- (1) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การถางป่าเพื่อการเพาะปลูกและสารเคมีตกค้างไหลลงสู่แม่น้ำ
- (2) สุขภาพของเกษตรกรทรุดลงและเจ็บป่วยบ่อยขึ้น
- (3) เกษตรกรมีหนี้สินมากขึ้นในแต่ละปี ทั้งจำนวนผู้กู้และวงเงินกู้ที่สูงขึ้นของเกษตรกร

ในอำเภอขุนยวมจะปลูกพืชตามลักษณะของพื้นที่การเพาะปลูก โดยแบ่งได้ดังนี้

1) ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ เช่น แม่น้ำยวม แม่น้ำปอน พื้นที่เพาะปลูกได้แก่ปลูกข้าวแบบดำนาฤดูฝนปลูกกระเทียมและถั่วเหลืองในฤดูหนาวต่อฤดูร้อน การปลูกข้าวของคนขุนยวม ที่เป็นชนพื้นเมืองจะเป็นการเพาะปลูกไว้กินให้พอในตลอดปี และสำหรับผู้ที่มีที่ดินมาก และเพาะปลูกได้มากเกินกว่าที่จะเก็บไว้บริโภค ก็จะนำออกขายส่วนหนึ่ง แต่ก็มีเกษตรกรบางรายที่ต้องขายข้าวก่อนเพื่อนำไปใช้หนี้สหกรณ์ หรือ ธกส. หรือบางรายอาจจะไม่ได้ข้าวไว้บริโภคเลยเพราะจะต้องจ่ายเป็นค่าแรงของลูกจ้างที่มาช่วยทำนา ซึ่งเริ่มตั้งแต่ไถนาจนกระทั่งเก็บเกี่ยวและนวดข้าว การเพาะปลูกกระเทียมของเกษตรกรของอำเภอขุนยวมจะเป็นการปลูกเพื่อบริโภคไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะขายให้พ่อค้ามากกว่า เนื่องจากกระเทียมอำเภอขุนยวมมีคุณภาพที่ดี มีพ่อค้ามารับซื้อเพื่อเอาไปจำหน่ายเพื่อบริโภคและจำหน่ายเพื่อที่จะเป็นพันธุ์ในการเพาะปลูก เพราะกระเทียมจากอำเภอขุนยวมส่วนใหญ่กลีบสมบูรณ์ ไม่ฝ่อง่ายและกลีบเป็นสีม่วง กลิ่นฉุน โดยพ่อค้าจังหวัดลำพูนจะชอบซื้อกระเทียมของเกษตรกรอำเภอขุนยวมไปปลูกมาก แต่ระยะหลังเกษตรกรที่ปลูกกระเทียมหันมาใช้สารเคมีกันมาก ทำ

ให้เกิดภาวะต้นทุนสูง แต่ราคาต่ำเดิม คุณภาพก็ต่ำลง แต่การปลูกถั่วเหลืองจะไม่ค่อยมีปัญหามากนัก เพราะถั่วเหลืองปลูกง่ายโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง เมื่อราคาต่ำเดิม ต้นทุนการเพาะปลูกต่ำก็ ยิ่งถือว่าได้เงินอยู่บ้าง

2) ในเขตบนภูเขา ชาวไทยภูเขาที่เป็นเผ่ากระเหรี่ยงจะปลูกข้าวไร่และพืชพื้นบ้านอื่นๆ เช่น ในฤดูฝนจะปลูกข้าวโพด ถั่วเหลือง พักทอง แดงกวาดอย (ผลใหญ่ขนาดฟักเขียว) พอถึงฤดูแล้ง จะไม่เพาะปลูกมากนัก อาจเป็นเพราะไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก สำหรับชาวเขาเผ่าม้งใน ตำบลแม่ฮอดและตำบลแม่ขมน้อยจะเน้นการปลูกพืชผักเพื่อการจำหน่ายตลอดปี เช่น กะหล่ำปลี แครอท มะเขือเทศและผักกาดขาวปลี แต่ชาวม้งจะปลูกข้าวไร่กิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะลงมาเช่าที่นาของ เกษตรกรอำเภอขุนยวมทำ โดยจะเช่าประมาณ 10 – 30 ไร่ / ครอบครั้ว หรือบางครั้วเรือนไม่ปลูกข้าวแต่ จะขายพืชผักและนำเงิน ไปซื้อข้าวกินแทน

ความรู้ด้านเกษตร การพัฒนาการเกษตร ความเข้าใจระบบสหกรณ์และการตลาดยังมีไม่มากนัก เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ทำไร่นาจะเป็นรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย และรุ่นพ่อแม่ที่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว อีกทั้งไม่ค่อยจะมีคนรุ่นต่อไปที่มีความรู้มาสานต่องานเกษตรกรรมที่ทำอยู่ และเด็กรุ่น หลังมักจะมองงานในไร่นาว่าเป็นงานหนัก แคร่ร้อน เหนื่อย ได้เงินไม่คุ้มค่า จึงไม่ค่อยสนใจหรือไม่ทำเลย

ด้วยสภาพดังกล่าวทำให้คนชุมชนกลุ่มหนึ่งตั้งเครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ขึ้น โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อการปรับวิถีชีวิตในการทำเกษตรที่ใช้สารเคมีและค่านิยมที่ไม่อยากทำนามาสู่การทำ เกษตรอินทรีย์และการเป็นอยู่อย่างพอเพียง ตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ปัจจุบัน ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มเครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ได้จัดการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นในการ ขยายองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์กับการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน เพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของ ผู้เรียนและชุมชน ที่ปัจจุบันประกอบอาชีพทางการเกษตร ด้วยสภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวย อีกทั้งอาหารยังเป็น สิ่งสำคัญในปัจจัยสี่แห่งการดำรงชีวิต ในการพัฒนาสิ่งใดที่เป็นวัตถุประสงค์ตามแต่ชีวิตมนุษย์จะขาดซึ่ง อาหารไม่ได้เลย และจากนโยบายของรัฐบาลที่สุขภาพของประเทศไทย ที่ต้องการส่งผลิตผลด้านการ เกษตรส่งออกสู่ตลาดโลก และแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถที่ต้องการ ให้ประเทศไทยเป็นคลังอาหารโลกที่มีคุณภาพและปลอดภัยจากสารเคมี

ในเดือนสิงหาคม 2545 ที่ผ่านมามีการประชุมสัมมนาเรื่องการเกษตรที่ยั่งยืนของชาว เกษตรกรอำเภอขุนยวมขึ้น ที่ศูนย์ส่งเสริมเพื่อการพัฒนา บ้านหนองป่าก่อ อำเภอขุนยวม จังหวัด แม่ฮ่องสอน โดยได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จากภาพความ ต้องการของผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ครู นักเรียน และชาวบ้าน มีความเห็นตรงกันว่า ควรสร้างเกษตรกรจากฐานลูกหลานให้มีความรู้ คุณภาพและภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกร ไม่เช่นนั้น อำเภอขุนยวมจะไม่มีใครอยากเพาะปลูก ปล่อยให้ที่นารกร้าง และชาวขุนยวมอาจจะต้องซื้อผลิตผลจาก

ที่อื่นก็ได้ จึงได้หารือกันว่าจะทำอย่างไรที่จะเกิดการพัฒนเกษตรอย่างยั่งยืนในวิถีชีวิตทางเกษตรอินทรีย์

การศึกษาจึงถูกนำมาเป็นเครื่องมือที่ต่อเนื่องกับความรู้เกษตรอินทรีย์และสร้างทัศนคติสู่รุ่นต่อไป การปฏิรูปการศึกษาที่เอื้อต่อการทำหลักสูตรท้องถิ่นได้ในสถานศึกษาจึงเป็นโอกาสที่ดีที่สุดต่อคนรุ่นใหม่ให้เป็นไปตามเป้าหมาย ดังนั้นคนชุมชนจึงต้องเข้ามาช่วยกันสร้างหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนเพื่อให้มีการเรียนด้านการเกษตรที่ชาญฉลาด ทันเหตุการณ์ ทันโลก มีความคิดพัฒนาตลอดเวลา มีความเข้าใจและสามารถบริหารระบบสหกรณ์ให้มีคุณภาพ รักท้องถิ่นและภาคภูมิใจในความเป็นมาของชาวนา

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์เกษตรอินทรีย์ของอำเภอขุนยวม
- 2.2 เพื่อศึกษาปัญหาเกษตรอินทรีย์ของอำเภอขุนยวม
- 2.3 เพื่อสืบค้นหาผู้ที่มีความรู้การทำเกษตรอินทรีย์
- 2.4 เพื่อศึกษาองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์
- 2.5 เพื่อศึกษาองค์ความรู้การจัดหลักสูตรการฝึกอบรมด้านการเกษตร
- 2.6 เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรเกษตรอินทรีย์
- 2.7 เพื่อให้เกิดหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อชุมชนของอำเภอขุนยวม อย่างยั่งยืน

3. คำถามวิจัย

การสร้างรูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อเกษตรกรอำเภอขุนยวมควรเป็นอย่างไร

4. ขอบเขตพื้นที่

กลุ่มเกษตรกรบ้านพะยอม หมู่ที่ 2 ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และบ้านขุนยวม หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ศูนย์กลางการดำเนินงาน

1. ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่อ หมู่ที่ 1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. ศูนย์การเรียนรู้ชาวไทยภูเขา "แม่ฟ้าหลวง" บ้านพะยอมหมู่ที่ 2 ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

5. กลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ๆ ละ 10 คน ดังนี้

- 5.1 กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมทำหลักสูตรทดลองการปฏิบัติงาน หมู่ที่ 2 ตำบลขุนขวม อำเภอ ขุนขวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 10 คน
- 5.2 กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมทำหลักสูตรทดลองการปฏิบัติงาน หมู่ที่ 1 ตำบลขุนขวม จังหวัด แม่ฮ่องสอน จำนวน 10 คน
- 5.3 กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมทำหลักสูตรทดลองการปฏิบัติงาน หมู่ที่ 2 ตำบลขุนขวม อำเภอ ขุนขวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 10 คน
- 5.4 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตร จำนวน 10 คน

6. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 6.1 ตำราสภาพปัญหาของชุมชน โดยวิธีประเมินสถานะชนบทแบบเร่งด่วน
- 6.2 วิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชน และความต้องการของผู้เรียนวิธี NP วิธีกางปลา และวิธี ดันไม้ปัญหา

7. รูปแบบและวิธีการดำเนินการวิจัย

- 7.1 การวิจัยหัวข้อรูปแบบหลักสูตรเกษตรกรอินทรีย์กับการพัฒนาเพื่อท้องถิ่นที่ยั่งยืน อำเภอ ขุนขวม เป็นการวิจัยปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม โดยมีเนื้อหาการพัฒนาหลักสูตรแสดง ขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ
 รูปแบบที่ 1 เกิดจากปัญหาของบุคคลหรือชุมชน
 รูปแบบที่ 2 เกิดจากความต้องการหรือความจำเป็นของชุมชน
 รูปแบบที่ 3 แม้จะไม่มีปัญหาเร่งด่วนดังเช่นสองรูปแบบข้างต้น แต่เพื่อรักษาประเพณี วัฒนธรรมหรือแนวทางการดำรงชีวิตอันดีงามของหมู่บ้านหรือชนเผ่า
- 7.2 ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น
 1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองชีวิตจริง เป็นหลักสูตรที่สร้างจากสิ่งที่เป็นปัญหาที่สอน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา
 2. เป็นหลักสูตรที่บูรณาการกับวิชาต่าง ๆ ได้
 3. เป็นหลักสูตรระยะสั้นที่เป็นปัจจุบันที่ตรงกับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ในปัจจุบัน
 4. เป็นหลักสูตรที่ครู ผู้เรียน และชุมชนจะเป็นผู้ที่ร่วมกันสร้างหลักสูตรของเหตุการณ์ หรือปัญหาในขณะนั้นการพัฒนาท้องถิ่นแยกเป็น 2 ลักษณะ คือ
 ลักษณะที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น
 ลักษณะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรแกนกลาง

7.3 วิธีการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 1 สํารวจสภาพปัญหาชุมชน โดยการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดความต้องการในการเรียนรู้ของแต่ละหมวดปัญหา

ขั้นตอนที่ 3 เขียนแผนการสอนตามความต้องการที่กำหนดแต่ละประเด็นตามหัวข้อต่อไปนี้

1) หัวข้อเนื้อหา

2) สาระสําคัญ

3) ขอบเขตของเนื้อหา

4) จุดประสงค์ทั่วไป

5) จุดประสงค์เฉพาะ

6) กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการ I.P.O. ตามวิธีของ
ทฤษฎีเป็นระบบ

7) สื่อการเรียนการสอน

8) ประเมินผล

ขั้นตอนที่ 5 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 6 ประเมินผล

8. แผนการดำเนินการวิจัย

8.1 เตรียมชุมชนทำความเข้าใจเลือกพื้นที่เป้าหมาย

8.2 เวทีสำรวจสภาพปัญหาความต้องการของชุมชน

8.3 เวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ สภาพของชุมชนและความต้องการของผู้เรียน

8.4 เวทีกำหนดความต้องการของผู้เรียนรู้ของแต่ละหมวดปัญหา

8.5 เวทีระดมความคิดเห็นจัดการเรียนการสอนและความต้องการ

8.6 เวทีจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

8.7 เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนการสอนประจำเดือน

8.8 เวทีการสรุปผล ประเมินผล

8.9 เวทีคืนข้อมูลและหลักสูตรท้องถิ่นสู่ชุมชน

8.10 ปรับปรุงแก้ไขเอกสาร จัดพิมพ์เข้ารูปเล่ม

8.11 นำเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

10. ผลที่คิดว่าจะได้รับการวิจัย

- 10.1 ได้ทราบข้อมูลถึงสถานการณ์เกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม
- 10.2 ได้ข้อมูลปัญหาเกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม
- 10.3 ได้ข้อมูลผู้รู้เกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม
- 10.4 ได้องค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม
- 10.5 ได้องค์ความรู้การจัดหลักสูตร การฝึกอบรมด้านเกษตรอินทรีย์
- 10.6 ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรเกษตรอินทรีย์
- 10.7 ได้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อชุมชนของอำเภอขุนยวม

11. บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 11.1 ครู ศสช. ครูอาสาฯ ครูประจำกลุ่ม กศน. อำเภอขุนยวม ชาวบ้านผู้เรียน ตำบลแม่อุคอ ตำบลแม่ขมน้อย
- 11.2 เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการด้านการศึกษาออกโรงเรียน นักวิชาการ สปอ.ขุนยวม ศ.น สปอ.ขุนยวม
- 11.3 องค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุคอ ตำบลแม่ขมน้อย
- 11.4 หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น พัฒนาชุมชน สำนักงานการประถมศึกษา สาธารณสุข หน่วยจัดการต้นน้ำแม่สะมาด โครงการอนุรักษ์ร่องเท้านารีบ้านพะยอย สำนักงานเกษตรอำเภอขุนยวม ศูนย์ส่งเสริมฯ ชาวเขาแม่อุคอ
 - เครือข่ายองค์กรชุมชนอำเภอขุนยวม
 - เครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่อำเภอขุนยวม
 - ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่อ
 - โรงเรียนพุทธเกษตรอำเภอขุนยวม

นิยามศัพท์

เกษตรอินทรีย์ หมายความว่า การทำเกษตร (ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์) ที่ไม่ใช้สารเคมีที่มนุษย์ทำขึ้น แต่ใช้วัสดุจากธรรมชาติแทน เพื่อลดพิษภัยที่อาจเกิดจากสารเคมีทั้งในดิน ในน้ำ ในอากาศ และในผลผลิต

หลักสูตรท้องถิ่น คือ หลักสูตรที่สถานศึกษา ครูและผู้เรียนร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในชีวิตจริง เรียนแล้วเกิดการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีคุณภาพและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมอย่างมีความสุข หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่มาจากปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเป็นหลักที่ปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตจริงของผู้เรียนในท้องถิ่นอย่างครบวงจร หรือเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแต่ไม่มีในหลักสูตรแกนกลาง

หลักสูตรแกนกลาง คือ หลักสูตรที่สร้างขึ้นจากส่วนกลาง เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ เป็นเรื่องส่วนรวม หรือสิ่งที่เป็นอย่างกลางๆ

รูปแบบ หมายความว่า ถ้าโครงสร้างที่กำหนดให้โดยเฉพาะท้องถิ่นอำเภอขุนยวม

การพัฒนา หมายความว่า การทำให้ดีขึ้น ดีกว่าเดิม

ยั่งยืน หมายความว่า อยู่นาน มีชีวิตอยู่คงทน

เกษตรกร หมายถึง ผู้ทำการเกษตรกรรมในพื้นที่อำเภอขุนยวม

ที่ปรึกษาคณะวิจัย

1. นายประหยัด เงินใส ศึกษานิเทศก์
2. นายพงษ์ศักดิ์ บุญเป็ง ผอ. ศปอ.ขุนยวม
3. นายวัลลภ สุวรรณอากาศ หัวหน้าโครงการวิจัยการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นฯ
4. นายบุญสุข เตือนชวัลย์ หัวหน้าโครงการวิจัยทางเลือกที่เหมาะสมในการผลิตกระเทียมฯ
5. นายสมชัย แซ่ตัน ศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ
6. นายบริบูรณ์ วชิรานุกภาพ ผู้จัดการธนาคารกรุงไทยสาขาขุนยวม
7. นายสุวิทย์ วารินทร์ โครงการวิจัยรูปแบบการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตผู้การลด ละ เลิกการใช้สารเคมีฯ
8. นายพัฒนา ไชยพันโท เจ้าหน้าที่ศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ
9. นายทวี ถิ่นวนา ผู้ประสานงานโครงการจัดการทรัพยากรฯ ลุ่มน้ำยวม
10. น.ส.กรรณิการ์ กระจ่างวงศ์ ศึกษานิเทศก์อำเภอขุนยวม
11. เกษตรอำเภอขุนยวม
12. หัวหน้าหน่วยจัดการอนุรักษ์ต้นน้ำแม่สะมาด อ.ขุนยวม
13. ครูใหญ่โรงเรียนแม่อุคคหลวง
14. ครูใหญ่โรงเรียนห้วยปอน
15. ผอ. โรงเรียนห้วยแม่สุริน
16. นายภาสกร สุขเยี่ยม สถาบันสี่แยกอินโคจีน

คณะผู้วิจัย

1. นายสังเวียน ดวงสุภา นักวิจัย
2. นายชนสาร พรหมรัตน์ ผู้ช่วยนักวิจัย
3. นายสันติรัฐ สุปินธรรม ผู้ช่วยนักวิจัย

ทีมวิจัย

1. นายรศ สันต์สุทธิ์	หัวหน้าทีม
2. นายพิเชษฐ เหล่าทอง	ทีมวิจัย
3. นายอาคม สกุลมหาสิงห์	ทีมวิจัย
4. น.ส. อุดมทรัพย์ ทังเชียงใหม่	ครู ศศช.
5. นายพะฉ่อยมู ปองพัฒนกิจ	เกษตรกร
6. นายพะโกคำ ปองพัฒนกิจ	เกษตรกร
7. ว่าที่ร้อยโทเจริญ ศรีโพธา	เจ้าหน้าที่โครงการพระราชดำริ
8. นายทรงศักดิ์ สอนเพ็งครุณีเทศก์	ศศช.
9. นางอัญชลี แหล่งป่าหมื่น	เกษตรกร
10. นายสมชัย ห้วยสาม	เกษตรกร
11. น.ส. ระพีพรรณ ศรีทองอ่อน	กศน. ตำบลขุนยวม
12. นายแพง การุจินดา	เกษตรกร
13. นายจรูญ บุญทา	เกษตรกร.
14. นางเทียมจันทร์ ดวงสุภา	ครูโรงเรียนแม่สะเป่ได้

รายชื่อกลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ

หมู่ที่ 2 บ้านพะยอย ตำบลแม่ฮูคอ อำเภอขุนยวม

1. นายพะโกคำ	ปองพัฒนกิจ
2. นายพะฉ่อยมู	ปองพัฒนกิจ
3. นายสำคาส่วย	ปองพัฒนกิจ
4. นายสิทธิชาติ	กอร์ปสุจริต
5. นายบุญส่ง	ตระกูลเลิศสุข
6. นายสมชัย	ห้วยสาม
7. นายเดชา	โชควิบูลย์ชัย
8. นายธำรงค์	บุญชูตรงจิต
9. นายไพศาล	ไมตรีจิตวิวัฒน์
10. นายวิชัย	ธัญศุกิจ

หมู่ที่ 1 บ้านขุนยวม ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม

1. นายกำเล่	กรองเกียรติดี
2. นางสุพิน	เกษม

3.นางมาลัย	สารวัตร
4. นายบุญมา	ไวยกรณ์
5. นายทองอินทร์	ขุนยวมอนุรักษ์
6.นายประวิทย์	ผ่องพันธ์
7.นางวิไล	มุงธรรม
8.นายสุพจน์	แสงอินดีะ
9.นายจำรูญ	อรุณเบิกฟ้า
10.นายมนต์	มหาชัย

หมู่ที่ 2 บ้านขุนยวม ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม

1.นายจำรูญ	บุญทา
2.นางบัวเขียว	บุญทา
3.นายกันธิมา	คำมูล
4.นายวรรณ	พงศ์แก้ว
5.นายคูสิต	บุญทา
6.นายเปลออะเจ	อมรชัยสวัสดิ์
7.นายกระแสน	คำมูล
8.นายสมจิต	กระจายกุล
9.นายมานิต	ทองประกายดาว
10.นายพะหน้า	รักป่าไม้

บทที่ 2

บริบทชุมชน 3 หมู่บ้าน

2.1 บริบทชุมชนในพื้นที่ ต.ขุนยวม 2 หมู่บ้าน

ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 882801

ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 884808

2.1.1 ความเป็นมา

เมืองขุนยวมเป็นหมู่บ้านเล็กๆ มีตั้งแต่เหนือลำห้วยซึ่งติดอยู่กับวัดโพธารามขึ้นไปทางทิศเหนือถึงศาลากลางเจ้าพ่อหลักเมือง แต่เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า “กุ่มลม” เพราะเหตุว่าหมู่บ้านนี้มีอากาศหนาวเย็นเนื่องจากมีลมผ่านอยู่ตลอดเวลา ในอดีตเป็นถิ่นที่อยู่ของชนเผ่ากะเหรี่ยง (ยางเกอเลอหรือสะกอ) ละว้า มอญ ซึ่งอพยพจากเขตพม่าเข้ามาอยู่ตรงบริเวณท้ายสนามบินในปัจจุบัน

ต่อมามีชาวไทยใหญ่ (ไต) คนหนึ่งมาจากฝั่งซ้ายของน้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ชื่อว่า “ชานกะเล” ได้มาเป็นบุตรเขยของ พระกำหม่องที่บ้านปางหมู (ปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปัจจุบัน) ได้เกลี้ยกล่อมชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายอยู่บนภูเขาสูงมาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านในเขตขุนยวมโดยชานกะเลและปู่ขุนโทะ ก็ได้อพยพครอบครัวจากแม่ฮ่องสอนมาอยู่ขุนยวม และได้ยกผู้ครองชานกะเลเป็นผู้ปกครองดูแลเมืองขุนยวม โดยมีขุนโทะ เป็นผู้ช่วยเหลือ และต่อมาประมาณ 7-8 ปี ในขณะที่ชานกะเลปกครองอยู่ที่เมืองขุนยวมนี้ เมืองขุนยวมได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วมีผู้อพยพย้ายเข้ามามากมาย หมู่บ้านขุนยวมจึงได้ขยายขึ้นมาทางทิศเหนือเรื่อย ๆ ความอันนี้เองได้เลื่องลือไปถึงเมืองเชียงใหม่ ขณะนี้ขุนยวมได้อยู่ในปกครองของเมืองเชียงใหม่โดยมี พระเจ้าอินทร์ วิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นทรงเห็นว่าชานกะเล เป็นผู้มีความขยันขันแข็ง และซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงานชานกะเล จึงถูกเรียกตัวไปช่วยราชการที่เชียงใหม่ประมาณ 2 ปีเศษ ชานกะเลก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาสิงหนาทราชา ไปปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ. 2417 แทนเพราะทรงเห็นว่าเมืองแม่ฮ่องสอนมีอาณาเขตติดกับพม่า มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าเมืองขุนยวมและทางขุนยวมก็ได้มีชาวไทยใหญ่ (ไต) ชาวกะเหรี่ยงมาอาศัยอยู่มากขึ้น แต่ได้แต่งตั้งให้ ปู่ขุนโทะ เป็น พระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ปกครองเมืองขุนยวมแทน

ต่อมาเมื่อพระยาสิงหนาทราชาเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนถึงแก่กรรมลง ทางเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้แต่งตั้งเจ้านางเม็ยะ ภรรยาของพระยาสิงหนาทราชา เป็นผู้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนแทน แล้วให้ พระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ เป็นผู้ช่วยเหลือพระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ต้องย้ายจากเมืองขุนยวม ไปอยู่เมืองแม่ฮ่องสอน และได้มอบหมายให้ พระยาพะกาตองเป็นผู้ปกครองดูแลเมือง แม่ฮ่องสอนเกือบผิดใจกันเหตุการณ์นั้นก็คือ เจ้าผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ ได้ส่งเจ้าราชออกมาดูแลเหตุการณ์ทางชายแดน

เมื่อเดินทางมาถึงเมืองขุนขวม ได้พบสาวงามผู้หนึ่งซึ่งเป็นบุตรสาวของ นายແທ່ງ คนสนิทของพะก่าตอง เจ้าราชเกิดความรักใคร่ชอบใจ แต่สาวไม่เล่นด้วยเจ้าราชจึงใช้อำนาจกระทำการข่มขืนบุตรสาวนายແທ່ງ เมื่อนายແທ່ງเห็นว่าเจ้าราชกระทำการเกินเหตุเช่นนั้นกับบุตรสาวจึงเกิดความโมโหเป็นอย่างมาก พอเจ้าราชก้าวออกมาจากประตูห้อง นายແທ່ງจึงใช้ดาบฟันเจ้าราชถึงแก่ความตายคาประตุนั้นเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ พระยาค่าตองจึงได้นำศพเจ้าราชไปฝังไว้ในทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (บริเวณ ณ ที่แห่งนั้นจึงได้รับสมญานามว่า “กุงเจ้าราช” มาจนถึงทุกวันนี้) และมีหนังสือแจ้งไปยังเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองเชียงใหม่ จึงได้ส่งคนออกมาไต่สวนความว่า เจ้าราชกระทำผิดจริง เรื่องก็เป็นอันเงียบไป

ผู้ปกครองเมืองขุนขวมจากพะก่าตอง คือเจ้าพระยาแก้งกา พระยารัตนเขต พระมูลบริหาร (ท้าววิบูลย์) และคนสุดท้ายคือ ท้าวคำนวน ขวมกิจประชากร

พ.ศ. 2443 ทางราชการได้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนขวม เมืองป่าย และเมืองขวม (แม่สะเรียง) ตั้งเป็นเขตเมืองเรียกว่า “บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก” ตั้งที่ว่าการที่เมืองขุนขวม

พ.ศ. 2446 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองขุนขวม ไปตั้งที่ว่าการใหม่ที่เมืองขวม (แม่สะเรียง) เรียกว่า “บริเวณพายัพเหนือ”

พ.ศ. 2451 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองขวม (แม่สะเรียง) ไปตั้งใหม่เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขวม เมืองป่าย และ เมืองขวม (แม่สะเรียง) ให้จัดตั้งเป็นอำเภอ และตั้งเป็นที่ว่าการอำเภอตามชื่อนั้น ๆ ให้ขึ้นอยู่กับการปกครองของมณฑลพายัพ

พ.ศ. 2476 มีการยุบเลิกมณฑล และตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอต่าง ๆ ให้ขึ้นอยู่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย และทางราชการได้แต่งตั้งนายอำเภอมาปกครองจนถึงทุกวันนี้

เมืองขุนขวมเปลี่ยนชื่อจาก “กุ่มลม” เป็นอำเภอขุนขวมตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมา และตั้งให้ท้าวคำนวน ขวมกิจประชากร เป็นกำนันคนแรกของอำเภอขุนขวม (วัลลภ สุวรรณอากาศ, 2547)

2.1.2 สภาพภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ

บ้านขุนขวมเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่บนไหล่เขาจนถึงยอดเขา โดยมีจุดสูงสุดอยู่ที่บริเวณที่ว่าการอำเภอขุนขวมเก่า เป็นหมู่บ้านที่มีอากาศดีมากใน 3 ฤดู คือ ฤดูหนาวอากาศจะหนาวมาก ฤดูฝนก็ไม่ชื้นแฉะ ฤดูร้อนก็ไม่ค่อยร้อนมาก เพราะมีลมพัดตลอดลมเย็นสบาย ตัวหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 5.09 ตารางกิโลเมตร

2.1.3 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่บ้านแม่สุริน	ระยะทางห่างจากตัวอำเภอขุนขวม 12 กม.
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่บ้านเมืองปอน	ระยะทางห่างจากตัวอำเภอขุนขวม 12 กม.

ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่บ้านต่อแพ ระยะทางห่างจากตัวอำเภอขุนยวม 5 กม.
ทิศตะวันออก ติดกับแม่น้ำยวม

2.1.4 การคมนาคม

การคมนาคมที่บ้านขุนยวมใช้ติดต่อกับหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัดอื่น ๆ โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 108 ได้ตลอดปีแต่ในช่วงฤดูฝนถนนจะลื่นเป็นบงช่วง และมักจะมีดินทรุดเลื่อนลงมาบนไหล่ทางหรือน้ำพัดหัวสะพานขาดเป็นบางครั้ง ในระยะสั้น ๆ เท่านั้น (หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540:1-3)

2.1.5 สภาพทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี

ประชากร/เผ่าพันธุ์

ประชากรของบ้านขุนยวม หมู่ที่ 1 ประกอบด้วยชนเผ่าต่าง ๆ หลายเผ่าอันได้แก่ ไทยใหญ่ คนเมือง กะเหรี่ยง ม้ง (แม้ว) ซึ่งอพยพย้ายมาตั้งรกรากถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน

หมู่ที่ 1 มีจำนวนครัวเรือน 1,098 ครอบครั้ว มีประชากรทั้งหมด 3,545 คน ชาย 1,806 คน หญิง 1,739 คน แบ่งพื้นที่ออกเป็น 6 ป๊อกคือ

1. ป๊อกขุนยวมวิทยา
2. ป๊อกทุ่งเจ้าราช
3. ป๊อกส. ภูธร
4. ป๊อกเด่นยางแดง
5. ป๊อกกลางตลาด
6. ป๊อกสนามบิน

หมู่ที่ 2 มีจำนวนครัวเรือน 516 ครอบครั้ว มีประชากรทั้งหมด 1,733 คน ชาย 845 คน หญิง 888 คน แบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 ป๊อก คือ

1. ป๊อกศาลเจ้าเมือง
2. ป๊อกวัดโพธิ์
3. ป๊อกบนคอย
4. ป๊อกหางบ้าน
5. ป๊อกนอกเขต

(ที่มา: ฝ่ายทะเบียนราษฎรอำเภอขุนยวมและเทศบาลตำบลขุนยวม ณ วันที่ 25 ธันวาคม 2544)

การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน จากสภาพระหว่างชนเผ่าประเพณี สภาพความเป็นอยู่ลักษณะการตั้งบ้านเรือนก็หาเป็นอุปสรรคในการดำรงชีพแต่ประชากรส่วนใหญ่ยังมีความเกี่ยวข้องไปมาหาสู่กัน ฉันทัญญาคิมิตร ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาไม่ว่าเป็นม้ง (แม้ว) กะเหรี่ยง มักจะเลียนแบบหรือปฏิบัติคนคล้าย ๆ คนพื้นราบ

สภาพบ้านเรือนสภาพบ้านเรือนของประชากรบ้านขุนยวมหมู่ที่ 1 - 2 มีการสร้างบ้านแบบถาวรโดยเฉพาะชาวไทยล้านนา ชาวไทยใหญ่นิยมสร้างบ้านแบบยกพื้นสูงตัวอาคารสร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง หลังคามุงด้วยกระเบื้อง สังกะสี ใบตองตึง ยกพื้นใต้ถุนสูง ส่วนประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง (แม้ว) เผ่ากะเหรี่ยงในปัจจุบันนี้นิยมสร้างบ้านแบบคนในเมืองพื้นราบกันหมด

วัฒนธรรมและประเพณี

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ เป็นชาวไทยใหญ่และคนเมืองซึ่งนับถือศาสนาพุทธและเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังนั้นวัฒนธรรม จึงคล้ายกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่นมีประเพณีแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเองและมีประเพณีประจำเดือนต่าง ๆ ทั้ง 12 เดือน เช่น

อำเภอขุนยวม มีประเพณีแตกต่างจากจังหวัดอื่น ๆ ในบางเรื่อง ซึ่งได้ถือสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ก็มีประเพณีที่น่าสนใจดังนี้

เดือนก่ำ เป็นเดือนที่ 2 ของชาวไทยใหญ่ ตรงกับเดือนมกราคม ในเดือนนี้มีการทำข้าวปลูก ถวายเป็นพุทธบูชา และนำไปแจกทานให้บ้านใกล้เคียง (ข้าวปลูกมีลักษณะการนำข้าวเหนียวมาตำและใส่งาและร่ำปทานกับน้ำอ้อยเคี้ยว)

เดือนสาม ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ ในเดือนนี้มีการทำข้าวอ่ากู่ (ข้าวอ่ากู่มีลักษณะคล้ายข้าวเหนียวแดง) เป็นพุทธบูชา และนำไปแจกทานในหมู่บ้าน

เดือนห้า ตรงกับเดือนเมษายน ในเดือนนี้มีการจัดงานเทศกาลสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ

เดือนหก ตรงกับเดือนพฤษภาคม ในเดือนนี้มีเทศกาลก่อเจดีย์ทราย บิคารมารดา ญาติผู้ใหญ่ที่ทำขนมห่อแจกทาน

เดือนแปด ตรงกับเดือนกรกฎาคม เป็นเดือนเข้าพรรษาจะมีการบวชพระตลอดฤดูเข้าพรรษามีการถวายอาหารคาว หวาน ถวายพระและมีการถวายต่างขอมต่อ (ถวายข้าวมรุปายาส) และมีการทำขนมแจกจ่ายแก่บ้านใกล้เคียงและผู้เฒ่าผู้แก่ จะมีการไปนอนวัดตลอดเวลาในเวลาที่อยู่ในพรรษาทุกวันพระ

เดือนเก้า ตรงกับเดือนสิงหาคม ในเดือนนี้มีการจัดงานสลากภัต หรือไทยใหญ่เรียกว่า มหาตุ๊ก ซึ่งจะมีการทำที่วัดโดยมีการบอญจากวัดที่ทำงาน ชาวบ้านก็จะนำสลากภัตไปที่วัดและติดเลข

หมายกำกับไว้ พระสงฆ์ สามเณร ที่ได้รับนิมนต์มาก็จะจับฉลาก ได้เลขหมายใดก็จะไปปรับดินสลากร จากศรัทธาของคันสลากนั้น ๆ มีการถวาย

เดือนสิบเอ็ด ตรงกับเดือนตุลาคม ในเดือนนี้งานจะมีงานประเพณีเทศกาลออกพรรษาซึ่งจะมีการร่ายรำรูปสัตว์ในตำนาน เช่น นางนก โด ไปตามถนนหนทางในหมู่บ้าน ซึ่งได้สืบทอดประเพณีนี้ มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ได้เสร็จลงจากสรวงสวรรค์หลังจากเสด็จไปโปรดพุทธ มารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทศกาลออกพรรษา จะจัดในเดือน 11 ขึ้น 13 ค่ำเป็นต้นไป จนถึง ขึ้น 15 ค่ำ มีการทำบุญตักบาตรมีการทำจองพารา (ที่ประทับของพระพุทธเจ้า) ประดับตามบ้านเรือน และจุดประทีปโคมไฟในตอนกลางคืน

ปอยสังลอง (งานบรรพชาสามเณร) นิยมจัดในเดือนมีนาคม ถึงพฤษภาคม เพราะเป็นช่วงที่ โรงเรียนปิดภาคเรียน นักเรียนมีโอกาที่จะบวชเรียนได้เป็นเวลานาน การจัดงานแต่ละครั้งมักจะจัด 3 หรือ 5 วัน งานบวชสามเณรครั้งหนึ่ง ๆ มักจะจัดร่วมกันหลายคน

ปอยล้อ หรือปอยเหลินเป็นประเพณีที่ทำบุญศพนพระภิกษุที่มรณภาพ หรือผู้เฒ่าที่คนเคารพนับ ถือถึงแก่กรรม ซึ่งจัดว่าเป็นงานใหญ่งานหนึ่ง ซึ่งอาจจัด 5-7 วัน แล้วแต่กำลังศรัทธา ของประชาชน หรือเจ้าภาพ

วานปะหลิก เป็นประเพณีการสืบชะดาบ้านหรือสืบชะดาเมืองนิยมทำกันหลังจากเสร็จสิ้นงาน ไปแล้ว ในการทำพิธีจะต้องนำน้ำมันส้มป่อย ทวาย ใบคา ใบไม้กาง ใบถั่วระ ใบมะยม ใบฝรั่ง หนามเจ็ดชนิด ดาแหหลวง (ใช้ไม้ไผ่จักรสานขัดกันกันเป็นรูปวงกลม) ค้ายสายสิญจน์ รูปเทียน ไม้ขีด ไฟ เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จแล้ว ก็จะนำสิ่งของเหล่านี้กลับไปบ้านและใช้ดาแหหลวงกับใบไม้ต่างๆ ดังกล่าวผูกแขวนไว้เหนือประตูบ้านไฉ่ขึ้นบ้าน ซึ่งถือหลักว่าคนในครอบครัวจะอยู่กันอย่างมีความสุข

จำก้าเพงอน เป็นการทำบุญถวายอาหารแด่พระสงฆ์ และถวายข้าวแด่อุบาสิกที่จำศีลอยู่ในวัด ในระหว่างจำพรรษาในช่วงวันพระ รุ่งขึ้นในวันหลังจากวันพระตอนเช้าเจ้าภาพจะจัดอาหารไปแจกทาน แก่ท่านผู้จำศีลภาวนาที่วัดในคืนวันพระเพื่อจะได้รับประทานอาหารแต่เช้าตรู่ หลังจากที่ได้ถือศีลอด อาหารเย็นในวันพระถือว่าได้กุศลแรง

ปัจจุบันการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ของบ้านขุนขวมยังคงสืบทอดไป มีการ ถ่ายทอดศิลปะการตอกกลาย, การฟ้อนรำไต, การฟ้อนรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ฟ้อนนก ฟ้อนผีเสื้อยักษ์ (กะเบือ) ก้าแลวหรือฟ้อนดาบ ฯลฯ ได้ถ่ายทอดสู่เยาวชน และเด็กนักเรียนในสถานศึกษา ต่างๆ ใน บ้านขุนขวม ซึ่งจะหาชมได้ในเทศกาล หรือประเพณีสำคัญในแต่ละปี

2.1.6 การศึกษา

- โดยระบบการศึกษานอกโรงเรียน แบ่งเป็น กลุ่มสนใจ 2 กลุ่ม กลุ่มวิชาชีพพระยะตัน 5 กลุ่ม
- สถานที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 2 แห่ง
- นอกจากนี้เป็นระบบการศึกษาอื่นๆ ได้แก่

- โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม 1 แห่ง
- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 2 แห่ง
- หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล 1 แห่ง
- ศูนย์เด็กเล็กสังกัดกระทรวงสาธารณสุข 1 แห่ง
- ศูนย์เด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน 1 แห่ง

ตารางที่ 1 การจัดการศึกษาในเขตบ้านขุนยวมมีสภาพศึกษาต่างที่ใช้บริการทางการศึกษา

ลำดับที่	สถานศึกษาสังกัด	จำนวน(โรงเรียน)	จำนวนห้องเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
1	สปช.	2	27	17	693
2	สศ.	1	22	25	912
3	สช.	1	6	8	157

ที่มา: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอขุนยวมและสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอขุนยวม

2.1.7 สาธารณสุข

ด้านการสาธารณสุขในเขตพื้นที่บ้านขุนยวม 1,2 มีสถานที่ให้บริการด้านสาธารณสุขดังนี้

1. โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง	จำนวน	1	แห่ง
2. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ	จำนวน	1	แห่ง
3. สถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน/ตำบล	จำนวน	1	แห่ง
4. หน่วยควบคุมโรคติดต่อฯ โดยแมลง	จำนวน	1	แห่ง
5. สถานพยาบาลของเอกชน	จำนวน	2	แห่ง
6. ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	จำนวน	2	แห่ง

โดยมีบุคลากรด้านสาธารณสุขได้แก่

1. แพทย์	จำนวน	3	คน
2. ทันตแพทย์	จำนวน	2	คน
3. เภสัชกร	จำนวน	2	คน
4. พยาบาล	จำนวน	35	คน
5. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	จำนวน	3	คน
6. อาสาสมัครสาธารณสุข	จำนวน	10	คน

ปัจจุบันประชากรบ้านขุนยวม 1,2 นิยมใช้บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาท รักษาทุกโรค ตามนโยบายของรัฐบาล (อ้างแล้ว , 2544:5-6)

2.1.8 โบราณสถานโบราณวัตถุ

วัดม่วยต่อ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลขุนขวม อำเภอขุนขวม ซึ่งเป็นวัดที่เก่าแก่คู่บ้านคูเมืองขุนขวมมาช้านาน สร้างขึ้นเมื่อ จศ. 1216 ผู้ริเริ่มในการก่อสร้างคือ “ลุงจองจาย” วัดม่วยต่อมีเจดีย์ที่สวยงาม มีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ และพระประธานเป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ผสมพม่าที่สวยงามมาก

2.1.9 แหล่งวิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. มีการรักษากระดูกหักแบบไสยศาสตร์ให้หายได้ คือ นายคำปิ่น ใจคุ้ม
2. มีวัฒนธรรมการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง บุคคลที่เป็นแบบอย่างคือ นายหนั้น ต่าห่วน สุวรรณนิคม นายบุญศรี นุชจิโน ฯ
3. ศิลปะการแสดงการแกะสลักกระดาษ การแกะสลักไม้ ทำปานชอย จองพารา นางนกโต คือ นายจันทร์ นรภัช นายจอบีตะ
4. การจักสาน มีการจักสานเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กู๊ป (หมวก) กระบุง ตะกร้า
5. การทอผ้าด้ายผ้าที่เอว คือนางน้อย ศรีสกุล นางจิงยูน ศรีสกุล

2.1.10 สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- 1) วัดม่วยต่อ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลขุนขวม อำเภอขุนขวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2) สวนรุกขชาติ อยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนขวมไปทางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ประมาณ 6 กิโลเมตร ดันไม้ใหญ่ที่ร่มรื่นและเย็นสบาย ในปี พ.ศ. 2536 ได้มีโครงการ ถิ่นกล้วยไม้สู่ธรรมชาติ โดยเฉพาะเดือนมีนาคม - เมษายนกล้วยไม้ตามธรรมชาติเป็นจำนวนมาก จะออกดอกสะพรั่งไปทั้งป่า
- 3) ศูนย์วัฒนธรรมพิพิธภัณฑสถานสภาพสงครามโลกครั้งที่ 2 ของทหารญี่ปุ่น และ เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเก่า ประมาณ 100 เมตร (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน , 2540:4 – 6)

2.1.11 ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรดิน สภาพโดยทั่วไปจะมีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะที่ราบริมน้ำ ที่สำคัญที่ราษฎรได้อาศัยพื้นที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักเพื่อทำการผลิตผลได้ตลอดปี และมีที่ราบเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม

ในส่วนที่ดินทางเกษตรที่เป็นของรัฐ ก็มีนาห้วยม่วงมีพื้นที่ 11 ไร่ ปัจจุบันเกษตรกรกลุ่มเกษตรพึ่งตนเองเช่าทำอยู่ จ่ายเป็นรายปี ๆ ละ 1,500 บาท ซึ่งกรมธนารักษ์ดูแลอยู่เดิมที่ที่ดินผืนนี้มี

เจ้าของอยู่ แต่คนที่เป็นเจ้าของไม่มีลูกเมียและญาติพี่น้อง เมื่อตัวเองได้ตายลงที่ดินผืนนี้จึงตกไปเป็นของ หลวงสิ้น

ทรัพยากรน้ำ

บ้านขุนขวมมีลำน้ำที่สำคัญในเขตหมู่ 1,2 ได้แก่ลำน้ำขวม ซึ่งแม่น้ำขวมมีต้นน้ำเกิดจากคอก ขุนขวม ไหลผ่านบ้านปางตอง ตำบลแม่อุคอ บ้านใหม่พัฒนา ตำบลแม่ขวมน้อย ตำบลขุนขวม ตำบล แม่เงาไหลผ่านที่ราบลุ่ม แม่น้ำขวมมีพื้นที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรประมาณ 8 ตารางกิโลเมตร

ในอดีตและปัจจุบัน เกษตรกรได้ใช้น้ำขวม เป็นสายน้ำใช้หล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ต่างๆ ในอำเภอ ขุนขวมมีการจัดการน้ำโดยใช้ระบบเหมืองฝาย มีแก่งฝายเป็นผู้ดูแลจัดการน้ำ ซึ่งฝายในพื้นที่ บ้านขุนขวมมีอยู่ 3 ฝายคือ ฝายบ่อดินเหนียว มีนายแสงใจ เสริมสุข กลุ่มเกษตรกรพึ่งตนเองเป็นแก่ง ฝายมีหน้าที่ดูแลและจัดสรรสมาชิกให้กับกลุ่ม อีกฝายหนึ่งคือฝายนาสีกแดง มีนายคำ ทานา เป็น แก่งฝายมีหน้าที่เช่นเดียวกับบ่อดินเหนียว ส่วนฝายโห่งโปร่งไม่มีผู้ดูแลและได้รับความเสียหายขาด บประมาณทำให้พื้นที่ 30 ไร่ ไม่ได้ทำมาป่ล่อยเป็นนาร้าง ผู้ทำนาจะต้องจ่ายค่าดูแลน้ำให้แก่ฝ่ายเจ้า ละ 2 ควายๆ ละ 50 บาท รวมเป็นเงิน 100 บาท

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

อ่างเก็บน้ำห้วยจอง อยู่ในบ้านขุนขวม หมู่ที่ 2

อ่างเก็บน้ำห้วยบง อยู่ในบ้านขุนขวม หมู่ที่ 2

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ การประปาในเขตเทศบาลตำบลขุนขวม มี 1 แห่ง ซึ่งใช้น้ำ จากแม่น้ำขวมเป็นหลักในการผลิตน้ำประปาเพื่อบริโภค โดยสร้างคลองส่งน้ำขนาดเล็กจากพื้นที่ โรงเรียนบ้านใหม่พัฒนาส่งตามคลองส่งน้ำ เรียงตามเชิงเขาเขาสูบ้านขุนขวม หมู่ที่ 1 ข้างวัดม่วยต่อ ซึ่งมีบ่อพักน้ำประปาอยู่ มีขั้นตอนการผลิตน้ำประปาเพื่อบริโภคในบ้านขุนขวม หมู่ที่ 1,2

ปัจจุบันมีการกัดเซาะพังทลายของแม่น้ำขวมเกิดขึ้น ทำให้แม่น้ำขวมเปลี่ยนสายเบี่ยงเบนเข้าสู่ ในพื้นที่ราบทางการเกษตร ทำให้พื้นที่ทางการเกษตรเสียหายจำนวนมาก

ทรัพยากรป่าไม้ ตามสภาพโดยทั่วไปภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีพื้นที่ เป็นป่าทึบ และป่าโปร่งที่สำคัญคือ ป่าแม่ขวมฝั่งซ้าย ป่าแม่ขวมฝั่งขวา ป่าแม่สุริน ป่าแม่เงา และป่าแม่สำเพ็ง ซึ่งอยู่ในท้องที่ตำบลขุนขวม ตำบลแม่เงาและตำบลแม่กิ อำเภอกุนขวม จังหวัด แม่ฮ่องสอน รวมพื้นที่ทั้งหมดทั้งบ้านขุนขวม หมู่ที่ 1,2 เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ขวมฝั่งขวา

การใช้ประโยชน์จากป่า ในฤดูฝนชาวบ้านจะออกไปหาเห็ดชนิดต่าง ๆ ซึ่งเห็ดแต่ละชนิดจะ ออกมาต่างเวลากันในช่วงต้นฤดูฝนจะมีเห็ดเผาะ (เห็ดถอบ) ออก จำนวนราคาดีถราคาถาลิตรละ 100 บาท ถึงละ 2,000 บาท หลังจากนั้นจะมีเห็ดแดง เห็ดไข่ห่าน เห็ดโคน ชนิดต่าง ๆ ออกเป็นลำดับ ในส่วนฤดูหนาว จะมีผักพื้นบ้านที่ออกในป่า เช่น ต้นส้มปี้ ใ้ยอดอ่อนในการ ยำ แกง

จมน้ำพริก ช่วงแรก ๆ กิโลละ 50 บาท การหาของป่า เช่น สมุนไพร ฟิน ซึ่งในแต่ละฤดูก็สร้างรายได้ให้ชาวบ้านขุนขวมไม่มากนักน้อย

2.1.12 สภาพทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจการเกษตร

สภาพภูมิประเทศของบ้านขุนขวมตั้งอยู่บนไหล่เขาถึงยอดเขา โดยมีจุดสูงสุดอยู่ที่บริเวณที่ว่าการอำเภอขุนขวมเก่ามีสภาพพื้นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ คอน ๆ พื้นที่มีความลาดชันตั้งแต่ 2 – 35% ได้แก่บริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำขวม ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่ใช้ในการเกษตรกรรมชาวบ้านขุนขวมส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักและยังมีอาชีพเกี่ยวกับการรับจ้าง การเก็บของป่าและการค้าขายอีกด้วย

ตารางที่ 2 แสดงการเพาะปลูกพืชในตำบลขุนขวม ปี 2548 – 2549

ลำดับที่	ชนิดพืช	แหล่งปลูก (ตำบล)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก. ไร่)	ผลิตรวม (ตัน)
1	ข้าวนาปี (นาดำ)	ขุนขวม	3,196	620	1,470.16
2	ข้าวไร่	ขุนขวม	1,115	460-520	310
3	ถั่วเหลือง (เลี้ยง)	ขุนขวม	1,047	250	250
4	กระเทียม	ขุนขวม	830	1,850	2,300
5	ถั่วลิสง	ขุนขวม	320	460	520

ที่มา : ปรับปรุงมาจากรายงานประจำปี สำนักงานเกษตรอำเภอขุนขวม ปี 2548-2549

ต้นทุนในการผลิต ส่วนใหญ่เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ของตนเอง สำหรับแรงงานนั้น ก็ใช้แรงงานภายในครอบครัวจะมีการจ้างเพิ่มเติมเพียงเล็กน้อย

การจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกร ส่วนใหญ่เกษตรกรจะขายผลผลิตของตนให้แก่พ่อค้าท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นผู้รวบรวมส่งโรงงาน หรือพ่อค้ารายใหญ่อีกครั้งหนึ่งสำหรับการกระจายการผลิตนั้นจะมีเฉพาะในเขตพื้นที่ราบที่มีการเพาะปลูกเท่านั้น (กรมส่งเสริมการเกษตร , 2538:67 – 69)

แรงงานรับจ้าง แรงงานรับจ้างส่วนใหญ่แล้วเป็นแรงงานจ้างภายในท้องถิ่น แต่ก็มีแรงงานต่างด้าวบ้างเล็กน้อย อัตราการจ้างนั้น แตกต่างกันระหว่างแรงงานภาคเกษตรและการก่อสร้าง ในภาคอัตราค่าจ้าง 70 บาท / วัน ส่วนแรงงานอัตราค่าจ้าง 120 บาท/วัน วันหนึ่ง ๆ จะทำงานภาคเกษตรกรรม จำนวน 7–8 ชั่วโมง/วัน

แหล่งทุนที่สนับสนุน

1. สหกรณ์การเกษตรขุนขวมจำกัด

2. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)
3. กองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท
4. ร้านค้าชุมชนเพื่อการเกษตร สภาพตำบล อำเภอขุนยวม
5. สหกรณ์ผู้ปลูกกระเทียมจำกัด
6. สหกรณ์ผู้ปลูกถั่วเหลืองขุนยวมจำกัด
7. กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านหมู่ที่ 1 – 2
8. กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์ขุนยวม
9. ธนาคารกสิกรไทย จำกัด

อาชีพของชุมชน

กลุ่มกิจกรรมด้านอาชีพมีอยู่อย่างหลากหลาย ได้แก่ สหกรณ์ผู้ปลูกกระเทียมจำกัด สหกรณ์ผู้ปลูกถั่วเหลืองขุนยวมจำกัด กลุ่มแม่บ้านเกษตรพื้นฟูอำเภอขุนยวม กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มเครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่อำเภอขุนยวม ธนาคารข้าวนาฮักแดง กลุ่มแปรรูปข้าวซ้อมมือ

ตารางที่ 3 อาชีพของคนที่อยู่ในชุมชน

อาชีพ	หมู่ที่ ๑ (ครัวเรือน)	ร้อยละ	หมู่ที่ ๒ (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ทำนา	130	11.8	17	3.29
ทำสวน	146	13.29	20	3.87
ทำไร่	-	-	-	-
รับจ้าง	309	28.14	120	23.25
รับราชการ	120	10.92	19	3.68
ค้าขาย	90	8.19	4	0.77
เลี้ยงสัตว์	35	3.18	9	1.74
ว่างงาน	30	2.73	14	2.71

ที่มา: จากการสำรวจเพื่อทำแผนชุมชน ปี 2548 , โดย คสช. อำเภอขุนยวม

รายได้ของชุมชน

ตารางที่ 4 รายได้ของชุมชนจากแหล่งต่าง ๆ ปี 2548

ประเภท	หมู่ที่ ๑			หมู่ที่ ๒		
	รวม	เฉลี่ยต่อครัวเรือน	ร้อยละ	รวม	เฉลี่ยต่อครัวเรือน	ร้อยละ
ขายผลผลิตพืชสวน	66,000	60.10	5.47	5,000	9.68	0.19
ขายผลผลิตพืชนา	93,000	84.69	7.71	5,000	9.68	0.19
ขายผลผลิตพืชไร่	53,000	48.26	4.39	-	-	-
เลี้ยงสัตว์	51,000	46.44	4.22	5,000	9.68	0.19
รับจ้าง	136,000	123.86	11.28	20,000	38.75	7.50
ถูกส่งให้	18,000	16.39	1.49	-	-	-
รวม	417,000	379.74	34.56	35,000	67.79	8.07

ที่มา : จากการสำรวจเพื่อทำแผนชุมชน ปี 2548 , โดย คสช. อำเภอขุนยวม

รายจ่ายของชุมชน

ตารางที่ 5 รายจ่ายของชุมชนด้านต่าง ๆ ปี 2548

ประเภท	หมู่ที่ ๑			หมู่ที่ ๒		
	รวม	เฉลี่ยต่อครัวเรือน	ร้อยละ	รวม	เฉลี่ยต่อครัวเรือน	ร้อยละ
ค่าเช่าที่ดิน	66,000	60.10	5.47	5,000	9.68	0.19
ค่าเมล็ดพันธุ์	93,000	84.69	7.71	5,000	9.68	0.19
ค่าปุ๋ย	53,000	48.26	4.39	-	-	-
ค่ายากำจัดศัตรูพืช	51,000	46.44	4.22	5,000	9.68	0.19
ค่าเล่าเรียน	136,000	123.86	11.28	20,000	38.75	7.50
ค่าเหล้า / ค่าเบียร์	18,000	16.39	1.49	-	-	-
ค่าบุหรี่	18,000	16.39	1.49	16,000	67.79	8.07
ค่าหอย	30,000	27.32	2.48	24,000	46.51	0.09

ค่าไฟฟ้า	28,000	25.50	2.32	21,000	40.69	0.07
ค่าน้ำประปา	27,000	24.59	2.23	19,000	36.82	0.07
ค่าน้ำมันรถ	31,000	28.23	2.57	27,000	52.32	0.10
ค่าซื้อข้าวสาร	47,000	42.80	3.89	38,000	73.64	0.14
ค่าของกิน	61,000	55.55	5.05	56,000	108.52	0.21
ค่าเสื้อผ้า / ผ้าห่ม	46,000	41.89	3.81	39,000	75.58	0.14

ที่มา: จากการสำรวจเพื่อทำแผนชุมชน ปี 2548 , โดย คสช. อำเภอขุนยวม

2.1.13 ปัญหาของครัวเรือนและชุมชน

บ้านขุนยวม หมู่ที่ 1

ปัญหาครัวเรือน

1. รายได้น้อย
2. เงินทุนไม่พอ
3. ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองเป็นพื้นที่เขตป่าสงวน
4. ไม่มีที่อยู่อาศัย

ปัญหาของชุมชน

1. ที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์
2. อาชีพไม่มั่นคง
3. หนี้สิน
4. ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร
5. น้ำประปาไม่เพียงพอและไม่สะอาด
6. ปัญหาพื้นที่เขตป่า
7. เสี่ยงตามสาย - ไฟกริ่ง
8. ถนนตามตรอกซอยเชื่อมระหว่างบ้าน
9. ที่อยู่อาศัยไม่มี
10. แหล่งเงินทุน
11. ปัญหาแรงงานต่างด้าว

บ้านขุนยวม หมู่ที่ 2

ปัญหาครัวเรือน

1. รายได้น้อย
2. ดินทูน ไม่เพียงพอ
3. ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองเป็นพื้นที่เขตป่าสงวน
4. ไม่มีที่อยู่อาศัย
5. ไฟฟ้า

ปัญหาของชุมชน

1. ที่อยู่อาศัยไม่มี
2. ที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์
3. แรงงาน ไม่มีอาชีพ
4. แหล่งเงินทุน
5. ทนการศึกษา
6. น้ำไม่เพียงพอ อุปโภค – บริโภค – การเกษตร
7. จัดป่าชุมชน
8. หนี้สิน
9. ไฟฟ้าไม่ทั่วถึง
10. ถนนชนส่งเพื่อการเกษตร(จากที่ไร่ – สวน – นา มาถนนใหญ่)

คะแนนสภาพปัญหาของชุมชน

1. ที่ทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์อยู่ในพื้นที่ป่าสงวน	๔๒	คะแนน
2. ประชากรฐานะยากจน	๑๕	คะแนน
3. ค่าครองชีพสูงราคาสินค้าแพง	๕	คะแนน
4. ไม่มีทุนส่งลูกเรียน	๒	คะแนน
5. หนี้สิน	๓๘	คะแนน
6. ผลผลิตตกต่ำ	๖	คะแนน
7. ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร	๑๕	คะแนน
8. ค่าแรงงานต่ำ	๒๑	คะแนน
9. ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ	๑	คะแนน
10. ขาดงบประมาณสนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและด้านวัฒนธรรม	๑๕	คะแนน
11. ดินเสื่อมทำการเกษตรไม่ได้ผล	๕	คะแนน

12. ขาดการส่งเสริมอาชีพ	๑๔	คะแนน		
13. ขาดที่อยู่อาศัย	๑๐	คะแนน		
14. ปัญหาแรงงานต่างด้าว	๗	คะแนน		
15. ขาดแหล่งเงินทุนหมุนเวียนอย่างพอเพียง	๕	คะแนน		
16. น้ำประปาอุปโภค – บริโภคไม่เพียงพอ	๕๕	คะแนน		
17. การคมนาคมไม่สะดวก	๒๐	คะแนน		
18. ขาดความรู้ด้านการป้องกันโรคระบาดพืช, สัตว์, การกำจัดขยะมูลฝอย	๕	คะแนน		
19. บุคลากรด้านสาธารณสุขไม่เพียงพอ	๑	คะแนน		
20. ขาดแหล่งน้ำทางการเกษตร	๒๖	คะแนน		
21. ผู้สูงอายุและผู้พิการขาดสวัสดิการ	๕	คะแนน		
22. ไฟฟ้าไม่ทั่วถึง	๓๗	คะแนน		
23. ขาดช่างที่ชำนาญโรงสีข้าว	๐	คะแนน		
24. ขาดการส่งเสริมด้านการตลาดของผ้าทอกะเหรี่ยง	๓	คะแนน		
25. สนับสนุนจักรเย็บผ้า	๑๕	คะแนน		
26. ขาดบุคลากรทางการศึกษาครู	๑๔	คะแนน		
27. สนามกีฬาและอุปกรณ์กีฬา	๔	คะแนน		
28. ประชากรมีการศึกษาดำ	๑	คะแนน		
29. ขาดงบประมาณสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	๑๓	คะแนน		
30. ที่อยู่อาศัยขาดเอกสารสิทธิ์	๓๑	คะแนน		
31. ไม่ยอมรับสิทธิและบทบาทสตรีและเด็ก	๑๘	คะแนน		
32. ขาดเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์และอยู่ไกล	๒๖	คะแนน		
33. ปัญหาการเจ็บป่วยของชาวบ้านไม่เข้าถึงแหล่งบริการ	๑๕	คะแนน		
34. ระบบการสื่อสารไม่ครอบคลุม	๓๑	คะแนน		
35. ขาดแรงงานในชุมชน	๑๗	คะแนน		

2.2 บริบทหมู่บ้านพะยอย

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

หมู่บ้านพะยอย เป็นหมู่บ้าน บริวารของหมู่บ้านหัวแม่สุริน หมู่ที่ 2 ตำบลแม่อุค อําเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีนายพิชิต สวดยศขอด เป็นผู้ใหญ่วillage มีนายสะโบพอ ปองดำรงทรัพย์ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่วillage

ผู้นำธรรมชาติ หรือผู้อาวุโสหมู่บ้านคือนายพะโก้เส่ ไม่มีนายสกุล อายุ 80 ปี เป็นผู้นำทางพิธีกรรม และนายพะยอย คีรินภา เป็นผู้นำทางทางธรรมชาติและผู้อาวุโสในหมู่บ้าน อายุ 79 ปี

บ้านพะขอย เดิมมี นายพะขอย อพยพครอบครัวมาอยู่หลังแรก จากบ้านพะนอคือ ตำบล ห้วยโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และระยะแรกนี้มีอยู่เพียง 3 หลังเท่านั้น ประมาณ 50 ปี ต่อมาก็มีชาวบ้านจากตำบลแม่ขวมน้อย และหมู่บ้านอื่นได้ชักชวนกันมาอยู่ บริเวณนี้เป็นพื้นที่ อุดมสมบูรณ์ จนปัจจุบันนี้มี 24 ครอบครัว จำนวนประชากรทั้งสิ้น 134 คน แยกเป็นชาย 72 คน เป็นหญิง 62 คน จำนวน 22 ครัวเรือน

2.2.2 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านหัวแม่สุริน
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านกะโน
ทิศตะวันออก	ติดกับ	หน่วยจัดการต้นน้ำแม่สะมาด ต.ห้วยโป่ง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านแม่นาจอน จ. เชียงใหม่

2.2.3 การศึกษา

ปัจจุบันบ้านพะขอยได้รับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ในระบบนั้นเข้ารับการศึกษาศึกษาที่โรงเรียนประถมศึกษาหัวแม่สุริน ห่างจากหมู่บ้าน 8 กิโลเมตร นอกระบบโรงเรียนมีการจัดการศึกษาสอนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โดยศูนย์การเรียนรู้ชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง กรมการศึกษานอกโรงเรียน

ทางเข้าหมู่บ้านเป็นดินลูกรังประมาณ 5 – 6 กิโลเมตรก่อนที่จะถึงหมู่บ้านพะขอย รวมระยะทางจากหมู่บ้านพะขอยถึงอำเภอขุนยวมเป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร

หมู่บ้านพะขอยมีกองทุนสนับสนุนจากภาครัฐบาล และได้รับมอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คือ นายชิงชัย มงคลธรรม จำนวน 5,000 บาท และยังมีกองทุนสงเคราะห์ในหมู่บ้าน โดยกรมประชาสงเคราะห์สนับสนุน

2.2.4 ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

หมู่บ้านพะขอย จะมีพิธีกรรม ประเพณี ที่เด่น ๆ หลายอย่าง เช่น

1. มีการเลี้ยงผีหัวเจ้าป่าเจ้าเขา จะทำพิธีกรรมในเดือนสิงหาคมในระยะเวลา 4 ปีต่อ 1 ครั้ง
2. ประเพณีมัดมือ ผูกค้ายให้ลูกหลานหรือญาติพี่น้องในเดือนกรกฎาคม
3. ประเพณีเลี้ยงผีน้ำเหมืองฝายในเดือนกุมภาพันธ์
4. ประเพณีเลี้ยงผีบ้าน เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย
5. ประเพณีเลี้ยงผีควาย เมื่อมีสัตว์ล้มป่วยหรือซื้อมาจากต่างถิ่น เพื่อไม่ให้สัตว์หนี

หมู่บ้านพะขอย มีสิ่งสาธารณูปโภค ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทางภาครัฐ อาทิเช่น การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ประปาภูเขา พัฒนาที่ดิน ไฟฟ้าพลังแสงอาทิตย์ ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขา ธนาคารข้าว เป็นต้น ชุมชนจะช่วยเหลือกันดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ผู้นำ กลุ่ม กองทุน

หมู่บ้านพะยอมปัจจุบันนี้ยังขาดผู้นำหรือคณะกรรมการที่แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ แต่จะมีผู้นำอาวุโสของหมู่บ้านเท่านั้นที่จะมีบทบาทในทางวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ และมีบทบาทในทางพิธีกรรม และแนะนำในการปกครองหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนที่จะมีบทบาท ในการมีส่วนร่วมพัฒนาหมู่บ้านนั้นค่อนข้างมีน้อยมาก

2.2.5 ความกตัญญู

ความเชื่อหรือศาสนาชาวกะเหรี่ยงของบ้านพะยอม มี 3 แบบใหญ่ปะปนกัน คือ นับถือผี ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์

เกือบลือกว่าปีที่ผ่านมา นับถือผีอยู่ทุกบ้าน ผีมีทุกหนทุกแห่งในป่า ในไร่ ในตำธาร ผีโอรกก็จะลงโทษให้เจ็บป่วยจะต้องเลี้ยงผีด้วยเหล้าและไก่ เป็นการขอขมาลาโทษ (ขอขมา) ผีและวิญญาณจึงเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมและค่านิยมหลายประการ เช่น อยู่อย่างผัวเดียวเมียเดียวตราบจนตายจากกัน ไม่ประพฤติผิดในลูกเมียใคร การเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่าเพราะมีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษ คือ ผีบ้านเรือนจะคอยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข

การลักขโมยเป็นความผิดไม่มีใครเห็นแต่ผีและวิญญาณย่อมมองเห็นได้และจะลงโทษ

ความเชื่อหลายประการเหล่านี้ทำให้สังคมกะเหรี่ยงเป็นสังคมที่กินอยู่อย่างสงบและรักใคร่กลมเกลียวกัน

2.2.6 วัฒนธรรมประเพณี

ด้วยความเชื่อต่อผีและวิญญาณ ชาวกะเหรี่ยงจึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการเลี้ยงผี จะต้มเหล้า หม่าไก่แกง และเอาส่วนหนึ่งของเหล้า และแกงมาทำพิธีกรรม หรือมัดมือผู้เข้าร่วมพิธีนั้นด้วยฝ้ายดิบ ประเพณีที่สำคัญที่สุดคือ ประเพณีปีใหม่ ซึ่งมีขึ้นในราวเดือนกุมภาพันธ์ โดยหัวหน้าหมู่บ้านตามประเพณีจะระงวุ่นให้ทราบล่วงหน้า แต่ละปีไม่ตรงกัน แต่ละหมู่บ้านมีวันปีใหม่ไม่ตรงกัน เพราะเป็นพิธีกรรมเริ่มต้นของฤดูกาลการเกษตรนั่นเอง หลังจากพิธีปีใหม่ผ่านพ้น ก็จะเริ่มต้นปลูกพืชไร่ข้าวบนภูเขา

พิธีปีใหม่ทุกหลังคาเรือนมักจะต้มเหล้าจากข้าวสุก หม่าไก่หรือหมูแครงเป็นอาหารและเตรียมฝ้ายดิบไว้ผูกข้อมือทุกคน

หัวหน้าหมู่บ้านตามประเพณีจะเริ่มทำพิธีในบ้านของตนเป็นหลังแรกแล้วจึงไปทำพิธีบ้านทุกหลังในหมู่บ้าน ซึ่งกว่าจะครบอาจกินเวลา ถึง 3 วัน 3 คืน พิธีคือการรินเหล้าและนำเนื้อไก่มาบวงสรวงต่อผีและวิญญาณจากนั้นมีการต้มเหล้าตามประเพณี แล้วจึงมีการมัดมือด้วยฝ้ายดิบพร้อมกับคาถาอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งมีรายละเอียดมากมาย

ประเพณีแต่งงาน

คือความหวังที่รอคอยของหนุ่มสาว เจ้าบ่าวอาจมาจากหมู่บ้านอื่นมาแต่งงาน อยู่กับเจ้าสาวในหมู่บ้านของฝ่ายหญิง เจ้าบ่าวเดินทางมาโดยแต่งตัวสวมเสื้อผ้าเก่า ๆ เป็นหน้าที่ของเจ้าสาวที่จะต้องทอเสื้อแดงและจัดหาทองแดงและผ้าโพกหัวกับข้อมไว้ให้เจ้าบ่าวของเธอ

ทั้งเจ้าสาวเจ้าบ่าวต้องฆ่าหมูมาไก่เพื่อทำพิธีบอกต่อบรรพบุรุษและเป็นอาหารเลี้ยงแขก หากมีฐานะดีก็อาจจะฆ่าวัวซัดตัวหนึ่งหรือหลายตัวก็ได้

คำคืนในวันแต่งงาน มีแต่เสียงเพลงอวยพรจากวงเหล้าและวงอาหารไม่มีการเมาเกินเหตุเลย เหล้าและอาหาร มิใช่มีแต่เพียงบ้านเจ้าสาวเท่านั้น แต่ที่บ้านญาติพี่น้องของเจ้าสาวมีทุกหลัง บางทีมีทั้งหมู่บ้าน ประเพณีที่สนุกประทับใจและเป็นไปตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งมีรายละเอียดมากมาย

ประเพณีงานศพ

ชาวกะเหรี่ยงจะเก็บไว้ 3 วัน (หรือ 7 วัน) บนบ้านของผู้ตายก่อนจะนำไปฝัง (หรือบางกรณีอาจจะเผา) ที่ป่าช้าของหมู่บ้าน ญาติสนิทข้อมโศกเศร้า มีเพลงสวดศพ - ซี่ทางให้วิญญาณ ขณะเดินเรียงข่า ๆ รอบศพ

หนุ่มสาวจากหลายหมู่บ้านมาสบสายคาบกับเพลงทอไม้ตรีขณะเดินข่า ๆ รอบกองไฟบนรางดิน ใกล้บ้านคนตายตลอดคำคืนอันหนาวเย็น

เจ้าภาพจะห่อศพด้วยเสื้อไม้ไผ่สาน คลุมด้วยผ้าห่มนำไปฝังของใช้ส่วนตัวของผู้ตายจะถูกทำลายและฝังร่วมกับศพหรือวางไว้บนดินไม้ไผ่คลุมศพ เพื่อวิญญาณจะได้นำไปใช้ในโลกลงหน้า ประเพณีมีรายละเอียดอยู่มากมาย

2.2.7 ด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันหมู่บ้านพะยอมจะประกอบอาชีพหลักคือ การปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เนื่องจากหมู่บ้านมีลักษณะเป็นภูเขาและมีที่ราบน้อย มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมดเพียง 22 ครัวเรือนเท่านั้น และมีที่นาทำจำนวน 18 ครัวเรือน ส่วนบ้านที่ไม่มีที่นา ก็จะหันไปทำไร่ข้าว (ไร่หมุนเวียน) ระยะเวลาหมุนเวียน 5 - 6 ปีต่อครั้ง

ลักษณะการผลิตข้าวบ้านพะยอมจะเป็นลักษณะเพื่อยังชีพ ส่วนรายได้จะมาจากการขายสัตว์เลี้ยงและรับจ้าง ดังนั้นการผลิตของบ้านพะยอมจะไม่ค่อยส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านมากนัก ฐานะทางเศรษฐกิจของบ้านพะยอมจึงอยู่ในระดับต่ำ แต่พออยู่พอกิน

2.2.8 อาชีพและความเป็นอยู่ของชุมชน

อาชีพหลักของชาวกะเหรี่ยงบ้านพะยอม คือการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ปลูกข้าวในนาดำ แบบขั้นบันไดและในไร่ข้าวแบบไร่หมุนเวียนส่วนพืชสวนครัวนั้นปลูกผสมอยู่ในไร่ข้าว และมีในสวนข้างบ้าน

อาชีพรอง คือ การหาของป่า ลูกก้อ (เกาลัดชนิดหนึ่ง) เปลือกไม้ และสัตว์ป่ารวมทั้งการรับจ้างทำงานให้คนต่างเผ่าในหมู่บ้านใกล้เคียง

ชุมชนมีการทอผ้าไว้ใช้เอง เช่นการทอข้อม ทอเสื่อของคนในชุมชน มักทอใช้มากกว่าทอขาย แต่ในปัจจุบันก็มีการทอเป็นรายได้เสริมเพิ่มขึ้น

วัวควาย หมู ไก่ ก็พอจะนำรายได้มาแก่เจ้าของบ้านโดยเฉพาะวัวและหมู ซึ่งจะมีพ่อค้าจากพื้นราบ ขึ้นไปหาซื้อตามภูเขา แต่ไก่นั้นมักจะเลี้ยงไว้ทำพิธีกรรมมากกว่า หรืออาจจะแบ่งขายให้ชาวกะเหรี่ยงที่ขาดแคลนไก่สำหรับการทำพิธีเลี้ยงผี

การประกอบอาชีพของเกษตรกรจะมีการเพาะปลูกพืชไว้บริโภคเป็นหลัก เช่น ข้าว พริก ผัก ผักยาสูบ อาจจะมีซื้อเกลือมาใส่แกงบ้างเล็กน้อย สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ที่สงบ สันโดษ และสมถะ

สมาชิกในครอบครัวทุกคนช่วยกันทำงานในไร่ในนาและในบ้านนอกจากการทอผ้าซึ่งเป็นบทบาทกำหนดเฉพาะผู้หญิงและการจักสาน กับเข้าป่าล่าสัตว์เป็นบทบาทเฉพาะผู้ชาย

ผู้หญิงอาจทำงานบ้านมากกว่า เช่น หาพื้น ตักน้ำ ตำข้าว ปรุงอาหาร และเลี้ยงลูกแต่ผู้ชายก็ทำได้และเต็มใจช่วยภรรยาของคนเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อภรรยาเจ็บป่วยหรือมีบุตรซึ่งยังค้ำนมแม่อยู่

ชีวิตของชาวกะเหรี่ยงจึงสงบสุขอยู่ในขอบเขตของปัจจัยสี่อย่างแท้จริงตลอดมาจนกว่าจะถูกทำลายจากวัฒนธรรมจากโลกภายนอก (สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) เอกสารโรเนียว, 2523:8-14)

บ้านพะยอมเป็นชาวกะเหรี่ยงนับถือพุทธและผี ยังรักษาประเพณีและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง อย่างเด่นชัด และเป็นเอกลักษณ์ อย่างภาคภูมิใจ และมีการแต่งกายประจำเผ่า ผู้หญิงสาวยังไม่แต่งงานจะสวมใส่เสื้อเป็นชุดขาว เรียกว่า (เซวา) ซึ่งแปลว่าชุดขาว ซึ่งชุดขาวหมายถึงความบริสุทธิ์ เช่นเดียวกับผู้สวมใส่ ผู้หญิงแต่งงานแล้วจะใส่เสื้อสีแดงสลับดำส่วนผู้ชายสวมเสื้อชุดสีแดง ใส่เตี๋ยวสะคอ (กางเกงขาก๊วย) เสื้อเหล่านี้เป็นฝีมือการทอของผู้หญิงในหมู่บ้านทั้งสิ้น

การพูดการเขียนชาวบ้านพะยอมจะมีภาษาพูดภาษาเขียนเป็นของตัวเอง ประเพณีอื่น ๆ เช่นการนับถือผู้อาวุโส นับถือธรรมชาติที่บรรพบุรุษนับถือมานับร้อย ๆ ปี

มีกลอุบายคุณธรรมลึกล้ำในความเชื่อและภูมิปัญญาของชาวเขา เช่น เวลาเด็กเกิดมาจะนำสายรก (สะเคือ) ไปผูกมัดติดกับต้นไม้ไว้ เป็นการปลูกฝังให้เด็กรักป่าและต้นไม้ไม่ให้ทำลายต้นไม้ใหญ่เชื่อว่าผีคุ้มครอง ถ้าตัดหรือทำลายผีจะโกรธ

2.2.9 ด้านถาวรวัตถุในปัจจุบัน

บ้านพะยอมไม่มีวัดแต่มีสำนักสงฆ์ชั่วคราวไม่มีพระอยู่ประจำ นานครั้งพระจะเดินธุดงค์มาพักในหมู่บ้านนี้มีโบราณวัตถุและโบราณสถานในหมู่บ้าน ใกล้หมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตรอยู่บนเขาเหนือหมู่บ้าน เป็นซากวัดเก่าแก่ เป็นร่องรอยเผ่าลัวะหรือลัวะ สมัยเจริญกรุง แต่ก็ถูกทำลายและก็ถูกนำไปขายเป็นจำนวนมากมาย

2.2.10 แหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน

1. ศูนย์กล้วยไม้รองเท้านารี ตามแนวพระราชดำริ เพราะในหมู่บ้านยังอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งคั้นน้ำ เกรด A เป็นการกำเนิดกล้วยไม้ต่างๆ ชนิด โดยเฉพาะกล้วยไม้รองเท้านารี (พันธุ์เหลืองคอยอินทนนท์)
2. น้ำตกหัวแม่สุริน เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 8 กิโลเมตร
3. หุบบัวตองเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอีกแห่งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 5 กิโลเมตร
4. คอยหัวโล้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นคอย (ภูเขา) กั้นเขตแดนระหว่างอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ กับ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปรียบเสมือนสวิสเซอร์แลนด์เมืองไทย มองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นและตกสวยงามมาก ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 8 กิโลเมตร

2.2.11 ด้านทรัพยากร

บ้านพะยอมเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรป่าไม้ และพันธุ์สัตว์ต่างๆ ชนิด อาทิ เช่น สารภีป่า กำลึงเสือโคร่ง เสือโคร่ง กล้วยไม้ต่างๆ ชนิด อาทิเช่น รองเท้านารี ฟ้ามุ่ย เอื้องหลวง กล้วยไม้ดิน ขมิ้นเครือ สมุนไพรที่หลากหลายสายพันธุ์ สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,500 – 1,501 ฟุตจากระดับน้ำทะเล อากาศหนาวเย็นตลอดปี

2.2.12 ความสัมพันธ์กับเผ่าระหว่างเผ่าอื่น

นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชาวเขาเผ่าอื่น ๆ มีความสัมพันธ์กับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อย่างอยู่ใกล้ชิดคือแม่ัว (ที่เรียกตัวเองว่าม้ง) หมู่บ้านอยู่ใกล้กัน ม้งอยู่บนพื้นที่ระดับสูง ปลูกฝิ่น, กะเหรี่ยงจะทำไร่ทำนาปลูกข้าวแต่เมื่อกะเหรี่ยงได้ข้าวไม่พอกินก็ไปรับจ้างม้งทำงานในไร่ฝิ่นเกิดความสัมพันธ์สองเผ่า - ม้งกับกะเหรี่ยง - ในลักษณะขายจ้างกับลูกจ้าง กับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ซึ่งก็ปลูกฝิ่นเช่นเดียวกันกับม้ง ก็เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เช่นเดียวกันส่วนกะเหรี่ยงคนอื่นที่ปลูกข้าวได้พอกิน หรือมีทรัพย์สินสัตว์เลี้ยงเพื่อขายซื้อข้าวก็รู้จักคุ้นเคยกับม้ง (หรือเผ่าอื่น) ในแบบเพื่อนร่วมภูเขาซึ่งในบางครั้งชาวม้งก็ไปหาซื้อข้าวในหมู่บ้านหรือในไร่นาด้วย

เมื่อชาวกะเหรี่ยงรับจ้างในไร่ฝิ่นทั้งวัน ย่อมเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ปวดหลังปวดเอว จึงได้รับฝิ่นหรือขอฟิ่นจากม้งมาสูบซึ่งทำให้หายปวดเมื่อยได้จริง แต่การขาดความรู้ ปวดหลังปวดเอวทุกวันก็สูบฝิ่นทุกวัน ไม่ซ้าก็ติดฝิ่นก็ต้องใช้ฝิ่นมากขึ้นทุกวัน จากขอเป็นขอซื้อจะให้เปล่าให้เป็นค่าจ้าง ความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงกับม้งในรูปแบบ นายจ้างกับลูกจ้างก็เปลี่ยนไปเป็นนายจ้างกับทาส ซึ่งต้องการฝิ่นมากกว่าเงินหรือข้าว และไม่ใส่ใจสนใจลูกเมียทางบ้านอีกเลย แต่สังคมก็เปลี่ยนแปลงต่อไป เมื่อมีการพัฒนาเมืองม้งยอมรับพืชเงินสดหลายอย่าง แต่ในขณะเดียวกันการปลูกฝิ่นก็ยังคงไว้โดยนำเทคโนโลยีแผนใหม่เข้ามาช่วยเช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ความจำเป็นในการต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันการเพิ่มประชากรตามธรรมชาติยังให้ชาวกะเหรี่ยงยากจนลง ได้ข้าวยังไม่พอกิน ความจำเป็นในการหางานรับจ้างก็เพิ่ม กะเหรี่ยงกับม้งก็พบกันครึ่งทาง ชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากอพยพ (ชั่วคราว) ตามฤดูกาลรับจ้างชาวม้งในการเตรียมพื้นที่ไร่ฝิ่น (ขุดดิน ขุดคอไม้) และกรีดยาง สอดคล้องสัมพันธ์กับความต้องการแรงงานของม้งซึ่งมีงานล้นมือ เกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงกับม้งในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันและกันไม่มีแม้ว่า กะเหรี่ยงก็ไม่ม้งงานไม่มีข้าวกิน ไม่มีกะเหรี่ยงม้งก็ไม่ได้งานไม่ได้ฝิ่น แต่ซักวันหนึ่งเมื่อฝิ่นถูกปราบปราม อย่างจริงจังเข้มงวด ความสัมพันธ์แบบนี้จะพินาศลงถึงเวลานั้นกะเหรี่ยงจะมีความทุกข์ทรมาน เพิ่มขึ้นเป็นความสัมพันธ์กับความตาย เช่นนั้น กระมัง.....(ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือลำปาง กรมการศึกษาออกโรงเรียนคู่มือการทำงานกับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ,2527 :15-17)

2.2.13 ความสัมพันธ์ติดต่อกับชุมชนภายนอก

แม้จะอยู่ในป่าเขา ทุกันคารไกลจากการคมนาคมแต่กะเหรี่ยงในอดีตยังมีการติดต่อกับคนพื้นราบอยู่บ้างซึ่งได้แก่การเดินทางทำไปซื้อเกลือและของใช้จำเป็นที่ตลาดในอำเภอ หรือชุมชนพื้นราบปีละหนึ่งครั้งสองครั้งก็พอ

ส่วนคนพื้นราบไปหาซื้อวัวควาย หรือหมู ในหมู่บ้านกะเหรี่ยงรวมทั้งการซื้อขายพริกแห้ง (พริกกะเหรี่ยงมีความเผ็ดมาก) หรือแลกเปลี่ยนทั้งในและนอกหมู่บ้าน พริกแห้งเป็นผลผลิตส่วนเกินจากไร่ของกะเหรี่ยงเอง

ความสัมพันธ์อีกประการหนึ่ง คือการรับจ้าง ซึ่งในเวลาที่ชาวกะเหรี่ยงบางคนขาดแคลนข้าว จะรับจ้างคนเมืองเก็บใบเมี่ยงใบชา หรือขุดดินค้ายหญ้าในไร่นา ค่าตอบแทนเป็นข้าวหรือเงินก็ได้แล้วแต่จะตกลงกัน

ความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขา ป่าไม้ หน่วยงานทหาร ครู หมอ มีการเข้าเยี่ยมหมู่บ้านเป็นครั้งคราวกรณีเช่นนี้ มักจะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ใกล้ชิดเท่ากับคนเมือง ที่ติดต่อกับชาย .ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กันนาน ถึงระดับคุ้นเคยและค้างแรมในบ้านของแต่ละฝ่ายหลายครั้งหลายหน แต่ในปัจจุบันมีการพัฒนาโครงการเกิดขึ้นมากมายและเป็นไปอย่าง

กว้างขวาง เส้นทางคมนาคมก็ถูกสร้างใหม่หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น ความสัมพันธ์ของชาวกะเหรี่ยง กับคนพื้นราบก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

ข้อห้าม ข้อพึงระวังของเผ่ากะเหรี่ยงสำหรับคนภายนอก

สังคมจารีตประเพณีของกะเหรี่ยงมีข้อห้ามอยู่มากมายตามความเชื่อต่อผีและวิญญาณ การห้ามประพฤติปฏิบัตินี้มีไว้เป็นข้อห้ามต่อชาวกะเหรี่ยงเท่านั้น แต่ยังเป็นข้อห้ามสำหรับคนนอกเผ่าหรือต่างเผ่าที่เข้าไปในหมู่บ้านด้วย แม้กระทั่งการวิจารณ์ต่อความเชื่อ และศาสนา ก็ไม่ควรทำอย่างเด็ดขาด เพราะการไปแตะต้องศาสนาหรือความเชื่อของผู้อื่นคือการลบหลู่ดูถูกกันนั่นเอง

ข้อห้ามข้อพึงระวังหรือข้อห้ามข้อระวังของกะเหรี่ยงมีมากมายมากเกินกว่าจะจดจำหรือท่องจำได้หากเราไม่ใช่กะเหรี่ยง ซึ่งได้รับการบอกเล่าสั่งสอนย้ำสอนมาตั้งแต่วัยทารกโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม แต่ไม่จำเป็นต้องท่องจะได้อยู่กับกะเหรี่ยงนานไปๆ หากมีความสนใจจริงย่อมรับทราบและซึมซับข้อห้ามเหล่านี้เอง สิ่งสำคัญในการก้าวไปก้าวแรกในชุมชนกะเหรี่ยงคือ การรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนฝากเนื้อฝากตัวกับชาวกะเหรี่ยงทุกคน

ขอให้แนะนำเราให้กระทำการสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามประเพณีกะเหรี่ยง

ขอให้ตักเตือนเราเมื่อเราทำผิดจารีตประเพณี

หากกระทำความผิดได้ ผิดมากก็เป็นผิคน้อย ผิคน้อยก็หายไป

ขอเพียงเราอย่าหลงตนหลงศักดิ์ศรี เหมิเกริมว่าเราอยู่ในระดับสังคมที่สูงกว่า – ซึ่งไม่จริงเลย

กะเหรี่ยงบนภูเขากับเราจากโลกพื้นราบ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนเท่าเทียมกัน

แม้เราจะแตกต่างกันในเรื่องของศาสนาและความเชื่อ แต่พระพุทธเจ้า ผีหรือวิญญาณก็บัญญัติข้อห้ามเพื่อให้เกิดคุณธรรมความดีเหมือนกัน

แนวทางหนึ่ง**พูดถึงบาปบุญ** อีกแนวทางหนึ่ง**พูดถึงการลงโทษและการขอสุมลาโทษ** แต่จุดหมายคือการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสันตินั่นเอง

ข้อห้ามข้อนิยมกับศีลธรรมหรือบทบัญญัติทุกประการจึงเป็นเรื่องเดียวกัน อยากรู้ก็ตามยังมีข้อระวังของชาวกะเหรี่ยงบางประการ ซึ่งผู้คนจากโลกภายนอกต้องจดจำและยอมรับไว้ก่อนมิควรที่จะลงละเมิดหรือล่วงละเมิดเลย

ประการแรก คือเรื่อง**ขู้สาว**หรือความสัมพันธ์ของชายหญิง จารีตประเพณีของกะเหรี่ยงนั้น ชายหญิงซึ่งไม่ใช่ญาติในระดับร่วมตายาย ไม่ควรประพฤติใด ๆ ที่อาจถูกเข้าใจไปในทางขู้สาวได้

การแสดงออกของการไม่ยอมรับจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลกับตัวผู้กระทำความผิด

หากเป็นเลือดกะเหรี่ยงด้วยกัน ย่อมมีการปรับโทษแน่นอน

แต่หากเป็นครูหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ย่อมเกิดความเกรงใจกลัว เจ้าคนนายคน จะโกรธ

ดังนั้นเองการถูกเนื้อตัวผู้ต่างเพศ ไม่ว่าในกิจกรรมสันตนาการในหรือนอกห้องเรียนหรืออาจจะตรวจอาการเพื่อบำบัดรักษา เป็นสิ่งที่ฝ่าฝืนข้อห้ามในจารีตประเพณี

ประการที่สองคือ การกระทำที่ก้าวร้าวหรือใช้กำลัง การดื่มเหล้าเป็นสิ่งจำเป็นในพิธีกรรมเลี้ยงผี หรือในประเพณีทุกอย่างของกะเหรี่ยง แต่ต้องไม่มาและเอะอะโวยวาย หรือทำตีทำต้อย หรือลงมือลงเท้า

2.2.14 สภาพปัญหาของหมู่บ้าน

ปัญหาที่พบในหมู่บ้านพะยอมมีด้วยกัน 5 ปัญหาดังนี้

1. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ มีดังนี้

- ขาดเงินลงทุน สาเหตุเกิดจากผลผลิตไม่แน่นอนทำให้เป็นหนี้สินแนวทางแก้ไขคือ จัดหาแหล่งทุนโดยรัฐบาลได้จัดสรรกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท เพื่อให้ชุมชนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน

- ถูกพ่อค้ากดราคา สาเหตุขาดการรวมตัวกันไม่มีอำนาจต่อรองผลผลิตด้านตลาดแข่งขันขายผลผลิต แนวทางแก้ไขเสริมกิจกรรมการรวมกลุ่มผู้ผลิตปัจจุบันมีสมาชิกในบ้านปางตองไปเข้าร่วมสมาชิกกลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ ร่วมเปิดตลาดปลอดสารพิษที่ ท่ารถเปรมประชาอำเภอขุนยวมแล้ว

- ผลผลิตตกต่ำ สาเหตุเกิดจากขาดความรู้เรื่อง การปรับปรุงบำรุงดิน ความรู้เกี่ยวกับโรคพืช แนวทางแก้ไข ที่ผ่านมามีหน่วยงานเข้าไปให้ความรู้เรื่องการปรับปรุงบำรุงดิน

- ขาดตลาดรองรับสาเหตุเกิดจากผลผลิตมีมากเกินไปความต้องการของตลาดพื้นที่อยู่ห่างไกล แนวทางแก้ไข ให้รัฐบาลจัดตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าการเกษตรมีการวางแผนงานปลูกพืช ความต้องการของเกษตรกร

- ค่าแรงงานสูงสาเหตุเกิดจากค่าครองชีพสูง แนวทางแก้ไขให้ลงแขกร่วมกัน

- หนี้สิน สาเหตุเกิดจากแผนงานบริหารจัดการด้านการเงิน ราคาผลผลิตตกต่ำ แนวทางแก้ไข มีสมาชิกเกษตรกรบ้านปางตองเข้าร่วม โครงการขอพักชำระหนี้หลายรายในส่วนตำบล แม่อุคมีสมาชิกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ 33 ราย

2. ปัญหาทางด้านสังคม มีดังนี้

- ขาดการรวมตัวเพื่อต่อรองผลผลิต สาเหตุเกิดจากการเห็นแก่ตัวไม่สามัคคี แนวทางแก้ไข เสริมกิจกรรมให้สมาชิกมีการทำงานมากขึ้น

- ขาดที่ดินและที่ทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ สาเหตุเกิดจากประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นพื้นที่มีจำกัด ที่อยู่ในเขตอุทยานทุ่งบัวตองไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ได้ แนวทางแก้ไขลงชื่อ นำเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชนให้ผ่านสภากฎการประกาศเขตวนอุทยานบัวตอง

- ขาดสภาพตลาด สาเหตุเกิดจากความอยากรู้อยากลอง ว่างงาน ครอบครัวยุคใหม่ แนวทางแก้ไขกำจัดแหล่งผลิตและแหล่งขายให้ผู้คิดยาเสพติดไปบำบัดรักษา จัดกิจกรรมส่งเสริมความอบอุ่นให้แก่ครอบครัวในชุมชน

- ขาดเครื่องทุ่นแรงในการเกษตร สาเหตุเกิดจากความยากจน แนวทางแก้ไข หาแหล่งสนับสนุนเครื่องทุ่นแรง

3. ปัญหาด้านสุขภาพ

- สารเคมีสะสมอยู่ในร่างกาย สาเหตุเกิดจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรมากเกินไป และมีการใช้ยาบางชนิดไม่ถูกวิธี แนวทางแก้ไข หาอาชีพเสริมและสถานีนอนามัยบ้านปางดง เปิดอบรมให้ความรู้เรื่องหลักการโภชนาการที่ถูกสุขอนามัยแก่สมาชิกในชุมชน

4. ปัญหาด้านการศึกษา

- เกษตรกรขาดความรู้เรื่องโรคพืชสาเหตุเกิดจากการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่รัฐด้านการเกษตรยังไม่ทั่วถึง และเกษตรกรขาดข้อมูลทางด้านโรคพืช แนวทางแก้ไข หน่วยงานทางด้านการเกษตร หรือ อบต. จัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับโรคพืช

- ไม่มีเงินทุนส่งลูกเรียน สาเหตุ เกิดจากความยากจน มีอาชีพไม่แน่นอนและมีลูกมาก แนวทางแก้ไข จัดหาอาชีพเสริมหาอาชีพหลักที่เหมาะสมของกู้เงินทุนการศึกษา วางแผนครอบครัว

5. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

- อากาศเป็นพิษ สาเหตุการฉีดพ่นสารเคมีทางการเกษตร มีการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์และหาเห็ดเกิดกลุ่มควันปกคลุมบริเวณหมู่บ้าน แนวทางแก้ไข สร้างความตระหนักลดมลภาวะที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม หยุดเผาป่าและเลิกใช้สารเคมี

- การตัดไม้ทำลายป่า สาเหตุเกิดจากจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นที่ทำกินไม่เพียงพอ จึงมีการบุกรุกทำลายป่าเพื่อทำเป็นพื้นที่เกษตร แนวทางแก้ไข วางแผนครอบครัวหยุดตัดไม้ จัดทำป่าชุมชนอย่างถาวร

บทที่ 3

กระบวนการวิจัยโดยชุมชนมีส่วนร่วม

3.1 กรอบแนวคิดและการแบ่งช่วงเวลาดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning) ระดมความคิดเห็นผ่านเวทีระดับต่าง ๆ โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ (คังภาพที่ 1)

ช่วงที่ 1 เป็นการศึกษาปัญหา ทบทวนทุนเดิมและกำหนดกรอบหลักสูตร

ระยะเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2546 ถึงเดือนธันวาคม 2546 (มีการขยายเวลาเพิ่มอีก 3 เดือน ถึงเดือนมีนาคม 2547)

โดยทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องลงไปสัมผัสปฏิบัติเก็บข้อมูลสภาพปัญหาของชุมชน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน รวมถึงการศึกษาศักยภาพ และตรวจสอบองค์ความรู้ในพื้นที่ เพื่อให้สามารถทราบปัญหา ทราบทุนเดิม และศักยภาพด้านต่าง ๆ ใน 3 ชุมชน จากนั้นก็ใช้ข้อมูลทั้ง 2 ด้าน มากำหนดหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม ร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง ที่มีทั้งองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้เรียน ผู้สอน และชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ

จากนั้นก็ร่วมกันกำหนด กรอบของหลักสูตรเบื้องต้น โดยนำมาวิเคราะห์ ตรวจสอบร่วมกันและพัฒนาเป็นหลักสูตรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อทดลองสอน อบรม หรือถ่ายทอด ในรูปแบบที่ได้เลือกร่วมกัน

ช่วงที่ 2 ทดลองสอน ถ่ายทอด หรืออบรม และประเมินผล

ระยะเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน ระหว่างเดือน เมษายน 2547 - กันยายน 2547 (มีการขยายเวลาเพิ่มอีก 1 เดือน ถึงตุลาคม 2547)

เป็นการทดลองสอน และพัฒนาหลักสูตร นำหน้าส่วนใหญ่จะอยู่ที่การกำหนดกรอบหลักสูตร ท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม และเนื่องจากความต้องการการมีส่วนร่วมของครูคนในพื้นที่ และสถานการณ์ด้านนโยบายจังหวัดที่กำลังสนับสนุน โครงการ “ธนาคารอาหารชุมชน” หลักสูตรจึงเน้น การพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน ในรูปแบบ ธนาคารอาหารชุมชนเป็นสำคัญ โดยสามารถดึงดูด ให้โรงเรียนในพื้นที่เห็นความสำคัญ มาร่วมพัฒนาหลักสูตร ในระดับ โรงเรียน จำนวน 6 โรงเรียน

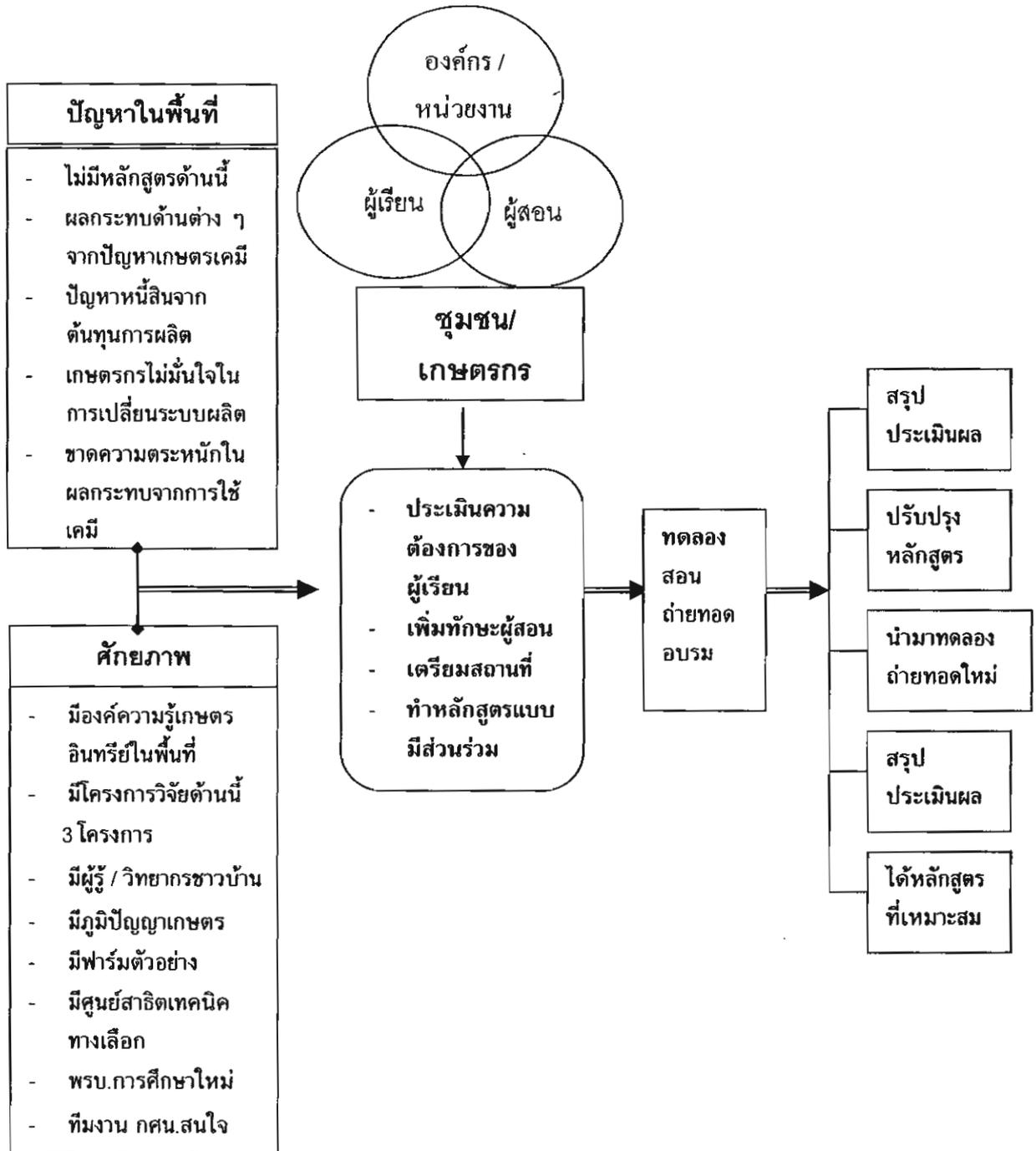
ช่วงที่ 3 สรุปผลการเรียนการสอนหา รูปแบบหลักสูตรที่เหมาะสม

ระยะเวลาในการดำเนินงาน 8 เดือน ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2547 – เมษายน 2548 (มีการขยายเวลาเพิ่มอีก 9 เดือน ระหว่างเดือน พฤษภาคม 2548 – มกราคม 2549)

เป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากช่วงที่ 2 ซึ่งต้องมีการทดลองสอน ถ่ายทอดอยู่ เพราะไม่สามารถทำให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดได้ เพราะหลายโรงเรียนเริ่มดำเนินการในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละโรงเรียน จึงมีการขยายเวลาโครงการจนถึงเดือน มกราคม 2549

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการทำหลักสูตรเกษตรอินทรีย์

ศึกษา/ทบทวน/วิเคราะห์

สร้างหลักสูตร ร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง

ทดลองถ่ายทอด/สรุปผล/เผยแพร่

ข้อมูล/ปัญหา/ศักยภาพ

ช่วงที่ 1 (6 เดือน)

ช่วงที่ 2 (6 เดือน)

ช่วงที่ 3 (6 เดือน)

3.2 กระบวนการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 1

กระบวนการวิจัยในช่วงแรก 6 เดือน (กรกฎาคม - ธันวาคม 2546) มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับผู้เกี่ยวข้อง ตามกรอบคิดงานวิจัย แล้วดำเนินงานเก็บข้อมูลทั้งด้านสถานการณ์ด้านเกษตรอินทรีย์ในอำเภอขุนยวม ปัญหาด้านการเกษตร ด้านเกษตรอินทรีย์ และข้อมูล องค์ความรู้ที่เป็นศักยภาพ ในการพัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์

ซึ่งการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูลดังกล่าว เริ่มจากการตรวจสอบเอกสารมือสอง ที่ได้จัดทำโดยโครงการวิจัย และส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ จากนั้นก็จัดเวทีต่าง ๆ ได้แก่

- 1) เวทีทำความเข้าใจเตรียมชุมชนและทีมงาน 3 หมู่บ้าน 2 ครั้ง
- 2) เวทีศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
- 3) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์จากผู้รู้ประจำเดือน
- 4) เวทีกำหนดความต้องการวิเคราะห์สภาพปัญหาของแต่ละหมวดของปัญหา
- 5) จัดเวทีระดมความคิดเห็นแนวทางการร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
- 6) กำหนดหัวข้อเนื้อหาการร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
- 7) สรุปเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน
- 8) เวทีเสวนาวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
- 9) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน

สร้างความเข้าใจแก่ทีมงาน
และกลุ่มโรงเรียนเป้าหมาย

เวที ทั้ง 9 ครั้งในช่วงที่ 1 มีรายละเอียด ดังนี้

- 1) เวทีทำความเข้าใจเตรียมชุมชนและทีมงาน 3 หมู่บ้าน 2 ครั้ง

กิจกรรมย่อยเวทีที่ 1 ครั้งที่ 1 เวทีทำความเข้าใจเตรียมชุมชนและทีมงาน

ณ ศูนย์ส่งเสริมหนองป่าก่อ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

วัตถุประสงค์

- เพื่อร่วมกันกำหนดปัญหาเนื้อหาและวิธีการจัดเก็บข้อมูล
- เพื่อปรับแนวความคิดของชุมชนให้เป็นไปในแนวทางทิศเดียวกับกลุ่มเป้าหมาย

ระยะเวลา วันที่ 24 สิงหาคม 2546

กลุ่มเป้าหมาย

- องค์กรชุมชน / ผู้นำ / ผู้อาวุโส และชาวบ้าน ภาคการศึกษาทั้งในและนอกระบบ โรงเรียนและทีมงานวิจัย ผู้ร่วมโครงการวิจัย
- จำนวนเกษตรกรและทีมงาน หมู่ที่ 1, 2 จำนวน 30 คน

วิธีการ

- จัดเวทีย่อยขึ้นในพื้นที่เป้าหมายแต่ละหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน
- หัวหน้าโครงการและทีมงานวิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการในการจัดเวที
- ประชุมระดมความคิดเพื่อกำหนดประเด็นข้อมูลต่างๆ ที่จัดเก็บรวบรวม
- แบ่งกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม ตามหมู่บ้านให้แต่ละกลุ่มนำประเด็นข้อมูลที่ได้แต่ละประเด็นมา กำหนดถึงรูปแบบ วิธีการในการดำเนินการเก็บข้อมูล
- กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มนำเสนอกลุ่มใหญ่ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ที่ประชุมได้เพิ่มเติมข้อมูล เครื่องมือในการเก็บสำรวจข้อมูล
- จัดประชุมกลุ่มย่อยให้ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมก่อนนำไปสำรวจจริง

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

- ประชุมกลุ่มย่อยแบบมีส่วนร่วม สันทนาการพูดคุย

กิจกรรมย่อยเวที ที่ 2 เวทีทำความเข้าใจเตรียมความพร้อมด้วยชุมชน

ระยะเวลา วันที่ 24 กรกฎาคม 2546 ณ ศศช.บ้านพะยอม หมู่ที่ 2 ตำบลแม่อุคอ อำเภอบุณยมา

วัตถุประสงค์

- เพื่อเตรียมความพร้อมความเข้าใจในการทำงานกับโครงการวิจัย
- เพื่อทำความเข้าใจกับทีมงานและผู้เข้าร่วม โครงการและหน่วยงานในพื้นที่

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมงานวิจัย/ผู้เข้าร่วมโครงการ / ชุมชน ผู้นำ ผู้อาวุโส / หน่วยงานในพื้นที่ / ครู เจ้าหน้าที่ป่าไม้, พัฒนาที่ดิน, ทหารในพื้นที่ (โครงการพระราชดำริ) มีผู้เข้าร่วม 15 คน แบ่งเป็นเกษตรกร 10 คน และทีมงาน 5 คน

วิธีการ

1. ชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชน เรื่อง โครงการวิจัยกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อำเภอบุณยมา โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้
 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์เกษตรอินทรีย์ อำเภอบุณยมา
 2. เพื่อศึกษาปัญหาเกษตรอินทรีย์ อำเภอบุณยมา
 3. เพื่อค้นหาผู้มีความรู้ทางการเกษตรอินทรีย์

4. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ การทำเกษตรอินทรีย์
 5. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ การจัดทำหลักสูตร
 6. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วม
 7. เพื่อให้เกิดหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมแก่ชุมชน
2. ทบทวนทำความเข้าใจความหมายของคำว่า "วิจัย" โดยชาวบ้านสรุปได้ดังต่อไปนี้
- พิสูจน์
 - ค้นหาความรู้
 - เปรียบเทียบปัจจุบันกับอดีต
 - ค้นหาความจริง
 - การแก้ปัญหา
 - การคิดร่วมกัน
3. นักวิจัยและทีมงานทำความเข้าใจ PAR อธิบายความหมายของคำว่า PAR ให้ชาวบ้านเข้าใจในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมว่า ชาวบ้านจะเข้าร่วมการวิจัยได้อย่างไร ดึงแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการวิจัยและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

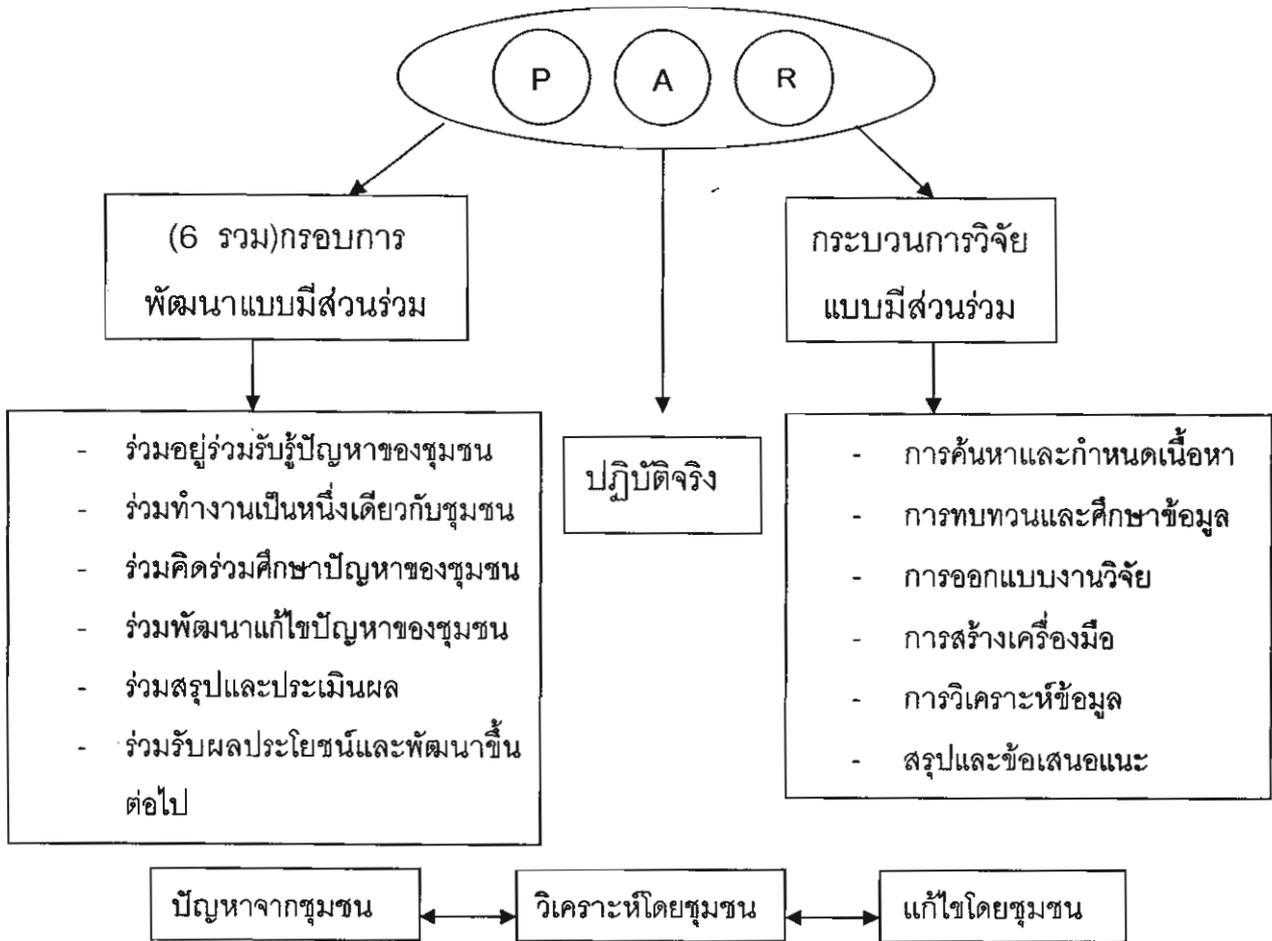

สร้างความเข้าใจแก่ชาวบ้าน

แบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิด

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการวิจัยและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

4. นักวิจัยและทีมงานได้ให้ชุมชนได้รำลึกอดีต ปัจจุบันและอนาคต ของชุมชนว่าชุมชนเคยมีอะไรดี ๆ บ้าง ด้านการเกษตรของชุมชนว่ามีอะไร โดยแบ่งกลุ่มร่วมคิด ปัจจุบันเป็นอย่างไร มีอะไรเหลืออยู่บ้างอนาคตจะเป็นอย่างไร อะไรเหลืออยู่บ้าง ในอนาคตจะเป็นอย่างไร รายละเอียดมีในบทที่ 5

2) เวทีศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

ณ บ้านพะยอม บ้านขุนขวมหมู่ 1,2 ระยะเวลา 27-28 สิงหาคม 2546 ณ สำนักงานชั่วคราวศูนย์การเรียนรู้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
2. เพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหากำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของชุมชน
3. เพื่อเป็นการวิเคราะห์สังเคราะห์และพัฒนาศักยภาพของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญ องค์กรชุมชน/ผู้อาวุโสชาวบ้านที่ร่วม ทีมวิจัย ครู นักการศึกษา นักวิชาการ และทีมงานวิจัย

กลุ่มเกษตรกรบ้านพะยอม	จำนวน	10	คน
กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนยวม หมู่ที่1	จำนวน	10	คน
กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนยวม หมู่ที่2	จำนวน	10	คน
กลุ่มที่ปรึกษาและทีมงาน	จำนวน	10	คน
รวม	จำนวน	40	คน

วิธีการ

1. นักวิจัยอธิบายแบบสำรวจและแบบบันทึกในการสำรวจข้อมูลว่ามีปัญหาข้อบกพร่องว่าควรแก้ไข

2. เขียนสภาพปัญหา

นักวิจัยให้แต่ละคนเขียนสภาพปัญหาจากการสำรวจตามความคิดเห็นของตนเอง (โดยไม่ต้องปรึกษาปัญหากัน) การเขียนสภาพปัญหาหรือการเขียนแผนที่เกิดขึ้นนั้นให้เขียนเป็นรูปธรรมหรือประโยคที่สมบูรณ์

3. การจัดกลุ่มปัญหา

นักวิจัยให้ผู้เข้าร่วมประชุมจัดกลุ่มปัญหาเริ่มต้นที่แต่ละคนอ่านปัญหาที่เขียนในแผ่นที่ 1 แล้วให้สมาชิกในกลุ่มจัดปัญหานั้นวางบนกระดาษรูป และให้คนที่ 2 อ่านปัญหาที่เขียนหรือความหมายที่คิดคล้ายกันรวมไว้ คนที่ 1 ถ้าไม่เหมือนกัน แยกไว้ต่างหาก และคนที่ 3-4 จนถึงคนสุดท้ายให้ปฏิบัติเช่นเดียวกันจนปัญหาแต่ละคนวางบนกระดาษจนครบ

4. ตรวจสอบปัญหา

สมาชิกในกลุ่มทุกคนช่วยกันตรวจสอบปัญหาอีกครั้งว่าเป็นปัญหาที่จัดเข้ากับหมวดหมู่ไว้นั้นเป็นเรื่องเดียวกันหรือไม่ ถ้าไม่ใช่จัดใหม่อีกครั้งพร้อมเรียงลำดับ ความรุนแรงของปัญหา โดยคำนึงถึงความถี่ของปัญหาโดยให้น้ำหนัก ดิจิตัลเกอร์ให้คะแนน

5. การตั้งชื่อหัวข้อปัญหา

สมาชิกในกลุ่มทุกคนช่วยกันตั้งชื่อหัวข้อปัญหาของปัญหาในแต่ละกลุ่ม ปัญหาในการตั้งชื่อหัวข้อของปัญหาเน้นเป็นรูปธรรมเรียงลำดับตามคะแนน จำนวนของปัญหาที่มีความคิดเห็นตรงกันจากมากไปหาน้อย

6. ผลการจัดเวที/กิจกรรม

เชิงกระบวนการ

ใช้กระบวนการกลุ่ม ให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้มีส่วนร่วมระดมปัญหาด้านการเกษตรในปัจจุบันเขียนในแผนที่ความคิด (Mind mapping)

ใช้กระบวนการต้นไม้ปัญหา (N.P. NEW Participatory .) ในการวิเคราะห์ปัญหา
เชิงเนื้อหา

1. ทีมวิจัยให้แนวคิด การทำเกษตรทำไม่ต้องทำเกษตรแบบยั่งยืน และวิเคราะห์สถานการณ์โลก และแนวโน้มของเศรษฐกิจของประเทศไทย แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืน แนวทางการเกษตร ในอนาคต (คุณสมชัย แซ่ตัน)

2. ทีมงานวิจัยให้ผู้เข้าร่วมโครงการอภิปรายสภาพปัญหา (ตามสภาพปัญหาของหมู่บ้าน) อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาที่ได้สำรวจมาอย่างกว้างขวางเพื่อกลั่นกรองให้เกิดปัญหาที่ตรงกับสภาพจริงโดยไม่มีข้อสรุปในการอภิปรายแต่ละประเด็น

3. ทีมงานวิจัยได้แบ่งกลุ่มเป็น 3 กลุ่มตามหมู่บ้านพร้อมแจกกระดาษ 2 x 6 ให้เขียนปัญหาตามความคิดเห็นของตนเอง (ไม่ต้องปรึกษากัน) ลงในกระดาษเปล่า อย่างน้อย 10 ปัญหา (กระดาษ 1 ใบต่อ 1 ปัญหา

1. การเขียนสภาพปัญหา 1 ประเด็นปัญหาต่อ 1 กระดาษ

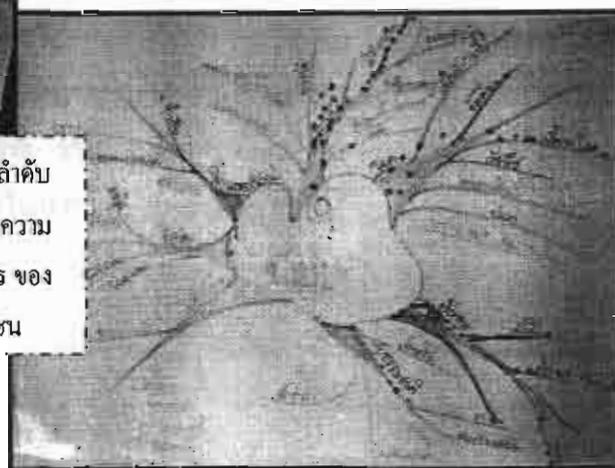
2. เขียนสภาพปัญหาจากการสำรวจมาให้ได้มากที่สุดอย่างน้อย 10 ปัญหา เพื่อให้สภาพปัญหาที่หลากหลาย และเพื่อนำมาจัดหมวดหมู่จะได้จัดเรียงตามสภาพ ความรุนแรงและความถี่ของปัญหา

4. การพิจารณาความต้องการว่าแก้ไขได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความพร้อมของผู้เรียน ผู้สอน เวลา สถานการณ์ ฤดูกาล ทรัพยากร ฯลฯ

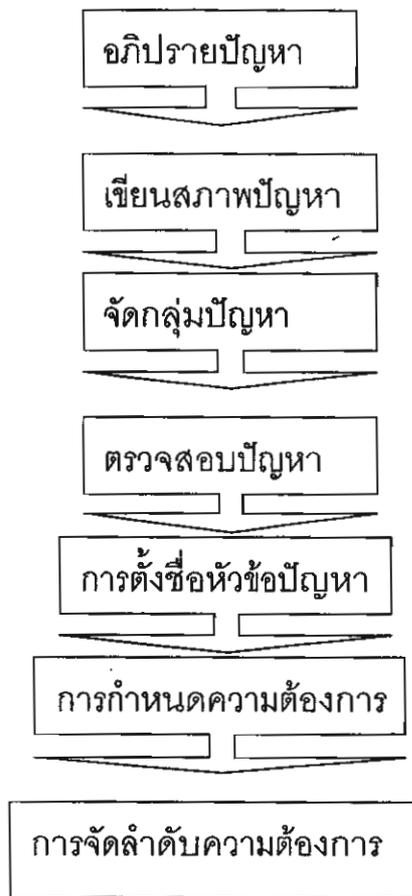
5. ในที่ประชุมทุกคนช่วยกันจัดเรียงลำดับความต้องการเป็นการเร่งด่วนเพื่อนำไปกำหนดหัวข้อเนื้อหา ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธี ฉันทานุมัติ (ทุกคนในที่ประชุมมีความคิดเห็นตรงกัน) ดังแผนภูมิแผนภูมิสรุปกระบวนการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน

การจัดลำดับ
ปัญหา ความ
ต้องการ ของ
ชุมชน

ภาพที่ 3 กระบวนการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน

เครื่องมือ

- เทคนิคค้น ไม้ปัญหา
- แผนที่ทางความคิด
- บัตรคำใบงาน

3) เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์จากผู้รู้ประจำเดือน

บ้านพะยอม บ้านขุนยวม ม. 1,2 ระยะเวลา 27 – 28 กันยายน 2546

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ในแต่ละเดือน
2. เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและสถานการณ์ ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน โครงการวิจัย
3. เพื่อนำองค์ความรู้ข้อมูลมาเชื่อมโยงในการวิเคราะห์สภาพปัญหา

กลุ่มเป้าหมาย

ชาวบ้าน/องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน/ผู้รู้ในท้องถิ่น / หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง/คณะทำงาน ทีมงานวิจัย

กลุ่มเกษตรกรบ้านพะยอม	จำนวน	10	คน
กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนยวม หมู่ที่ 1	จำนวน	10	คน

กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนยวม หมู่ที่2	จำนวน	10	คน
กลุ่มที่ปรึกษาและทีมงาน	จำนวน	10	คน
รวม	จำนวน	40	คน

วิธีการ

1. ทีมงานวิจัยได้ทบทวนสถานการณ์เกษตรอินทรีย์ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและสังคม อย่างไรบ้าง
2. ทีมงานวิจัยจัดกลุ่มโดยจัดละกัน 6-8 คน แบ่ง 3 กลุ่มระดมสภาพปัญหาตามสภาพจริงของแต่ละกลุ่มและแนวทางแก้ไขปัญหาของแต่ละกลุ่ม ตามภูมิปัญญาดั้งเดิม
3. นักวิจัยและทีมงานนำ กระดาษ บรูฟขึ้นติดบนกระดาน เตรียมบันทึก ให้กลุ่มเกษตรกรเตรียมประเด็นปัญหาและอุปสรรค ที่ผ่านมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน
4. นักวิจัยและทีมงานให้กลุ่มเกษตรกรแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอต่อกลุ่มใหญ่
5. นักวิจัยและทีมงานนำ กระดาษ บรูฟขึ้นติดบนกระดานแล้วนำเสนอแนวทางแก้ไขโดยให้กลุ่มเกษตรกรเสนอแนวทางแก้ไขระดมความคิดร่วมกันจากนั้นสรุปแนวทางแก้ไขแผนงานกิจกรรม
6. นักวิจัยทีมงานและเกษตรกรร่วมกันสรุปกิจกรรมการประชุมนักวิจัยชี้แจงนัดหมายแผนงานช่วงต่อไป

4) เวทีกำหนดความต้องการวิเคราะห์สภาพปัญหาของแต่ละหมวดหมู่ของปัญหา

ระยะเวลา 27-28 กันยายน 2546

วัตถุประสงค์

1. เพื่อกำหนดความต้องการในสภาพปัญหาของแต่ละหมวดหมู่ปัญหา
2. เพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาและกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของชุมชน
3. เพื่อเป็นการวิเคราะห์สังเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย/คณะทำงาน ที่ปรึกษาและผู้เกี่ยวข้องในชุมชนเช่น ผู้อาวุโส ภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นครู เจ้าหน้าที่เกษตร วนเกษตร เจ้าหน้าที่ป่าไม้ พัฒนาที่ดิน เป็นต้น

กลุ่มเกษตรกรบ้านพะยอม	จำนวน	10	คน
กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนยวม หมู่ที่1	จำนวน	10	คน
กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนยวม หมู่ที่2	จำนวน	10	คน
กลุ่มที่ปรึกษาและทีมงาน	จำนวน	10	คน
รวม	จำนวน	40	คน

วิธีการ

1. นักวิจัยและทีมงานวิจัยติดตามความก้าวหน้าของแบบสอบถามและแบบบันทึก

2. นำชาร์ตสภาพปัญหาที่ระดมแนวคิดกันในเวที 27-28 สิงหาคม 2546 มาทบทวนเพื่อตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้สมบูรณ์อีกครั้ง โดยนำแบบบันทึกสภาพเหตุการณ์มาประกอบข้อมูลในการวิเคราะห์เพิ่มเติมให้ครอบคลุมปัญหาหลายด้านเพื่อจะรู้สภาพปัญหาของชุมชนที่แท้จริง ดังนี้

- ด้านเศรษฐกิจ
- ด้านสังคม/ศาสนาและวัฒนธรรม
- ด้านการศึกษา
- ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
- ด้านสุขภาพ

โดยแบ่งตามหมู่บ้าน มีทีมงานและทีมที่ปรึกษาเป็นพี่เลี้ยงแต่ละกลุ่ม นำเสนอต่อกลุ่มใหญ่ ทีมงานสรุปเป็นภาพพร้อมทั้งกำหนดความต้องการและแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันอีกครั้ง รายละเอียดมีในบทที่ 5

จัดลำดับความต้องการของปัญหาและแนวทางแก้ไขโดยให้สมาชิกทุกคนช่วยกันจัดเรียงลำดับความต้องการเป็นการเร่งด่วนเพื่อ นำไปกำหนดหัวข้อเนื้อหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยวิธีนันทานุมัติ ทุกคนมีความคิดเห็นตรงกัน

เครื่องมือ

- แผนที่ทางความคิด
- กระบวนการกลุ่ม
- แบ่งกลุ่มย่อย นำเสนอก่อนกลุ่มใหญ่

5) จัดเวทีระดมความคิดเห็น แนวทางการร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ ๑
(วิเคราะห์ชิ้นงานย่อย)

ระยะเวลา 26-27 ตุลาคม 2546 2 วัน ณ สภาตำบลขุนยวม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อกำหนดแนวทางร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อระดมความคิดเห็นข้อเสนอแนะเนื้อหาสาระของหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกร ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตร นักวิชาการทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ
โรงเรียน ทีมงานวิจัย

กลุ่มเกษตรกรบ้านพะยอม	จำนวน	10	คน
กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนขวม หมู่ที่1	จำนวน	10	คน
กลุ่มเกษตรกรบ้านขุนขวม หมู่ที่2	จำนวน	10	คน
กลุ่มที่ปรึกษาและทีมงาน	จำนวน	10	คน
รวม	จำนวน	40	คน

วิธีการ

1. นักวิจัยทีมงาน กลุ่มเกษตรกร ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยระดมความคิดเห็นแนวทางการร่าง
หลักสูตรและความต้องการด้านการเกษตรอินทรีย์ตามประเด็นหัวข้อที่เสนอไว้ดังต่อไปนี้

- กำหนดหัวข้อเนื้อหา
- การเขียนสาระสำคัญ
- กำหนดขอบเขตเนื้อหา
- การกำหนดจุดประสงค์ทั่วไป
- กำหนดจุดประสงค์เฉพาะหรือจุดประสงค์นำทาง

2. คณะทีมงานวิจัยกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายนำเสนอที่ประชุมโดยนำสภาพปัญหารายละเอียด
ที่เรียงลำดับความสำคัญที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชน

3. นักวิจัยทีมงาน นำเสนอที่ประชุมโดยนำมาพิจารณาที่ละเอียดอย่างละเอียด การ
พิจารณาถึงสาเหตุและแนวทางแก้ไข

4. นักวิจัยและทีมงาน นำเสนอกำหนดรายละเอียดหรือขั้นตอนในการแก้ปัญหา (ขั้น
วิเคราะห์ขั้นงานย่อย) นักวิจัยและชาวบ้านร่วมกันคิดขั้นตอนการแก้ปัญหาอะไรบ้าง ขั้นงานย่อย
จะต้องรู้อะไรจะต้องทำอะไรและจะต้องมีทัศนคติอย่างไร

3. ในที่ประชุมร่วมกันวิเคราะห์สังเคราะห์และมีความคิดเห็นว่าจะจะมีการนำผลสรุปให้
ชาวบ้านนักวิชาการการศึกษา ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้องไปพิจารณา ขั้นตอนนี้จะเป็นการนำหลักสูตรที่ร่างขึ้น
เสร็จแล้วไปให้ชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกันพิจารณาอีกครั้งว่าเหมาะสมหรือไม่จะแก้ไขหรือเพิ่มอะไรบ้าง
ก่อนที่จะนำไปทดลองใช้จริง ๆ

4. ภาสสถานศึกษา โรงเรียน ที่มีแนวความคิดเห็นอุดมการณ์ร่วมเพื่อจะได้นำหลักสูตรไป
ทดลองใช้ในสถานศึกษา แล้วนำไปวิเคราะห์/ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำกลับมา วิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎี
ใหม่ การดำรงชีพแบบเกษตรพอเพียง และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์พิจารณาอีกครั้งตาราง
ควรเพิ่มช่องกลุ่มเป้าหมายอีกช่องหนึ่ง

5. ควรจะมีการสัมมนาผู้ปกครอง ผู้เกี่ยวข้อง เรื่องหลักสูตรท้องถิ่น ทำประชาพิจารณ์ ก่อนนำไปใช้จริง ๆ

6. ควรนำเสนอข้อมูลเหตุผลรองรับในการคิดแผนงานก้าวต่อไป

7. นัดหมายเวทีครั้งต่อไป 25 - 26 ธันวาคม 2546 ควรส่งเนื้อหาและจดหมายแจ้งก่อนล่วงหน้าเพื่อจะได้มีเวลาตรวจสอบแก้ไข

ข้อคิดเห็นในเวทีครั้งนี้

- ควรจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านว่าจะมีอะไรบ้าง เช่นเมล็ดพันธุ์ข้าว แตงพืชผักอื่น ๆ ตลอดจนพันธุ์สัตว์ในท้องถิ่น มีอะไรบ้าง อาทิเช่น พันธุ์นก,ปลา สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง

- ควรสอนให้เด็กได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชุมชน ชีวิตสัตว์ป่าในท้องถิ่น โดยมีแยกเด็กออกจากชุมชน โดยเน้นชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

- ควรมีหนังสืออ่านประกอบ อาทิเช่น การ์ตูนประกอบเนื้อหาหลักสูตรเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ สื่อแล้วอ่านเข้าใจง่าย

- เนื้อหาในหลักสูตรควรมีการจำแนกประเภทแต่ละระดับชั้นให้เหมาะสมกับวัยว่าระดับอนุบาล ประถม มัธยม อุดมศึกษา ควรจะเรียนเนื้อหาอะไรอย่างน้อยแค่ไหน ผู้ใหญ่ควรจะเรียนอย่างไร

6) เวทีกำหนดแนวทางร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ ๑ อำเภอขุนยวม

วัตถุประสงค์

- เพื่อกำหนดแนวคิดแนวทางการร่างหลักสูตรท้องถิ่น
- เพื่อกำหนดรูปแบบและวิเคราะห์
- เพื่อกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้

ผู้เข้าร่วมเวที

1.เกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการ	29	คน
2.กลุ่มที่ปรึกษา/ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักวิชาการ	8	คน
3.ทีมงานวิจัย	3	คน
รวม	40	คน

ระยะเวลา 27 พฤศจิกายน 2546

สถานที่ ห้องประชุมสภาตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เทคนิคเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที/กิจกรรม

- 1.ตารางร่างหลักสูตร
- 2.กระบวนการมีส่วนร่วม

3. พุคคยสนทนา

วิธีการ

1. นักวิจัยทบทวนผลการดำเนินงานของเวทีที่ผ่านมาได้ทำอะไร ถึงไหน แะไหน อย่างไร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวที ได้เกิดความคิดอย่างต่อเนื่อง

2. นักวิจัย/ทีมงานนำเสนอการร่างหลักสูตร นำเนื้อหาตารางการวิเคราะห์ชิ้นงาน ขั้นตอนที่ 3 - 4 นำชิ้นงานย่อยที่ได้นำเสนอตามที่ได้วิเคราะห์ชิ้นงานมากำหนดเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมสามารถนำมาจัดกิจกรรมได้

3. นักวิจัยและผู้เข้าร่วมเวทีกำหนดแนวทางร่างหลักสูตรท้องถิ่น ได้สภาพปัญหาตามระดับ 7 ข้อใหญ่ ๆ

4. ได้นำเสนอแลกเปลี่ยนกันในเวที การจัดทำหลักสูตรพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของชุมชน

5. สรุปข้อคิดเห็นประเด็นต่าง ๆ จากเวที

7) สรุปเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน

วัตถุประสงค์

- เพื่อแลกเปลี่ยนพูดคุยปัญหาประสบการณ์
- เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและเหตุการณ์ และความเคลื่อนไหวการทำงานซึ่งกันและกันเพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข

ผู้เข้าร่วมเวที

1. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ	7	คน
2. ทีมที่ปรึกษา/ผู้ทรงคุณวุฒิ	6	คน
3. ทีมงานวิจัย	3	คน
รวม	16	คน

ระยะเวลา 1 วัน 28 พฤศจิกายน 2546

สถานที่ ห้องประชุมสภาตำบลขุนยวม

เทคนิคเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที / กิจกรรม

- สนทนาพูดคุย
- ใช้ กระดาษ บรูก์เป็นการจดบันทึกข้อมูล

บทบาทของทีมงานคือเวที / กิจกรรม

1. นายสังเวียน ดวงสุภา	ดำเนินรายการ / กระบวนการ
2. นายชนสาร พรมรัตน์	ลงทะเบียนเอกสารต่าง ๆ เตรียมอุปกรณ์ บันทึกภาพ
3. นายรส สังข์สุทธิ์	จดบันทึกข้อมูล สรุปเวที

ทรัพยากรบุคคล

1. นายชนันต์	ชมสนัด	เจ้าหน้าที่โครงการเกษตรบนพื้นที่สูง
2. นายวัลลภ	สุวรรณอากาศ	หัวหน้า imo
3. นางสาวฉวีวรรณ	แก้วตาสาม	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านแม่อุคคหลวง

วิธีการ

1. นักวิจัยได้นำเสนอทบทวนกิจกรรมที่ได้ดำเนินงานมาในช่วง 5 เดือน ที่ผ่านมาเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2546 ว่าได้ดำเนินการอะไรไปบ้าง ต่อที่ประชุมในเวทีได้รับทราบ

2. นำเสนอแลกเปลี่ยนในวงใหญ่ให้ที่ประชุมได้พิจารณาดังนี้คือ ระยะเวลา การเรียนรู้ ระยะสั้น แต่ไหนอย่างไร ระยะยาวแต่ไหนอย่างไรในที่ประชุม ในเวทีได้พิจารณาและได้ให้ข้อคิดเห็นดังต่อไปนี้

ผลกระทบหรือความคาดหวังเวทีผลสำเร็จ

1. ผู้เข้าร่วมเวทีให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี
2. กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มนักวิชาการ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแสดงความคิดเห็นและความเข้าใจทุกภาคส่วน

8) สรุปเวทีเสวนาวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์วิพากษ์หลักสูตรท้องถิ่นปรับปรุงให้เหมาะสมกับความต้องการ
2. เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจริงและความต้องการ
3. เพื่อให้ได้แนวทางและเนื้อหาสาระของหลักสูตรที่เหมาะสมกับชุมชน

ผู้เข้าร่วมเวที

เกษตรกรบ้านขุนขวม หมู่ 1-2	20	คน
เกษตรกรบ้านพะยอม	10	คน
ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญทรงคุณวุฒิ	6	คน
ทีมงานวิจัย	4	คน
รวม	40	คน

ระยะเวลา 25-26 ธันวาคม 2546 (2 วัน)

สถานที่ ศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ

เทคนิค 1. แผนที่ทางความคิด

2. เทคนิคการคัด

3. ฟลิปชาร์ต

วิธีการดำเนินงาน

- นักวิจัยและทีมวิจัยแนะนำตัวต่อที่ประชุม นำเสนอผลการดำเนินงานภาพรวมในรอบ 6 เดือนว่าได้ดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง

- นำเสนอผลการจัดเวทีวันที่ 27 – 28 ตุลาคม 2546 ตารางร่างหลักสูตรที่รวมไว้ 8 หัวข้อ เสนอต่อที่ประชุมร่วมกันวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมโดยพิจารณาที่ละข้อ

- นักวิจัยนำเสนอตารางวิเคราะห์ และสรุปการดำเนินงาน วิจัยช่วงต่อไป และข้อเสนอแนะจากเวที สรุปรายละเอียดของเวทีดังต่อไปนี้

บทบาททีมงานต่อเวที/กิจกรรม

1. นายสังเวียน ดวงสุภา ทำหน้าที่กระบวนการของเวที
2. นายสันติรัฐ สุปินธรรม ทำหน้าที่ถอดองค์ความรู้สรุปเวที
3. นายชนสาร พรมรัตน์ ทำหน้าที่ลงทะเบียน ด้านเอกสาร ตีคระดาชฟลิปชาร์ต รวบรวมข้อมูล พิมพ์งาน
4. นายรส สังข์สุทธิ์ จัดบันทึกรายละเอียดข้อมูลบันทึกเทปถอดเทปเดินเอกสาร ประสานงาน
5. นางสาวอุทุมพรพิศ ทั้งเชียงใหม่ประสานงานในพื้นที่ พี่เลี้ยงประจำกลุ่ม ช่วยเวที

ทรัพยากรบุคคล

1. คุณประหยัด เงินใส ศึกษาพิเศษ 7
2. คุณกรรณิการ์ กระจ่างวงศ์ ศึกษาพิเศษ 6
3. จ.ส.อ.ภาสกร สุขเข้ม นักวิชาการอิสระที่ปรึกษา
4. คุณวัลลภ สุวรรณอาภา นักวิจัยที่ปรึกษา

ผลกระทบต่อเวที

เชิงกระบวนการ

- ใช้กระบวนการเทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแสวงหาอนาคตร่วมกัน
- ใช้กระบวนการ AIC

เชิงเนื้อหา

หาข้อยุติและแนวทางคิดร่วมกันได้แนวทางว่าควรจะเป็นระดับชั้นประถมศึกษา ควรจะมีเนื้อหาสาระแบบไทย จะต้องใช้ระบบเวลาพอสมควรที่จะบรรลุเป้าหมาย

นอกระบบ

ควรจะสอนหลักสูตรอบรมระยะสั้น ๆ เป็นช่วง ๆ ตามความสนใจของผู้เรียน

รวดเร็วเห็นผลทันตา นำไปปฏิบัติกับชีวิตจริงได้เลย

ควรจะเชิญโรงเรียนที่สนใจเข้าร่วมทดลองการใช้หลักสูตร

ปัจจุบันมีโรงเรียน 5 โรงเรียนคือ

1. โรงเรียนบ้านแม่อุคหลวง ตำบลแม่อุค อำเภอขุนยวม
2. โรงเรียนบ้านหัวปอน ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม
3. โรงเรียนพุทธเกษตร ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม
4. ศูนย์การเรียนรู้แม่ฟ้าหลวง บ้านพะยอม ตำบลแม่อุค
5. ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่อเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ควรจะให้ทันปีการศึกษา 2547 ทางทีมงานควรริเริ่มให้ได้โดยเร็ว

ปัญหาอุปสรรคข้อคิดเห็น

- เป็นช่วงฤดูกาลเทศกาลประเพณีทางวัฒนธรรมทางศาสนาเช่น คริสต์มาส ประเพณีงานบุญบ้านใหม่ งานประเพณีต่างๆ ของชุมชนสมาชิกบางท่านไม่สามารถเข้าร่วมได้อย่างต่อเนื่องส่งตัวแทนเข้าร่วม การรับรู้อาจไม่ต่อเนื่อง

- อุปสรรคด้านพาหนะในการเดินทางเข้าร่วมประชุมบางครั้งการประสานสื่อทำความเข้าใจไม่ตรงกัน

- ทีมงานวิจัยมีภารกิจมากและรับผิดชอบงานประจำทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานค่อยๆ ลดลงและล่าช้า บางท่านไปรับงานหลายอย่าง ทำให้งานวิจัยค่อยๆ ลดคุณภาพไป

- ทีมงานบางท่านยังไม่เข้าใจกระบวนการในเวทีและบทบาทของตนเองเท่าไร ทำให้งานสะดุดล่าช้าไป

ข้อเสนอแนะในเวที

- ควรจะมีการปรับปรุงทีมงาน หรือทำความเข้าใจบทบาทใหม่

- ควรจะมีการประสานพื้นที่แต่เนิ่นๆ ล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วันหรือประสานเป็นการส่วนตัวก่อน

- ควรจะมีการวางแผนเตรียมทีมงานล่วงหน้าออกแบบเวทีให้กระชับต่อเวลาต่อเนื่องหาผลที่คิดว่าจะได้รับ

1. เกษตรกรผู้เข้าร่วมเวทีมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นและประสบการณ์ต่างๆ

แม้จะเป็นเพียงหนึ่ง
ความเห็น แต่ก็เพื่อนำไปสู่
เป้าหมายที่วางไว้

2. ในที่ประชุมได้ชี้แนะข้อคิดเห็นและระดมวิเคราะห์เนื้อหา ชี้นำงานของหลักสูตร
3. ได้รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาทางการเกษตร

9) สรุปเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันในด้านเกษตร
2. เพื่อให้รู้ความเคลื่อนไหวของงานวิจัยและปัญหาอุปสรรคในการทำงานแต่ละเดือนแก้ไขปัญหาร่วมกัน
3. เพื่อเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่และเก่า เชื่อมโยงเป็นองค์ความรู้ใหม่

ผู้ร่วมเวที

เกษตรกร	10	คน
ผู้เชี่ยวชาญผู้รู้	5	คน
ทีมงานวิจัย	4	คน
รวม	19	คน

ระยะเวลา 30 ธันวาคม 2546 1 วัน

สถานที่ ณ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา หนองป่าก่อ

เทคนิคเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที/กิจกรรม

- การสนทนาพูดคุย
- ฟลิบชาร์จ ในการจดบันทึกข้อมูล

วิธีการดำเนินงาน

1. นักวิจัยทักทายผู้เข้าร่วมเวทีรายงานความเคลื่อนไหวของโครงการระยะที่ 1 ช่วง 6 เดือนว่าทำอะไรบ้าง
2. นักวิจัยทบทวนเวที 25-26 ธันวาคม 2546 ว่าได้ข้อคิดเห็นอะไรบ้าง
3. แลกเปลี่ยนปัญหาอุปสรรค ปัญหาในพื้นที่
4. อาจารย์วัลลภ สุวรรณอากาศ วิเคราะห์กับสถานการณ์ของเกษตรยั่งยืน ให้ที่ประชุมได้รับรู้
5. ติดตามความก้าวหน้าในพื้นที่ในการทำงาน
6. กิจกรรมพันธะสัญญาที่จะทำร่วมกันในช่วงที่ 2 ตั้งแต่ มกราคม 2547 - มิถุนายน 2547 ว่าเราจะทำงานวิจัยอย่างไรต่อไป
7. กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
 - คู่มือทำปุ๋ยสาธิตการทำปุ๋ยชีวภาพ
 - การทำน้ำยาอเนกประสงค์

- ศึกษาคู่มือตัวอย่างในศูนย์

สรุปเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยข้อสรุปในเวลารายละเอียดในข้อ 8

บทบาทหน้าที่ของทีมงานในเวที/กิจกรรม

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ทำหน้าที่กระบวนการดำเนินรายการ
2. นายธนสาร	พรมรัตน์	ทำหน้าที่ธุรการ ลงทะเบียน ดูแลเอกสาร
3. นายรส	สังข์สุทธิ์	ทำหน้าที่จัดข้อมูลถอดข้อมูล

ทรัพยากรบุคคล

1. อาจารย์กรรณิการ์	กระจ่างวงศ์	นักวิชาการ
2. ครูอัญชติ	แหล่งป่าหมุ่น	ที่ปรึกษา
3. ว่าที่ร้อยโทเจริญ	ศรีโพธา	ที่ปรึกษา
4. คุณวัลลภ	สุวรรณอาภา	ผู้เชี่ยวชาญ

ผลกระทบต่อเวทีกิจกรรม

เชิงกระบวนการและเนื้อหา

- สนทนาโดยใช้ ฟลิปชาร์ต ในการจัดบันทึกข้อมูลแลกเปลี่ยนปัญหา

เชิงเนื้อหา

- การเก็บเมล็ดพันธุ์ เช่น แดงกวา ควรเก็บลูกแรกเพราะสมบูรณ์กว่า โดยชาวบ้านจะทำเครื่องหมายไว้

- การเก็บรักษาจะตากให้แห้งแขวนไว้ หรือเก็บไว้ในตู้ในห้องครัว

3.3 กระบวนการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 2

ทดลองสอน ถ่ายทอด หรืออบรม และประเมินผล

ระยะเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน ระหว่างเดือนเมษายน 2547 - กันยายน 2547

เป็นการทดลองสอน และพัฒนาหลักสูตร นำหนักส่วนใหญ่จะอยู่ที่การกำหนดกรอบหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม และเนื่องจากความต้องการการมีส่วนร่วมของครูกศน.ในพื้นที่ และสถานการณ์ด้านนโยบายจังหวัดที่กำลังสนับสนุน โครงการ “ธนาคารอาหารชุมชน” หลักสูตรจึงเน้น การพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน ในรูปแบบ ธนาคารอาหารชุมชนเป็นสำคัญ โดยสามารถดึงดูด ให้โรงเรียนในพื้นที่เห็นความสำคัญ มาร่วมพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียน จำนวน 6 โรงเรียน

กิจกรรมดำเนินการในส่วนที่เป็นเวที มีจำนวน 8 เวที โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) เวทีทบทวนแผนการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันของทีมงาน คณะทำงาน เกษตรกร ครู ผู้เกี่ยวข้อง
2. เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ในกิจกรรมและยอมรับแสวงหาภาคีหุ้นส่วนความร่วมมือเกิดการยอมรับของหน่วยงาน
3. เพื่อให้ทุกฝ่ายมีการเตรียมการดำเนินกิจกรรม

วิธีการดำเนินกิจกรรม

1. จัดเวทีย่อยในพื้นที่ 3 ครั้ง เพื่อดำเนินการสรุปทบทวนถึงแนวทางในการดำเนินงาน ตลอดจนผลการดำเนินในช่วงที่ผ่านมาให้ผู้เข้าร่วมได้ทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อเนื่องในการที่จะดำเนินการวิจัยในช่วงที่ 2
2. จัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้รู้เกษตรกร คณะครูอาจารย์ตลอดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. ร่วมกันทบทวนแนวทางการดำเนินงานในช่วงที่ 2 พร้อมทั้งงบประมาณการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม ตามแผนงานที่แจกให้ทุกคน และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ถ้าหากต้องการเปลี่ยนแปลงจากที่วางไว้ ให้ทุกคนได้พิจารณาร่วมกัน
4. นำข้อมูลความต้องการของแต่ละคนที่ได้จับบันทึกลงใน กระดาษฟลิปชาร์ด ในรูปแบบแผนที่ทางความคิด แล้วให้ผู้เข้าร่วมพิจารณาเป็นรายประเด็น ซึ่งในเวทีได้มีการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกันพอสมควรเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน
5. ในเวทีได้ร่วมกันสรุปถึงกิจกรรมที่จะดำเนินการในช่วงที่ 2 ต่อไป

2) เวทีเสวนาทีมงานวิจัยและทีมที่ปรึกษาวิจัย

วิสัยทัศน์ เกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม ผลผลิตปลอดภัย ทุกชีวิตปลอดภัย ใช้วิถีชีวภาพ ขยับโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ มีทายาทยุคเกษตร ขุนยวมเป็นเกษตรอินทรีย์ทั่วหน้า

วันที่ 22 พฤษภาคม 2547

สถานที่ ณ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ

ผู้เข้าร่วมเวที

กลุ่มนักวิจัยชาวบ้าน	10	คน
กลุ่มนักวิชาการ / ครู	10	คน
รวม	20	คน

วัตถุประสงค์เวที

1. เพื่อปรึกษาทีมงานและที่ปรึกษาเรื่องงานวิจัยและข้อเสนอแนะ
2. เพื่อแลกเปลี่ยนและทำความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
3. เพื่อทำแผนงานช่วงที่ 2 พร้อมรายงานความก้าวหน้าและทีมงานและที่ปรึกษาได้ทราบ

เทคนิคเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที

สนทนา ใช้กระดาษ บรื๊ฟ บันทึกข้อมูล

บทบาทของทีมงานต่อเวที / กิจกรรม

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินรายการ/กระบวนการ
2. นายรส	สังข์สุทธิ	บันทึกข้อมูล
3. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	สรุปข้อมูลรวบรวมข้อมูล
4. นายธนสาร	พรมรัตน์	ลงทะเบียน / บันทึกภาพบันทึกเสียง / พิมพ์งาน

ทรัพยากรบุคคล

1. นายสุรพล	สัตยารักษ์	นายอำเภอขุนยวม
2. นายประหัยค	สุวรรณ	นักพัฒนาชุมชน 6
3. น.ส. กรรณิการ์	กระจ่างวงษ์	ศึกษานิเทศก์ 6
4. นายภาสกร	สุขแย้ม	วิทยากรอิสระ

ผลกระทบข้อค้นพบในเวที

จากการรายงานวิจัยครั้งนี้ได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายอำเภอขุนยวม ได้เข้าร่วมเวทีหลายต่อหลายครั้ง และนำประเด็นเรื่องวัฒนธรรมเชื่อมโยงการเกษตรและการจัดการดินนำมาปฏิบัติจริง ๆ โดยจะทำหลักสูตรอบรมแกนนำ ผู้นำชาวบ้านมาอบรมระยะเวลา 2 วันในวันที่ 10 – 11 มิถุนายน 2547 โดยนายอำเภอจะอำนวยความสะดวกเรื่องประสานแกนนำและสถานที่ อาหาร โดยมอบให้ทางทีมงานวิจัยได้ดำเนินการเสนอนายอำเภอ

หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ไปสอดคล้องกับนโยบาย food bank โดยจะบูรณาการหลักสูตรเข้าด้วยกัน ซึ่งทุกโรงเรียนให้ความสนใจดีมาก

3) เวทีทดลองการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์

ระยะเวลา 25 – 29 พฤษภาคม 2547

สถานที่ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทดลองการใช้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อได้ทราบว่าหลักสูตรเหมาะสมกับแต่ละระดับการเรียนรู้
3. เพื่อได้แนวทางหลักสูตรที่เหมาะสมในพื้นที่

กลุ่มเป้าหมาย

โรงเรียนบ้านพะยอม	10	คน
โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน	10	คน
โรงเรียนบ้านหัวปอน	10	คน
โรงเรียนหัวฝาน	10	คน
โรงเรียนบ้านแม่สุริน	10	คน
โรงเรียนบ้านแม่อุค	10	คน
ครูวิทยากร	10	คน
พี่เลี้ยง	10	คน
รวม	80	คน

วิธีการดำเนินงาน

กิจกรรมในวันแรก

1. นักวิจัยรับลงทะเบียนแบ่งกลุ่ม พิธีเปิด กล่าวเปิด กล่าวรายงานโดยคุณ พัฒนา ไชพันธ์ ต่อมานายอำเภอขุนยวม
2. วิทยากรปฐมนิเทศ แนะนำสถานที่ แนะนำวิทยากร แบ่งกลุ่มกิจกรรม ฝึใจเกลิยวให้เป็นหนึ่ง แนะนำทำความรู้จักกันภายในกลุ่ม ตั้งชื่อกลุ่ม เลือกคณะกรรมการกลุ่ม เพลงประจำกลุ่มแต่ง เพลงประจำกลุ่ม แต่งคำขวัญ วิทยากรให้แต่ละกลุ่มรายงานต่อกลุ่มใหญ่ โดยจับฉลากในการรายงาน
3. วิทยากรให้ผู้เรียนระดมความคิดหวัง ตั้งกติการ่วม เกมละลายพฤติกรรม
4. วิทยากรให้ผู้เรียน วิเคราะห์ชะตากรรม โดยแจกใบงานให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการคิด และเกิดความตระหนัก
5. ภาคบ่าย วิทยากร ได้ฝึกสมาธิทำบริหารกายและเล่นเกม อธิบายการเข้าฐานปฏิบัติ โดยแบ่ง 6 ฐานคือ

ฐานที่ 1 หัวเชื้อปุ๋ยชีวภาพ

ฐานที่ 2 การสาธิตการทำปุ๋ยหมัก

ฐานที่ 3 การเตรียมดินถาวร

ฐานที่ 4 ทำน้ำยาอเนกประสงค์

ฐานที่ 5 การขยายพันธุ์พืช

ฐานที่ 6 การแปรรูปอาหาร,การถนอมอาหาร

ภาคกลางคืน ได้ให้นักเรียนได้คู่วิดีทัศน์ การอนุรักษ์ป่าบ้านห้วยฟานจากเทปบันทึกรายการ
ทุ่งแสงตะวัน เสรีวิทยากรก็ให้เด็กแต่ละกลุ่ม วิพากษ์ วิเคราะห์ กลุ่มละ 5-10 นาที

6. ทีมงานและวิทยากรประเมินสรุปการปฏิบัติงานพร้อมวางแผนกิจกรรม ทำงานในช่วงของ
วันต่อไป

4) เวทีประชุม ติดตามงานวิจัยประจำเดือน

วันที่ 30 มิถุนายน 2547

สถานที่ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา หนองป่าก่อ อำเภอยุวม

ผู้ร่วมเวที

1.กลุ่มผู้รู้	10	คน
2.ทีมวิจัย	20	คน
3.นักวิจัย	3	คน
รวม	33	คน

ทีมวิจัยร่วมกันวางแผน
ประเมินผล การทำงานอย่าง
ต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้รู้
2. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานของกิจกรรม
3. เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

เทคนิค / เครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที

1. ทบทวนกิจกรรมหลักสูตร
2. ใช้กระดาษชาร์ตจดบันทึก
3. คู่วิดีทัศน์เรื่องเกษตรธรรมชาติ

บทบาทหน้าที่

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินการ / กระบวนการ
2. นายชนสาร	พรมรัตน์	บันทึกเสียง,ภาพ / พิมพ์งาน / รวบรวมข้อมูล
3. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	บันทึกข้อมูล / ถอดบทเรียน
4. นางสายพิน	โยธา	ผู้ช่วยเวที / สรุปข้อมูล / ส่งหนังสือ
5. นายรส	สังข์สุทธิ์	ลงทะเบียน / ผู้ช่วยเวที

ทรัพยากรบุคคล

1. นายทวี	ถิ่นวนา	หัวหน้าโครงการลุ่มน้ำยม
2. นายวุฒิ	ริยะนา	สมาชิกวุฒิสภาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. นายภาสกร	สุขเข้ม	สถาบันสี่แยกอินโดจีน

ผลการจัดเวที / กระบวนการ

1. นักวิจัยแนะนำตัวและทีมงาน และนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยทบทวนเวทีครั้งที่แล้ว 24 – 25 มิถุนายน 2547

2. นำเสนอโครงสร้างของหลักสูตรท้องถิ่น ๗ ครั้งที่แล้ว ได้มีโรงเรียนนำร่องที่เสนอตัวเข้ามาร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 9 โรงเรียน โดยแบ่งออกเป็นระดับช่วงชั้นคือ ช่วงชั้นที่ 1 ป.1-ป.3 ช่วงชั้นที่ 2 ป.4-ป.6 ช่วงชั้นที่ 3 ม.1-ม.3 โดยให้บูรณาการกับหลักสูตร food bank โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

3. ในเวทีได้ร่วมกันทบทวนเนื้อหาของหลักสูตรว่าสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียนหรือไม่เหมาะสม ควรปรับปรุงแก้ไขอะไรเนื้อหาตรงไหนบ้าง เพื่อจะปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของผู้เรียน ผลสรุปในเวที มติที่ประชุมเห็นด้วยตามที่เสนอ 8สาระเรียนรู้

4. ในที่ประชุมได้ทำความเข้าใจหลักสูตรท้องถิ่น กับหลักสูตร ปี 33 ดังนี้

4.1 เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน

4.2 มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

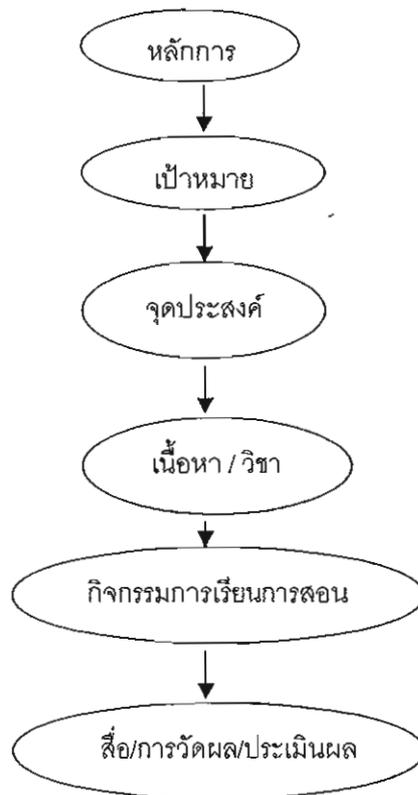
4.3 เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติโดยมีเป้าหมายหลักสูตรร่วมกันแต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการ

5. ในเวทีได้ทบทวนสาระสำคัญ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 27 ให้คณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจน การศึกษาต่อ

“ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระสำคัญของหลักสูตรในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคมภูมิปัญญาในท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวชุมชน สังคมและประเทศชาติ”

6. ในที่ประชุมโดยทบทวนการพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดจน การสร้างเนื้อหาหลักสูตรใหม่

ภาพที่ 4 องค์ประกอบของหลักสูตร

- การพัฒนาหลักสูตร มี 3 ระดับคือ

1. ระดับชาติ
2. ระดับท้องถิ่น - การนำหลักสูตรระดับชาติมาพิจารณาศึกษาวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยน องค์ประกอบบางอย่างให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น
3. ระดับห้องเรียน

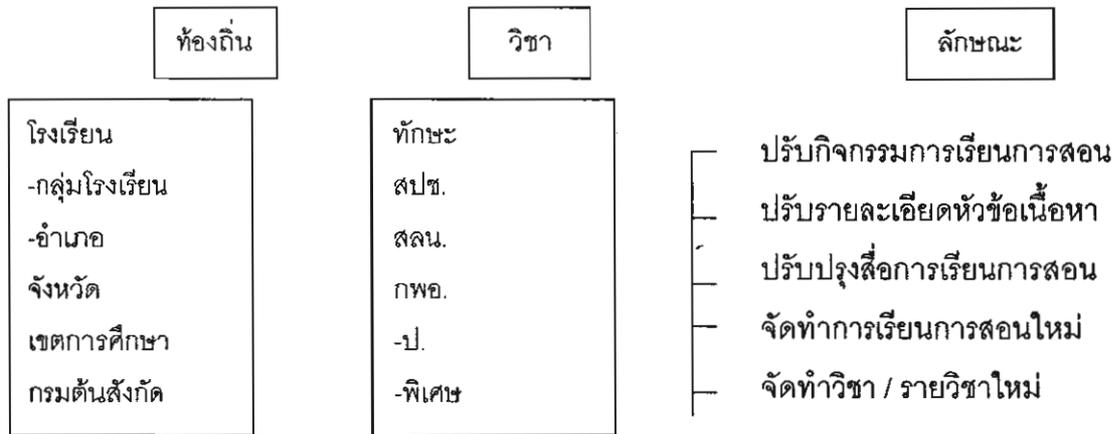
- การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การจัดทำรายละเอียดในตัวหลักสูตรการจัดทำแผนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ การจัดทำหลักสูตรและคู่มือครูงานเลือกในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพและวิชาชีพที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต การจัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ประสบการณ์ ในชั้นเรียนไปใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในเวที

ภาพที่ 5 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

7. คำถามเบื้องต้นของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

- 7.1 มีความมุ่งหมาย/จุดประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนต้องการ
- 7.2 จะต้องจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
- 7.3 จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพอย่างไร
- 7.4 จะทราบได้อย่างไรว่าผลของการจัดประสบการณ์เหล่านี้ได้บรรลุจุดประสงค์ทางการศึกษากำหนดไว้

การศึกษาที่กำหนดไว้

8. ในที่ประชุมได้มีมติให้แต่ละโรงเรียนไปเขียนแผนการสอนจุดภาคแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันในวันที่ 30 กรกฎาคม 2547ว่ามีปัญหาอุปสรรคปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง

ปัญหาอุปสรรค / ข้อคิดเห็น

1. เป็นช่วงฤดูที่ชุมชนลงกิจกรรมในไร่นา เลือกสอนทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมอาจจะไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
2. เป็นช่วงฤดูฝนปัญหาอุปสรรคในการเดินทางจะลำบากบ้างบางพื้นที่
3. สำหรับหน่วยงานภาครัฐและโรงเรียนช่วงที่กิจกรรมเยอะในภารกิจหลักประจำอาจจะทำให้ภาครัฐเข้าร่วมเวทิน้อย

ผลกระทบหรือความคาดหวังเวทีผลสำเร็จ

- ได้ความสนใจทั้งชุมชนและครูแต่ละโรงเรียน และแต่ละสังกัดเพราะไปสอดคล้องกับความต้องการและสนองตอบปัญหาและนโยบายของสถานศึกษาและหน่วยงาน
- ชุมชนเกิดการตื่นตัวและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้นสังเกตจากการเข้าร่วมเวที

- เป็นการสนองและตอบรับสถานการณ์และนโยบายของรัฐและสถานศึกษาที่มุ่งเน้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกับสถานศึกษา

จะเห็นได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมของทั้งภาคเอกชน ภาครัฐ และชาวบ้านผู้รู้ในการเข้าร่วมกิจกรรมในเวทีทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของเวทีครั้งนี้ ด้วยดี

5) เวทีติดตามการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ในสถานศึกษา

วันที่ 30 กรกฎาคม 2547

สถานที่ ห้องประชุม สภาตำบลขุนยวม

ผู้เข้าร่วมเวที

1. ครูผู้สอนผู้บริหาร	12	คน
2. นักวิจัย	3	คน
3. ผู้เชี่ยวชาญ	2	คน
4. นายอำเภอขุนยวม	1	คน
5. กลุ่มผู้รู้ท้องถิ่น	3	คน
6. เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เกษตร ที่ดิน	2	คน
7. เจ้าหน้าที่ สกว.	2	คน
รวม	25	คน

วัตถุประสงค์ของเวที

1. เพื่อติดตามความก้าวหน้าของการใช้หลักสูตรท้องถิ่น
2. เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างผู้รู้ชุมชนและครูผู้สอน
3. เพื่อตรวจสอบแผนการสอนปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาของผู้เรียนและท้องถิ่น

ท้องถิ่น

เทคนิค/เครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที

1. ใช้คำถาม
2. ใช้ กระดาษฟลิปชาร์ตจัดบันทึกประเด็นเวที
3. ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

บทบาทหน้าที่ของทีมงาน / ทีมงาน

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินรายการกระบวนการ
2. นายธนสาร	พรมรัตน์	บันทึกภาพข้อมูล
3. นายรส	สังข์สุทธิ	จัดบันทึกเก็บประเด็น
4. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	ถอดบทเรียน สรุปเวที

5. นางสาวพิณ โยธา ลงทะเบียน การเงิน

ทรัพยากรบุคคล

1. นายสุรพล	สัตยารักษ์	นายอำเภอขุนยวม
2. นายประหยัด	สุวรรณ	นักพัฒนาชุมชน 6
3. น.ส.กรรณิการ์	กระจำวงษ์	ศึกษานิเทศก์ 6

กระบวนการจัดเวที

1. นักวิจัยทักทายผู้เข้าร่วมเวทีแนะนำทีมงาน ผู้เข้าร่วมเวทีแนะนำตัวเอง

2. นักวิจัยทบทวน กระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ ฯ สำหรับนักเรียนระดับต่างๆ ควรจะจัด เป็นช่วงชั้น ป.1-ป.6 , ม.1-ม.3 , ม.4-ม.6 สำหรับเกษตรกรควรจัดเป็นระยะสั้นๆ โดยใช้หลักสูตร 30 – 50 – 100 – 200 ชั่วโมง โดย กศน.จะเป็นผู้สนับสนุนจัดหลักสูตรโดยใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นเป็นหลักและสถานการณ์ สภาพปัญหาเกษตรอินทรีย์ ความต้องการของชุมชน กรอบของหลักสูตรว่าด้วยเรื่องอะไร กรอบหลักสูตรเนื้อหาแต่ละเรื่อง แล้วนำไปทดลองสอนปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

3. ในเวทีได้ข้อสรุปว่า ควรจะเรียนในรูปแบบหลักสูตรบูรณาการ ไม่ควรแยกส่วน โดยมีรูปแบบดังต่อไปนี้

1. หน่วยการเรียนรู้ หน่วยที่ 1 เรื่องสัตว์
2. หน่วยที่ 2 เรื่องเห็ด เห็ดจากป่า/เห็ดเพาะเลี้ยง
3. หน่วยที่ 3 เรื่องพืชไร่ (ข้าวไร่)
4. หน่วยที่ 4 เรื่องผักสวนครัวรั้วกินได้
5. หน่วยที่ 5 เรื่องนาข้าว
 1. - วัฒนธรรมเชื่อมโยงความคิดความเชื่อ
 2. - พันธุ์ข้าว
 3. - ดิน
 4. - ปุ๋ย
 5. - น้ำทางการเกษตร
6. หน่วยที่ 6 อาหารตามธรรมชาติในป่า
 1. - พืชพันธุ์ไม้ในป่า
 2. - เห็ด
 3. - หน่อไม้
 4. - สัตว์ป่า
 5. - สมุนไพร

4. ข้อสรุปในเวทีได้แบ่งงานแบ่งหน้าที่แต่ละโรงเรียนนำหน่วยการเรียนรู้ไปเขียนแผนการสอนดังต่อไปนี้

เรื่องสัตว์เลี้ยง	โรงเรียนบ้านแม่คอกหลวง
เรื่องพืชไร่	โรงเรียนหัวแม่สุริน + พะยอม
เรื่องเห็ด	โรงเรียนพุทธเกษตร
เรื่องผักสวนครัว	โรงเรียนหัวปอน
เรื่องนาข้าว	โรงเรียนบ้านแม่สุริน
เรื่องป่า	โรงเรียนหัวฝาน

4. ในเวทีได้นัดหมายการประชุมครั้งต่อไป วันที่ 27 สิงหาคม 2547 ณ โรงเรียนพุทธเกษตร

ปัญหาอุปสรรคในเวที / ข้อคิดเห็นในเวที

1. ผู้เข้าร่วมเวทีมาไม่ตามเป้าหมายสืบเนื่องจากตรงกับวันแห่งเทียนเข้าพรรษาและวันประชุมประจำเดือนของหน่วยงานวันสิ้นเดือน
2. เป็นช่วงฤดูกาลเพาะปลูกเกษตรกรส่วนใหญ่รีบเร่งเพาะปลูก ประกอบกับหน่วยงานมีภาระหน้าที่มาก
3. เป็นช่วงฤดูฝนการเดินทางมาประชุมลำบากไม่มีพาหนะประกอบกับฝนตกหนัก

ข้อแสดงความคิดเห็น

1. การเรียนรู้ในพื้นที่บ้าน เด็กจะต้องอาศัยครูเป็นสื่อในการเรียนรู้ ถึง กิจกรรมแหล่งผลิตอาหาร และมีแผนการดำเนินงานในการปลูกพืชในนาข้าว เลี้ยงสัตว์ เรื่องดิน น้ำ ป่า และมีแผนแยกจาก Food Bank
2. สำหรับหลักสูตรเข้าสู่มัธยม ควรเป็นหลักสูตรในเรื่องการวิจัย ดิน น้ำ ป่า พืช และศึกษาถึงปัญหาสาเหตุความต้องการของชุมชน และจะต้องศึกษาตรวจสอบบริบทชุมชน
3. ถ้ามองในรูปแบบ Food Bank น่าจะเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาเป็นตัวประกอบในการทำหลักสูตร เด็กควรจะได้เรียนภาคปฏิบัติในเรื่องเกษตรอินทรีย์ การใช้สารเคมี เอามาทำการเดินเรื่องว่ามีทางบวกหรือมีทางลบ และจะต้องเรียนรู้เรื่องถึงสุขชีวภาพ เรื่องแมลง และคำว่าอินทรีย์
4. การเรียนเกี่ยวกับบุคคลในบ้าน เด็กควรศึกษาในเรื่องพันธุ์สัตว์ พืชไร่ ไม้ผล
5. เด็กนักเรียนมัธยมควรได้จัดกลุ่มการทำเกษตรปลูกพืช เลี้ยงปลา เด็กมัธยมปลายควรศึกษาเรียนรู้เข้าสู่ชุมชน
6. โรงเรียนเป็นกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เขตอำเภอขุนยวม

7. ท่านนายอำเภอให้แนวคิดให้เจาะลึก การศึกษาในรูปแบบการสร้างบ้านเราควรจะทำอะไรขึ้นก่อนหรือหลังแต่ละจะต้องทำเล็กไปถึงใหญ่

ผลกระทบหรือความคาดหวังของเวที ผลสำเร็จ

1. ได้รับความสนใจระดับผู้บริหารสถานศึกษาและปกครองโดยเฉพาะนายอำเภอเข้าร่วมเวทีตลอดเป็นขวัญกำลังใจให้ผู้เข้าร่วมประชุมและทีมงาน
2. ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเพราะไปสอดคล้องกับนโยบายและความต้องการของท้องถิ่น
3. ความสับสนเรื่องเอกสารการเงินเนื่องจากมีภาระหน้าที่หลายด้านบางครั้งไม่มีเวลาตรวจสอบงานวิจัยเป็นงานอาสาสมัคร ทำตามกำลังศรัทธาของใจและความพอใจ จะมาบังคับหรือให้มาทำเต็มเวลาไม่ได้ ทำเพราะใจรักและชอบเพื่อแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น
4. ทีมงานอาสาสมัครใจมาร่วมกันทำจะไปบังคับไม่ได้จะมีการเข้าออกบางครั้งไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนตัวทีมงานตลอดเวลาจึงเป็นสาเหตุเรื่องการทำเอกสารการเงินล่าช้า เพราะเป็นนักวิจัยชาวบ้านจะต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

6) เวทีประชุมแลกเปลี่ยนติดตามการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่น

สถานที่ ห้องประชุมสภาตำบล ขุนขวม

วันที่ 15 สิงหาคม 2547

ผู้เข้าร่วมเวที

1.กลุ่มผู้รู้	10	คน
2.กลุ่มทีมงาน / นักวิจัย	17	คน
3.ทีมงานวิจัย	5	คน
รวม	32	คน

วัตถุประสงค์

- 1.เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความคิดเห็นของชุมชน
- 2.เพื่อติดตามผลการดำเนินงานวิจัยและกิจกรรมการเรียนการสอน
- 3.เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น

เทคนิค / เครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที

- 1.ใช้คำถามใบงาน
- 2.ใช้ กระดาษฟลิปชาร์ตฉบับที่ก
- 3.ใช้เทคนิคการ์ด

4. ไร่กระบวนการกลุ่ม

บทบาทหน้าที่ของทีมงาน / ทีมวิจัย

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินรายการ / อำนวยการ
2. นายธนาสาร	พรมรัตน์	บันทึกเสียง / ถ่ายภาพ, พิมพ์งาน
3. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	บันทึกข้อมูล / ถอดบทเรียน
4. นายรส	สังข์สุทธิ	ผู้ช่วยเวที
5. นางสาวพิณ	โยธา	ลงทะเบียนเอกสารการเงิน
6. นางนงเยาว์	จิโนเป็ง	ผู้ช่วยเวที / บริการ

ทรัพยากรบุคคล

1. นายทวี	ถีนวนา	หัวหน้าโครงการลุ่มน้ำขอม
2. นายบุญสุข	เดือนขวัญ	ประธาน คสช. อำเภอขุนยวม
3. นายเชษฐาภูมิ	กรองบริสุทธิ์	ผู้รู้ด้านทรัพยากรชุมชน

การจัดเวที / กระบวนการ

1. นักวิจัยกล่าวทักทายทำความรู้จักแนะนำทีมดำเนินรายการ ทบทวนเวทีวันที่ 30 มิถุนายน 2547
2. วิเคราะห์สถานการณ์หลักสูตรแม่บทสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของผู้เรียน
3. นักวิจัยได้ข้อเสนอในเวทีส่งแนวทางการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนและพัฒนาแนวทางการเรียนการสอน รวม 3 เรื่อง
4. ในเวทีได้ทราบจุดประสงค์ปลายทาง
5. ในที่ประชุมได้แลกเปลี่ยนเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นที่จะเรียนและได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน
6. ร่วมกันกำหนดกิจกรรม การเรียนรู้รวม 8 รูปแบบ และได้กำหนด สื่อการเรียนการสอน รวมถึงวิธีการวัดผลประเมินผล
7. ในเวทีได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันถึงเรื่องการพัฒนาการสอนซึ่งเป็นการจัดทำรายละเอียดในส่วนของแผนการสอนซึ่งประกอบด้วยแผนการสอนจำนวน 8 แผน และแผนการจัดกิจกรรมการเข้าค่ายอบรมหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ จำนวน 1 แผน

ปัญหาอุปสรรค / ข้อคิดเห็น

1. ผู้เข้าเวทีเข้าร่วมได้เกินครึ่งหนึ่งของเป้าหมายส่วนที่ไม่มาเข้าร่วมเวทีเนื่องจากมีภาระในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก
2. ส่วนหน่วยงานมีภาระในหน้าที่มาและเร่งด่วน

3. มีการประชุมอบรมกันหลายแห่งหลายโครงการ , หลายหน่วยงาน
4. การเดินทางของผู้เข้าร่วมห่างไกล ถนนลำบาก ฝนตก

ผลกระทบหรือความคาดหวังของเวที / ผลสำเร็จ

- ผลปรากฏว่าได้รับความสนใจและร่วมมือจาก หน่วยงานและผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดีทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของเวที
- ได้เกิดการแลกเปลี่ยนและมีส่วนร่วมในการตระหนักเห็นความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นอย่างดี
- นโยบายของรัฐและหน่วยงานให้ความสนใจกับหลักสูตรท้องถิ่น

7) เวทีแลกเปลี่ยน ติดตามการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา

สถานที่ ห้องประชุมโรงเรียนพุทธเกษตร อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วันที่ 27 สิงหาคม 2547

ผู้เข้าร่วมเวที

คณะครูผู้บริหาร	10	คน
นักวิจัย	4	คน
ผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้ ชุมชน	9	คน
ศึกษานิเทศก์	1	คน
เจ้าหน้าที่ สกว.	1	คน
รวม	25	คน

วัตถุประสงค์เวที

1. เพื่อพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะสม
2. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อคิดเห็นระหว่างผู้รู้และครูผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษา
3. เพื่อตรวจแผนการสอนปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในเวที

1. กระดาษ ฟลิปชาร์ต จดบันทึกเวที
2. ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
3. ใช้กระบวนการวิพากษ์ วิเคราะห์ สังเคราะห์

บทบาทหน้าที่ของทีมงาน

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินรายการในเวที
2. นายธนสาร	พรมรัตน์	บันทึกข้อมูล บันทึกภาพ/เสียง
3. นายรส	สังข์สุทธิ์	จัดบันทึกเก็บประเด็นในเวที
4. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	ถอดบทเรียนสรุปเวทีพิมพ์งาน
5. นางสายพิณ	โยธา	ลงทะเบียนการเงินประสานงาน

ทรัพยากรบุคคล

1. นางสาวกรรณิการ์	กระจ่างวงษ์	ศึกษานิเทศก์ 6
2. นายประหยัด	สุวรรณ	พัฒนาชุมชน 6
3. ว่าที่ร้อยเอกเฉลิม	พลับปลิงไพโร	นายก อบต.

กระบวนการในการจัดเวที

1. นักวิจัยได้กล่าวต้อนรับ ผู้เข้าร่วมเวทีแนะนำตัวเองและผู้เข้าร่วมเวทีได้รู้จักกัน
2. นักวิจัยได้กล่าวเกริ่นนำและทบทวนเวทีวันที่ 30 กรกฎาคม 2547 ได้ผู้เข้าร่วมเวทีเข้าใจ

ตรงกัน

3. คุณกรรณิการ์ กระจ่างวงษ์ ศึกษานิเทศก์ ได้ดำเนินรายการในเวที โดยให้ครูแต่ละโรงเรียน นำเสนอแผนการสอน แล้ว ในเวทีร่วมกันวิพากษ์ที่ละโรงเรียน โดยเริ่มจากโรงเรียนบ้านแม่อุคคหลวง ที่รับผิดชอบไปเขียนแผนการสอนเรื่องสัตว์

4. วิทยากรได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ ร่วมกันในเวทีจนครบ 3 โรงเรียน คือ แม่อุคค ห้วยฟาน

และพุทธเกษตร

5. วิทยากรได้สรุปเวทีข้อเสนอแนะในเวที
6. ทีมงานได้ชี้แจงสรุปค่าใช้จ่าย ชี้แจงค่าเดินทางต่อเวที
7. นักวิจัยได้ชี้แจงการเขียน โครงการขอรับการสนับสนุนค่ากิจกรรมการเรียนการสอนและแผนกิจกรรมขอรับการสนับสนุนจาก ค.กร. (ครูหลี่) คุณพัฒนา ไชยพันธ์

8. ได้นัดหมายการประชุม ครั้งต่อไปในวันที่ 24 กันยายน 2547 ณ โรงเรียนพุทธเกษตร

ข้อที่ค้นพบในเวที

ได้ข้อสรุปว่าจะใช้แนวคิดแผนการสอนของ ดร. สนิท ยี่ณรงค์ เป็นแนวทางการสอน ครูอัญชติ แหล่งป่าหมื่น เสนอแนะให้ปรับแผนผังมโนทัศน์ของ หน่วยที่ 1 เรื่องสัตว์เลี้ยง

ในเวทีได้ข้อมูลสรุปมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบแต่ละหน่วยการเรียนนำไปปรับแก้ไขเนื้อหา จุดประสงค์และ แผนผังมโนทัศน์แล้วจัดพิมพ์เข้ารูปเล่ม ส่วนหน่วยที่เหลือ คือ

1. หน่วยเรื่อง พี่ชไร๋.ข้าวไร่ โรงเรียนหัวแม่สุริน
2. เรื่องผักสวนครัว รั้วกินได้ โรงเรียนบ้านหัวปอน
3. หน่วยเรื่องนาข้าว โรงเรียนบ้านแม่สุริน

ยังไม่ได้นำเสนอเพื่อให้เวทีที่ประชุมพิจารณา สั่งเคราะห์ วิเคราะห์ จึงให้นำมาเสนอในวันที่ 24 กันยายน 2547 ณ.ห้องประชุม โรงเรียนพุทธเกษตรต่อไป

ปัญหาอุปสรรคในเวที/การจัดเวที/ ข้อคิดเห็นในเวที

1. ผู้ร่วมเวทีหรือ โรงเรียนหรือหน่วยงานที่ขาดการประชุมครั้งนี้ สืบเนื่องจากการอบรมพร้อมกันหลายแห่งหลายโครงการทั้งทฤษฎีใหม่ การดำรงชีพแบบเกษตรพอเพียง และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนครุมีจำนวนน้อย จึงมีการระงับสอนและอบรม
2. เป็นช่วงฤดูกาลจะสิ้นปีงบประมาณทุกหน่วยงานจะต้องรีบเร่งวัดผลประเมินผลนักเรียนและโรงเรียนเข้าสู่ การประเมินสู่ภายนอก ประกอบกับครูและผู้บริหาร/บางท่านจะต้องไปศึกษาต่อ
3. เป็นช่วงฤดูฝนการเดินทางมาประชุมในพื้นที่ห่างไกลค่อนข้างลำบากมากท่านที่ไม่มีพาหนะเดินทาง

ผลกระทบหรือความคาดหวังของเวที ผลสำเร็จของเวที

1. คณะครูผู้บริหารผู้รู้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญของหลักสูตรฯ จึงให้ความสนใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี
2. คณะครูและผู้บริหารเสียดสีและให้ความสนใจใส่ใจต่อการเขียนหลักสูตรและแผนการสู่โรงเรียนเป็นอย่างดี
3. เป็นนโยบายของภาคการศึกษาที่ต้องการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กจัดกระบวนการเรียน

8) เวทีแลกเปลี่ยนติดตามการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ในสถานศึกษา

สถานที่ ณ ห้องประชุมโรงเรียนพุทธเกษตร อำเภอชุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วันที่ 24 กันยายน 2547

ผู้เข้าร่วมเวที

คณะครูผู้บริหาร	6	คน
ผู้รู้ชุมชน	4	คน
ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการ	2	คน
นักวิจัยทีมงาน	4	คน
เจ้าหน้าที่ สกว.	1	คน

วัตถุประสงค์เวที

1. เพื่อติดตามความก้าวหน้าการใช้หลักสูตร
2. เพื่อนำข้อเสนอมาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเพื่อปรับปรุงแก้ไข
3. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในเวที

1. กระดาษ ฟลิปชาร์ต จดบันทึกข้อมูล
2. ใช้กระบวนการระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ วิพากษ์ สังเคราะห์

บทบาทหน้าที่

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินรายการในเวที
2. นายชนสาร	พรมรัตน์	บันทึกข้อมูลผู้ช่วยเวที
3. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	ถอดข้อมูลพิมพ์งาน
4. นางสาวพิน	โยธา	ลงทะเบียนการเงินประสานงาน

ทรัพยากรบุคคล

นายประหัย	เงินใส	ศึกษานิเทศก์ 7
นางสาวกรรณิการ์	กระจ่างวงษ์	ศึกษานิเทศก์ 6
นายทวี	ถีนวนา	นักพัฒนาผู้เชี่ยวชาญด้าน ทรัพยากร ดิน, น้ำ, ป่า

กระบวนการในการจัดเวที

1. นักวิจัยได้ทบทวนเวทีครั้งที่แล้วในวันที่ 27 สิงหาคม 2547 ให้ที่ประชุมได้รับทราบเชิญศึกษานิเทศก์โดยคุณ ประหัย เงินใส และคุณกรรณิการ์ กระจ่างวงษ์ ได้พูดถึงเรื่องโครงการหลักสูตรอาหารชุมชน Food Bank เป็นโครงการตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่ประสงค์จะพัฒนา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้เป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงตนเองได้และเหลือจึงจำหน่ายในพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีหลักการสำคัญ คือ การใช้พื้นที่ว่างมาใช้ประโยชน์ทางการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง โดยเน้นเกษตรธรรมชาติ ปลอดภัยพิช ส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อให้ป่าเป็นแหล่งอาหารของคนและสัตว์การดำเนินงานเป็นกลุ่มมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้คนอยู่กับป่าได้อย่างมีความสุข

2. อาจารย์กรรณิการ์ กระจ่างวงษ์ ได้นำเสนอการพัฒนาหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชนเพื่อการเรียนรู้ ตามยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 (สพท. แม่ฮ่องสอน เขต 1) ในระหว่าง พ.ศ.2547 – พ.ศ.2549 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนา

คุณภาพการศึกษาโดยเน้นการปฏิรูปหลักสูตรกระบวนการเรียนซึ่งน้อมนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเกษตรทฤษฎีใหม่และธนาคารอาหารชุมชนเพื่อเรียนรู้และได้กำหนดตัวชี้วัด สำเร็จแผนงานได้ 3 ประการ คือ

- 1.สถานศึกษาทุกแห่ง จัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ
- 2.ความพึงพอใจของครูบุคลากร ทางการศึกษา นักเรียน
- 3.นักเรียนในสถานศึกษาที่ใช้หลักสูตรสถานศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตาม

เกณฑ์ร้อยละ 80

3.ศึกษาแนวคิด หลักการ เป้าหมายของโครงการธนาคารอาหารชุมชน เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง

4.กำหนดเนื้อหา / กิจกรรมการเรียนรู้แต่ละชั้นปี / ช่วงชั้นที่สอดคล้องกับหลักการและเป้าหมายของธนาคารชุมชนและควรเป็นกิจกรรมที่สามารถใช้เป็นแหล่งความรู้ในท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่

5.ศึกษาขอบข่ายสาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 สาระและนำกิจกรรมธนาคารอาหารชุมชนของสถานศึกษาและชั้นปี มาเชื่อมโยงกับสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร โดยแสดงในรูปแบบของแผนภาพทางความคิด

6.เลือกเนื้อหา / กิจกรรมของแต่ละสาระมาจัดทำหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ

7.จัดทำแผนการเรียนรู้

8.คุณอรุณี เวียงแสง node จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้แลกเปลี่ยนและนำเสนอองค์ประกอบของ food bank

9.ในที่ประชุมได้ร่วมกันพิจารณาแผนการเรียนรู้เรื่องไฟฟ้าร่วมกันตรวจสอบแก้ไขคำผิดและปรับปรุงข้อความให้เหมาะสม

10.ในที่ประชุมในที่ประชุมได้ร่วมกันร่างแผนกิจกรรมช่วงที่ 3

ปัญหาอุปสรรคในเวที การจัดเวที ข้อคิดเห็นในเวที

1.การจัดเวทีครั้งนี้พบว่าโรงเรียนที่นัดหมายจะนำแผนการสอนมานำเสนอเพื่อปรับปรุงแก้ไขไม่มาร่วมประชุม

2.มีการจัดกิจกรรมและมีการประชุมตรงกันหลายแห่ง

3.เนื่องจากภารกิจในหน้าที่มีหลายด้านตรงกับเป็นช่วงสิ้นปีงบประมาณและพิจารณาการปฏิบัติงานในหน้าที่จึงทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมหลายท่านไม่สามารถมาร่วมได้

ผลกระทบหรือความคาดหวังของเวที/ผลสำเร็จ

1.มีคณะครูผู้บริหารและนักวิชาการชาวบ้านให้ความสนใจ

2.เป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแก่สถานศึกษา

3.ในทีมงานครุมีความคาดหวังว่าต้องการให้บรรลุความต้องการของชุมชน ยึดผู้เรียนชุมชนเป็นตัวตั้งในการเขียนแผนการสอน

7.ต้องการหลักสูตรที่เหมาะสมและเอื้อต่อสภาพปัญหาของชุมชนจริง ๆ และแก้ปัญหาสังคมได้

3.4 กระบวนการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 3

สรุปผลการเรียนการสอนหารูปแบบหลักสูตรที่เหมาะสม

ระยะเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2547 – เมษายน 2548

ดำเนินการต่อเนื่องจากช่วงที่ 2 ซึ่งต้องมีการทดลองสอน ถ้ายทอดอยู่ เพราะไม่สามารถทำให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดได้ เพราะหลายโรงเรียนเริ่มดำเนินการในช่วงเวลาที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละโรงเรียน จึงมีการขยายเวลาโครงการจนถึงเดือน มกราคม 2549

ในช่วงที่ 3 นี้ มีกิจกรรม ที่เป็นเวที จำนวน 4 เวที โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) เวทีทบทวนหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ฯเข้าใจแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฯ

สถานที่ โรงเรียนพุทธเกษตรอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วันที่ 24 มกราคม 2548

ผู้เข้าร่วมเวที

ทีมงานวิจัย	5	คน
ทีมที่ปรึกษา	4	คน
ผู้รู้ชาวบ้าน	2	คน
ครู	1	คน
รวม	12	คน

ชาวบ้านให้ความสนใจเข้าร่วมเวทีอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์

- 1.เพื่อแลกเปลี่ยนทำความเข้าใจแนวทางการพัฒนาหลักสูตร
- 2.เพื่อกำหนดเนื้อหาโครงสร้างของหลักสูตรชุมชนและหลักสูตรครูเกษตรอินทรีย์และปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับผู้เรียนและชุมชน
- 3.เพื่อทบทวนแผนงานวิจัยช่วงที่ 3 และสรุปผลการดำเนินงานช่วงที่ 1-2
- 4.เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานวิจัยและเป้าหมายการทำวิจัย ช่วงที่ 3

เทคนิคเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเวที

- 1.วิธีการใช้กระดาษฟลิปชาร์ตในการจดบันทึกข้อมูลเวที

2. สนทนาพูดคุย อภิปรายแสดงความคิดเห็น
3. ตารางการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร

บทบาทหน้าที่ทีมงานวิจัย

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินการกระบวนการในเวที
2. นายธนสาร	พรมรัตน์	พิมพ์งานรวบรวมข้อมูล/ เก็บภาพบรรยากาศ
3. นายรส	สังข์สุทธิ	บันทึกข้อมูล/ผู้ช่วยเวที
4. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	ถอดข้อมูล/สรุปข้อมูล
5. นางสาวพิน	โยธา	ธุรการเอกสาร ลงทะเบียน /การเงิน โครงการ

ทรัพยากรบุคคล

1. นายทวี	ฉันทนา	หัวหน้าโครงการกลุ่มน้ำขวม/ผู้รู้ด้านทรัพยากร
2. นายวัลลภ	สุวรรณอาภา	ผู้เชี่ยวชาญปราชญ์ด้านเกษตรอินทรีย์
3. นายประยูร	ศิริน้อย	โครงการจัดทำข้อเสนอแผนชุมชนภาคประชาชน

ผลการเวทีกระบวนการ

1. นักวิจัยแนะนำตัวและทีมงาน นำเสนอผลการดำเนินงานวิจัย ช่วงที่ 1 – 2 ที่ผ่านมาให้ที่ประชุมได้รับทราบ

2. นักวิจัยนำเสนอแผนงานวิจัยช่วงที่ 3 ให้ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมแผนงาน

3. ทบทวนเนื้อหาของหลักสูตร และองค์ประกอบของหลักสูตร

4. นักวิจัยนำเสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

5. นักวิจัยนำเสนอแนะแนวทางการพัฒนาหลักสูตรชุมชนและหลักสูตรครูเกษตรอินทรีย์ต่อที่ประชุม

6. คุณประยูร ศิริน้อย ได้นำเสนอโครงร่างหลักสูตรชุมชนได้ทบทวน เนื้อหา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางการพัฒนาและร่าง โครงสร้างหลักสูตร โดยให้ที่ประชุมอภิปรายแสดงความคิดเห็นวิเคราะห์สังเคราะห์หลักสูตรชุมชนที่เหมาะสม

ผลกระทบหรือความคาดหวังเวทีและความสำเร็จ

1. กลุ่มโรงเรียนเครือข่ายเป้าหมายทั้ง 6 โรงเรียนมีกิจกรรมและเตรียมงานวันครูจึงไม่สามารถร่วมเวทีครั้งนี้ได้

2. มีเวทีประชุมพร้อมกันหลายเวทีผู้เข้าร่วมเวทีจึงไม่สามารถเข้าร่วมเวทีได้

3. ได้เกิดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสำหรับชุมชนและครูเกษตรอินทรีย์

4. ได้โครงสร้างหลักสูตรเกษตรอินทรีย์เพื่อเสนอต่อที่ประชุม ในวันที่ 28 - 29 มกราคม 2548 อีกครั้งหนึ่ง

2) สรุปเวทีแลกเปลี่ยนปฏิบัติการเรียนรู้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ฯ

สถานที่ โรงเรียนบ้านแม่อุคหลวง หมู่ 5 ตำบลแม่อุค อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
วันที่ 14 - 15 กันยายน 2548

ผู้เข้าร่วมเวที

ทีมงานวิจัย	5	คน
ทีมที่ปรึกษา	5	คน
คณะครูผู้บริหาร โรงเรียน	8	คน
ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ	6	คน
นักเรียนชาวบ้าน	51	คน
รวมทั้งหมด	75	คน

วัตถุประสงค์ของเวที

1. เพื่อทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อให้ทราบว่าหลักสูตรเหมาะสมกับเพศวัยของผู้เรียน
3. เพื่อได้แนวทางหลักสูตรเหมาะสมกับพื้นที่
4. เพื่อติดตามแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละโรงเรียนเป็นการหนุนเสริมให้กำลังใจกับ

พื้นที่

เทคนิคกระบวนการเครื่องมือจัดเวที

1. ใช้กระดาษฟลิบชาร์จ จัดบันทึกข้อมูลกระบวนการ
2. สนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แสดงความคิดเห็น ระดมความคิด
3. อภิปราย บรรยาย สาธิต
4. กระบวนการกลุ่มแบ่งกลุ่มเป็นฐานเรียนรู้
5. ปฏิบัติจริงทดลอง จากสภาพจริง
6. เอกสารประกอบการเรียนรู้ สื่อการสอน อื่น ๆ ฯลฯ

บทบาทหน้าที่นักวิจัยและทีมงาน

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินการกระบวนการในเวที
2. นายชนสาร	พรรัตน์	งานธุรการเอกสารลงทะเบียน ถ่ายภาพ
3. นายรส	สังข์สุทธิ	บันทึกข้อมูลถอดข้อมูล
4. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	พิมพ์งานตรวจสอบข้อมูลวิเคราะห์

5. นางสาวพิน โยธา การเงิน ส่งเอกสาร ประสานงาน

ทรัพยากรบุคคล

1. ว่าที่ร้อยโทเจริญ ศรีโพธา นักวิชาการเกษตรหน่วยพัฒนาที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอน
หน่วยพัฒนาที่ดินที่ 4
2. นายพรชัย แก้วทองบุญ เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดินที่ 4 จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. นายบุญทวี ศิลาภรณ์ ประชาญ์ ผู้รู้ด้านเกษตรอินทรีย์
4. นายวัลลภ สุวรรณอาภา ผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรอินทรีย์
5. นางฉวีวรรณ เพ็ชรทอง ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนบ้านแม่อุคคหลวง
6. นายปรีชา วงศ์แสน ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน
7. นายบุญผล ชัยเดช ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนบ้านหัวปอน
8. นายบัญชา ทิพาคำ ครูบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนบ้านแม่อุคคหลวง
9. นายสุวิทย์ วาริน ผู้เชี่ยวชาญชำนาญการด้านการเกษตร

ผลการจัดกิจกรรมกระบวนการ

1. นักวิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของเวทีพร้อมแนะนำทีมงานและทีมวิทยากร
2. นักวิจัยอภิปรายวิธีการเข้ากลุ่มการแบ่งกลุ่มและวิทยากรประจำฐาน ดังนี้

ฐานที่ 1 ตรวจวิเคราะห์ดิน ดินมีชีวิตร

วิทยากรประจำฐานคือ ว่าที่ร้อยโทเจริญ ศรีโพธา และคณะ ทีมงานหน่วยพัฒนาที่ดิน

ฐานที่ 2 เตรียมแปลงถาวร

คุณสูงบุญทวี ศิลาภรณ์ และ คุณสูงรส สังข์สุทธิ์ เป็นวิทยากรประจำฐาน

ฐานที่ 3 ขยายพันธุ์พืช ตอนกิ่ง ตัดตา ทาบกิ่ง ปักชำ และเสียมกิ่ง

คุณสุวิทย์ วาริน และทีมงาน

ฐานที่ 4 ของใช้ในครัวเรือน สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน ยาหม่อง และการเพาะถั่วงอก

ฐานที่ 5 ปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักน้ำ ปุ๋ยหมักดิน สารจับไล่แมลง

คุณบุญสุข เตือนชวัลย์ และทีมงาน

โดยให้ผู้เรียนหมุนเวียนจาก กลุ่มที่ 1 - 5 หมุนเข้าฐานครบทุกฐาน

ข้อเสนอแนะในเวที

1. ในเวทีได้เสนอแนะว่าควรจะมีการติดตามหนุนเสริมกิจกรรมเรียนรู้สู่จรรยาแต่ละ โรงเรียนบ่อย ๆ ตามความพร้อมของแต่ละโรงเรียน

2. เกิดการแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างโรงเรียนผู้เรียนและชุมชนเกิดความรู้ที่กว่ามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและกำหนดเนื้อหาตามสภาพความต้องการของชุมชน
3. วัสดุอุปกรณ์บางอย่างควรจะปรับและนำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาทิเช่น มะคำดีควาย (ลูกมะซັก) ที่มีอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมากมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์
- 4 . ควรจะมีการขยายผลจาก โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้สู่ชุมชนให้มากที่สุดเกิดการกระตุ้นและจิตสำนึกร่วมของชุมชน

ผลกระทบหรือความคาดหวังผลสำเร็จของเวที

1. หลักสูตรท้องถิ่นจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ตัวครูผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่นำหลักสูตร ไปใช้ไม่ได้เกิดความรู้สึกว่าเป็นภาระเพิ่มขึ้นแต่อย่างไร
2. การเดินทางสู่พื้นที่ค่อนข้างลำบากการนัดหมายวิทยากรค่อนข้างยากเนื่องจากหาเวลาว่างไม่ตรงกัน
3. ผู้เรียน ครูได้เข้าใจและสามารถนำกระบวนการเทคนิคบางอย่างไปใช้ เป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับเด็กนักเรียน ผู้ปกครองตลอดจนโรงเรียน อาทิเช่น น้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพู ยาหม่อง ปุ๋ยหมักชีวภาพสูตรต่าง ๆ สามารถนำไปใช้ ลดรายจ่ายให้กับผู้ปกครองนักเรียนและโรงเรียนตลอดจนทางโรงเรียนฝึกเด็กนำไปจำหน่ายเป็นรายได้ให้กับนักเรียนโรงเรียนอีกแนวทาง หนึ่งอีกด้วย เกิดกระบวนการพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมกับพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

สรุปผลความคาดหวังและข้อค้นพบ

จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 2 วัน ผู้เรียนและครูผู้สอนสนใจและมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เกิดการตื่นตัวของผู้เรียนและผู้บริหารให้ความสนใจเป็นอย่างดีเชื่อมโยงไปสอดคล้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในกิจกรรมการเรียนการสอนตลอดจนเป็นการเชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนสอดคล้องกับกิจกรรมเนื้อหาของกิจกรรมการเรียนรู้และสภาพความต้องการของชุมชน ได้จริง

ผู้เรียนและครูผู้สอนได้เข้าใจรูปแบบการทำการเกษตรธรรมชาติตลอดจนเข้าใจรูปแบบการเกษตร เกษตรที่สร้างผลผลิตต่างๆ ให้น้อยที่สุดเพื่อให้ระบบเกษตรและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับระบบนิเวศของพื้นที่โดยมีการใช้ปัจจัยและเทคโนโลยีทางการผลิตต่างๆ สามารถ เกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ได้อย่างองค์รวม

ผู้เรียน ได้รู้จักจุลินทรีย์ในท้องถิ่นมากขึ้นและเข้าใจและสามารถจะผลิตปฏิบัติได้ ได้รู้ถึง การทำเกษตร โดยวิถีธรรมชาติโดยไม่มีการใช้สารเคมีปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ IMO (indigenous

microorganism) หรือจุลินทรีย์ในท้องถิ่น การทำน้ำหมักจากพืชสีเขียวหรือจากผลไม้หรือการทำน้ำหมักจากสมุนไพรเป็นต้น

ได้เรียนรู้เทคนิคและวิธีการ ขยายพันธุ์พืช การขยายพันธุ์พืชวิธีการทาบกิ่ง วิธีเสียมกิ่ง วิธีการปักชำ วิธีการติดตาต่อตา เป็นต้น

ได้เรียนรู้เทคนิควิธีการคัดเลือกพันธุ์ต้นพันธุ์ที่ใช้ชักนำการออกดอกกรณี มะม่วงจะต้องเป็นพันธุ์ทวายนั้นที่ได้ผลดีคือมะม่วงโชคอนันต์ประมาณ 1 เดือน โดยปกติมะม่วงพันธุ์โชคอนันต์จะออกดอกนอกฤดูกาลประมาณช่วงเดือน เมษายน ถึง พฤษภาคม ฉะนั้นจึงทำการเสียมกิ่งในช่วงเดือนมีนาคม การคัดเลือกพันธุ์ที่ตลาดต้องการและจำหน่ายได้ราคาสูงเช่น พันธุ์ น้ำดอกไม้เขียวสวย หนองแขง เป็นต้น

3) สรุปเวทีปฏิบัติการเรียนรู้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ ๑

สถานที่ โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน หมู่ที่ 2 ตำบลเมือออก อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วันที่ 24 - 25 กันยายน 2548

ผู้เข้าร่วมเวที

1. ทีมงานวิจัย	5	คน
2. ผู้รู้เชี่ยวชาญ	5	คน
3. ผู้บริหาร ครู	2	คน
4. นักเรียนชาวบ้าน	47	คน
รวม	59	คน

วัตถุประสงค์กิจกรรมเวที

1. เพื่อติดตามหนุนเสริมการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อได้ทราบปัญหาอุปสรรคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลักสูตรเหมาะกับเพศกับวัย
3. เพื่อได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับพื้นที่

เทคนิควิธีการกระบวนการเครื่องมือที่ใช้ในเวที

1. กระบวนการกลุ่มโดยเป็นฐานแบ่งกลุ่ม
2. ใช้กระดาษฟลิปชาร์ตในการจดบันทึกข้อความ
3. สนทนา อภิปราย บรรยาย สาธิต
4. ปฏิบัติจริงตามสภาพจริง เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
5. เอกสารประกอบเวที หนังสือ เทคนิค เกษตรอินทรีย์ จำนวน 50 เล่ม

บทบาทหน้าที่

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ทำหน้าที่ประสานงานอำนวยความสะดวกในเวที

2. นาย ชนสาร	พรมรัตน์	งานธุรการ เอกสารข้อมูล บันทึกภาพ
3. นาย รส	สังข์สุทธิ	บันทึกข้อมูลถอดข้อมูล ผู้ช่วยเวที
4. นาง เทียมจันทร์	ดวงสุภา	ตรวจสอบพิมพ์งานถอดข้อมูล
5. นางสาว พิน	โยธา	การเงิน ลงทะเบียน ส่งเอกสาร

ทรัพยากรบุคคล

1. นาย ปรีชา	วงศ์แสน	ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน
2. นาย สมบูรณ์	คำสวัสดิ์	ครูบุคลากรการศึกษา ค.ศ. 2 โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน
3. นาย บุญทวี	ศิลาภณี	ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรอินทรีย์
4. นาย วัลลภ	สุวรรณอาภา	ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรอินทรีย์
5. นาย สุวิทย์	วาริน	ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรอินทรีย์
6. นาย สมชาย	แช่ตัน	ที่ปรึกษาโครงการวิจัยด้านการผลิตของใช้ในครัวเรือน

เทคนิคกระบวนการ

1. ใช้กระบวนการกลุ่ม
2. การสาธิต บรรยาย ทดลอง ปฏิบัติจริง อภิปราย
3. ใช้กระดาษฟลิปชาร์ตในการจดบันทึกข้อมูล

วิธีดำเนินการเนื้อหากระบวนการ

1. ทีมงานวิจัยรับลงทะเบียนแจกเอกสารผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน แนะนำสถานที่กล่าวต้อนรับทีมงานวิจัยและทีมวิทยากรพร้อมแนะนำทีมงานวิจัยและทีมวิทยากรให้นักเรียนและชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีได้รู้จัก

2. นักวิจัยและทีมงานวิจัยทีมวิทยากรได้ปฐมนิเทศนักเรียนแนะนำทีมวิทยากรประจำฐานแจ้งวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ทราบพร้อมแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็น 4 กลุ่ม หรือฐานการเรียนรู้สรุปได้ดังนี้คือ.

ฐานที่ 1 ผลิตหัวเชื้อชีวภาพและปุ๋ยหมักชนิดต่างๆ วิทยากรประจำฐานคือ คุณวัลลภ สุวรรณอาภา และคณะ

ฐานที่ 2 เตรียมแปลงถาวรการเตรียมดิน วิทยากรประจำคือ คุณสูงบุญทวี ศิลาภณี และ คุณสูง รส สังข์สุทธิ

ฐานที่ 3 ผลิตของใช้ในครัวเรือน อาทิ เช่น สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน ยาหม่องขี้ผึ้งสมุนไพร การเพาะ

ทุกการเรียนรู้ ล้วนมาจากการปฏิบัติจากสถานที่จริง

ถ่วงออก เป็นต้น วิทยากรประจำฐานคือ คุณ สมชาย แซ่ตัน และคณะ

ฐานที่ 4 การขยายพันธุ์ การตอนกิ่ง การติดตา การทาบกิ่ง การปักชำ การเสียมกิ่ง วิทยากรประจำฐาน คือ คุณ สุวิทย์ วาริน และคณะ

1. นักเรียนแต่ละฐานสรุปบทเรียนแต่ละฐานแล้วบันทึกการเรียนรู้ประจำวัน วิทยากรตอบคำถามเสนอแนะบทเรียนเพิ่มเติมพร้อมมอบหมายภารกิจวันต่อไป
2. นักเรียนเข้าแถวเคารพธงชาติและทำกิจกรรมประจำวันของโรงเรียนภาคเช้า ตามปกติแล้วนักเรียนมารวมกลุ่มหมุนเวียนไปตามฐานการเรียนรู้ที่ได้แบ่งเอาไว้ โดยหมุนเวียนสับเปลี่ยนกันไปให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความสนใจของผู้เรียน
3. นักเรียนได้หมุนเวียนเรียนจนครบทุกฐานแล้ว เป็นช่วงวิทยากรสรุปบทเรียนและตอบข้อซักถามของผู้เรียนและเติมเต็มโดยวิทยากรแต่ละท่าน ได้เสริมเพิ่มเติมให้กับนักเรียน
4. ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน นายปรีชา วงศ์เสน ได้กล่าวสรุปปิดเวทีพร้อมทั้งกล่าวขอบคุณทีมงานวิจัยและทีมวิทยากรพร้อมมอบของขวัญที่ระลึกให้กับทีมวิจัยและทีมวิทยากรเดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

ผลกระทบความคาดหวังผลสำเร็จของเวที

1. ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายสนุกสนานกับกิจกรรม ที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง แต่มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาด้วย เงื่อนไข ของงานวิจัยและกิจกรรม จะต้องเป็นเรื่องโรงเรียนครูที่จะจัดกิจกรรมเรียนให้ผู้เรียนให้สืบเนื่องต่อไป
2. ครูบุคลากรทางการศึกษามีข้อจำกัดและมีภารกิจมากนอกจากกิจกรรมการเรียนการสอน มีครู 2 คนต่อนักเรียน 100 คนมีผลกระทบต่อการบริหารจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน
3. มีข้อจำกัดเรื่องของพื้นที่การเดินทางช่วงฤดูฝนลำบากในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างทีมงานวิจัยกับสถานศึกษา
4. บุคลากรทางการศึกษายังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องเกษตรอินทรีย์สืบเนื่องจากการมีการโยกย้ายบุคลากรบ่อย ๆ จะต้องมีการอบรมเติมเต็มอยู่เป็นระยะ ๆ

ข้อค้นพบในเวที

ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพชาวบ้านยังประกอบอาชีพดั้งเดิมอยู่ มีพืชหลากหลายชนิดที่สามารถนำมาสกัดทำสารขับไล่แมลงได้อาทิเช่น ต้นชะแยง ลักษณะลำต้นเป็นยางสีขาว มีคุณสมบัติกำจัดแมลงได้และชุมชนยังดำรงชีพดั้งเดิมอยู่ อาทิเช่น ระบบการทำไร่หมุนเวียนที่มีพันธุกรรมพืชที่หลากหลายและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร

4) เวทีสรุปผลการดำเนินงานวิจัยช่วงที่ 3 ผู้ชุมชน

สถานที่ โรงเรียนพุทธเกษตรชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลขุนขอม อำเภอขุขันธ์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วันที่ 25 ตุลาคม 2548

ผู้เข้าร่วมเวที

1. ทีมงานวิจัย	5 คน
2. ผู้รู้เชี่ยวชาญ	10 คน
3. ผู้นำชุมชนชาวบ้าน	20 คน
รวม	35 คน

วัตถุประสงค์กิจกรรมของเวที

1. เพื่อสรุปผลการดำเนินงานวิจัยและความก้าวหน้าการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น
2. เพื่อแลกเปลี่ยนรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอจากที่ประชุม
3. เพื่อได้ข้อมูลเพิ่มเติมบางส่วนที่ขาดหายไปจากเวทีให้สมบูรณ์

เทคนิควิธีการระดมความคิดเห็นที่ใช้ในเวที

1. ใช้กระดาษชิปชาร์จดบันทึกข้อมูล
2. ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
3. ใช้กระบวนการวิพากษ์ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์

บทบาทหน้าที่ของทีมงาน

1. นายสังเวียน	ดวงสุภา	ดำเนินรายการกระบวนการ
2. นายธนสาร	พรมรัตน์	ธุรการเอกสาร , เก็บภาพ
3. นายรส	สังข์สุทธิ์	ถอดบันทึกข้อมูล , สรุปข้อมูล
4. นางเทียมจันทร์	ดวงสุภา	พิมพ์งาน , ตรวจสอบ
5. นางสาวพิณ	โยธา	การเงิน , ลงทะเบียน

ทรัพยากรบุคคล

1. นายเจริญ	ศรี โปธา	นักวิชาการเกษตรสำนักงานพัฒนาที่ดิน
2. นายชนิด	ชมสั่น	เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ดินน้ำแม่สะมาด
3. นายวุฒิไกร	บุตรหลวง	หัวหน้าสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การจัดเวที / กระบวนการ

1. นักวิจัยและทีมงานได้นำเสนอผลงานในช่วงที่ 1 – 3 ให้ที่ประชุมได้ทราบถึงกระบวนการจัดทำหลักสูตร ช่วงแรก เดือนกรกฎาคม 2546 – ธันวาคม 2546 ได้ทำอะไรบ้าง ช่วงที่ 2 เดือนเมษายน 2547 - กันยายน 2547 ได้ดำเนินการอะไรบ้างมีปัญหาอุปสรรค อะไรบ้าง ช่วงที่ 3 เดือนพฤศจิกายน 2547 – เมษายน 2548 สรุปภาพปัญหาอุปสรรค

2. ร่วมกันเสนอแนะวิเคราะห์เนื้อหาสาระของหลักสูตร ว่าสอดคล้องกับสภาพปัญหาของ ผู้เรียนและชุมชนหรือไม่

3. ในที่ประชุมได้เสนอแนวทางการนำหลักสูตรนำไปสู่การปฏิบัติและนำไปขยายผลใน โรงเรียน หลังจากที่ได้นำไปสู่โรงเรียนทดลองนำร่อง 6 โรงเรียน น่าจะขยายสู่โรงเรียนอื่นที่สนใจอีก ให้มากกว่านี้

ข้อเสนอแนะในเวทีและข้อค้นพบ

1. ควรจะปลูกฝังแนวคิดเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง และคุณลักษณะค่านิยมอันพึงประสงค์
2. น่าจะมีข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมค่านิยมอันพึงประสงค์ของผู้เรียน
3. หน่วยงานองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานด้านการศึกษาคงจะสนใจ ตระหนักเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของด้านเศรษฐกิจ ตั้งแต่เริ่มเกิดจนกระทั่งตาย ประการสำคัญการนำหลักสูตรเข้าสู่โรงเรียน ควรจะกระตุ้นส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ครูควรเลือก เนื้อหาให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

4. เปิดโอกาสให้นักเรียนเล่าถึงสิ่งที่ได้ปฏิบัติ แลกเปลี่ยนกันอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครู ควรส่งเสริมให้กำลังใจให้คำแนะนำและช่วยเหลือตามความเหมาะสม ครูควรติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเห็นว่าผู้เรียนเกิดความเคยชินในการปฏิบัติหรือสามารถปฏิบัติได้จนเป็น อัตโนมัตินៃการทำงาน

ผลกระทบหรือความคาดหวังของเวทีหรือผลสำเร็จของเวที

จากการที่ได้นำเสนอผลงานวิจัย ช่วงที่ 1-3 ได้ความสนใจทั้งหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี อย่างเช่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษา ตลอดจนชาวบ้าน ได้ให้ความตระหนัก ความเข้าใจถึงกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการกำหนด และมีส่วนร่วมใน การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ไม่ใช่เป็นหน้าที่เฉพาะหน่วยงานทางการศึกษาเท่านั้น ชุมชนเองจะเข้ามา มีส่วนกำหนดหลักสูตรด้วย

จากการวิจัยน่าจะพบว่า ได้เกิดกระบวนการคิดเห็นถึงกระบวนการ , เห็นตัวตน เนื้อหา หลักสูตร รูปเล่มนั้นเป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น ที่จะเป็นคัมภีร์ให้เป็นแนวทางเดินสู่เป้าหมายของ วัตถุประสงค์ ปลายทางของหลักสูตรเท่านั้น สรุปว่าคนในชุมชนมีความต้องการเรียนรู้ในเรื่องเกษตร อินทรีย์ สำหรับชาวบ้านควรจะเป็นหลักสูตรระยะสั้น ๆ และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและแลกเปลี่ยนกันบ่อย ๆ เกิดการถ่ายโยงองค์ความรู้และภูมิ ปัญญาสู่ชุมชน

มีหน่วยงานที่สนับสนุนอย่างจริงจัง เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน เป็นการส่งเสริมพัฒนา ด้านอาชีพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย

บทที่ 4

ผลการดำเนินงานวิจัยในเชิงเนื้อหา

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์งานวิจัย ผลการดำเนินงานเชิงเนื้อหาที่เกิดจากกระบวนการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตามรายละเอียดในบทที่ 3 เนื้อหาที่ได้ ประกอบด้วย

- 4.1) สถานการณ์เกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม
- 4.2) ปัญหาด้านการเกษตรอำเภอขุนยวม
- 4.3) องค์ความรู้/ ผู้รู้ ด้านเกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม
- 4.4) หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อชุมชนของอำเภอขุนยวม

รายละเอียดของเนื้อหา ในบทที่ 4 นี้ จะนำเสนอเฉพาะ ข้อที่ 5.1) – 5.3) เท่านั้น ส่วนข้อที่ 5.4) จะแยกนำเสนอเป็น บทที่ 5

4.1 สถานการณ์เกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม

การขับเคลื่อนงาน อดีต-ปัจจุบัน

การขับเคลื่อนงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืน อ.ขุนยวม เป็นการทำงานร่วมกันเชิงบูรณาการระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยมีพัฒนาการอย่างเป็นขั้นตอน ดังนี้ (อรุณี เวียงแสง, การจัดการความรู้เกษตรยั่งยืนอ.ขุนยวม,2549)

ในปี 2541-43 ภาครัฐ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้สนับสนุนเกษตรกร ผ่านโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ (จำนวน 95 รายทั้งจังหวัด) สำหรับอำเภอขุนยวมได้รับการสนับสนุน จำนวน 2 รายได้แก่ นายบุญทวี สีลามณี บ้านเมืองปอน ต.เมืองปอน และนายนายปัญญา พิณทอง บ้านต่อแพ ต.แม่เงา ซึ่งเป็นอำเภอที่ได้รับการสนับสนุนน้อยที่สุด (จาก 6 อำเภอที่ได้รับการสนับสนุน)

ปี 2542 องค์การภาคประชาชน และผู้สนใจด้านเกษตรยั่งยืนนำโดยคุณพัฒนา ไชยพันธ์ ได้ก่อตั้งศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาขึ้นที่บ้านหนองป่าก่อ ต.ขุนยวม โดยมีสมาชิกและกรรมการ จำนวน 14 คน มีกิจกรรมหลัก คือ จัดทำแปลงสาธิตเกษตรอินทรีย์ จำนวน 6 ไร่ การฝึกอบรมขยายองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ และได้ดำเนินกิจกรรมมาจนถึงปัจจุบัน

ปี 2543 โครงการลุ่มน้ำยม สนับสนุนกิจกรรมด้านเกษตรยั่งยืน จำนวน 19 หมู่บ้าน ในเขตตำบลแม่ขมน้อย และตำบลแม่อุคอ กิจกรรมหลักได้แก่ การอบรมเทคนิค กระบวนการ เพื่อลด ละ เลิกการใช้สารเคมี การส่งเสริมอาชีพ เช่น วนาการ โค กระบือ และการประสานความร่วมมือการจัดการทรัพยากร โดยองค์กรประชาชน

ปี 2544 มีการก่อตั้งเครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ขึ้น จากฐานงานปี 2541(โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่) โดยมีสมาชิกแรกตั้ง จำนวน 38 ครอบครัว กระจายอยู่ใน 4 ตำบล คือ ต.แม่อุคอ ต.เมืองปอน ต.แม่

เงา และต.ขุนยวม มีการบริหารจัดการตนเองในรูปคณะกรรมการ มี กฎ ระเบียบของกลุ่มที่ชัดเจน ปัจจุบัน (2549) เปลี่ยนชื่อเป็น “เครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก อ.ขุนยวม”

ปี 2545 กองทุนเพื่อสังคม (SIF) ให้การสนับสนุนงบประมาณแก่เครือข่ายเกษตรกรทฤษฎีใหม่โดยมีกิจกรรมด้านการตลาดเป็นหลัก ขณะนี้ เครือข่ายฯ มีกิจกรรมที่หลากหลายโดยได้รับการสนับสนุนหลักจาก พอช. งานที่กำลังเข้มข้น คือการพัฒนาฟาร์มต้นแบบ และการอนุรักษ์พัฒนาพันธุกรรมพืช โดยทำร่วมกับ สกว.แม่ฮ่องสอน และศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา เป็นหลัก

ปี 2544 – 49 สกว.แม่ฮ่องสอน ให้การสนับสนุนทุนวิจัยแก่ชุมชน ในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน จำนวน 4 โครงการ ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการสร้างคน สร้างความรู้ เพื่อการขับเคลื่อนงาน นอกจากนี้ยังมีโครงการสังเคราะห์งานวิจัยเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มีกิจกรรมทบทวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ระหว่างปี 2545-46 จนเกิดเครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือกจ.แม่ฮ่องสอนขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2546

ปี 2546-49 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สนับสนุนทุนวิจัยแก่เครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก 1 โครงการ และสนับสนุนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์เครือข่ายเกษตรกรยั่งยืนจังหวัดรวมงบประมาณกว่า 2 ล้านบาท ดำเนินงานใน 3 แผนยุทธศาสตร์ อีกทั้งมีการจัดจ้างเจ้าหน้าที่ประจำจำนวน 3 คน ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่อำเภอขุนยวม

ปี 2547-48 เป็นช่วงที่มีสิ่งต่าง ๆ ลงมาเติมเต็มกระบวนการทำงานร่วมกันจากหลายฝ่าย เช่น

- โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) สนับสนุนทุนแก่บ้านแม่สุริน ในการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม และการสร้างนักจัดการความรู้ ในชุมชน
- โครงการชีวิตสาธารณะและท้องถิ่นน่าอยู่ มีกิจกรรมถอดบทเรียนฟาร์มต้นแบบเกษตรยั่งยืนอำเภอขุนยวม เพื่อการสื่อสารสาธารณะ
- กรณีศึกษาด้าน “ความรู้และการจัดการกระบวนการเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืน” เป็นการถอดประสบการณ์เพื่อสื่อสารสาธารณะในงานสมัชชาเกษตรทางเลือกประเทศไทย (พย.47)
- โครงการกูดินฟ้าประชาเป็นสุข ได้รับการสนับสนุนจาก สสส. ผ่านเครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษ โดยใช้ศูนย์ฝึกอบรมบ้านหนองป่าก่อเป็นสถานที่ดำเนินการ ฯลฯ

ปี 2548- 50 ฝ่ายเกษตร สกว.กรุงเทพ ได้สนับสนุนโครงการวิจัย 1 โครงการ เรื่อง “การจัดการตลาดผักปลอดสารพิษที่เหมาะสมและเป็นธรรมในช่วงการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่เกษตรกรรมยั่งยืนเครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน” ภายใต้การสนับสนุนจาก สดจ.

ณ ปัจจุบัน ส่วนต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุน มีการแบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน ผ่านการติดตั้งระบบประเมินผลแบบมีส่วนร่วม โดยมีเครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก อ. ขุนยวม เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงาน

ภาพที่ 6 โครงการทำงานร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องด้านเกษตรยั่งยืน

ที่มา ปรับปรุงจาก อรุณี เวียงแสง, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสังเคราะห์งานวิจัยฯ , 2548

คำนิยามเกษตรยั่งยืนของคนชนวนวม

เกษตรยั่งยืน คือ “การเกษตรที่ไม่สร้างผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม มีวิถีชีวิตที่ดีงาม – สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยใช้เทคนิคที่เอื้อต่อปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นสำคัญเพื่อความยั่งยืน และ มองโลก มองชีวิตแบบองค์รวม ไม่เบียดเบียน”

เป็นไท หมายถึง พึ่งตนเอง ทั้งปัจจัยภายใน ภายนอก ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสาน กับการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน โดยพึ่งปัจจัยภายนอกน้อยที่สุด รวมถึงวิถีชีวิตที่อาศัยธรรมชาติ มีความพอเพียง ไม่เกิดผลกระทบต่อส่วนต่าง ๆ การทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตที่ตัดวงจรความเป็นทาส ทุกกระบวนการผลิตต้องใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติเป็นหลัก มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแต่โบราณ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ โดยไม่ใช้สารเคมี (อรุณี เวียงแสง, 2548(อ้างแล้ว)

ปัจจัยที่เอื้อ และขัดขวางต่อการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืน อ.ขุนวม

ปัจจัยเอื้อ

ผลการสังเคราะห์ข้อมูลมือสอง การจัดเวทีระดมความคิดในโอกาสต่าง ๆ พบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืน หรือศักยภาพและทุนเดิมในพื้นที่ มีดังนี้

- 1) มีกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคม สนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทั้ง หน่วยงานประชาสังคม และองค์กรชาวบ้าน และหน่วยงานภาครัฐ
- 2) ระบบการผลิตที่ยังเป็นแบบดั้งเดิมอยู่มาก ยังมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกระบวนการผลิต+ ประยุกต์ เช่น ประเพณีเรียกขวัญข้าว มีการผลิตแบบหลากหลาย ผสมผสาน และมีตลาดรองรับผลผลิตระดับหนึ่ง
- 3) ภูมิอากาศ เนื่องจากเป็นพื้นที่โล่งจึงทำให้อากาศถ่ายเทสะดวก และยังมีฝนตกต้องตามฤดูกาล
- 4) สภาพทรัพยากรธรรมชาติ ยังมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีน้ำที่สมบูรณ์และหลายสาขา ดินสภาพดีและสมบูรณ์ และยังมีอ่างเก็บน้ำ เหมืองฝาย
- 5) สังคม วัฒนธรรม มีการรวมกลุ่ม / องค์กร/ เครือข่าย ที่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งความเจริญยังมีไม่มาก (ใช้วิถีดั้งเดิมอยู่)

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค/ ตัวขัดขวางเกษตรกรรมยั่งยืน

เรียงตามลำดับความสำคัญสรุปได้ดังนี้

- งบประมาณในการสนับสนุน (น้อย)
- ความเชื่อมั่นของผู้บริโภค(ยังไม่เชื่อว่าปลอดภัย)

- ค่านิยมในการบริโภค (ชอบกินของสวยงาม ฟุ่มเฟือย)
- ขาดการวิเคราะห์ผลกระทบจากการใช้สารเคมีต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว (การมองแบบองค์รวม)
- นโยบายขององค์กรรัฐ (ทำเพื่อหวังผลประโยชน์)
- เกษตรกรคิดคอบายมุข ทำให้เกิดผลกระทบหลายด้าน (สิ่งเสพติด, การพนัน, เทียวกลางคืน, เกียจคร้าน)
- มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซ้ำซาก (ดินเสื่อม, ขาดธาตุอาหาร)
- ขาดพื้นที่ทำกินของตนเอง (เสียค่าเช่า, ไม่สามารถวางแผนผลิตระยะยาวได้)
- ขาดการประชาสัมพันธ์ แนวคิด หลักการเกษตรยั่งยืน และผลกระทบที่เกิดจากการทำเกษตรสมัยใหม่
- ผู้นำชุมชน (ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ในการศึกษา สนับสนุนให้ความรู้)
- ความโลภของมนุษย์ (ไม่รู้จักพอ, ทำลายทุกอย่างเพื่อเงิน)
- เกษตรยั่งยืนเห็นผลช้า (ในระยะแรก) เกษตรกรหมดกำลังใจที่จะทำอย่างต่อเนื่อง
- ขาดสถาบันส่งเสริมองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน
- เกษตรกรส่วนใหญ่เน้นการปลูกเพื่อขาย (ลืมอุดรายจ่าย)
- เกษตรกรยังมีหนี้สิน จึงยังไม่อยากเสี่ยงมาทำเกษตรยั่งยืน

วิสัยทัศน์ เกษตรกรรมยั่งยืนอำเภอขุนยวม

มีการระดม วิสัยทัศน์ (ภาพฝัน) เกษตรกรรมยั่งยืนขึ้น Mind Map แล้วเลือก วิสัยทัศน์ที่ตรงใจที่สุด หัวข้อและประเด็นที่ถูกต้องเรียงตามความสำคัญ สรุปได้ดังนี้

**** ผลผลิตปลอดภัย ทุกชีวิตปลอดภัย ใช้ปุ๋ยชีวภาพขยับโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ มีทายาทยุวเกษตร ขุนยวมเป็นของเกษตรอินทรีย์ถ้วนหน้า ****

การขยายผลถูกให้ความสำคัญเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการจัดให้มีโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ เชื่อมโยงถึงสร้างยุวเกษตร (ทายาท) เพื่อเป็นฐานสู่เป้าหมาย เป็นเกษตรอินทรีย์ถ้วนหน้าอำเภอขุนยวม เป็นการมองภาพใหญ่เป็นองค์รวม มองถึงผลผลิตปลอดภัย ผู้บริโภคปลอดภัย ฟังตนเองได้ ไร้สารพิษ (ปลอดคอบายมุข) ยังมีประเด็นรองคือการคมนาคม เทคนิคทันสมัย การเป็นชุมชน/ ฟาร์มต้นแบบ

กลไกการขับเคลื่อนเกษตรยั่งยืนอำเภอขุนยวม

1.บทบาทของกลไกอำเภอ

- กำหนด ทิศทาง แนวทางการทำงานร่วมกันในการขับเคลื่อนงานเกษตรกรรมยั่งยืนในอำเภอขุนยวม
- ประสานแผนงานของแต่ละองค์กรร่วมกันแบบ “บูรณาการ” ทั้งด้านพื้นที่ ด้านคนทำงาน ด้านกลุ่มเป้าหมาย และด้านงบประมาณ

- ผลักดันประเด็นร่วม เพื่อให้อำเภอขุนยวมเป็นเกษตรอินทรีย์ถ้วนหน้า
 - หลักสูตรท้องถิ่น เกษตรกรรมยั่งยืน
 - เทคนิคทางเลือก
 - ตลาดเชิงรุก / องค์กรผู้บริโภค
- ติดตามช่วยเหลือกันและกันของทุกเครือข่าย

2. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก อ.ขุนยวม กลไกหลักในการเคลื่อนงาน

ความเป็นมาของเครือข่าย

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก อ.ขุนยวม ถือว่าเป็น “กลไกการจัดการ” หลัก ที่จะรวมพลังผู้คน ให้มีการสร้างความรู้ในท้องถิ่น ผ่านงานวิจัย และงานพัฒนา ที่ได้รับการสนับสนุนตลอดช่วง 4 ปี ที่ผ่านมา รวมถึง การเกาะเกี่ยวความรู้จากที่ต่าง ๆ มาปรับใช้ ผ่านการเชื่อมโยงเครือข่ายที่มีแนวทางเดียวกัน ทั้ง โสงฮอมพญาล้านนา เครือข่ายเกษตรทางเลือกนอกพื้นที่ เครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่พยายาม “จัดการองค์ความรู้เกษตรยั่งยืน” เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดร่วมกันไว้

มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายวิธีการ ที่จะยกระดับองค์ความรู้ระหว่างผู้คนที่หลากหลายที่เกาะเกี่ยวกันอยู่ สู่ความชัดเจนร่วมกัน ทั้ง เกษตรกร เครือข่ายระดับต่าง ๆ ภาครัฐ และพี่เลี้ยง ผ่านเวทีหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นเวทีสาธารณะเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด เวทีระดับอำเภอ เวทีเครือข่าย เวทีในโครงการวิจัย เพราะประเด็นที่

วิถีแบบเกษตรปลอดภัย

ต้องเกี่ยวพัน เชื่อมโยง สู่เป้าหมายนั้นมีความซับซ้อนหลากหลายจากระดับฟาร์มถึงระดับโลกและจักรวาล ความรู้ที่ต้องสร้าง ถอด ปลูก คลุกเคล้า ถู้อสาร ก็มีตั้งแต่ จากเมล็ดพันธุ์ ถึงการตลาด ที่ต้องใช้ทั้งความรู้ด้านเทคนิค วิธีการ ทักษะ และจิตวิญญาณที่ไม่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว แต่จะต้องไปเชื่อมโย ความรู้อื่น ๆ ประเด็นที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นประเด็นที่ต้องเรียนรู้ไปตลอดชีวิต เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสุดท้ายคือ เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถปรับเปลี่ยนระบบการผลิตได้ทั้งระบบ ซึ่งมีอาจกำหนดเวลาการขับเคลื่อนงานได้ในขณะนี้ (อรุณี เวียงแสง และบุญสุข เตือนชวัลย์, 2547)

องค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก อ.ขุนยวม มาจากกลุ่มเกษตรกร และองค์กรเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่อำเภอขุนยวม เช่น

- เครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ ก่อตั้งเมื่อปี 2542 มีสมาชิก 38 คน
- กลุ่มเหมืองฝายนาฮักแดง ก่อตั้งเมื่อปี 2500 มีสมาชิก 42 ครัวเรือน
- กลุ่มเกษตรทางเลือกบ้านแม่สุริน ก่อตั้งเมื่อปี 2544 สมาชิก 48 คน
- โรงเรียนพุทธเกษตร ก่อตั้งเมื่อปี 2531 มีสมาชิกโรงเรียน 168 คน
- ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา ก่อตั้งเมื่อปี 2542 มีสมาชิก 14 คน
- โครงการลุ่มน้ำขวม ก่อตั้งปี 2543 พื้นที่ 2 ตำบล 19 หมู่บ้าน
- โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรยั่งยืน 5 โครงการ
- ศูนย์ควบคุมไฟฟ้าแม่สุริน ก่อตั้งปี 2542
- โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชดำริ ตั้งปี 2539
- กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก คนเผ่าม้งบนพื้นที่สูง บ้านปางตอง ต. แม่ฮูกอ

การจัดการบริหารเครือข่าย กลไกการขับเคลื่อน

การบริหารจัดการเครือข่ายใหญ่นั้น จำเป็นต้องมีโครงสร้างและผู้ประสานงานหลัก ในการทำงานที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง เพื่ออำนวยความสะดวกในการเชื่อมประสานกันในระหว่างกลุ่มดังนั้นจึงมีการจัดตั้งผู้ประสานและศูนย์ประสานงานเครือข่าย ณ. บ้านเลขที่ 630/6 ม. 1 ต. ขุนขวม อ. ขุนขวม จ. แม่ฮ่องสอน 58140 โทร. 01-9509754 และ 06-1838013

ส่วนการบริหารจัดการด้านแผนงาน/ กิจกรรมหรืองบประมาณของเครือข่ายนั้น ใช้เวทีประชุมแลกเปลี่ยน ระดมความคิดเห็นเป็นหลักในการพิจารณาการดำเนินงานของเครือข่าย

3. ด้านองค์กรพี่เลี้ยง

มี 2 ระดับคือองค์กรพี่เลี้ยงงานพัฒนา และงานวิจัย ซึ่งจะมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการหนุนเสริมเครือข่าย โดยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน และศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา เป็นแกนหลักในการหนุนเสริมเครือข่าย โดยมีรูปแบบการหนุนเสริม ดังนี้

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน

- สนับสนุนในเรื่องการสร้างความรู้ ผ่านทั้งงานวิจัยและงานพัฒนา โดยเอื้อให้เกิดเวทีวิเคราะห์ปัญหาเป็นระยะ ๆ เพื่อกำหนดคำถามวิจัยสู่การบรรลุเป้าหมายของเครือข่าย
- เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัย เพื่อให้สามารถดำเนินโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในเรื่องการสร้างคน การสร้างความรู้ การขยายผลงานวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในระดับต่าง ๆ

ทีมงาน Node ร่วมสนับสนุนใน
ฐานะพี่เลี้ยง ตั้งแต่เริ่ม จนจบ
กระบวนการวิจัย

- ร่วมสังเคราะห์ แปรรูปองค์ความรู้ เพื่อสื่อสารสาธารณะ ตามวัตถุประสงค์เฉพาะต่าง ๆ
- เชื่อมโยงองค์ความรู้ท้องถิ่นกับส่วนราชการ โดยร่วมจัดทำยุทธศาสตร์เกษตรกรรมยั่งยืนปี 2547 ในทุกอำเภอ โดยมีสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสนับสนุนงบประมาณ
- เชื่อมโยงองค์ความรู้ในพื้นที่ (วิชาการ) เพื่อเสนอเป็นทางเลือกแก่เครือข่ายในการปรับใช้
- ทำงานร่วมกับเครือข่ายฯ ตามแผนยุทธศาสตร์ผู้ว่า CEO ในโครงการ Food Bank ที่บ้านเปียงหลวง ต.แม่กิ๊ อ.ขุนยวม
- เป็นที่ปรึกษาเครือข่ายในงานวิจัย “การจัดการองค์ความรู้เกษตรยั่งยืนของเครือข่าย” ที่ได้รับการสนับสนุนจาก พอช. (ปี 2546-47 : 18 เดือน)

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา บ้านหนองป่าก่อ

- เป็นศูนย์สาธิตเกษตรอินทรีย์ในอำเภอขุนยวม และจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- เป็นที่ศึกษาดูงานสำหรับคนในเครือข่ายและผู้สนใจ
- เป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ทั้งด้าน เทคโนโลยีการผลิต แนวคิดหลักการ และวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายตามแนวทางเกษตรอินทรีย์
- เป็นสถานที่ฝึกอบรมเกษตรอินทรีย์ สร้างวิทยากรชาวบ้าน และเครือข่ายสมาชิกผู้สนใจเกษตรอินทรีย์ ผ่านกระบวนการฝึกอบรม และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง
- ร่วมกับเครือข่ายกิจกรรมไร้อารพินแห่งประเทศไทย ฝึกอบรมเกษตรกร และยุวเกษตรกร

พี่เลี้ยง และหน่วยงาน หรือโครงการที่สนับสนุน อื่น ๆ มีดังนี้

1. โครงการวิจัย ส.ก.ว แม่ฮ่องสอน จำนวน 4 โครงการ ได้แก่
 - 1.1 การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นกับการยอมรับของเกษตรกร อ.ขุนยวม
 - 1.2 รูปแบบการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต สู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีของชุมชน ต.เมืองปอน อ.ขุนยวม
 - 1.3 การศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพกระเทียม โดยไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร บ้านแม่สุริน อ.ขุนยวม
 - 1.4 กระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อ.ขุนยวม
2. โครงการวิจัย ของ พ.อ.ช จำนวน 1 โครงการ ได้แก่ “การพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการองค์ความรู้ในการขับเคลื่อน เกษตรยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน”
3. โครงการสังเคราะห์งานวิจัยเกษตรยั่งยืน สกว.สำนักงานภาค สังเคราะห์งานวิจัย 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน จ.แม่ฮ่องสอน และ อ.ขุนยวม

4. โครงการพัฒนากลุ่มน้ำยวม ทำงานพัฒนาการใช้ที่ดินเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง จำนวน 19 หมู่บ้าน กิจกรรมหลักคือ สนับสนุนพันธุ์สัตว์แก่เกษตรกรเป้าหมาย การอบรมเทคนิคทางเลือกผู้ถนัด ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีทางการเกษตร
5. เครือข่ายคณะทำงานเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน อ.ขุนยวม (คสช.) มีการเคลื่อนงานด้านเกษตรยั่งยืน ผ่านโครงการวิจัยชีวิตสาธารณะ และท้องถิ่นน่าอยู่ฯ และโครงการเชื่อมประสานการพัฒนาโดยมีพื้นที่เป็นตัวตั้งฯ
6. สำนักงานพัฒนาที่ดิน อ.ขุนยวม เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ในหลายระดับ สนับสนุนองค์ความรู้ด้านการปรับปรุงบำรุงดิน ฯ
7. โครงการธนาคารอาหาร (foodbank) เป็นโครงการ ผู้ว่า CEO ปี 2547 – 2550 สนับสนุนหมู่บ้าน Food Bank จำนวน 12 หมู่บ้าน ทั้งจังหวัด ในปี 2547 และที่อำเภอขุนยวม จำนวน 1 หมู่บ้าน คือบ้านเปียงหลวง ต.แม่กื อ.ขุนยวม ซึ่งมีกิจกรรมบางส่วนที่ดำเนินการโดย สกว. แม่ฮ่องสอน ร่วมกับเครือข่ายเกษตรทางเลือก จำนวน 105,000 บาท ในปี 2547 เพื่อหนุนเสริมหมู่บ้านในเรื่องการศึกษา/ วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และการทำศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์

เนื้องานในการขับเคลื่อนด้านเกษตรยั่งยืน

- 1) ร่วมผลักดันกระบวนการวิจัยไปสู่การพัฒนา คือศึกษาเรียนรู้มีการทดสอบทดลองให้ได้องค์ความรู้ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาการเกษตรในชุมชนต่อไป (การขยายผลองค์ความรู้)
- 2) สร้างความตระหนักในเรื่องของอันตราย ที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีต่อสุขภาพร่างกาย และชี้ให้เห็นถึงวิกฤติผลกระทบต่อชุมชน สังคมจากระบบกระแสทุนนิยมในปัจจุบัน
- 3) สร้างความตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีกระบวนการทบทวนร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น หรือค้นหาศักยภาพหรือทุนทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อเป็นฐานในการแก้ปัญหา ที่พึ่งพาทายนอกให้น้อยลง เพื่อเป็นปัจจัยส่งเสริมหรือเอื้อให้เกิดการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรยั่งยืนที่ได้ผล
- 4) พัฒนาศักยภาพ และยกระดับ คน กลุ่ม องค์กร ให้มีความเข้มแข็ง และสามารถเป็นแบบอย่างให้กับที่อื่นได้
- 5) การสร้างวิทยากรชุมชนเพิ่มมากขึ้น
- 6) การพัฒนาฟาร์มต้นแบบเกษตรยั่งยืนที่หลากหลาย ครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกร และเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน
- 7) พัฒนาการจัดการด้านการตลาด สร้างการยอมรับในการบริโภค
- 8) เชื่อมประสานหน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ให้เข้ามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน และผลักดันสู่แผนการพัฒนาของชุมชน ผู้การนำไปปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน

- 9) ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลการดำเนินงานผ่านสื่อต่างๆ รวมถึงองค์ความรู้ของเครือข่ายผู้ชุมชนและสาธารณชนต่อไป

ยุทธศาสตร์เกษตรยั่งยืนอำเภอขุนยวม

อำเภอขุนยวมร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเกษตรและสหกรณ์จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์เกษตรกรรมยั่งยืน อ.ขุนยวม โดยได้ระดมความคิดในการสรุปรหัสศักยภาพ / ทุนเดิม และปัจจัยเอื้อต่อการทำการเกษตรแบบยั่งยืนก่อน จึงได้ร่วมกันทำยุทธศาสตร์เกษตรยั่งยืนของ อ.ขุนยวม ออกมาโดยแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ

1) ระบบการผลิต

- รณรงค์การผลิตแบบปลอดภัย
- พัฒนาฟาร์มต้นแบบ
- พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์
- สร้างมาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์
- การแปรรูป , เพิ่มมูลค่า
- การรวมกลุ่ม

2) การตลาด

- ร้านค้าชุมชน
- ตลาดสีเขียว
- ขยายตลาดสู่ชุมชนอื่น

3) ข้อมูล, ความรู้, สารสนเทศ

- ผลักดันให้เกิดหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ระดับต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและสถานศึกษา
- ศูนย์เรียนรู้ระดับตำบล , หมู่บ้าน
- ศึกษาวิจัย , กรณีศึกษา
- อบรมเทคนิค – แนวคิดความยั่งยืน
- ประชาสัมพันธ์ , สื่อ
- ขยายผลหลักสูตร

4) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

- การจัดการป่า – ดิน – น้ำ – สัตว์ป่า โดยเน้นความยั่งยืน
- จัดตั้งอาสาอนุรักษ์ประมงประจำหมู่บ้าน
- ผลักดันป่าชุมชน (พ.ร.บ.)
- ถอบทเรียนหมู่บ้านตัวอย่างด้านการอนุรักษ์

- จัดการที่ทำกิน , ที่อยู่อาศัย
- การกำจัดขยะด้วยชีววิถี

เกษตรอินทรีย์ วิถีแห่งการ
พึ่งตนเอง อันพอเพียง

4.2 ปัญหาด้านการเกษตรอำเภอขุนยวม

การจัดเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากชุมชน 3 หมู่บ้าน ทั้งใช้แบบสำรวจและเวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล (ตามกระบวนการในบทที่ 3) สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 6 วิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนพื้นที่วิจัย จากอดีต-ปัจจุบัน

อดีต	ปัจจุบัน
<p>1. ด้านเศรษฐกิจ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีการทำไร่ทำนา (ทำสวนไม่ค่อยมี) สมัยก่อนเป็นการทำไร่เพื่อยังชีพเลี้ยงตัวเอง - การทำไร่แบบหมุนเวียนปลูกข้าว ข้าวโพด ไร่เลี้ยงสัตว์ ปลูกพริก ปลูกแตงฟักทอง ผักอื่น ๆ หลายชนิดในไร่ - สภาพดินอุดมสมบูรณ์ไม่ใส่ปุ๋ยเคมีไม่ใช้ยาฆ่าแมลง - ใช้แรงงานในครัวเรือนและใช้แรงงานสัตว์มีการลงแขกช่วยกันภายในชุมชน 	<p>1. ด้านเศรษฐกิจ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีการทำไร่ซ้ำที่เดิมสภาพจะต้องใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ซื้อเมล็ดจากภายนอกเช่น การทำไร่ข้าว สมัยก่อนปัจจุบัน ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวปลูกเชิงพาณิชย์ มุ่งเพื่อการขายต้องการผลผลิตมาก ๆ มีโรคระบาดมากมีการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น
<p>2. ด้านสังคมศาสนาและวัฒนธรรม</p> <p>ในอดีตไม่มีผู้นำทางการแต่มีผู้นำทางธรรมชาตินับถือผู้อาวุโสผู้รู้ผู้นำทางศาสนาและประเพณี - การเดินทางเดินด้วยเท้า ล้อเกวียน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ไม่มียาเสพติดและการลักขโมย - บ้านไม่มีการล้อมรั้ว มีความร่วมมือสามัคคีกันดี มีการนับถือผี นับถือศาสนาพุทธผู้คนช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่กันอย่างเหนียวแน่น มีอะไรแบ่งปันกันภายในชุมชน 	<p>2. ด้านสังคมศาสนาและวัฒนธรรม</p> <p>ปัจจุบันมีผู้นำทางการ เด็กสมัยใหม่เชื้อสื่อ ดารา วัฒนธรรมทางตะวันตก วัฒนธรรมต่างชาติไม่นับถือผู้อาวุโสผู้ใหญ่ และผู้นำทางธรรมชาติ ปัจจุบันนับถือศาสนาคริสต์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องทุ่นแรงแทนแรงงานสัตว์ - มีการจ้างแรงงาน (แรงงานอพยพ) - มีถนนสะดวก มีการใช้รถจักรยานยนต์ - มีขโมยเพิ่มมากขึ้น - มีการล้อมรั้วผู้คนไม่ไว้ใจกัน - เห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ - ไม่มีความสามัคคี มองเห็นวัตถุเงินทองมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ - มียาเสพติดมากขึ้น
<p>3. ด้านการศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ในอดีต ไม่มีโรงเรียนและครู เด็กสมัยก่อนเรียนรู้จากพ่อ-แม่ พี่น้อง ตามวัดและผู้รู้ภายในชุมชน - ส่วนใหญ่เรียนรู้ด้านการประกอบอาชีพ ส่วนผู้หญิงด้านการดูแลครอบครัว ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น รัฐสนับสนุนน้อยไม่ค่อยทั่วถึง 	<p>3. ด้านการศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปัจจุบันมีโรงเรียน มีครูสอนในหมู่บ้าน การเรียนรู้จากพ่อ-แม่-ผู้รู้ชุมชนมีน้อย - ไม่มีเงินส่งลูกหลานไปเรียนนอกหมู่บ้านและต่างจังหวัดรัฐบาลมีการส่งเสริมให้เรียนสูง ๆ ขึ้น

อดีต	ปัจจุบัน
<p>4. ด้านสิ่งแวดล้อม</p> <p>ดินลักษณะอุดมสมบูรณ์รวมถึงป่าไม้ สัตว์ป่า แม่น้ำอุดมสมบูรณ์</p>	<p>4. ด้านสิ่งแวดล้อม</p> <p>- ดิน ไม่อุดมสมบูรณ์ทรัพยากรป่าถูกทำลายมีการตัดไม้เพื่อการเกษตรเพื่อจำหน่ายทำเฟอร์นิเจอร์มากขึ้น มีการล่าสัตว์เพื่อจำหน่าย</p> <p>- น้ำในแม่น้ำแห้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล</p>
<p>5. ด้านสุขภาพ</p> <p>- ผู้คนอายุยืน การกินอาหารตามธรรมชาติไม่มีสารพิษตกค้างส่วนมากปลูกเพื่อกินกันเอง เครื่องปรุงไม่มี เวลาเจ็บป่วยไปหาหมอที่บ้าน หมอผี และสมุนไพร</p>	<p>5. ด้านสุขภาพ</p> <p>- ผู้คนสุขภาพไม่แข็งแรง อายุไม่ยืน บริโภคอาหารปนเปื้อนสารพิษตกค้าง ผู้คนเป็นโรคไม่รู้สาเหตุ เวลาเจ็บป่วยก็ไปโรงพยาบาล</p>

จัดลำดับความต้องการของปัญหาและแนวทางแก้ไข โดยให้สมาชิกทุกคนช่วยกันจัดเรียงลำดับความต้องการเป็นการเร่งด่วนเพื่อ นำไปกำหนดหัวข้อเนื้อหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยวิธีฉันทานุมัติ ทุกคนมีความคิดเห็นตรงกัน สรุปดังต่อไปนี้

ถึงแม้ว่ากระแสเกษตรกรอินทรีย์จะมาแรงแค่ไหน แต่เกษตรกรบางรายก็ยังเลือกที่จะใช้สารเคมีอยู่

ตารางที่ 7 ผลการสังเคราะห์ ปัญหา สาเหตุ และความต้องการสนับสนุนของชุมชนในพื้นที่วิจัย

ปัญหา	สาเหตุ	ความต้องการ	แนวทางแก้ไข
<p>ด้านเศรษฐกิจ</p> <p>1. ต้นทุนการผลิตสูง</p> <p>2. ราคาผลผลิตตกต่ำ</p> <p>3. พ่อค้ากดราคา</p> <p>4. พึ่งพาปัจจัยภายนอกมาก</p> <p>5. ผลผลิตลดลง</p> <p>6. รายได้น้อย</p> <p>7. ขาดเงินทุนหมุนเวียน</p> <p>8. ค่าครองชีพสูง</p> <p>9. หนี้สิน</p> <p>10. โรคแมลง ระบาด</p> <p>11. ขาดเครื่องมือทางการเกษตร</p>	<p>1.1 คำนิยมของการใช้สารเคมี และการโฆษณาผ่านสื่อต่าง ๆ</p> <p>1.2 การแนะนำจากพ่อค้า</p> <p>1.3 การเลียนแบบวิธีการเพาะปลูก</p> <p>2.1 ปลูกมากเพราะเลียนแบบกัน</p> <p>2.2 ถูกกดราคาจากพ่อค้า</p> <p>2.3 ขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกร</p> <p>2.4 ขาดการคัดเกรด</p> <p>3.1 ขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกร</p> <p>4.1 ยากเพิ่มผลผลิตมากขึ้น</p> <p>4.2 ผลิตเองไม่ได้</p> <p>4.3 ขาดแรงงานในครัวเรือน</p> <p>4.4 ปลูกเชิงธุรกิจ (เพื่อขาย)</p> <p>5.1 ใช้สารเคมีมากเกินไป</p> <p>5.2 ดินขาดความอุดมสมบูรณ์</p> <p>6.1 ว่างงานนอกฤดูกาลเพาะปลูก</p> <p>6.2 ขาดอาชีพเสริม</p>	<p>- ลดค่านิยมลง</p> <p>- เพิ่มความรู้ในด้านการจัดการ</p> <p>- ปลูกแบบผสมผสาน (มีความหลากหลาย)</p> <p>- รวมกลุ่มเกษตรกร</p> <p>- มีการคัดเกรดเลือกผลผลิต</p> <p>- รวมกลุ่มกำหนดราคาเอง</p> <p>- ผลิตปุ๋ยเอง</p> <p>- ลดพื้นที่การเกษตร</p> <p>- ปลูกให้ถูกวิธี</p> <p>- ลดละเลิกการใช้สารเคมี</p> <p>- หาอาชีพเสริม</p> <p>- ความรู้</p> <p>- วางแผนการจัดการ</p>	<p>- จัดฝึกอบรมและสาธิตให้ความรู้ด้านการใช้ปุ๋ยชีวภาพ</p> <p>- จัดให้มีการศึกษา อบรม</p> <p>- จัดตั้งกลุ่มผู้ปลูกพืชผสมผสาน</p> <p>- มีการคัดเกรดและมาตรฐานการผลิต</p> <p>- ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ</p> <p>- แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์บ้าน เก็บเมล็ดพันธุ์เอง</p> <p>- ลดพื้นที่ทางการเกษตรให้พอกับแรงงานตัวเอง</p> <p>- จัดฝึกอบรมหลักการปลูกพืชที่ถูกต้องทางการเกษตร</p> <p>- จัดฝึกอบรมเรื่องการปรับปรุงบำรุงดิน</p> <p>- จัดการเรียนรู้เทคนิคเทคนิคแทนสารเคมี</p> <p>dkimfcmo</p> <p>- ส่งเสริมอาชีพ</p>

ปัญหา	สาเหตุ	ความต้องการ	แนวทางแก้ไข
	6.3ขาดการใช้ทรัพยากร 6.4รายได้น้อย 7.1ขาดรายได้ 7.2ผลผลิตสูง 7.3ราคาตกต่ำ 8.1รายได้น้อย 9.1ปลูกพืชเชิงเดี่ยวขาดความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช 10.1ดินเสื่อม	-	- จัดองค์ความรู้ด้านการเกษตรอินทรีย์ - มีการวางแผนการจัดการและการผลิต

ปัญหา	สาเหตุ	ความต้องการ	แนวทางแก้ไข
<p>ด้านสังคม</p> <p>1. โจรสู้ร้าย</p> <p>2. ขาดความสามัคคี</p> <p>3. ขาดแรงงานทางภาคการเกษตร</p> <p>4. ยาเสพติด</p> <p>5. มีอบายมุขในชุมชน</p> <p>6. การอนุรักษ์ประเพณี</p> <p>7. การคมนาคมไม่สะดวก</p> <p>8. ขาดไฟฟ้า</p> <p>9. ชูานะยากจน</p> <p>10. ที่ทำกินขาดเอกสารสิทธิ์</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ดิตยาเสพติด - ขาดที่ปรึกษาและตัวอย่างที่ดี - คบเพื่อนไม่ดี - ขาดการอบรมด้านจริยธรรม - เกิดการแข่งขัน - ความคิดแตกต่างกัน - ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น - แบ่งชนชั้นวรรณะ - ขาดการศึกษา - บุคคลในครัวเรือนไม่พอเพียง - มีพื้นที่มาก - อยกหลงงมงาย - คบเพื่อนที่ไม่ดี - ครอบครัวแตกแยก - สภาพแวดล้อมไม่ดี - มีค่านิยมที่ผิด - ขาดการแนะนำและถ่ายทอด - ขาดงบประมาณ - ขาดโอกาสทางการศึกษา - ขาดทุน - ขาดอาชีพ รายได้น้อย 	<ul style="list-style-type: none"> - บำบัดผู้ติดยา - หันไปคบเพื่อนที่ดี - เป็นตัวอย่างที่ดี - ส่งเข้าอบรมด้านจริยธรรม - ปรับความคิดในเรื่องความอิจฉามี - กิจการร่วมกัน - ให้ความรู้ - อยกมีกฎระเบียบในหมู่บ้าน - อบรมถ่ายทอดสู่บุคคลต่อลูกหลาน - งบประมาณ - โอกาสทางการศึกษา - เพิ่มอาชีพ - เพิ่มรายได้ - อบรมเรื่องการวางแผนการจัดการ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดโครงการบำบัดผู้ติดยา - จัดโครงการครอบครัวตัวอย่าง จัดโครงการส่งเสริมด้านจริยธรรม - ให้ความรู้ ความคิด กระบวนการทัศนเจตคติ การอยู่ร่วมกันในสังคม - ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสารเสพติด - มีกฎระเบียบของชุมชน - อบรมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลานสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม - จัดฝึกอบรมแผนชุมชนและจัดโครงการขอสนับสนุนงบประมาณ - ขยายโอกาสทางการศึกษา ภายในชุมชน - ส่งเสริมอาชีพระยะสั้น

ปัญหา	สาเหตุ	ความต้องการ	แนวทางแก้ไข
<p>ด้านการศึกษา</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ค่าเล่าเรียนสูง (ค่าเทอมบุตร) 2. ขาดเงินทุนส่งลูกเรียน 3. หลักสูตรการศึกษาปัจจุบันไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดรายได้ - ค่าเทอม , อุปกรณ์แพง - ไม่มีอาชีพเสริม - ขาดรายได้ - ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดหลักสูตร - บุคลากรในท้องถิ่นขาดความเข้าใจในการจัดการศึกษา - ขาดการเรียนรู้ร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องการเข้าร่วมในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น - อบรมด้านจริยธรรมให้กับบุคลากรของรัฐ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้มาก - จัดโครงการฝึกอบรมด้านจริยธรรมให้กับบุคลากรภาครัฐ

ปัญหา	สาเหตุ	ความต้องการ	แนวทางแก้ไข
<p>ด้านสุขภาพ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.อาหารมีสารเคมีเจือปน 2.มีการเจ็บป่วยเป็นโรคแปลก ๆ มาก 3.ไม่มีเวลาพักผ่อนขาดการบริหารร่างกาย 4.อายุสั้น 5.ขาดการพักผ่อนหยายาสมุนไพร 6. มีผู้มกขึ้นคนทำให้เกิดโรคมาลาเลีย 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้สารเคมีในการเพาะปลูกมากเกินไป - ใช้สารเคมีในการปลูกพืชมาก - ใช้สารเคมีในการรักษาความสดของอาหาร - ขาดงาน - หนี้สินเรงรัด - เกิดการแข่งขันในด้านการผลิต - ขาดความรู้ในการดูแลรักษาร่างกาย - สารเคมีตกค้างในอาหาร - ไม่มีเวลาพักผ่อน - ขาดความรู้ในการใช้สมุนไพร - ขาดการสืบทอด - น้ำขัง - การอพยพของแรงงานต่างชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> - ลดปริมาณการใช้สารเคมี - อบรมเรื่องพืชสุขภาพ - หน่วยงานตรวจสุขภาพและผัก - ให้ความรู้ในการใช้สารเคมีที่ถูกต้อง - หลีกเลี่ยงบริโภคผักที่มีสารเคมี - ให้ความรู้ในการรักษาร่างกาย - อบรมด้านการใช้สมุนไพรและถ่ายทอด - ให้กับเด็กเยาวชน - อบรมองค์ - ตรวจอย่าให้มีน้ำขัง 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดอบรมให้ความรู้และความตระหนักเรื่องการ ใช้ปุ๋ยเคมีที่ถูกต้อง - จัดฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องสุขภาพ - หลีกเลี่ยงการบริโภคผักที่มีสารเคมีโดยปลูกกินเอง - ให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพร่างกาย - ให้ความรู้และจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อสำรวจรายรับ-รายจ่ายของตนเอง - หาผู้รู้มาอบรมให้ความรู้ด้านการใช้สมุนไพรและถ่ายทอดให้กับเยาวชนรุ่นหลัง - จัดการรณรงค์กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ - ขุดลายแหล่งน้ำขังให้ความรู้และวิธีการป้องกัน - เป็นหูเป็นตาช่วยสอดส่องไม่ให้ที่พักพิงกับบุคคลต่างค่าหลบหนีเข้าเมือง

ตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์หาแนวทางการสนับสนุนความรู้/ทักษะ เพื่อการแก้ปัญหา

ลำดับที่	ชิ้นงานย่อย	ความรู้	ทักษะ	ทัศนคติ
1.	<p>ผลิตปุ๋ย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปุ๋ยหมัก - ชีวภาพ - อินทรีย์ - ปุ๋ยพืชสด - การเก็บรักษา 	<ul style="list-style-type: none"> - การผลิต/ประโยชน์ - การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ - ขั้นตอนการผลิต - การนำไปใช้ 	<ul style="list-style-type: none"> - นำไปใช้ในแปลงผักอย่างถูกวิธี 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความมุ่งมั่นในการทำงานมีความรับผิดชอบ
2.	<p>การรักษามารูงดิน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำด้วยพืชและอื่น ๆ - แนวระดับ สาเหตุการเสื่อมโทรมของดิน - การเก็บตัวอย่าง/การวิเคราะห์ดิน - หลักการอนุรักษ์ดิน - ดินมีชีวิต 	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นพูนดิน - ใช้วัสดุในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ - ปกป้องพหุหมุนเวียน - ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความสามารถรักษาบำรุงดินอย่างถูกวิธี 	
3.	<p>การคัดเลือกพันธุ์พื้นบ้าน</p> <ul style="list-style-type: none"> - พืชพันธุ์พื้นบ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - เมล็ดพันธุ์ที่ดี - วิธีการเก็บรักษา - วิธีการคัดเลือกพันธุ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถคัดเลือกพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ดี 	<ul style="list-style-type: none"> - การถอดองค์ความรู้พื้นบ้านจากภูมิปัญญา

ลำดับที่	ชิ้นงานย่อย	ความรู้	ทักษะ	ทัศนคติ
4.	การใช้สสมุนไพรมะนาวในการเกษตร - ความเข้าใจการทดแทนสารเคมี - ความรู้ความเข้าใจ - ความรู้เรื่องพืชสสมุนไพรมะนาวที่จัดศัตรูพืช - อัตราสารเคมีและสารป้องกันรักษา	- รู้จักสสมุนไพรมะนาวที่มีปัญหาที่ใช้ในการเกษตร - วิธีการนำไปใช้ - ประโยชน์ของสสมุนไพรมะนาว	- สามารถใช้สสมุนไพรมะนาวประยุกต์ใช้แทนสารเคมีให้เกิดความเหมาะสมในการเกษตรได้	- รู้จักสังเกต
5.	ส่งเสริมการใช้แรงงานสัตว์แทนเครื่องจักร	- ประโยชน์ของการใช้แรงงานสัตว์ - ประโยชน์จากสัตว์	- สามารถประยุกต์ใช้แรงงานสัตว์ผสมผสานในการจัดการวางแผน	
6.	การวางแผนการจัดการ ผลิต/ทูน - การแปรรูปผลผลิตในท้องถิ่น	- รู้จักเตรียมการจัดการ - รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า	- มีการวางแผนการจัดการก่อนการผลิตได้อย่างถูกต้องวิธี	- ความรอบคอบพิถีพิถันมากขึ้น
7.	การจัดทำบัญชี - การตลาด	- หลักการทำบัญชีเบื้องต้น - รายรับรายจ่ายของครัวเรือน - บัญชีฟาร์ม	- มีการวางแผนการจัดการรายรับ - รายจ่ายในครัวเรือน	
8.	การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกษตรกรอินทรีย์			

4.3 องค์ความรู้/ ผู้รู้ ด้านเกษตรอินทรีย์อำเภอขุนยวม

ช่วง 5 ปี ที่ผ่านมา ได้มีการรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้เกษตรยั่งยืน ในจังหวัดหลายด้าน เพื่อใช้งานในโอกาสต่าง ๆ ภายใต้การดำเนินงานของ องค์กร หน่วยงาน เครือข่าย ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรยั่งยืน ทั้งด้านเทคโนโลยีการเกษตร เพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงยาฆ่าหญ้า และสารเคมีเกษตรอื่น ๆ ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร ความรู้งานวิจัยเกษตรกรรมยั่งยืนในจังหวัด 7 โครงการ ความรู้จากประสบการณ์งานพัฒนา ทั้งนี้ไม่รวมถึงความรู้ที่ได้จากหน่วยงานราชการในพื้นที่ (สกว. แม่ฮ่องสอน, เอกสารประกอบงานสัมมนาเกษตรทางเลือกครั้งที่ 1, 2548)

4.3.1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

- 1) โครงการวิจัยรูปแบบการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีของชุมชนตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การวิจัยในโครงการ โดยมีคุณไพศาล ญาติศรีและคณะเป็นผู้ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร และนำไปสู่การหารูปแบบการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีของเกษตรกร โดยมีพื้นที่เป้าหมาย 3 หมู่บ้านด้วยกัน คือ บ้านเมืองปอนหมู่ที่ 1 บ้านเมืองปอนหมู่ที่ 2 และบ้านป่าฝางหมู่ที่ 4 ซึ่งทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มถึงการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมค่อนข้างสูง โครงการนี้ใช้เวลาศึกษาวิจัย 1 ปี 6 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2544 ถึง เดือนกันยายน 2545 นอกจากคณะวิจัยจะศึกษาเองแล้วยังมีกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมเป็นทีมงานวิจัยและให้ข้อมูลต่างๆ 40 คน การศึกษาเรียนรู้และเก็บข้อมูลใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสำรวจข้อมูล การจัดประชุมกลุ่มย่อย และบางส่วนก็ดำเนินการในแปลงสาธิตร่วมกัน

ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวของเกษตรกรปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 3 – 4 คน แต่ผู้ที่สามารถทำการเกษตรและใช้แรงงานได้จริงๆ ก็คือผู้นำครอบครัว การครอบครองกรรมสิทธิ์ในที่ทำกินเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าพื้นที่ของคนอื่น การเช่าพื้นที่ก็ไม่มีความแน่นอนมีการสับเปลี่ยนไปเรื่อยๆในแต่ละปี การลงทุนเกษตรกรต้องอาศัยการกู้ยืมจากแหล่งทุนต่างๆ ซึ่งต้องมีกรอบระยะเวลาในการชำระคืน การประกอบอาชีพการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการบำรุงดิน ป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ทั้งพืชไร่ นาข้าว และสวนผัก ซึ่งใช้มากกว่า 3 ครั้ง ต่ออายุการเก็บเกี่ยวของพืช ชนิดของสารเคมีที่เลือกใช้ จะขึ้นอยู่กับชนิดของพืชที่ปลูก วิธีการใช้จะไม่เป็นไปตามฉลากข้างขวด และพฤติกรรมในการใช้ก็ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการทำให้เกิดผลกระทบทั้งด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม

จากการสรุปวิเคราะห์ร่วมกันของทีมวิจัยพบว่า ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต สามารถแบ่งเงื่อนไขออกเป็น 2 แบบ คือ 1) เงื่อนไขภายใน ได้แก่ ตัวเกษตรกรเอง ในเบื้องต้นขึ้นอยู่กับความสนใจ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากความตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพ ทั้งจากการเห็นตัวอย่างของคนรอบข้างหรือประสบด้วยตัวเอง การถือครองที่ดินกรรมสิทธิ์ การขาดเงินลงทุน ความมั่นใจในทางเลือก รวมทั้งแรงงานในครอบครัวด้วย 2) เงื่อนไขภายนอก ได้แก่ การรวมกลุ่มและมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมจากองค์กรหรือหน่วยงานซึ่งมีส่วนในการสร้างความเชื่อมั่นต่อเกษตรกร ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นถือว่ามีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรทั้งสิ้น

2) โครงการ“การใช้จุลินทรีย์ในท้องถื่น (IMO) กับการยอมรับของเกษตรกร อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

โครงการ “การใช้จุลินทรีย์ในท้องถื่น (IMO) กับการยอมรับของเกษตรกร อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน” โดยคุณวัลลภ สุวรรณอาภาและคณะ เป็นผู้ดำเนินการวิจัย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เรื่องการใช้จุลินทรีย์ในท้องถื่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตร เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้สู่เกษตรกรในพื้นที่โดยวิธีทดลองทดสอบความเหมาะสมในแปลงเกษตรกรอย่างมีส่วนร่วม และเพื่อหาแนวทางและวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถื่นไปยังชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ โดยมีพื้นที่ทดลอง 3 พื้นที่หลัก คือ 1) บ้านขุนยวม หมู่ 2 มีกลุ่มเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรนาฮักแดง จำนวน 15 คน และกลุ่มเกษตรกรฟิ่งตนเอง จำนวน 5 คน ทั้งสองกลุ่มได้ทดลองทำปุ๋ยหมักจากเชื้อจุลินทรีย์ในท้องถื่นกับพืช 3 ชนิด คือ ข้าว ถั่วเหลือง กระเทียม 2) ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา ได้ทดลองปุ๋ยหมักจากเชื้อจุลินทรีย์กับ ข้าว กระเทียม และ 3) บ้านปางตอง มีผู้ร่วมทดลองจำนวน 15 คน โดยทดลองปุ๋ยหมักจากเชื้อจุลินทรีย์กับพืช 3 ชนิด คือ กะหล่ำปลี แครอท กระน้ำ รวมเกษตรกรเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 35 คน ในระยะเวลา 17 เดือน เริ่มตั้งแต่ เดือน เมษายน 2544

วิธีการศึกษาทดลองใช้การวางแผนการทดลองแบบ Randomized Complete Block Design (RCBD) การสังเคราะห์ข้อมูลหาชนิดปุ๋ยหมักที่เหมาะสมกับพืชที่ทดลองเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเปรียบเทียบผลผลิตโดยวิธีการพรรณนา

ผลจากการทดลองในพื้นที่กลุ่มเกษตรกรนาฮักแดงและพื้นที่ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา ได้ทดลองปุ๋ยหมักที่ผลิตจากหัวเชื้อจุลินทรีย์ในท้องถื่นหลายชนิดในข้าวพันธุ์ กข.21 ปุ๋ยที่ให้ผลผลิตสูงสุดคือ ปุ๋ยมูลสัตว์ ส่วนในพื้นที่กลุ่มเกษตรกรฟิ่งตนเองปุ๋ยที่ให้ผลผลิตข้าวพันธุ์ กข.21 สูงสุด คือ ปุ๋ยหมักดิน ผลผลิตเฉลี่ย 1,475 กรัม ต่อ 160 ตารางเมตร ในการใช้สมุนไพรร 3 สูตร เพื่อป้องกันแมลงบั่วในข้าวพันธุ์ กข.21 ใน 3 พื้นที่เป้าหมาย สูตรสมุนไพรรที่ให้ค่าเฉลี่ยจำนวนแมลงบั่วน้อยที่สุด คือ สมุนไพรรสูตรที่ 1 น้ำหมักสารสะเดา

ในการทดลองปุ๋ยหมักหลายชนิดกับกระเทียม ถั่วเหลือง กะหล่ำปลี เพื่อเปรียบเทียบผลผลิต ปุ๋ยที่ให้ผลผลิตคุ้มกับการลงทุนไม่มี แต่ปุ๋ยหมักคินมีราคาต้นทุนการผลิตต่ำกว่าปุ๋ยทุกสูตร ยกเว้นในการทดลองกะหล่ำปลี ปุ๋ยเคมีจะมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าปุ๋ยหมักคินเท่ากับ 0.43 สตางค์ต่อกิโลกรัม

ในการทดลองปุ๋ยหมักชีวภาพในแครอทพันธุ์ธงดัง ปุ๋ยที่ให้ผลผลิตคุ้มค่าต่อการลงทุนและให้ผลดีกว่าปุ๋ยเคมี คือ ปุ๋ยหมักคิน ให้ผลผลิต เฉลี่ย 2.56 กิโลกรัมต่อ 2 ตารางเมตร

ในการทดลองหาอัตราปุ๋ยมูลสัตว์ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตและให้ผลผลิตของ กะน้ำพันธุ์ใบตราขวานที่คุ้มกับการลงทุน คือ ปุ๋ยมูลสัตว์ อัตราส่วน 2 กิโลกรัมต่อ 2 ตารางเมตร ให้ผลผลิตเฉลี่ย 1.02 กิโลกรัมต่อ 2 ตารางเมตร

ส่วนการยอมรับของเกษตรกรในการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นจากจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย 35 คน พบว่าให้การยอมรับ 100 % เกษตรกรที่อยู่ในชั้น “ลด” การใช้สารเคมีทางการเกษตรหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพจำนวน 34 ราย อีก 1 ราย อยู่ในชั้น “ละ” โดยมีพื้นที่ทำกินอยู่ 2 ที่ แบ่งเป็นพื้นที่ผลิตพืชอินทรีย์ 1 ที่ และอีก 1 ที่ ผลิตพืชแบบใช้ทั้งชีวภาพและสารเคมี การลดต้นทุนการผลิตทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ถือเป็นตัวอย่างการยอมรับของเกษตรกรในการที่จะหวนกลับมาใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นมากขึ้น

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การทดลองโดยตรงของเกษตรกรเอง ที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากคนหนึ่ง ไปสู่อีกคนหนึ่ง และองค์ความรู้นั้นถูกสอดแทรกถ่ายทอดเข้าไปสู่กระบวนการฝึกอบรม เด็กเยาวชน แกนนำเกษตรกรในพื้นที่หลายอำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่ออยู่ตลอดเวลา จนสร้างกระแสการยอมรับการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นทำให้เกิดการยอมรับทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชาวบ้าน ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ส่งเจ้าหน้าที่และบุคลากร รวมทั้งเด็กนักเรียน เยาวชน แกนนำชาวบ้าน ต่างเข้าร่วมการฝึกอบรมการถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องตลอดมา

การวิจัยการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นกับการยอมรับของเกษตรกรเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้อย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรเพื่อที่แก้ไขปัญหาทางการเกษตร เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นและค้นหาอัตราปุ๋ยหมักที่เหมาะสมต่อการลงทุน จนนำไปสู่การยอมรับของเกษตรกรในที่สุด

3) โครงการ “การศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพกระเทียมบ้านแม่สุริน โดยไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตรกรณีบ้านแม่สุริน อ.ขุนยวม ”

เป็นโครงการที่เสนอโดยชุมชนบ้านแม่สุริน ที่ปลูกกระเทียมเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก แต่พบว่ามี การใช้สารเคมีทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบตามมาหลายด้านจากเรื่องที่ใกล้ตัวมากที่สุด คือ ด้านสุขภาพ ด้านต้นทุนการผลิต และด้านระบบนิเวศน์หรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ โดยมี

คุณบุญสุข เดือนสวัสดิ์ และคณะร่วมกันศึกษาวิจัย ซึ่งมีระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 ปี เริ่มตั้งแต่เดือน สิงหาคม พ.ศ.2545 ถึง เดือนสิงหาคม พ.ศ.2546 ทั้งนี้โครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาและรวบรวม แนวทาง รูปแบบ หรือองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพกระเทียม ในอดีต และเพื่อศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพกระเทียมและวิธีการเทคนิคการใช้ ทางเลือกใหม่ทดแทนการใช้สารเคมีทางการเกษตรในปัจจุบัน

กระบวนการทำงานมี 5 กิจกรรม คือ จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการทำการเกษตรของบ้านแม่สุริน โดยได้จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และกำหนดโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์ปัญหา การใช้สารเคมี และสถานการณ์การปลูกกระเทียม จนได้โจทย์วิจัย และวัตถุประสงค์ของโครงการ ที่ ชัดเจน รวมถึงการสรรหาทีมงานวิจัย การกำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก – รอง และสร้างความเข้าใจชี้แจง กระบวนการ

การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โครงการ ได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การทบทวน สถานการณ์ของปัญหา การสืบค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและ ศักยภาพในพื้นที่ แล้วใช้ข้อมูลทั้ง 2 ด้าน มาเป็นฐานใน การดำเนินกิจกรรม ช่วงที่ 2 เป็นช่วงปฏิบัติการเพื่อให้ สามารถตอบวัตถุประสงค์โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อ แก้ปัญหา ช่วงที่ 3 เป็นการวิเคราะห์ผลของกิจกรรมที่ทำ มาทั้งหมดว่าบรรลุวัตถุประสงค์โครงการหรือไม่ ด้วยเงื่อนไข / ปัจจัยใดบ้าง รวมถึงการวิเคราะห์การ บรรลุเป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยภาพรวมในด้านการพัฒนาคน ด้านการสร้างกลุ่ม / เครือข่าย การแก้ปัญหาเรื่องกระเทียม และการขยายผลในระดับต่าง ๆ

กระเทียมปลอดสารบ้านแม่สุริน

ผลการดำเนินงาน ทั้งหมดนั้นพบว่า ยังมีข้อบกพร่องหลายส่วนไม่ว่าจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (ต้นทุนการผลิต) ที่ไม่ค่อยเป็นจริง ทำให้ทีมงานวิจัยนำข้อมูลมาทบทวนแล้วเก็บใหม่ โดย ได้ลดจำนวนตัวอย่างลง การนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนในวงกว้างเพื่อให้เกิดความตระหนักในปัญหา ยัง ไม่ค่อยได้ผลนัก การวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลเพื่อออกแบบกิจกรรมแก้ปัญหาหรือหาทางเลือกที่ เหมาะสม ทำกัน 2 ครั้ง กิจกรรมที่ชุมชนทำยังเป็นแบบงานพัฒนาอยู่และยังไม่สามารถหาวิธีการที่ อ้างอิงข้อมูลได้ทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานทั้งหมดสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการแต่ยังไม่มี แนวโน้มว่าจะบรรลุเป้าหมายใหญ่ของการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่เกษตรกรรมยั่งยืนที่เต็มรูปแบบ (เกษตรกรที่ร่วมโครงการเลิกใช้สารเคมีทั้งระบบ) ทีมวิจัยได้สรุปทางเลือกที่เหมาะสมในการผลิต กระเทียมคุณภาพของบ้านแม่สุรินไว้ดังนี้

1. คัดเลือกพันธุ์ที่มีคุณภาพเหมาะสมกับพื้นที่ปลูก

2. การปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ วิธีการขึ้นอยู่กับสภาพดินเดิมเป็นสำคัญ
3. การใช้สูตรปุ๋ยให้เหมาะสมกับพื้นที่พบว่าปุ๋ยคอกหมักมีความเหมาะสมที่สุด
4. มีเป้าหมายการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลักไม่เน้นการผลิตเชิงพาณิชย์

4) โครงการ “การจัดการองค์ความรู้เพื่อการขยายผลการผลิตและแปรรูปน้ำมันงา (อีดงา) ปลอดภัยเสริม สุวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 1”

มีคุณสุดาณี คำดี คุณจินตนา โพธิพิพย์ และคุณจันทร์ศรี สุธรรม เป็นนักวิจัย ซึ่งโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของกลุ่ม / ชาวบ้านในการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำมันงา 2) เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่เกษตรกรทำการเกษตรแบบปลอดภัย 3) เพื่อถอดองค์ความรู้กระบวนการผลิตงาที่ปลอดภัย 4) เพื่อถอดองค์ความรู้กระบวนการสกัดน้ำมันงาที่ปลอดภัย โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ 5) เพื่อขยายแนวคิดและองค์ความรู้กระบวนการผลิตงาที่ปลอดภัยให้แก่เกษตรกรในเครือข่ายเกษตรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของเกษตรกรในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการทำเกษตร 6) เพื่อขยายแนวคิดและองค์ความรู้ด้านการสกัดน้ำมันงา (อีดงา) ซึ่งเกษตรกรสามารถนำไปประกอบอาชีพเป็นการเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว และส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง 7) เป็นการขยายเครือข่ายเกษตรกรและพัฒนาให้มีความเข้มแข็งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในพื้นที่ศึกษาจำนวน 2 กลุ่ม 2 หมู่บ้าน คือ กลุ่มเกษตรกรที่ผลิตวัตถุดิบงาปลอดภัยบ้านปางหมู และบ้านในสอย และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดภัยบ้านปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้ระยะเวลาในการวิจัยจำนวน 9 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2546 ถึงเดือนเมษายน 2547

การดำเนินงานวิจัยได้เน้น การศึกษาบริบทชุมชน สืบค้น หรือถอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทบทวนสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย เพื่อทราบถึงศักยภาพและปัญหาแล้วใช้ข้อมูลทั้ง 2 ด้านมาเป็นฐานในการกำหนดทางเลือก หรือกิจกรรมที่จะดำเนินการในช่วงที่ 2

ผลการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 1 สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยจำนวน 3 วัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) ผลจากการศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของกลุ่ม / ชาวบ้านในการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำมันงา พบว่า กลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อและปัจจัยเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่อการปลูกงาและการแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำมันงา ทำให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกงาทั้ง 2 หมู่บ้านมีความตระหนักและตื่นตัวที่จะทำการเกษตรแบบปลอดภัย และการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา สำหรับกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดภัยบ้านปางหมู ได้ตระหนักและตื่นตัวที่จะแก้ไขปัญหาของกลุ่ม โดยการพัฒนากลุ่มของตนเองให้เข้มแข็งขึ้น การผลิตน้ำมันงาที่มีคุณภาพ การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มผู้ปลูกงาโดยเฉพาะเรื่อง การส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกงา

แบบปลอดภัยและมีและช่วยเหลือกลุ่มผู้ปลูกงา โดยการรับซื้อผลผลิตและทำให้ทั้ง 2 กลุ่มมีความเข้าใจกันมากขึ้น 2) ผลจากการถอดองค์ความรู้กระบวนการผลิตงาที่ปลอดภัยและมี พบว่า เกษตรกรที่ปลูกงาได้ใช้องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ในการปลูกงา เริ่มตั้งแต่วิธีการขั้นตอนในการปลูกงา วิธีการคัดเมล็ดพันธุ์และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์งา รวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่ยังเชื่อหรือนับถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันคือ การอธิษฐานบอกกล่าวเจ้าที่ก่อนปลูกงาและในระหว่างปลูกงาจะมี

การตมงา คือ
การนำดินงามา
ตมรวมกันแล้ว
ตากให้แห้ง

การต่างก็อกชอมต่อและจุดเทียนไขหรือรูปบูชาเจ้าที่ เนื่องจากเชื่อว่าเจ้าที่จะดูแลและรักษาปกป้องให้ได้ผลผลิตดี และไม่เป็นโรคหรือแมลงมารบกวน และไม่มีเหตุการณ์ที่ไม่ดีใดๆ เกิดขึ้นกับสวนงา 3) ผลการถอดองค์ความรู้ในการสกัดน้ำมันงา (อีตงา) ที่ปลอดภัยและมี โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ พบว่า ผู้แปรรูปในปัจจุบันบางส่วนได้ใช้องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ในการอีตงา คือ การ

อีตงาโดยใช้ครกอีตน้ำมันงาที่เป็นไม้และใช้แรงงานสัตว์เช่น วัว หรือควายในการอีต , การอีตงาโดยใช้ครกอีตน้ำมันงาที่เป็นไม้และใช้กังหันน้ำในการอีต , รวมถึงองค์ความรู้ในการคัดเลือกวัวและเทคนิคการฝีกวัวหรือควายที่ใช้ในการอีตน้ำมัน , องค์ความรู้ในการทำครกอีตน้ำมันงา , องค์ความรู้ในการทำกังหันน้ำ และความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอีตน้ำมัน การทำครกอีตน้ำมันงาและการทำกังหันน้ำที่ยังเชื่อและนับถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ไม่อีตน้ำมันงาในวันพระ , ทุกวันพระมีการต่างก็อกชอมต่อ จุดเทียนไข เปลี่ยนดอกไม้ในแจกันที่บูชาไว้บนหิ้งในบริเวณที่อีตน้ำมันและมีการอธิษฐานบอกกล่าวเจ้าที่หรือผีครกน้ำมัน , ไม่จับบริเวณหัวอกของซากครกที่อีตน้ำมัน , คนอีตน้ำมันต้องมีความซื่อสัตย์ , การหาฤกษ์ยามที่ดีก่อนที่จะทำครกอีตน้ำมันและมีการไหว้ครูในวันที่จะลงมือทำครกอีตน้ำมัน เป็นต้น

โดยองค์ความรู้ทั้งหมดในข้างต้น ได้จากการถอดองค์ความรู้ในคน (Tacit knowledge) ทั้งหมดจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 25 คน ใน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปางหมู บ้านโนสอย บ้านสบสอย บ้านห้วยผา และบ้านท่าโป่งแดง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งทีมวิจัยได้ใช้วิธีการเข้าไปสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก และใช้การบันทึกเทปช่วย

จากการศึกษาสถานการณ์การปลูกงาและการแปรรูปน้ำมันงา รวมถึงการถอดองค์ความรู้ในการปลูกงาและแปรรูปน้ำมันงา ทำให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงศักยภาพ และปัญหาซึ่งมีผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ปลูกงาและผู้แปรรูปน้ำมันงา จึงได้ใช้ข้อมูลดังกล่าวมากำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาของกลุ่มคือ

1. การอบรมทำปุ๋ยชีวภาพและหารูปแบบการทำแปลงสาธิต
2. การทดลองทำแปลงสาธิต
3. การศึกษาดูงานที่เกี่ยวกับการเสริมแนวคิดการทำเกษตรแบบปลอดภัย การสร้างกลุ่มและเครือข่าย รวมถึงการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย และการแปรรูปผลิตภัณฑ์
4. การสร้างและพัฒนากลุ่มและเครือข่าย
5. การประกันราคาผลผลิต
6. การรักษาคุณภาพน้ำมันงาที่ผลิตได้
7. การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ได้แก่ อาหารและยา มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
8. การตลาด โดยรักษาตลาดเดิมไว้ และแสวงหาตลาดใหม่

4.3.2 องค์ความรู้จากประสบการณ์งานพัฒนา

งานพัฒนาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ดำเนินการ โดยหลายส่วน มีทั้งภาครัฐ กลุ่มชาวบ้าน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในอำเภอที่สนใจเกษตรยั่งยืน และองค์กรพัฒนาเอกชน ดังที่กล่าวไว้ในข้อ 4.1

องค์ความรู้ประสบการณ์งานพัฒนานั้น ส่วนใหญ่จะไม่มีที่บันทึกไว้อย่างเป็นทางการ แต่จะปรากฏในเอกสารรายงานต่าง ๆ ของการดำเนินโครงการนั้น ๆ ที่ปรากฏชัดได้แก่ รายงานเวทีถอดบทเรียนของโครงการ/ องค์กรต่าง ๆ แต่ที่สำคัญคือ “ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน” ที่ได้ผ่านการทำงานร่วมกับชุมชนมานั่นเอง

ดังนั้น โครงการวิจัยนี้ จึงนับรวมผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์เหล่านี้ เข้าร่วมโครงการด้วย ในหลากหลายสถานะ เช่น เป็นที่ปรึกษาโครงการ เป็นผู้เข้าร่วมเวทีวิจัย ในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น เนื้อหาองค์ความรู้ด้านนี้มีหลายประเด็น เช่น

- กระบวนการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน
- การจัดการฝึกอบรมแนวคิด ความรู้ ทักษะ เกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนแก่เกษตรกร และเยาวชน
- การทำปุ๋ยชีวภาพสูตรต่าง ๆ
- การทำสารป้องกันกำจัด โรค แมลง โดยวิธีชีวภาพ
- การทำของใช้ในครัวเรือน เช่น แชมพู สบู่ ยาสีฟัน น้ำยาล้างจาน ฯลฯ
- ฯลฯ

4.3.3 องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีอยู่มากมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่ห่างไกลจากเส้นทางการคมนาคม เพราะยังสามารถรักษา ความรู้ ภูมิปัญญา อยู่ได้ เนื่องจากต้องพึ่งพาตนเอง จึงใช้ความรู้ชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง มีการรวบรวมความรู้แบบนี้ไว้หลายส่วน ที่มีการบันทึกอย่างเป็นระบบ เช่น

- องค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุกรรมข้าว ที่ได้รวบรวม โดย โครงการลุ่มน้ำขวม
- องค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุกรรมพืชพื้นบ้าน ที่ได้รวบรวมโดยเครือข่ายเกษตรกรกรรมทางเลือก และสกว.แม่ฮ่องสอน
- องค์ความรู้ด้านการเกษตรของบ้านแม่สุริน
- ฯลฯ

ใน โครงการวิจัยเองก็ได้รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนวิจัย 1 หมู่บ้าน คือบ้านพะยอย ต.แม่ฮูกอ ดึงจะได้นำเสนอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างองค์ความรู้บ้านพะยอย

1) ความเชื่อกับวิถีทางการเกษตร “ปกากะญอ”

1.1) พิธีกรรม

เมื่อพูดถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ชาวปกากะญอ (กะเหรี่ยง) มีความเชื่อที่แสดงออกในรูปของพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย ที่สำคัญคือ ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับการเกษตรกับวิถีการผลิตข้าวไร่ เพราะในช่วงที่ทีมงานลงไปเก็บข้อมูล เป็นช่วงที่ข้าวไร่ออกสวยงาม และพื้นที่ปกากะญอ กำลังจะเริ่มทำพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเรียกรวม ๆ กันว่า “ขอดี” (บากไร่) พิธีกรรมต่าง ๆ ในช่วงของการเพาะปลูก สรุปได้ดังนี้

ตำลือเหม่ เป็นพิธีกรรมเพื่อทำให้เกิดความร่มเย็นในไร่ ป้องกันมิให้ผู้ทำไร่หรือคนในครอบครัวถูกพิษภัยจากการเผาไร่ เป็นการขอขมาต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากไฟที่เผาไร่

ตำบอดี เป็นพิธีเลี้ยงผีไฟ เพื่อให้พื้นที่กลับมามีความร่มเย็น ทำพิธีพร้อมกับตำลือเหม่

ตำชะชะ เป็นพิธีกรรมขับไล่ศัตรูพืชต่าง ๆ หรือสิ่งเลวร้ายใด ๆ ที่อาจเกิดในไร่นา

ตำเตอะโหม่ เป็นพิธีที่อธิษฐานขอให้ข้าวกล้างอกงามดีและให้ผลอุดมสมบูรณ์

ตำคะเก๊ะ เป็นพิธีประกอบขึ้นเพื่อสาปแช่ง สิ่งที่จะล่วงล้ำเข้ามาทำลายพืชผลในไร่

พิธีกรรม ความเชื่อ ยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวปกากะญอ

เอะปือชะคะลิ พิธีต้มเหล้ากินหลังปลูกข้าวเสร็จสิ้น

เสาะลาคีคะ พิธีต้มเหล้ากินหลังจากนวดข้าวเข้ายุ้งแล้ว

นอกจากนี้ ยังมีพิธีกรรม (เอะปือซอ) เป็นพิธีเรียกขวัญขึ้นยุ้งฉาง ซึ่งเป็นพิธีที่ทุกครัวเรือนจะต้องจัดทำทั้งสิ้น พิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสายใย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และคนในชุมชนด้วย

พิธีผูกข้อมือของชุมชนปกากะญอ จะผูกข้อมือก่อนที่จะลงทำนาประมาณเดือนกรกฎาคม ถึงต้นเดือนสิงหาคม เพราะช่วงนี้เป็นช่วงกลางของช่วงฤดูเพาะปลูก สำหรับชุมชนหลายพื้นที่ เมื่อได้ผูกข้อมือกันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ทำนา ทำไร่ อย่างสนุกสนาน

1.2) ปฏิทินเกษตรในรอบ 1 ปี

บ้านพะยอมตั้งอยู่ในเขตต้นน้ำ เกรด A ของต้นน้ำแม่ขวม แม่สุริน และแม่น้ำแม่สะมาดไหลจากอำเภอบางขัน แม่ขวม แม่สุริน แม่สะมาด แม่ลาน้อย แม่สะเรียง และอำเภอสบเมย และไปสิ้นสุดที่แม่น้ำสาละวินในที่สุด ปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังทำไร่หมุนเวียน แต่ลดรอบหมุนเวียนจาก 10 ปี เหลือ 5-7 ปี ในส่วนเทคนิค วิธีการทำไร่และการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงเหมือนเดิมโดยขอแนะนำเป็นภาพรวมของการทำไร่ในรอบปีไว้ดังนี้

1. เดือนซิดา (หลอกผู้ชาย) ข้าวออกรวง
2. เดือนลกหนอ งาออกดอก พิธีมัดมือเกี่ยวข้าว
3. เดือนลาปรีอ เดือนปล่อยผี ปล่อยนกขึ้นสวรรค์ คีข้าว
4. เดือนเตอเต เดือนเก็บของเก่าเก็บเมล็ดพันธุ์
5. เดือนทีแพะ เรียกขวัญมัดมือ
6. เดือนทีลู ถางไร่
7. เดือนเคย่า สืบชะตาบ้าน ทำแนวกันไฟ
8. เดือนเคย่า ดอกว่านเคย่าออกดอก ปลูกข้าวไร่ ต้มเหล้าบือชะคะลิ
9. เดือนลานูย (หน่อไม้โผล่ดิน) เอาหญ้าหว่าไฟ ปล่อยให้ข้าวเติบโต
10. เดือนลาเกาะ (หน่อไม้เข้าปล้อง) ปล่อยให้ข้าวเจริญเติบโต
11. เดือนลาคุ (ข้าวท่วมขอนไม้) ทำพิธีเลี้ยงผี ไถ่แมลง เอาหญ้า พิธีมัดมือ
12. เดือนซิมือ (หลอกผู้หญิง) เอาหญ้า

การทำไร่ข้าวโดยทั่วไปชุมชนจะใช้พันธุ์ข้าวประมาณ 5 ถึงในพื้นที่ 5 ไร่และจะได้ผลผลิตประมาณ 80-150 ถัง โดยปลูกพืชต่างๆ ร่วมด้วย เช่น เผือก มันสำปะหลัง ข้าวโพด งา ข้าวสาลี ถั่ว ผัก พริก มะเขือ และแตงชนิดต่าง ๆ ฯลฯ และการถางไร่จะเหลือไม้ไว้เตกหน่อในปีต่อไป การปลูกจะไม่พรวนดิน แต่ใช้ไม้แทงหน้าดิน และหยอดเมล็ดข้าวลงไป ทำให้การชะล้างหน้าดินไม่สูงมาก

เหมือนการพรวนดิน นอกจากนี้ตัวแทนชาวบ้านยังเสนอภาพการหมุนเวียนของพื้นที่ทำไร่ในบ้านพะยอม ตามตารางข้างล่างนี้

จำนวนปีที่ทิ้งไว้	ชื่อเรียก	ชนิดของสัตว์ที่เข้ามาอาศัย
ทำไร่ข้าว	1 ไร่	นก หมูป่า เก้ง หนู เข้ามากินข้าวไร่
1 ปี	ฉกั้ว	นก ไก่ป่า เข้ามากินข้าวไร่ที่เหลือตกค้าง
2 ปี	ฉกั้วเบา	หมูป่า เก้ง ไก่ป่า เข้ามາอาศัยอยู่
3 ปี	ฉกั้วเถอะ	หมูป่า เก้ง ไก่ป่า เข้ามาอาศัยอยู่ สัตว์ใหญ่เข้ามาอาศัยอยู่
4 ปี	ฉกั้วเบาโป่ง	สัตว์ใหญ่เข้ามาอาศัยอยู่ เช่นหมี เสือ ช้าง สิง ชะนี ควาย วัว
5 ปี	ตุลละ	“...”

ปฏิทินกะเหรี่ยง

มกราคม	-	เตอะเล	เดือนส่งของให้คนตาย
กุมภาพันธ์	-	ทีแพะ	เดือนฟันไร่
มีนาคม	-	ทีญู	เดือนฟันหัวไม้หัวไผ่
เมษายน	-	ลาเซอ	เดือนส่งไฟ
พฤษภาคม	-	เดอะญา	เดือนดอกพลับพลึงออกยอดไม้ผลิใบอ่อน
มิถุนายน	-	ลานวี	เดือนที่หน่อไม้แทงผิวดิน
กรกฎาคม	-	ลาเขีอะ	เดือนหน่อไม้สูงทัดเทียมต้นแก่
สิงหาคม	-	ลาซุ	เดือนแห่งการมัดมือใหญ่ (บายศรีสู่ขวัญ)
กันยายน	-	ซีหมื่อ	เดือนที่แดงเริ่มออกกลางงู
ตุลาคม	-	ซีฉ่า	เดือนที่แดงโตขนาดใบแดง
พฤศจิกายน	-	ลานเออ	เดือนที่แดงเปลี่ยนสีผิวเป็นสีเหลือง
ธันวาคม	-	ลาปลือ	เดือนของคนตาย

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับ “ไร่หมุนเวียน”

2.1) ความสำคัญของไร่หมุนเวียน

ชาวบ้านเห็นว่าการทำไร่หมุนเวียนต่ำกว่า 3 ปีเป็นไปไม่ได้เพราะดิน ไม่มีความอุดมสมบูรณ์มากเพียงพอและไม่มีแรงงานมากพอที่จะกำจัดวัชพืชในไร่ได้

การทำไร่หมุนเวียน ช่วยฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม เช่น ป่าหญ้าคาให้ฟื้นสภาพเป็นป่าชั้นสองได้ ซึ่งชาวบ้านมีประสบการณ์ตรงเรื่องก็คือ เมื่อชาวบ้านได้เลือกพื้นที่ทำไร่แล้วปรากฏว่าอยู่ติดป่าหญ้าคา ก็จะขยายขอบเขตของการทำไร่ให้ครอบคลุมป่าหญ้าคาบางส่วนนั้นเมื่อหญ้าคาแตกหน่อขึ้นมา

ใหม่ ก็ใช้วัวเข้าไปกินในขณะเดียวกันการเผา ช่วยกระตุ้นของพืชและไม้ที่ถูกขบด่ายออกมากับมูลสัตว์ สามารถงอกขึ้นได้เช่นกัน ในระหว่างที่ข้าวเจริญเติบโต ชาวบ้านจะกำจัดวัชพืชไปพร้อม ๆ กันด้วย เมื่อการเก็บเกี่ยวสิ้นสุดลง พื้นที่บริเวณนี้ จะเริ่มมีพืชและไม้หลายชนิดเจริญเติบโตคู่กับหญ้าคาและ ในช่วงการทิ้งเป็นไร่เปล่า 3 ปีแรก พื้นที่บริเวณนี้จะค่อย ๆ ปรับสภาพเป็นป่าชั้นสองขึ้นมาอีกครั้ง อย่างไรก็ตามผลผลิตข้าวในส่วนเฉพาะที่เป็นป่าหญ้าคาคงจะได้ผลผลิตน้อยกว่าปกติ

ไร่มุมนเวียนเป็นระบบผสมผสานที่ผลิตข้าวเป็นหลักแต่ก็มีพืชพรรณหลากหลายราว 70 ชนิด 137 สายพันธุ์ เป็นแหล่งผลิตอาหารที่สมบูรณ์และมั่นคงมีข้อห้ามและระเบียบกฎเกณฑ์อนุรักษ์มากมาย เช่น ป่าต้องห้าม การจัดทำแนวกันไฟก่อนเผาไร่ เป็นต้น นอกจากนั้นมืองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ให้คุณค่าและความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านทางพิธีกรรมและความเชื่อ รวมถึงการลงแขกช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2.2) ไร่มุมนเวียน ความหมาย ข้อดี ข้อเสีย

ความหมาย/ ลักษณะของไร่มุมนเวียน

ไร่มุมนเวียนเป็นระบบการผลิตข้าวไร่ร่วมกับพืชอื่น นา ๆ ชนิด โดยมีการผลิต หนึ่งปีแล้วทิ้งไว้ให้ดินพักตัวประมาณ 5 – 7 ปี หรือ 7 – 10 ปี ตามสภาพภูมิอากาศของแต่ละพื้นที่เพื่อให้ดินความอุดมสมบูรณ์โดยระบบธรรมชาติแล้วจึงกลับมา ทำใหม่ ช่วงที่พักไว้ชาวบ้านจะรักษาไม่ให้ทำลายหน้าดินและทำลายสิ่งมีชีวิตทุกประเภท

ข้อดีของไร่มุมนเวียน

ไม่ใช้สารเคมี ไม่ทำลายหน้าดิน รักษาและสืบทอดพันธุกรรมข้าวกว่า 70 พันธุ์ และ พันธุกรรมพืชทั้งอาหารและสมุนไพรอีกหลายร้อยชนิดสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาที่ดั้งเดิมของชนเผ่าผ่านพิธีกรรม ความเชื่อเป็นแหล่งอาศัยและหากินของสัตว์นานาชนิด มีความมั่นคงทางอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพสูง เป็นแหล่งอาหารยาสมุนไพรและไม้ใช้สอยที่สำคัญไร่มุมนเวียนคือธนาคารอาหาร Food bank ที่ยั่งยืนและหลากหลาย

ปัญหาอุปสรรคของไร่มุมนเวียน

เมื่อชาวบ้านกลับมาพื้นที่ที่ถูกทิ้งไว้จะถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม กรมป่าไม้ไม่ยอมรับ โดยอธิบดีกรมป่าไม้สั่งการมิให้ทำการรังวัดพิสูจน์สิทธิ

ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้บีบบังคับลดรอบจำนวนการหมุนเวียนลงทำให้ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตทั้งระบบ

มีหน่วยภาครัฐและภาคเอกชนหลายหน่วยงานพยายามส่งเสริมล่อลวงให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีแทนการทำไร่มุมนเวียน สังคมไม่เข้าใจเพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นไร่เลื่อนลอยที่ทำลายป่า

ความเห็นของชาวบ้านต่อไร้หมุนเวียน

ในภาษาปกาเกอญอ คนเมือง และคนไต (คนไทยใหญ่) ไม่มีคำว่าไร้หมุนเวียนโดยตรงแต่เรียกการทำไร่ข้าวว่า “ฉกี้” คนเมืองคนไทยใหญ่เรียกว่า ไ้เหล่า “ไร้เหล่า (หรือไร้ร้าง)” กับไร่ข้าว

การทำไร่ข้าว ของชุมชนปกาเกอญอถือว่า มีความสำคัญมากต่อการดำรงชีพเพราะส่วนใหญ่อาศัยบนพื้นที่สูง ไม่สามารถเบิกที่นาปลูกข้าวได้เพียงพอ แม้บางครั้งจะมีนาเพียงพอก็ต้องมีพื้นที่ทำไร่ข้าวเป็นแปลงเล็ก ๆ ไว้ใช้ในพิธีกรรม และเป็นแหล่งผลิตพืชอาหารอื่น ๆ นอกจากข้าว

การทำไร่ข้าวนอกจากจะเป็นแหล่งอาหารสำหรับครอบครัวและชุมชนแล้ว ยังมีความสำคัญด้านประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ถึงกับมีคำกล่าวว่า ถ้าทำไร่ข้าวไม่ได้ ก็จะไม่เหลือการเป็นปกาเกอญออย่างใดก็ตาม ในที่ประชุมเวทีวิจัย มีความคิดเห็นว่า ความเป็นปกาเกอญอไม่ได้หมดลงไปในพื้นที่ที่ไม่ได้ทำไร่ ดังเช่นในหลายชุมชนในขณะนี้แต่ละค่อย ๆ เลือนหายไปในชนรุ่นหลัง ตัวแทนจากหลายหมู่บ้านหลายชุมชนที่ถูกจำกัดพื้นที่ทำไร่มาอยู่แล้วในขณะนี้ ยืนยันว่า พร้อมทั้งกลับมาทำไร่ข้าวต่อไป หากว่าเงื่อนไขการเมืองหรือกฎหมายเปิดโอกาสให้

2.3) ความแตกต่างระหว่างไร้หมุนเวียนกับไร้เลื่อนลอย

ประเด็นคำถามของนักวิชาการ นักกฎหมาย นักการเมืองในภาษาชาวบ้านบอกว่าคำว้าไร้หมุนเวียนและไร้เลื่อนลอยไม่มีในภาษาปกาเกอญอ ภาษาคนเมืองคนไต เช่นกัน จึงต้องใช้วิธีอธิบายความหมายและกระบวนการทำไร่หมุนเวียนกับไร้เลื่อนลอย โดยยึดประเด็นหลักในกระบวนการทำไร่มาอธิบาย ดังนี้

1. วิธีการเตรียมพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก

การทำไร่หมุนเวียน ชุมชนจะถางไร่โดยการเหลือตอไม้ไว้เพื่อให้แตกหน่อได้หรือริดกิ่งแล้วจึงเผา โดยทำแนวกันไฟ แล้วปลูกข้าวไร่และพืชอื่น ๆ โดยไม่มีการพรวนดิน การดูแลใช้แรงงานคน กำจัดวัชพืช โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า คละ (เป็นมีดที่ตึง ๆ เหมือน เลข 7) และสมุนไพรบางชนิดป้องกันโรคและแมลงควบคุมไปกับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชน พื้นที่ทำไร่จะใช้เพียงปีเดียวเท่านั้น จะย้ายไปพื้นที่อื่น ๆ (ไร่เหล่า) ในปีถัดไป

การทำไร่เลื่อนลอย ชุมชนต้องถางไร่ตัดไม้จนหมด แล้วเผาอาจจะมีการพรวนดินหรือไม่ก็ได้ ทำการปลูกพืชไร่หรือผักเป็นเวลาประมาณ 3 – 4 ปีจากนั้นปล่อยให้ว่างจะกลายเป็นหญ้าคาหรือหญ้าขจรจบ (หญ้าคอมมิวนิสต์) การดูแลรักษาจะมีการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงและยากำจัดวัชพืชร่วมด้วย

การทำเกษตรแผนใหม่บนพื้นที่สูง การเตรียมพื้นที่จะเช่นเดียวกับไร่เลื่อนลอย และมีการใช้สารเคมีต่าง ๆ มากกว่ามีการชะล้างหน้าดิน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของดิน สารเคมีตกค้างในพืช ในดิน ในน้ำและสัตว์น้ำทำให้ดินไม่มีชีวิต แต่จะมีการใช้ประโยชน์ในดิน เป็นเวลานาน มีลักษณะเป็นพื้นที่เพาะปลูกถาวร

2. ความสามารถฟื้นตัวในธรรมชาติ

การทำไร่หมุนเวียน สามารถฟื้นตัวตามธรรมชาติได้ดีภายใน 4-5 ปี จะกลายเป็นป่าชั้นสอง (หรือป่าหนุ่ม)

การทำไร่เลื่อนลอยและเกษตรแผนใหม่บนพื้นที่สูง มีความสามารถฟื้นตัวเป็นป่าธรรมชาติได้ต่ำมากเพราะต้นไม้ที่มีอยู่เดิมตายหมดรวมทั้งเมล็ดพืชที่อยู่ในดิน ถูกพลิกออกมาให้งอกและถูกกำจัดจนหมดสิ้น พืชสมุนไพรบางชนิดสูญพันธุ์หายไปหมดจากป่า คุณภาพของดินถูกทำลายด้วยการพรวนดินและการใช้สารเคมี ส่วนใหญ่จะเป็นป่าคาหรือภูเขาจรรยา (ภูเขาคอมมิวนิสต์)

3. ขนาดของการใช้พื้นที่และที่ดิน

การทำไร่หมุนเวียน มีขนาดที่แน่นอนด้วยมีรอบการหมุนเวียนที่ชัดเจน และพื้นที่ที่ทำไร่ได้จะเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะของป่า เช่น เป็นป่าไผ่ หรือป่าเบญจพรรณ แต่บางครั้งก็อยู่ในเขตป่าดิบเช่นกัน ขึ้นอยู่กับที่ตั้งของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนกับขนาดของครอบครัว และจำนวนรอบการหมุนเวียน ที่เหมาะสม ที่ชุมชนมีข้อสรุปร่วมกัน เป็นดังนี้

3.1 ในพื้นที่ดินดี รอบหมุนเวียนระหว่าง 5-8 ปี

1. ครอบครัวขนาดเล็ก สมาชิก 2 คน ต้องการพื้นที่ทำไร่ต่อปี หรือระหว่าง 15-24 ไร่ ต่อ 5-8 ปี ตามลำดับ

2. ครอบครัวขนาดกลาง สมาชิก 3-8 คน ต้องการพื้นที่ทำไร่ 6-8 ไร่ ต่อปี หรือระหว่าง 15-24 ไร่ ต่อ 5-8 ปี ตามลำดับ

3. ครอบครัวขนาดใหญ่ สมาชิก 9-12 คน ต้องการพื้นที่ทำไร่ ไม่เกิน 8 ไร่ ต่อปี หรือระหว่าง 18-64 ไร่ ต่อ 5-8 ปี

ไร่หมุนเวียน : ความหลากหลายของพืชพันธุ์

3.2 ในพื้นที่ดินที่มีความอุดม

สมบูรณ์น้อยกว่า เช่น เป็นป่าผสมไม้สน หรือเป็นหิน

ลาดชันมาก ๆ ดินเป็นลูกรังมาก จำนวนรอบหมุนเวียนจะเพิ่มสูงขึ้นถึง 8-12 ปี และพื้นที่อาจจะเพิ่มถึง 10 ไร่ ต่อครอบครัวต่อปี

จากปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวแปรต่อขนาดของพื้นที่และจำนวนรอบการหมุนเวียนจึงสามารถสรุปได้เพียงกว้าง ๆ ว่าขนาดของพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนควรจะอยู่ระหว่าง 3 - 10 ไร่ ต่อปี และรอบการหมุนเวียนระหว่าง 6 - 12 ปี ในรายละเอียดต้องพิจารณาเป็นพื้นที่ ๆ ไป

การทำไร่เลื่อนลอย มีขนาดที่ชัดเจนเช่นกัน ในแต่ละช่วงแต่จะต้องย้ายไปเรื่อย ๆ ไม่สามารถกลับมาทำที่เก่าได้

การทำเกษตรแผนใหม่บนที่สูง มีแนวโน้มจะต้องขยายพื้นที่ออกไปเรื่อย ๆ เพราะระบบนิเวศในฟาร์มสูญเสียไปอย่างมาก

ไร่เลื่อนลอย คือ การทำการผลิตแบบพลิกหน้าดินขุดรากต้นไม้ ทำการผลิตซ้ำที่เดิม จนดินเสื่อมสภาพ จึงย้ายหาพื้นที่ทำกินใหม่พร้อมกับการย้ายแหล่งที่อยู่อาศัยโดยไม่กลับมาอีกในปัจจุบันไร่เลื่อนลอยในประเทศไทยไม่มีอีกแล้วเนื่องจากชุมชนในประเทศไทยได้อยู่เป็นหลักแหล่งถาวร ไร่เลื่อนลอยจึงกลายเป็นไร่ถาวร

ไร่ถาวร คือการทำการเกษตรแบบผลิตซ้ำอยู่พื้นที่เดิมโดยสลับหมุนเวียนชนิดของพืชหรือบางพื้นที่อาจปล่อยไว้ประมาณ 1 – 2 ปี กลับมาทำใหม่โดยที่ดินยังมีความอุดมสมบูรณ์และในบางพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขายหรือปลูกเชิงพานิชแล้ว เช่น ไร่กะหล่ำปลี ข้าวโพด ฝรั่ง ผักแฉก แครอท ผักสลัด ดอกไม้เมืองหนาว,สวนลิ้นจี่,ใบชา,ส้มเขียวหวาน ฯลฯ ตามโครงการหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาส่งเสริม

ข้อดีของไร่ถาวร

ถูกยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและกรมป่าไม้ โดยมีการรังวัดรับรองสิทธิให้ไม่ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม ช่มชู้ คุกคาม เหมือนการผลิตแบบไร่หมุนเวียน

ข้อเสียของไร่ถาวร

ใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมียาฆ่าหญ้าฆ่าแมลงในจำนวนที่ต้องเพิ่มปริมาณขึ้นทุก ๆ ปีทำให้ต้นทุนการผลิตสูงในขณะที่ราคาผลผลิตต่ำและผู้ผลิตต้องคิดหนีสิน ทำลายป่าไม้ ทำลายสิ่งแวดล้อมสารเคมีตกค้างหน้าดินพังทลาย

หากทิ้งไว้จะมีวัชพืชหรือหญ้ามากไม่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชและสัตว์ ไม่มีความยั่งยืนทั้งคนและสัตว์และสิ่งแวดล้อม

2.4) ขั้นตอนของการทำไร่ข้าวของชุมชนบ้านพะยอม

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ (นายเคชา โชควินุญชัย และ นายพะโก่ดำ ปองพัฒนกิจ) และการลงไปในพื้นที่ ของทีมงานวิจัย รวมถึงการจัดเวทีล้อมวงคุยกันกับชาวบ้าน เพื่อศึกษาวิธีการทำไร่ พบว่าขั้นตอนการทำไร่ข้าว มีดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ทำไร่ ส่วนใหญ่ในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกันจะเลือกพื้นที่ซึ่งไม่ห่างไกลกันมากเกินไป
2. ก่อนไปเลือกพื้นที่ ชาวบ้านจะมีพิธีกรรมไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากตัวเองก่อน

3. การเดินทางไปเลือกพื้นที่หากว่า ในระหว่างเดินทาง พบสัตว์ชนิดหนึ่งคือ เทาะฉี่ (อีเห็นชนิดหนึ่ง) จะต้องเดินทางกลับหมู่บ้าน ถือว่าการไปหาที่ทำไร่นั้นนั้น ไม่เป็นมงคล โชคไม่ดี

4. การเลือกดูว่าพื้นที่สมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ ชาวบ้านจะอธิฐานโดยการตัดไม้ 1 ท่อน และพริก 1 ดอก ทำการตีลงไปในพื้นที่ดิน และเผาพริกหลังจากตีไม้ลงไปแล้ว ไม้ยาวขึ้นและพริกที่ถูกเผาแตก แสดงว่าพื้นที่นั้นใช้ได้

5. การถางไร่จะเริ่มการตัดต้นไม้บางส่วนก่อนประมาณบางส่วนก่อนประมาณ 4 – 5 ตัน หลังจากนั้นหากฝนเห็นหมิหรือสพ ก็จะยกเลิกการใช้พื้นที่ตรงนั้นทำไร่ข้าว (การที่ต้องตัดต้นไม้ก่อนเล็กน้อย ถือเป็นการแสกไร่ หรือเหมือนการแรกนาขวัญ แต่ต้องรอการใช้แรงงานร่วมกันในการถางไร่ ซึ่งจะทยอยหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนแรงงานกัน)

6. การถางไร่จะเลือกต้นไม้ให้แตกหน่อต่อไปได้ จะไม่ตัดต้นไม้ให้ตาย จากนั้นก็เผาไร่ โดยชาวบ้านจะร่วมกันทำแนวกันไฟ และคอยดูแลขณะทำการเผาไร่

7. หลังจากการเผาไร่เสร็จใหม่ๆ จะปลูกพืชพวก ข้าวโพด เผือก มัน ลงไปในไร่ โดยไม่ต้องพรวนดิน เรียกว่าปลูกตามไฟ

8. ในดินฤดูฝนจะปลูกข้าวไร่ ร่วมกับพืชต่างๆ ในไร่ เช่น ผัก มัน ถั่ว งา ข้าวฟ่าง (การปลูกข้าวฟ่าง เพื่อล่อนก มากิน ข้าวฟ่าง แทนข้าวไร่ เพราะช่อเมล็ดข้าวฟ่างจะสูงกว่าข้าวไร่มาก) โดยไม่มีการพรวนดินเช่นกัน รวมทั้งการปลูกดอกหงอนไก่ ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรยในไร่ข้าว เพื่อเป็นพืชไร่แมลง

9. การดูแลรักษาช่วงเจริญเติบโต มีเพียงการเอาหญ้าเท่านั้นในระหว่างนั้นสัตว์เล็กๆ จะเข้ามากินผลผลิตต่างๆ ในไร่ข้าว ถือว่าเป็นธรรมชาติ เช่น หมูป่า เก้ง นก เล็ก ๆ สัตว์เหล่านี้จะชอบอาศัยอยู่ในป่าเหล่านี้มากกว่าที่ทึบ

2.5) รูปแบบของระบบไร่หมุนเวียน

จากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นที่เข้าใจคลาดเคลื่อนมาโดยตลอดจากสังคมภายนอกว่าการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมของชนเผ่าปกากะญอในรูปแบบไร่หมุนเวียน “นั้นเป็นการ”ทำลาบป่า โดยที่ความเข้าใจดังกล่าวมีสาเหตุจากการสังเกตเห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงขั้นตอนเดียวของการทำไร่หมุนเวียน คือ การถางป่า โดยไม่ได้มีการประเมินทั้งกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งการตัดสินใจ

สาเหตุนี้ค่อนข้างหายากและผิวเผินได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านผู้ทำไร่มุนเวียน เพื่อให้เข้าใจ “การมุนเวียน” ทำไร ในแต่ละปี จึงขออธิบายลักษณะและสภาพไรในวงรอบมุนเวียนเป็นรายปี ดังนี้

1. ไรเหล่าพักฟื้น 1 ปี (จกั-เอาะ เม)

ต้นไม้ ตอไม้ ต้นหญ้าแตกกอใหม่ และยังมีพืชที่สามารถเก็บกินต่อ เช่น มัน เผือก ถั่ว นอกจากนี้ ยังใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และเป็นที่หากินของสัตว์ขนาดเล็ก เช่น หนู ตุ่น และยังมีลูกไม้ใส่เคียน เต็มไปหมด แสดงถึงความสมบูรณ์ของดิน

2. ไรเหล่าพักฟื้น 2 ปี (จกั-วา)

ยังมีพืชเก็บกินต่อเช่น พริก มะเขือ กระจับ ต้นสาบเสือ และมีต้นไม้ขึ้นต้นงอก ขึ้นมาใหม่ขนาดข้อมือข้อเท้าเต็มผืนไร ส่วนต้นไม้ที่ลิดกิ่งใหม่ เกือบเป็นเหมือนต้นเดิม เป็นที่อยู่อาศัย และเป็นที่หลบภัยของสัตว์ขนาดเล็ก เช่น หนู ตุ่น

3. ไรเหล่าพักฟื้น 3 ปี (จกั-เอาะ)

ยังมีพืชเก็บกินต่อเช่น กะละกอก กล้วย ต้นไม้ ต้นไม้ที่งอกขึ้นมาใหม่ขนาดท่อนแขน ท่อนขาเป็นแหล่งอาหารที่หลบภัยที่อาศัยสัตว์ป่าเช่น เก้ง หมูป่า เม่น หมี ต้นไม้ลิดกิ่งกลับไปเป็นเหมือนเดิม ต้นหญ้าเริ่มเขียวแห้ง เพราะถูกบังจากต้นไม้

4. ไรเหล่าพักฟื้น 4 ปี (จกั-อ)

ต้นไม้ขนาดเท่าโคนขา บางชนิดได้เวลาออกดอกออกผล เช่น มะขามป้อม พื้นที่เป็นที่อาศัยและหากินของสัตว์ป่าใหม่ เช่น เก้งและกวาง จะหากินลูกมะขามป้อม นกชนิดต่าง ๆ เช่น นกเขานกอีมุม นกเป็ดน้ำ ใช้เป็นที่หลบภัย เป็นแหล่งอาหาร และเป็นที่ขยายพันธุ์ หญ้าชนิดต่าง ๆ เริ่มตายไป มีพืชสมุนไพรที่สามารถนำมาปรุงสำหรับรักษาโรคหลายชนิด

5. ไรเหล่าพักฟื้น 5 ปี (จกั-โปล)

ต้นไม้ ต้นไม้ มีขนาดสองฝ่ามือโอบไม่รอบ มีสัตว์ป่าหลายชนิดมาอาศัยและหากิน เป็นที่อาศัยและหากินของแมลงหลายชนิด มีไม้ใช้หลายชนิด เช่น ไม้ทำรั้ว ไม้สร้างบ้าน

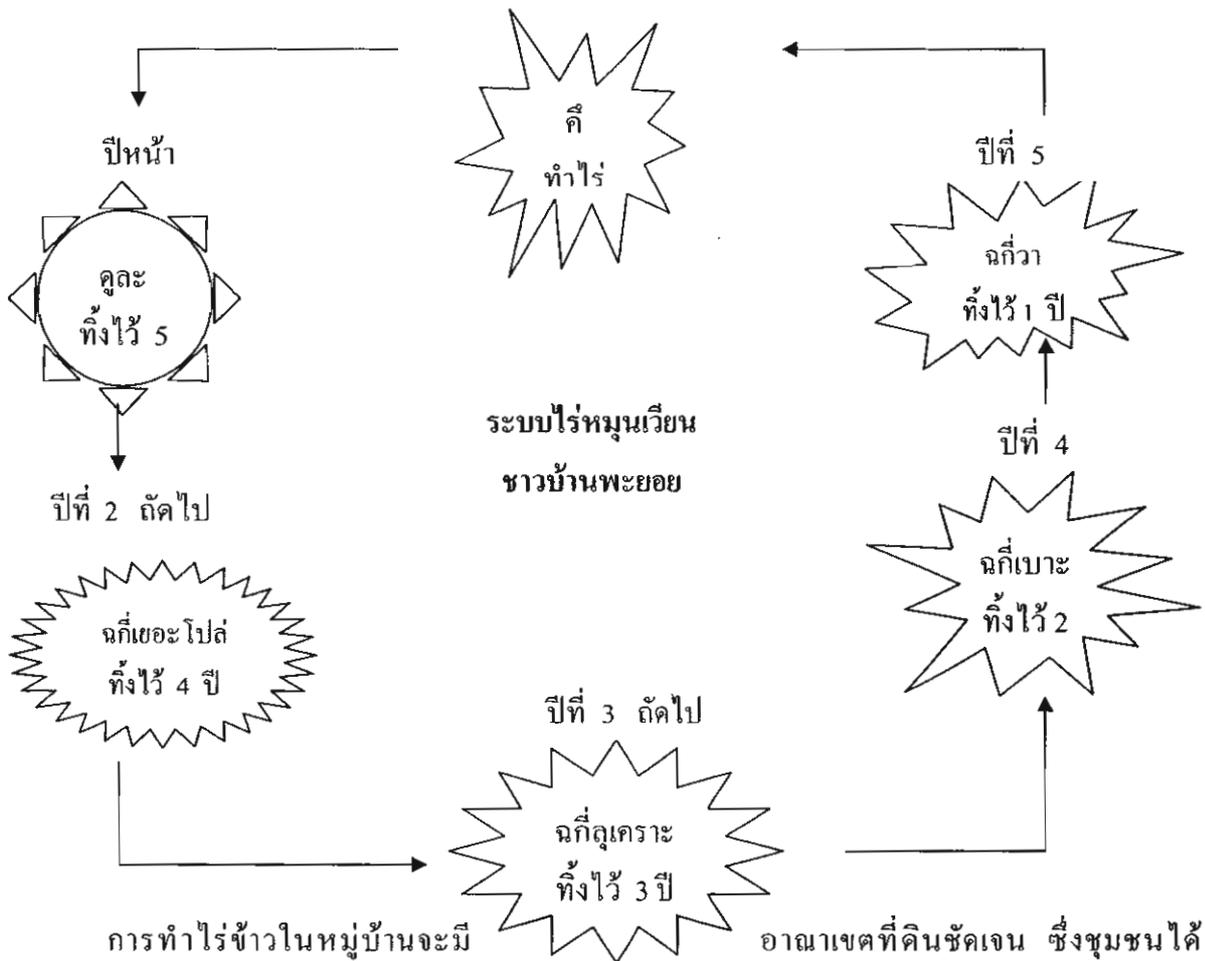
6. ไรเหล่าพักฟื้น 6 ปี (จกั-หละ)

ต้นไม้ ต้นไม้ มีขนาดพอทำเสาเรือนได้ เป็นที่อาศัยและขึ้นนอนของไก่ป่า ไก่ฟ้า เป็นที่หากินของสัตว์ป่ากลางคืน เช่น เก้ง อีเห็น เป็นที่หากินของนกชนิดต่าง ๆ เพราะต้นไม้ได้เริ่มออกดอกออกผล

7. ไรเหล่าพักฟื้น 7 ปี (จกั-ปค่า)

ต้นไม้มีขนาดทำเสาเรือนได้ ต้นไม้ที่ถูกลิดกิ่งกลมกลืนกับต้นไม้งอกใหม่ หญ้าชนิดต่าง ๆ เน่าเปื่อยและถูกย่อยสลายกลายเป็นสารอาหารในดินเป็นที่หากินเวลากลางคืนของ เก้ง กวาง หมูป่า ป่าพื้นตัวได้อายุ สำหรับวางไร่อีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ 7 การหมุนเวียนพื้นที่การทำไร่ข้าวของชาวบ้านพะยอย หมู่ 2 ต.แม่อุคค

การทำไร่ข้าวในหมู่บ้านจะมี อาณาเขตที่ดินชัดเจน ซึ่งชุมชนได้แบ่งเป็นเขตป่าใช้สอย, ป่าอนุรักษ์ ที่ทำกิน (ที่นา, สวน, ไร่หมุนเวียน) และที่ตั้งของหมู่บ้าน

2.6) พิธีกรรมและความเชื่อในการทำไร่หมุนเวียน

การเลี้ยงผีไร่ (บาคโฮ) จะทำหลังจากเผาไร่เสร็จ 1 ครั้ง คือก่อนลงมือเพาะปลูกเพื่อบวงสรวงเจ้าที่ให้คุณแลเมล็ดข้าวที่จะหยอดไม่ให้เน่า, หนู, แมลงสัตว์เล็กสัตว์น้อยมารบกวน เครื่องเช่นที่ใช้มี ไก่ 4 ตัว เหล้า 2 ขวด แบ่งเลี้ยง 2 ที่ คือผีไฟ 1 ที่ ผีป่าหรือเจ้าที่อีก 1 ที่

การเลี้ยงผีครั้งที่ 2 จะเลี้ยงเมื่อข้าวงอกแล้ว ก่อนการกำจัดวัชพืชครั้งแรกเพื่อขอบคุณผีที่ช่วยดูแล เมล็ดพันธุ์จนงอกงาม เครื่องเช่นที่ใช้มี ไก่ 2 ตัว เหล้า 1 ขวด

ครั้งที่ 4 การเลี้ยงขอบคุณผีและมัดมือกินข้าวใหม่ จะทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน แต่ละบ้านจะนำข้าวใหม่มาต้มเหล้า ไก่ 4 ตัว ฟีน้องและญาติที่ใกล้ชิดจะร่วมกันฆ่าหมูแบ่งปันกัน ทุกบ้านจะเตรียมเหล้าและอาหารไว้ที่บ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน (เก๊าผี) จะเป็นผู้ทำพิธี โดยทำที่ละบ้าน เพื่อนบ้านจะพากันมาร่วมพิธี เสร็จพิธีร่วมกันกินเหล้าและอาหารที่ใช้ทำพิธีรวมถึงข้าวใหม่ที่หุงไว้ใช้ในพิธีด้วย การมัดมือกินข้าวใหม่อาจใช้เวลา 5-6 วัน หรือจนกว่าจะแล้วเสร็จทุกหลังคา

การเลี้ยงฝัอาจทำมากกว่านี้ เช่น เมื่อมีโรคและแมลงระบาดในไร่ข้าวก็จะเลี้ยงฝั อาจเลี้ยงมากกว่า 1 ครั้ง หรือหลายครั้งจนกว่าข้าวจะงามดี นอกจากนี้คนกะเหรี่ยงยังมีความเชื่อเรื่องการไม่ทำไร่ในที่ศักดิ์สิทธิ์ต้องห้าม เช่น

1. คอยปุย คือ พื้นที่เป็นลักษณะลานหญ้าบนยอดเขาสูงมีหลุมใหญ่อยู่กลางลาน คนกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าเป็นลานที่เทวดา และผีจะมาชุมนุมกัน จึงไม่สมควรบุกรุก ถ้าใครบุกรุกพื้นที่คอยปุยจะต้องมีอันเป็นไปทั้งหมู่บ้าน

2. ป่าสะดือ คือ ป่าที่เก็บสายสะดือของคนกะเหรี่ยงทั้งหมู่บ้าน เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ในหมู่บ้าน สายสะดือที่ถูกหอดำแดดจะถูกนำไปมัดติดต้นไม้ใหญ่ บริเวณป่าสะดือ แล้วจะต้องดูแลต้นไม้ต้นนั้นไปตลอดชีวิต

3. บริเวณป่าต้นน้ำ คนกะเหรี่ยงจะไม่ฟันไร่ในบริเวณป่าต้นน้ำ เพราะทุกคนจะต้องอาศัยน้ำจากป่าแห่งนี้มาใช้เพื่ออุปโภคบริโภค

4. บริเวณป่าช้า เป็นที่ฝังศพของหมู่บ้านเมื่อมีคนตาย ศพจะถูกไปฝังบริเวณป่านี้

2.7) องค์ความรู้ในการปลูกข้าวไร่ของกะเหรี่ยง

การทำไร่ข้าวของชาวกะเหรี่ยง เป็นการทำแบบระบบไร่หมุนเวียน จะไม่ทำซ้ำที่เก่าในปีถัดไป กล่าวคือ ครอบครัวยจะต้องมีพื้นที่เพื่อการหมุนเวียน 4 – 5 แปลงขึ้นไป โดยจะใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกเพียงหนึ่งแปลงต่อหนึ่งฤดูกาลเพาะปลูก เมื่อเริ่มฤดูกาลใหม่ในปีถัดไปก็จะใช้พื้นที่ ที่เคยทำกินในปีที่ผ่านมา ที่ถูกทิ้งให้เป็นไร่เก่าหรือไร่ชากประมาณ 4 – 5 ปี เพื่อให้ดินได้มีโอกาสพักตัวและสะสมธาตุธรรมชาติ จากการใช้พื้นที่ไร่หมุนเวียนทำให้ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีทางการเกษตร เพราะพื้นที่ถูกทิ้งไว้ 4 – 5 ปี ดินจะมีความอุดมสมบูรณ์ดีมาก จากการทับถมของใบไม้ใบหญ้าและซากเศษพืชที่เน่าเปื่อยผุพัง ซึ่งนับว่าเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการปรับปรุงบำรุงดินของชนเผ่ากะเหรี่ยงที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การเตรียมพื้นที่เพาะปลูก จะเริ่มประมาณเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี คนกะเหรี่ยงทุกครอบครัวจะเริ่มลงมือฟันไร่ โดยมีการลงแขกกันทั้งหมู่บ้าน เพื่อให้เสร็จในเวลาใกล้เคียงกัน ง่ายต่อการทำแนวกันไฟ การฟันไร่จะฟันหญ้าและวัชพืชต้นเล็ก ๆ ออกให้หมด ส่วนใหญ่ ฟันต้นเหลือต่อไว้ระดับเอว บางต้นที่ไม่ฟันต้องขึ้นไปตัดกิ่งตัดยอดทิ้ง ไม้เหล่านี้จะแตกยอดออกมาใหม่เมื่อฝนลง เมื่อถางฟันเสร็จจะทิ้งไว้จนแห้งดีจึงจะเผา ซึ่งจะเริ่มการเผาประมาณปลายเดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายน การเผาไร่จะเผาทีละแปลงทุกครอบครัวจะไปช่วยกันทำแนวป้องกันไฟ และต้องช่วยกันระมัดระวังการไหม้ตามขณะจุดไฟเผา เมื่อเผาเสร็จจะต้องไล่เก็บเศษไม้ที่ยังคงค้างเผาอีกครั้ง เพื่อเตรียมหยอดเมล็ดพันธุ์ ในเดือนพฤษภาคม คนกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าการเผาไร่นอกจากจะเป็นการกำจัดวัชพืชต่าง ๆ แล้วขี้เถ้าที่ได้จากการเผายังเป็นปุ๋ยอย่างดีของข้าวและพืชพันธุ์ต่าง ๆ ที่จะเป็นการเพาะปลูกอีกด้วย

การเพาะปลูกจะเริ่มลงมือในเดือนพฤษภาคม ก่อนจะทำการเสีงทาย โดยหยอดเมล็ดพันธุ์ที่เตรียมไว้เจ็ดหลุม ๆ ละเจ็ดเมล็ด ซึ่งแต่ละหลุมมีความหมายแทนวันต่าง ๆ คือ วันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันเสาร์ ภายในเจ็ดวันหลุมที่แทนวันใดเมล็ดข้างอกงามแข็งแรง ไม่มีมดแมลงมารบกวนก็จะถือเอาวันนั้นเป็นวันดีในการเพาะปลูก แต่ปัจจุบันองค์ความรู้และความเชื่อเรื่องการเสีงทายตรงนี้เริ่มสูญหายไป ยังมีชาวบ้านเพียงไม่กี่คนที่ยังคงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

การปลูกจะใช้ไม้หรือเสียบใส่ปลายไม้ กระแทกลงไปให้เป็นหลุมลึกประมาณ 5 - 10 เซนติเมตร ห่างกันประมาณ 30-50 เซนติเมตร โดยไม่กลบดินหลุมละประมาณ 7 - 10 เม็ด ในแปลงข้าวไร่มีข้าวเพียงอย่างเดียว ยังมีพืชต่าง ๆ อีกหลายชนิดที่มีการปลูกรวมกัน ไว้เพื่อเป็นอาหาร เช่น ผักกาดพื้นเมือง (ผักกาดคอย) โดยหว่านเมื่อฝนตก ผักชี พริกขี้หนู พริกกระเหรียง แดง 2 พันธุ์ พริกทอง 3 พันธุ์ แพง (พริกประมาณ 4-5 พันธุ์) ถั่วต่าง ๆ ประมาณ 7-8 พันธุ์ งา 2 พันธุ์ มะพร้าว 2 - 3 พันธุ์ ผักอีหลิน กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดง เผือก 2 พันธุ์ มันมากกว่า 7 ชนิด ข้าวโพดประมาณ 3 พันธุ์ มะเขือประมาณ 4-5 พันธุ์ งาขาวมน งาแดงมน (เมล็ดกลม) พันธุ์พืชต่าง ๆ ที่ปลูกในไร่ข้าวคือ อาหารที่คนกระเหรียงใช้เพื่อการบริโภคตลอดทั้งปี

การดูแล เมื่ออายุได้ประมาณ 20 -30 วัน จะเริ่มการกำจัดวัชพืชครั้งแรกโดยใช้แรงงานคน เครื่องมือที่ใช้คือ มีด จอบ เสียม ตลอดอายุการเพาะปลูกจะต้องกำจัดวัชพืชประมาณ 2 ครั้ง เมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องจะไม่มีกรเข้าไประบกวนในแปลงปลูกข้าว จนกว่าเมล็ดข้าวเริ่มสุกเหลือง จึงไปทำการเกี่ยว เนื่องจากในการปลูกข้าวไร่ไม่ค่อยมีการระบาดของโรคและแมลง จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้สารเคมีทางการเกษตรเพื่อการกำจัดโรคและแมลง แต่บางปีที่ฝนทิ้งช่วง อาจพบการระบาดของเพลี้ยบ้างแต่ก็ไม่รุนแรงคนกระเหรียงจะใช้หน่อไม้ซอยบาง ๆ แล้วคองกับน้ำข้าวข้าวในกระบอกไม้ไผ่แขวนไว้ในแปลงข้าวไร่และบริเวณรอบ ๆ แปลง (ข้อสันนิฐาน คือ กลิ่นเหม็นเปรี้ยวของหน่อไม้คอง คงไปไล่เพลี้ยไม่ให้รบกวนต้นข้าว) และคนกระเหรียงมีความเชื่อว่าวิธีการขับไล่เพลี้ย จะต้องทำโดยไม่ให้คนอื่นเห็น จึงจะได้ผลถ้ามีคนเห็นจะต้องทำใหม่ทั้งหมด องค์ความรู้ในการขับไล่แมลงและสัตว์ป่าที่จะเข้ามากัดกินของคนกระเหรียงมีอยู่หลายวิธีที่ยังพบเห็น และมีใช้ในปัจจุบัน เช่น

1. การทำหุ่นไล่กา โดยใช้ฟางข้าวจำลองเป็นรูปคนแล้วใส่เสื้อผ้าที่ใส่ทำงานเหม็นคราบเหม็นโคลไปตั้งไว้ในไร่ข้าว เมื่อนกบินมาเห็นคิดว่าเป็นคนจะไม่กล้าลงมากินข้าวในไร่ หรือสัตว์ป่าประเภทหมูป่า ลิง หรือกิ้ง จะมีจุกที่ไวดอกกลิ่น เมื่ออยู่ได้ลมจะได้กลิ่นที่ติดอยู่กับเสื้อผ้าของหุ่นไล่กาคิดว่ามีคนอยู่จะไม่กล้าเข้ามาใกล้ หุ่นไล่กาจะไม่ติดตั้งที่ใดที่หนึ่งตลอดไปแต่จะย้ายตำแหน่งการตั้งไปเรื่อย ๆ อาจตั้งที่หนึ่งสี่ถึงห้าวัน และย้ายไปตั้งอีกที่หนึ่งแต่ยังอยู่ในแปลงไร่ข้าว

2. การใช้สมุนไพรที่มีกลิ่นแรง เช่น สนุ่นกแก้ว คนกระเหรียงจะใช้น้ำสนุ่นชุปผ้ามัดติดกับไม้ปักไว้รอบพื้นที่เพาะปลูกและในแปลงเพาะปลูก เมื่อสัตว์ป่าเข้ามาใกล้ได้กลิ่นจะคิดว่าเป็นกลิ่นจากคนจะไม่กล้าเข้ามากัดกินข้าวในไร่

3. การทำกระดืบ ลักษณะใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่เล็ก ๆ ชัดสานเป็นรังสูงประมาณ 60 -80 เซนติเมตร ล้อมพื้นที่เพาะปลูกที่ติดกับแนวป่า เว้นช่องสำหรับคักสัตว์ประมาณ 3 เมตรต่อ 1 ช่องแต่ละช่องจะมีไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว ขึ้นไป ยาวประมาณ 3 เมตร (ไม้ทาบ) ส่วนที่เป็นปลายไม้วางไว้บนไม้ที่มีง่ามตัวยาว (Y) ปักไว้สูงจากพื้นดินประมาณ 20 เซนติเมตร ส่วนที่เป็นโคนไม้จะแขวนไว้บนราวตรงช่องคักสัตว์โดยมีสลักค้ำไว้ส่วนปลายสลักจะถูกขัดไว้กับสะพานที่อยู่ด้านล่าง สัตว์ที่จะผ่านจะต้องเหยียบบนสะพานจะทำให้สลักถล่มไม้ทาบจะตกลงหาสัตว์ ซึ่งเครื่องมือนี้ไม่เพียงจะป้องกันสัตว์เข้ามากัดกินข้าวไร่ แต่ก็เป็นเครื่องมือหาอาหารของคนกะเหรี่ยงอีกด้วย

การเก็บเกี่ยว เมื่อข้าวมีอายุครบ 150 - 180 วัน จะเริ่มทำการเก็บเกี่ยวได้ (หลัง 20 ตุลาคม ปลายพฤศจิกายน) คนกะเหรี่ยงจะเริ่มลงแขกเกี่ยวข้าว โดยจะเลือกข้าวที่ต้นสมบูรณ์ รวงใหญ่เมล็ดดก และสมบูรณ์แยกไว้เพื่อทำพันธุ์ในฤดูถัดไป ส่วนข้าวที่เหลือเกี่ยวแล้วมัดเป็นมัดเล็ก ๆ ตามแควคนแห้งดี ประมาณ 5 - 10 แคว จึงขนรวมกอง ก่อนตีข้าวจะมีพิธีเลี้ยงผีมัดมือตีข้าว โดยใช้ไก่ 1 คู่ เหล้าต้มเอง 1 ขวด ทำพิธีเสร็จเริ่มการตีข้าวเพื่อเอาอุกซ์ เอายาม เพื่อนบ้านที่ไปร่วมกันลงแขกร่วมกันกินเหล้าของเช่น ไหว้ เสร็จแล้วจึงลงมือตีข้าวจนแล้วเสร็จ การตีข้าวจะตีลงกระบุงใหญ่ที่สานจากไม้ไผ่ เสร็จแล้วใส่กระสอบแบกมาเก็บในยุ้งฉางที่บ้าน

2.8) พันธุ์กรรมข้าวไร่ บ้านพะยอย

จากการสำรวจสอบถามเรื่องเมล็ดข้าวในหมู่บ้านพะยอย ทีมงานวิจัยได้ลงไปเก็บข้อมูลวันที่ 10 ธันวาคม 2546 ได้ลงเก็บตัวอย่าง และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยสัมภาษณ์และถอดองค์ความรู้จากผู้เฒ่าโยกา, ไม่มีนามสกุล พื้นที่บ้านพะยอย ความละเอียดดังต่อไปนี้

เมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นบ้านของเผ่ากะเหรี่ยง (ปกากะญอ) มีดังนี้

1. ข้าวบือโปโล่ เป็นเมล็ดข้าวข้าว เมล็ดสีเหลือง กลมสั้น
2. ข้าวแดง (บือครอ)
3. พันธุ์ข้าวน้ำลู เมล็ดสีเหลือง
4. ข้าวกำ บือคละ
5. ข้าวบือบอ ข้าวเหลือง เมล็ดยาวเมล็ดเล็ก ๆ
6. ข้าวบือพะทอ เมล็ดเหลือง ยาว

เมล็ดพันธุ์ผักในไร่กะเหรี่ยง ได้แก่ ผักอีหลีน ผักชี ผักกาด ผักชะอม ผักปึก ผักคะน้า, กะหล่ำ หัวคิ้ว ผักทอง, ผักเขียว แดงกวา มะนอย มะบวบ ถั่วพู ถั่วดำ งาคำ เผือก ข้าวโพด มันแกว มะระจีนก มะเขือเทศ และพริก

เมล็ดพันธุ์ข้าวไร่ที่มีการปลูกในพื้นที่ บ้านพะยอย มีทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า

เมล็ดพันธุ์ข้าวเหนียว

1. อ้ายโ้ยย ลักษณะ เปลือกเหลืองข้าวสารขาว
2. อ้ายโง้ว ลักษณะ เปลือกเหลืองข้าวสารแดง
3. อ้ายคูอแผ่ ลักษณะ เปลือกสีน้ำตาลแดงเมล็ดยาว มีขน มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง (ข้าวสาร)
4. อ้ายงาซ้าง ลักษณะ เปลือกเหลืองเมล็ดยาว ไม่มีขน มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง (ข้าวสาร)
5. อ้ายโพรง ลักษณะ เปลือกเมล็ดออกสีฟ้า ข้าวสารออกสีเขียวอ่อน
6. อ้ายช่วย ลักษณะ เมล็ดใหญ่ อ้วนป้อม ข้าวสารขาว
7. อ้ายกรไกรท์ ลักษณะเปลือกเมล็ดลายเล็กน้อย ข้าวสารขาว
8. อ้ายปริง ลักษณะ เปลือกเมล็ดเหลือง เมล็ดสีเล็กยาว ข้าวสารขาว
9. อ้ายซอง ลักษณะ เปลือกเมล็ดลายดำ ข้าวสารดำ มีกลิ่นหอมคล้ายใบเตย

เมล็ดพันธุ์ข้าวเจ้า

1. บรือกรีเซาะ ลักษณะ เปลือกลายดำ มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง
2. บรือกรีโพร ลักษณะ เปลือกลายน้อยกว่าบรือกรีเซาะ มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง
3. บรือกรีโง้ว ลักษณะ เปลือกลายแดง มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง
4. บรือหมูโพ ลักษณะ เปลือกเหลือง ไม่มีลายเมล็ดเล็ก มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง
5. บรือหมูโพควา ลักษณะ เมล็ดคล้ายบรือหมูโพ แต่กาบใบหุ้มรวง มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง
6. บรือโปโหล่ง ลักษณะ เปลือกเหลือง เมล็ดอ้วนสั้น ข้าวสารขาวมาก
7. บรือกาม๊ะ ลักษณะ เปลือกมีขน เมล็ดใหญ่ ข้าวสารสีน้ำตาลอ่อน
8. บรือเซาะไครท์ ลักษณะ เปลือกสีเหลือง เมล็ดเล็กยาว ข้าวสารขาว
9. บรือเซาะเหม่ ลักษณะ เปลือกเหลืองเมล็ดใหญ่กว่าบรือเซาะไครท์ ต้นเตี้ย ข้าวสารขาว
10. บรืออีเกร๊ะ ลักษณะเปลือกสีคล้ำคล้ายข้าวเหนียวดำ
11. บรือท็องควา ลักษณะ เปลือกลายดำเหลือง มี 2 พันธุ์ ขาว,แดง
12. บรือหม้อบั้ง ลักษณะ เปลือกเหลือง มีหางสีดำ

2.9) ความคิดเห็นของชาวบ้านพะยอย ต่อการทำไร้หมุนเวียน

1. การทำไร้แบบนี้ดีกว่าการทำเกษตรในพื้นที่ถาวรที่ชาวมังบ้านปางตองทำอยู่ เพราะมังผลิตเพื่อขาย และปลูกพืชเชิงเดี่ยว จึงไม่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช และใช้ยาฆ่าแมลง,ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งเกิดปัญหาการชะล้างหน้าดิน ตามมา และส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มลงไป เช่น พื้นที่อำเภอขุนยวม อำเภอแม่สะเรียง อำเภอแม่ลาน้อย และอำเภอสบเมย

2. การทำไร่ข้าวแบบปกากะญอ จะไม่ทำลายหน้าดินเพราะว่า ไม่พรวนดิน ไม่ตัดไม้ใหญ่หมด เหลือให้แตกหน่อต่อไปได้ โดยริคเฉพาะกิ่งบนต้นไม้บางส่วนเท่านั้น

3. การลดพื้นที่หมุนเวียนเหลือเพียง 5-7 ปี เป็นเพราะ

- ประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น

- กระแสการอนุรักษ์ในสังคมต่อเรื่องการทำไร่ ว่า เป็นการตัดไม้ทำลายป่า

- การจัดการดูแลรักษาในไร่ข้าวดีขึ้น สามารถทำไร่ข้าวในพื้นที่น้อยได้ (ในอดีตแต่ละครอบครัวใช้พื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ต่อปี แต่ปัจจุบันเหลือเพียง 5 ไร่ต่อครอบครัวต่อปี)

- ในอนาคตหากมีคนเพิ่มมากขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องเพิ่มพื้นที่ทำไร่ เพราะสามารถจะจัดการผลิตให้พอกินได้ ในพื้นที่เท่าเดิม

ปัจจัยบางประการที่ส่งผลกระทบต่อการทำไร่หมุนเวียนบ้านพะยอย

1. การเตรียมประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่สุริน และวนอุทยานทุ่งบัวตอง ซ้อนทับพื้นที่ทำกินและป่าของชาวบ้าน

2. การประกาศเขตพื้นที่ป่าชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1 เกรด A

2.10) แนวทางการทำไร่หมุนเวียนในอนาคต

จากการระดมข้อคิดเห็นในเวทีวิจัย ต่อแนวทางการทำไร่หมุนเวียนในอนาคต ใช้วิธีการแบ่งกลุ่มย่อย ตามจำนวน รอบหมุนเวียนที่ชุมชนทำไร่อยู่ในปัจจุบันจากนั้น จึงเสนอข้อสรุปในที่ประชุมใหญ่และประมวลข้อสรุปร่วมกัน โดยแบ่งเป็น 2 แนวทาง มีรายละเอียดดังนี้

1. แนวทางที่เป็นหลักประกันจากชุมชนต่อการทำไร่หมุนเวียน

1.1 ระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ทำไร่และพื้นที่ป่าเหล่านี้ จะยังคงเป็นลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วม ทั้งชุมชนหรือกลุ่มสายตระกูลในกรณีที่มีบางส่วนในชุมชนได้ยุติการทำไร่หมุนเวียนไปแล้ว

1.2 ชุมชนจะทำการจำแนกและกำหนดเขตพื้นที่ทำไร่และป่าเหล่ารวมทั้งพื้นที่ใช้ประโยชน์ของชุมชนอื่น ๆ ที่ชัดเจนโดยกฎระเบียบควบคุมการจำแนกประเภทที่ดิน ป่าไม้ และติดตั้งเครื่องหมายที่แสดงแนวเขตอย่างชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุก เพิ่มเติมในอนาคต และการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ในการดำเนินการทั้งหมดนี้ ชุมชนคัดเลือกตัวแทนคณะกรรมการของชุมชนขึ้นมาดูแลเองโดยตรง

1.3 การจำแนกที่ดินป่าไม้ เพื่อกำหนดแนวเขตพื้นที่ไร่หมุนเวียน ชุมชนจะพิจารณาให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่สำคัญในระบบการทำไร่หมุนเวียนดังนี้

- พื้นที่ควรจะเพียงพอต่อการหมุนเวียน เพื่อรักษาความสามารถในการฟื้นฟูดังตามธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของดิน

- ชุมชนจะยังคงดำรงขั้นตอน วิธีการทำไร่และรักษาพันธุ์พืชดั้งเดิม ซึ่งมีผลสำคัญต่อการไม่ทำลายหน้าดินการไม่ใช้สารเคมี และพื้นที่ทำไร่สามารถฟื้นฟูตามธรรมชาติได้
- ขนาดของพื้นที่ทำไร่ต่อปี และจำนวนรอบของการหมุนเวียนนั้น จะยึดความจำเป็นในการบริโภคข้าวของครอบครัวเป็นหลัก (หมายถึง ผลผลิตข้าวที่เพียงพอต่อคนในครอบครัว และสัตว์เลี้ยงที่จะต้องใช้ในพิธีกรรม) ซึ่งมีพื้นที่ทำไร่ระหว่าง 3 – 10 ไร่/ปี และรอบหมุนเวียน 6 – 12 ปีตามลำดับ
- ชุมชนจะไม่ทำการปรับหรือเปลี่ยนสภาพการใช้ในพื้นที่และไร่เหล่า เป็นอย่างอื่น หากชุมชนไม่ต้องการทำไร่หมุนเวียนจะรักษาพื้นที่เหล่านี้ไว้ในลักษณะเดิม เพื่อให้คนอื่น ๆ ในชุมชนได้ใช้ต่อไป หรือมีการดูแลในรูปของป่าชุมชนอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่สมาชิกในชุมชนจะร่วมกันตัดสินใจ
- จะยังคงปลูกพืชต่าง ๆ ในไร่ เพื่อการยังชีพเป็นหลักดังเช่นที่ปฏิบัติกันมา
- การเผยแพร่ภายในชุมชนปกากะญอด้วยกันเอง โดยจะต้องมีการเผยแพร่ไปยังชุมชนปกากะญออื่น ๆ ที่ประสบกับสถานการณ์ปัญหาเดียวกัน

2. แนวทางที่เป็นข้อเสนอแนะต่อนโยบายรัฐ

2.1 รัฐควรสร้างความชัดเจนต่อสังคม – ในเรื่องความแตกต่างระหว่างการทำไร่หมุนเวียนกับการทำไร่เลื่อนลอยและเกษตรแผนใหม่ในสาระบางประการเช่น ผลต่อระบบนิเวศน์ ผลต่อชุมชนและสังคมหรืออื่น ๆ โดยการสนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านวิชาการ

2.2 รัฐบาล ควรพิจารณาให้การยอมรับว่า พื้นที่ซึ่งใช้ทำไร่หมุนเวียนทั้งหมดนั้นคือที่ทำกินของชุมชน ซึ่งชุมชนมีการจัดการหมุนเวียนและใช้ประโยชน์ในพื้นที่เหล่านี้อย่างเข้มงวด เพียงเพื่อตอบสนองการยังชีพและรักษาระบบนิเวศน์ การคลี่คลายสถานการณ์ปัญหานี้จำเป็นต้องวางกฎระเบียบทางกฎหมายและนโยบาย ที่ยุ่งยากซับซ้อนไว้ชั่วคราว หากควรพิจารณาถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีอยู่ในการทำไร่หมุนเวียน ที่ส่งผลทางบวกต่อชุมชนและระบบนิเวศน์มาเป็นข้อกำหนดในการจัดการป่าไม้ที่ดินร่วมกัน

2.3 รัฐควรจะทำแนก ขอบเขตพื้นที่ไร่หมุนเวียนที่ชุมชนได้กำหนดขอบเขตไว้ชัดเจนแล้วออกจากพื้นที่ป่าและให้สิทธิแก่ชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ในรูปไร่หมุนเวียนเป็นสิทธิในการจัดการในชุมชน

2.4 รัฐควรพิจารณาสนับสนุนระบบการจัดการที่ดินในรูปของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมหรือระบบการจัดการแบบวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม โดยมีนโยบายรับรองสิทธิอย่างชัดเจนเพียงเสริมความเข้มแข็งและความมั่นใจแก่ชุมชน

2.5 การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ – หรือพื้นที่ของรัฐจะต้องกันเขตพื้นที่อาศัย ที่ทำกินในไร่หมุนเวียนและป่าชุมชนที่ชุมชนมีการจัดการ ดูแลรักษาที่อยู่แล้ว ออกจากเขตป่าและพื้นที่หวงห้าม

2.6 กรณีพื้นที่ไร่หมุนเวียนมีการปรับตัวโดยชุมชนมาก่อน เช่น ชุมชนได้ลตรอบหมุนเวียนเหลือน้อยกว่า 5 ปีรัฐควรพิจารณาทางเลือกที่ชุมชนเสนอดังนี้

- กรณีชุมชนต้องการกลับมาทำไร่หมุนเวียนดังเช่นในอดีต ควรจะพิจารณากันเขตและสร้างหลักประกันการจัดการที่ดินป่าไม่ร่วมกัน ในแนวทางเดียวกัน
- กรณีที่ชุมชนไม่ประสงค์ที่จะทำไร่หมุนเวียนต่อไปรัฐควรมีนโยบายในการสนับสนุนด้านการตลาดอย่างต่อเนื่อง

ผลที่จะได้รับที่สำคัญจากแนวทางหลัก 2 แนวทางข้างต้นจะช่วยลดปัญหาสถานการณ์การเผชิญหน้าระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนในขณะนี้ ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาทางสังคม – วัฒนธรรม การเมืองและความมั่นคงของชาติมาสู่ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ร่วมกันและชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้พอสมควรไปพร้อม ๆ กับความยั่งยืนของระบบนิเวศน์

ตัวอย่างภูมิปัญญาการปลูกข้าวนาคนพื้นเมือง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผู้ให้ข้อมูล นายบุญมา ไวยกรณ์ ต.ขุนยวม ให้ข้อมูลว่า

ข้าวเปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ที่ทุกคนเคารพนับถือมาตั้งแต่โบราณมานานแล้ว ดังนั้นการปลูกข้าว จึงมีพิธีกรรมและขั้นตอนในการปลูกละเอียดอ่อนสืบทอดกันมาเป็นเวลานานแต่ปัจจุบันภูมิปัญญาเหล่านี้กำลังจะสูญหายไปเนื่องจากกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการบันทึกภูมิปัญญานี้ไว้ศึกษาค้นคว้ากันต่อไป ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ควาย ความสำคัญที่กำลังจะถูกลืม

1. ขั้นตอนการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการทำนา

- 1.1 ชุดไถ ได้แก่ แอก เชือกชักไถ เชือกชักควาย แอกน่อง ไถ ไบไถ
- 1.2 ชุดคราด ได้แก่ คราด 7 คราด 9 คราด 21
- 1.3 ชุดทำเชือกป่าน ได้แก่ เขาควยเหยียบ เขาควยมือ
- 1.4 ชุดเครื่องมือกำจัดวัชพืช ได้แก่ มีด จอบ มีดหวด คราด
- 1.5 ชุดเครื่องมือหว่านฝาย ได้แก่ ตะลุมพุก ขวาน บุ้งกี๋ พลั่ว ชะแลง เสียม จอบ ไม้มอง ไม้ค้ำว ไม้หลัก
- 1.6 ที่ปักอาศัยมี 2 แบบ แบบเพลิงหมาแหงน แบบยกพื้นสูง
- 1.7 ควาย เกวียน วัว
- 1.8 ชุดเก็บเกี่ยว เคียว ตอกมัด ตอกมัด หลาว

1.9 ชุดขนาด ได้แก่ แคร่ หีบ ถัง กระบุง ก้า

1.10 ชุดเก็บข้าวได้แก่ เสวียน ไม้ซ่าง เสื่อ อาคารขึงฉาง

1.11 ชุดประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เจ้าที่เจ้าดิน ก้างข้าวแขก ตาแหลว นะโมตาบอด ประสาทร์ ต้นอ้อย ต้นกล้วย ต้นอ้อ สวยดอก สวยพลู รูปเทียน น้ำ สุรา ไม้ เอื้องหมายนา ผักเขียว ขันขวัญข้าว แว่น หวี จี๋หู ใบขนุน ใบคอกแก้ว กระดองเต่า แก้วไม้ไผ่กระทงข้าว ไข่ต้ม กล้วย ส้ม

2. การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวและการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว

2.1 เลือกข้าวจากแปลงนาที่อยู่ตรงกลาง ๆ พื้นที่นาเอาไว้หนึ่งแปลง โดยเลือกเอาที่ข้าวเจริญเต็มที่ โตดีที่สุดปล่อยให้ข้าวแก่เต็มที่แล้วจึงเก็บเกี่ยว หลังจากนั้นผึ่งแดดให้แห้ง 3 – 5 แดด

2.2 รวบรวมโดยมัดเป็นมัด ๆ หลังจากนั้นจึงคัดรวงข้าวที่ไม่ต้องการออก เช่น รวงที่ไม่สมบูรณ์ รวงที่เป็นโรค สายพันธุ์อื่น

2.3 นำข้าวที่คัดได้ไปเก็บซึ่งมีวิธีเก็บรักษา 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 คัดรวงข้าวทีละรวงยาวประมาณ 1 ศอก แล้วมัดเป็นมัด ๆ พร้อมกับนำฟางข้าวมาหุ้มข้างนอกรอบ ๆ รวงข้าวและมัดให้เรียบร้อยเพื่อกันแมลงและหนูรบกวน แล้วจึงนำไปเก็บและแขวนในร่มไว้ทำพันธุ์

วิธีที่ 2 นำข้าวที่คัดแล้วมัดเป็นมัด ๆ แล้วทำการนวดข้าว โดยเอาเฉพาะปลายและกลางรวงข้าวเท่านั้น แล้วนำไปเก็บในภาชนะ เช่น ปีก ถัง ก่อนที่จะใส่ข้าวลงไป จะใช้ใบคอกแห้งรองก้นปีก 2 – 3 ชั้น แล้วจึงเทข้าวลงไป ปากปีกปิดด้วยซีเมนต์หนาประมาณ 1 – 2 นิ้ว เพื่อกันมอดและหนูรบกวน

3. การเพาะกล้า

ต้องมีการดูวันที่เหมาะสม เนื่องจากการเพาะกล้า นกและแมลงเข้ามารบกวน จึงจำเป็นที่จะต้องดูวันที่ดี วันที่ดี คือ วันพุธกับวันพฤหัสบดี ซึ่งตามตำราโบราณจะเป็นวันที่ปิดหูปิดตาพวกแมลง ก่อนเพาะกล้าเกษตรกรจะเตรียมแปลงตกกล้าโดยใช้ กล้วยไถคราด เตรียมพื้นที่เพาะ เมื่อเตรียมดินได้ที่แล้วก็จะทำแปลงตกกล้า (เทือกกล้า) กว้างประมาณ 1.5 – 2 เมตร ยาวประมาณ 5 – 10 เมตร หรือแล้วแต่ความยาวของแปลงนา ปรับผิวหน้าให้เรียบเสมอกันในช่วงเตรียมแปลงเพาะนี้ จะนำเมล็ดพันธุ์ข้าวมาฝัด เพื่อเอาเมล็ดลีบออก จึงนำไปเพาะในแปลง ซึ่งการเพาะกล้าทำได้ 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 นำเมล็ดข้าวที่คัดเลือกแล้ว แช่น้ำในกระสอบหรือกระบุง ประมาณ 2 – 3 คืน จากนั้นนำขึ้นมาจากน้ำ ตั้งทิ้งไว้ให้ข้าวออก 1 – 2 คืน เมื่อข้าวออกเล็กน้อย จึงนำไปหว่านในแปลงตกกล้า

วิธีที่ 2 นำเมล็ดข้าวที่คัดเลือกแล้ว หว่านลงในแปลงเพาะที่เตรียมไว้ จากนั้นปล่อยให้ให้น้ำท่วมแปลงตกกล้า ทิ้งไว้ 3 วันแล้วจึงระบายน้ำทิ้ง หลังจากนั้นเมล็ดข้าวจะงอกขึ้นมาเป็นต้นกล้า รอบ ๆ

แปลงตกกล้า ทั้ง 4 มุม จะปักด้วยตะแหลว (โดยมีความเชื่อว่าจะเป็นการป้องกันศัตรูพืชทั้งหลายที่จะมาทำอันตรายคืนกล้า)

4. การเตรียมดินปลูก

ส่วนใหญ่เลือกวันที่เป็นมงคล เช่น โฉนวันเสาร์และวันพฤหัสบดี การไถนาครั้งแรกเรียกว่า แสกนา การไถจะคว้นที่แม่ไถที่ปักไว้วันนั้นเอาหัวหันไปทางทิศใดก็จะไถไปตามทิศที่แม่ไถหันหัวไปทางนั้น เช่น แม่ไถปักไว้หันหัวไปทางทิศเหนือ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ใช้ในการพิจารณาทิศทางการไถ แสกนา นั้นมีความเชื่อว่าแม่ไถที่ไถจะหันหน้าไม่ทิศตรงกันข้ามกับผีหัวหลวงที่ประจำอยู่ ซึ่งหลังจากไถแสกนาแล้ว ก็จะไถไปตามที่ต้องการจนเสร็จ โดยใช้ควายไถนา โดยปล่อยน้ำให้ท่วมแปลงนาทิ้งไว้ให้ดินร่วนวัชพืชย่อยสลาย จึงทำการไถคราด ครั้งที่ 1 เพื่อย่อยดิน และกลบหญ้าที่ยังไม่ตายให้เป็นกอง ๆ ในช่วงนี้เกษตรกรจะสร้างคันนาเพื่อให้สามารถเก็บและรักษาระดับน้ำตามที่ต้องการได้หลังจากนั้นทำการคราดครั้งที่ 2 เพื่อให้ดินย่อยดียิ่งขึ้น ส่วนหญ้าที่ยังเหลืออยู่ถูกผลัดให้อยู่ในน้ำตายได้หมด ทิ้งไว้ประมาณ 5 – 7 วัน จึงเตรียมแปลงปลูกพร้อมที่จะปลูก (การทำเทือกนา) ก่อนปลูก 1 วัน

5. การปลูก

การเลือกวันเริ่มต้นปลูกจะเลือกเอาวันที่เป็นมงคล เช่น วันเสาร์และวันพฤหัสบดี โดยการเริ่มต้นปลูกครั้งแรกมีศาลพระภูมิ (หอเจ้าที่) ที่ศาลพระภูมินี้มีหญ้าเอื้องหมายนา และตาแหลวปัก 4 มุม รอบศาลพระภูมิ การแสกนาจะปลูกข้าว 9 กอ พร้อมกับกล่าวกับเจ้าที่ว่า

กอที่ 1 ข้าขอปลูกไว้กิน

กอที่ 2 ข้าขอปลูกไว้दान (ทาน)

กอที่ 3 ข้าขอปลูกไว้ให้พ่อ

กอที่ 4 ข้าขอปลูกไว้ให้แม่

กอที่ 5 ข้าขอปลูกไว้ให้ปู่ย่า ตายาย

กอที่ 6 แล้วแต่จะบอกกล่าวเป็นมงคลหลังจากนั้นปลูกตามความถนัดจนแล้วเสร็จ

6. การดูแลรักษา

หลังจากปลูกเสร็จก็จะดูแลเรื่องน้ำ ให้น้ำขังนาตลอด มีระดับน้ำสูงประมาณ 10 – 15 ซม. พอข้าวอายุได้ 15 วัน จะทำการรดให้น้ำประมาณ 3 – 5 วัน เพื่อกำจัดวัชพืชเล็ก ๆ ที่กำลังงอกแตกใบอ่อนให้ตาย หลังจากนั้นต้นข้าวอายุได้ประมาณ 45 วัน เริ่มทำการกำจัดวัชพืช และแต่งคันนา เมื่อข้าวอายุประมาณ 2 เดือน จะหยุดการให้น้ำชั่วคราว ประมาณ 7 – 10 วัน แล้วเลี้ยงน้ำต่อจนกระทั่งข้าวออกรวงไปจนถึงข้าวเริ่มแก่จึงจะงดการให้น้ำ

7. การเก็บเกี่ยว

จะเก็บเกี่ยวเมื่อหน่อข้าวสุกถึงครึ่งรวงก็จะเริ่มเกี่ยว ในครั้งแรกเมื่อได้วันที่เป็นมงคล วันที่เกี่ยวข้าวคือวันจันทร์และวันพุธ โดยจะทำการเกี่ยวที่ศาลพระภูมิ (ก้างข้าวแขก) ก่อนเป็นครั้งแรก ต่อไปเกี่ยวตามที่ต้องการจนแล้วเสร็จ ผึ่งแดดให้แห้งประมาณ 3 – 5 แดด จึงทำการมัดข้าวเป็นพ่อน ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2.5 – 3 นิ้ว ในช่วงนี้ชาวนาจะทำลานนวดข้าว โดยเลือกแปลงนาที่อยู่ที่สูง ไม่มีหินและทราย ทำการคายหญ้าและตัดต่อซังข้าว นำมัดข้าวมาเรียงต่อ ๆ กันเป็นวง (ล้อมข้าว) คล้าย ๆ กำแพงปิดโดยปิดช่องข้าวออก 1 ช่อง ตรงช่องเข้าออกจะสร้างศาลพระภูมิ (ก้างเจ้าดี) ที่ศาลพระภูมิจะมีต้นกล้วย ต้นอ้อย ส่วนทางด้านนอกจะมีต้นอ้อยมัดตาแหลว สวดยดอกและแขนกับนะโมตาบอดปักไว้ทั้ง 4 มุมของตารางรวงข้าว (แผ่นนะโมตาบอด จะเขียนภาษาพื้นเมืองว่า ติดันโต๊ะ นะโมตันติ เป็นการป้องกันผีมาขโมยข้าว)

8. การนวดข้าว

เมื่อทำการหาวันที่เป็นมงคลแล้ว ตอนเช้าจะมีพิธีบาคนา และเรียกขวัญข้าว การบาคนาจะใช้ไก่ถึง 2 – 3 คู่ บาก 2 – 3 จุด คือ จุดที่ 1 ตรงศาลพระภูมิที่ใช้แฮกนา จุดที่ 2 ตรงศาลพระภูมิลานนวดข้าว จุดที่ 3 ตรงเจ้าที่เจ้าทางบริเวณใกล้พื้นที่นา โดยการนำไก่ไปเชือดตามจุดทั้ง 3 แล้วนำมาชำแหละและต้มให้สุก ช่วงนี้แม่บ้านเกษตรกรจะออกไปเรียกขวัญข้าวพร้อมทั้งเก็บรวงข้าวที่ร่วงหล่นใส่ตะกร้ากลับมาด้วย ซึ่งในตระกล้าจะมีกระทงข้าว ไข่ต้มสุก 1 ฟอง กล้วย ส้ม กระทง หวี อยู่ในตระกล้าด้วย และจะมีฟักเขียว 1 ผล สาเหตุที่นำฟักเขียวมานี้ เนื่องจากตามโบราณเล่าสืบทอดกันมานั้นข้าวจะมีเมล็ดเท่ากับฟักเขียวซึ่งถูกหญ้าแม่หม้ายใช้ก้อนดินแตก และการเรียกขวัญข้าวจะต้องใช้ผู้หญิงเรียก

ในช่วงเรียกขวัญข้าวไปตามแปลงนา ผู้เรียกขวัญข้าวจะพูดว่า “ ขวัญข้าวเอ๋ย ขวัญข้าวมาห่างจางจะหย้าหัว (ซ้างจะเหยียบหัว) วัจะหย้าเก้า (วัจะเหยียบ) ขวัญมาเนื่อขวัญข้าจะเอาเจ้าไปอยู่หลงอยู่เฮือน “ เมื่อเห็นรวงข้าว ก็จะเก็บรวงข้าวใส่ตะกร้ารวบรวมมาที่ลานนวดข้าว ช่วงนี้จะมีการเช่นไหว้ด้วยไก่ 1 คู่ ข้าว 1 กระทง สวดยดอก สวดยพลู) 3 ดอก เทียน 1 เล่ม สุรา 1 ขวด แม้ไม้ไผ่ใส่น้ำสุรา 2 ใบ ทั้ง 3 จุดทั้งไว้ข้าวรูป 1 ดอก ก่อนนำไก่กลับมา จะฉีกเอาเนื้อไก่วางไว้ที่กระทงข้าว พร้อมกับพูดว่า “ ขอเอาไก่ที่เช่นไหว้แล้วนี้ไปเลี้ยงดูผู้มาช่วยนวดข้าว “ การนวดข้าวใช้วิธีตีลงบนแคร่ไม้ไผ่ทีละ 2 มัดจนหมด

9. การทำความสะอาดเมล็ดข้าว (การหลางข้าว)

ก่อนการทำความสะอาด จะให้ผู้ที่เกิดปีตรงกับสัตว์ที่ไม่กินข้าว เช่น ปีเสือ ปีงู เป็นผู้ตักข้าวคนแรก โดยตักด้านทิศใต้ของกองข้าวด้วยกระบุง นำไปเทใส่กระด้ง แล้วโยนข้าวให้กระจายเป็นวง ช่วงนี้ก็จะมีการใช้พั่ววิด้วยอีกาไล่เอาข้าวลีบและเศษข้าวออกจนเสร็จ ข้าวจะเป็นกองคล้ายจอมปลวก

10. การเก็บข้าว

จะนำมาเก็บในยุ้งฉาง ใช้ผู้ที่เกิดปีที่ไม่ตรงกับสัตว์ที่ไม่กินข้าวเป็นผู้ตัดคนแรก ไล่ลงในกระสอบต่อไปให้ใครก็ได้ตัดจนเสร็จ ขนย้ายนำไปเก็บในยุ้งฉางที่บ้าน การขนย้ายเที่ยวสุดท้ายจะนำเอากระบุงที่ใส่ขี้วัวข้าวกลับมาด้วย โดยนำไปเก็บที่ยุ้งฉาง ก่อนที่จะตวงข้าว จะมีการนำกระบุงข้าวบอกกล่าวเพื่อที่จะย้ายข้าวไปสู่ที่เก็บ หลังจากนั้นจะมีการแบ่งข้าว โดยเอาเมล็ดข้าวลึบที่พุดออกมา ไปแบ่งให้เจ้าที่ โดยทำเป็น 4 กอง นำไปไว้ศาลพระภูมิตรงที่ปลูกครั้งแรก (ฝักังข้าวแขก) ฝักะราง ฝักปากด่าง ฝักเจ้าที่ และที่ขาดไม่ได้ข้าวเปลือก 2 ถัง ให้กับปู่แก่คุณแมเหมือน หลังจากนั้นก็ทำการตวงใส่กระสอบใช้เกวียนขนย้าย การนำข้าวใส่ยุ้งฉาง จะมีการนำใบขนุน ใบดอกแก้ว หลังนำข้าวใส่ยุ้งฉางหมดแล้วจะนำฟักเขียวและกระดองเต่าวางบนข้าวซึ่งเป็นสิริมงคลแก่ข้าวและแวนนะ โมตาบอดสี่มุมยุ้งฉางจบพิธีการเก็บข้าว

11. การนำข้าวจากยุ้งฉางไปแปรรูปเป็นข้าวสาร

การนำข้าวจากยุ้งฉางไปแปรรูปเป็นข้าวสาร จะเลือกเอาวันมงคลต้องขึ้นก่อนเที่ยง เช่น วันพุธต้นเดือน โดยให้ผู้ที่เกิดปีเสื่อ หรือปีงู (เป็นสัตว์ที่ไม่กินข้าวเป็นอาหาร) เป็นผู้ตวงข้าวเป็นคนแรก ตวงแบ่งเป็น 3 กระบุง แล้วเทไว้ในยุ้งฉาง 1 กระบุง ซึ่งการตวงครั้งแรกช่วงเดือน 4 (เดือนมกราคม) เนื่องจากเป็นช่วงที่นำเอาข้าวใหม่ไปถวายพระในรูปข้าวหลาม ข้าวจี่ ข้าวจะกู่ตามประเพณีนิยมกันมาช้านาน

12. การจัดการเหมืองฝาย

การจัดการเหมืองฝายจะมีการประกอบพิธีกรรมใหญ่ๆ 2 ครั้ง คือ ก่อนลงมือทำนาและหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ โดยจะมีเครื่องประกอบพิธีดังนี้ หมู 5 ตัว 1 ตัว ไก่คนละ 1 ตัว เงินคนละ 10 บาท สุรา 1 ขวด ดอกไม้รูปเทียน โดยปู่แก่เหมืองจะเป็นผู้กำหนดวันและแจ้งให้เจ้าของนาทุกคนทราบ ทุกคนต้องนำมาในวันที่กำหนด

การจัดการน้ำ ทุกปีจะมีการคัดเลือกแก่เหมืองเพื่อเป็นตัวแทนในการจัดการทุกเรื่องในการจัดการเหมืองฝายตลอดจนการปรับไหมผู้ที่ขาดการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ค่าตอบแทนของเจ้านาทุกคนทุกคนจำต้องนำข้าวให้กับแก่ฝายคนละ 2 ถัง

การจัดการระบบน้ำ จำเป็นซึ่งต้องการทำเกษตร

4.3.4 ผู้รู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน

ผู้รู้ด้านเกษตรยั่งยืน มีในทุกหมู่บ้าน เพราะเรื่องการเกษตรเป็นวิถีชีวิตของชุมชนขุนขวมอยู่แล้ว ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะผู้รู้ที่เป็นฟาร์มต้นแบบเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ จำนวน 11 ราย ดังนี้

ตารางที่ 9 ผู้รู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ที่เป็น “ฟาร์มต้นแบบ” ปี 2548

ที่	ชื่อ -นามสกุล	ที่อยู่	โทรศัพท์
1	นายวัฒน์ะ สุวรรณเขตนิคม	590 บ้านต่อแพ ม. 1 ต.ขุนขวม อ.ขุนขวม	-
2	นายจรูญ บุญทา	303/1 ม. 2 ต.ขุนขวม อ.ขุนขวม	-
3	นายสุวิทย์ วารินทร์	23 บ้านเมืองปอน ม. 1 ต.เมืองปอน อ.ขุนขวม	053-684547
4	นายบุญทวี ศิลาภรณ์	41 บ้านเมืองปอน ม. 1 ต.เมืองปอน อ.ขุนขวม	053-684538
5	นายบุญยิ่ง ภิระ	157 บ้านต่อแพ ม. 1 ต.ขุนขวม อ.ขุนขวม	-
6	นายจรูญ จันทระทอง	133 ม. 1 ต.แม่เงา อ.ขุนขวม	-
7	นางจินดา สุวรรณอาภา	737 ม. 1 ต.ขุนขวม อ.ขุนขวม	01-9509754
8	นายสนันต์ มหาบุรุษ	28 ม. 3 ต.แม่อุคค อ.ขุนขวม	07-1848428
9	นายธานี แสงเฮื้อ	39 ม. 3 ต.แม่อุคค อ.ขุนขวม	01-0874540
10	นางวีระนุช พูมา	175 ม.1 ต.ขุนขวม อ.ขุนขวม	053-684538
11	นายปัญญา พิณฑอง	บ้านต่อแพ ม. 1 ต.ขุนขวม อ.ขุนขวม	

5.2 การกำหนดหัวข้อเนื้อหาเป็นร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์

เมื่อได้ปัญหาความต้องการของชุมชน แล้ว ได้มีจัดเวทีโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ฯ และเพื่อให้กลุ่มเกษตรกร นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร สาระสำคัญ สรุปได้ ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ โดยวิเคราะห์จากข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชน (ร่างครั้งที่ 1 เมื่อ เดือนตุลาคม 2546)

สภาพปัญหา	ปัจจัยเหตุผล	วัตถุประสงค์	ข้อมูลพื้นฐาน	กระบวนการเรียนรู้
1. ขาดความรู้เรื่อง/ความเข้าใจเกษตรกรรมยั่งยืน	1. กระแสทุนนิยมการบริโภค 2. ขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรยั่งยืน	- เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์สถานการณ์ของกระแสต่างๆ ที่มากระทบ - เพื่อให้เกิดความรู้/ความเข้าใจกับผู้เรียน	- แนวคิดปรัชญา - สถานการณ์ต่าง ๆ จากพื้นที่จริง	- เชิญวิทยากรมาให้ความรู้
2. ขาดความเข้าใจปรัชญาแนวคิดเกษตรยั่งยืน	ขาดความเข้าใจในเป้าหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน	- เพื่อทำความเข้าใจในแนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน - เพื่อให้รู้เข้าใจสถานการณ์ผลกระทบของการทำเกษตร ในอดีต-ปัจจุบัน	- ข้อมูลผู้รู้ วิทยากร - พื้นที่รูปธรรม - องค์ความรู้วิถีชีวิตใหม่-เดิม - การปรับ/ นำความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน	- นำเสนอผลวิเคราะห์จากกลุ่ม - ลงมือปฏิบัติของจริง - แลกเปลี่ยนพูดคุย - ศึกษาจากฟาร์มตัวอย่าง
3. ขาดการเชื่อมโยงวิถีชีวิตกับการเกษตร	- ขาดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น - ขาดการวิเคราะห์ทุนเดิมในพื้นที่ด้านภูมิปัญญาจากผู้รู้และวัฒนธรรม	- เพื่อให้รู้จักตัวเอง - เพื่อทบทวนวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของชุมชน - เพื่อสืบทอดอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการเกษตร - เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้	- ข้อมูลผู้รู้ วิทยากร - พื้นที่รูปธรรม - องค์ความรู้วิถีชีวิตใหม่-เดิม - การปรับ/ นำความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน	- นำเสนอประวัติศาสตร์วิถีชีวิตแต่ละพื้นที่ - แบ่งกลุ่มอภิปรายวิเคราะห์ศักยภาพทุนเดิมที่มีอยู่
4. อนุชนคนรุ่นหลังขาดจิตสำนึกในการทำการเกษตรยั่งยืน	- ค่านิยมของกระแสสังคมวัฒนธรรม - สถานการณ์สภาวะแวดล้อม	- เพื่อให้เข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับการเกษตรอินทรีย์ - เพื่อให้คนรุ่นหลังเกิดความตระหนักเห็นคุณค่าสืบทอดงานด้านเกษตร	- ข้อมูลของการจัดการเกษตรอินทรีย์ - ความสำคัญและคุณค่าของเกษตรอินทรีย์	- ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งทฤษฎีศึกษาจากฟาร์มตัวอย่างเกษตรทางเลือก

สภาพปัญหา	ปัจจัยเหตุผล	วัตถุประสงค์	ข้อมูลพื้นฐาน	กระบวนการเรียนรู้
5.ดินและน้ำขาดการจัดการ ที่มีประสิทธิภาพ	- ขาดองค์ความรู้ในการจัดการ - ไม่มีทักษะด้านเทคนิคที่จะหาสิ่งมาทดแทนสารเคมี	- เพื่อสามารถอธิบายระบบการจัดการดินและน้ำอย่างถูกวิธี - เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้	- การจัดการทั้งระบบ - ความรู้เรื่องปุ๋ยชีวภาพเทคนิคการผลิตทางเลือก	- เชิญวิทยากรเฉพาะด้านนี้มาให้ความรู้ - ศึกษาดูงานจากสภาพจริง - การสาธิต-การปฏิบัติจริง
6.ขาดการจัดการที่เหมาะสมเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสัตว์ที่มีในท้องถิ่น	- ท้องถิ่นขาดการวางแผนและการจัดการเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน - ขาดการเก็บข้อมูลเชิงลึกในการนำไปใช้ประโยชน์	- เพื่อสามารถอธิบายเรื่องการจัดการเมล็ดพันธุ์พืชและสัตว์ในท้องถิ่นทั้งระบบ - เพื่อนำองค์ความรู้ไปเผยแพร่สืบทอดต่อไป	- ความสำคัญ - ชนิดและปริมาณพันธุ์พืชและสัตว์ในท้องถิ่น - ข้อมูลเฉพาะของพันธุ์พืชและสัตว์ในท้องถิ่น - การอนุรักษ์และพัฒนาโดยชุมชน	- เก็บข้อมูลในแต่ละพื้นที่ - ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพืชและสัตว์แต่ละท้องถิ่น - ศึกษาดูงานพื้นที่จริง
7. ขาดองค์ความรู้การนำพืชสมุนไพรไปใช้ในทาง การเกษตรเพื่อทดแทนสารเคมี	- สารเคมีที่นำไปใช้ง่ายสะดวกต่อการใช้ - ขาดความตระหนักในด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม	- เพื่อทราบถึงประโยชน์สรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิดและวิธีการผลิต - เพื่อให้สามารถนำเอาสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไปใช้ทดแทนสารเคมีได้	- ทราบประโยชน์สรรพคุณของพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น	- ศึกษารวบรวมสมุนไพรในท้องถิ่นจากผู้รู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน - สาธิต ฝึกปฏิบัติ - ฝึกลบรรมเชิงปฏิบัติการ - การแปรรูปสมุนไพร
8. รู้กฎหมายลิขสิทธิ์พันธุ์พืชสมุนไพร	- ขาดความรู้เรื่องกฎหมายลิขสิทธิ์	- เพื่อให้รู้กฎหมายลิขสิทธิ์ และ พ.ร.บ.พันธุ์พืชพื้นบ้าน	- ความรู้ เรื่อง พ.ร.บ.พันธุ์พืช และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	- ศึกษาอบรมเชิญวิทยากรมาให้ความรู้
9. ขาดการสืบทอดการใช้แรงงานสัตว์และการมองเห็นคุณค่าของแรงงานสัตว์และประโยชน์	- เกิดการลอกเลียนแบบ โดยใช้เครื่องจักรกล การเกษตรแทน เพราะสะดวกรวดเร็วในการผลิตทางการเกษตร	- เพื่อเกิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมในการใช้แรงงานสัตว์ในกระบวนการผลิตและพึ่งพาตนเอง	- การเลี้ยงสัตว์และการสุขภาพสัตว์เลี้ยงอย่างถูกวิธี - การใช้แรงงานสัตว์อย่างถูกวิธี	- ฝึกลบรรมเชิงปฏิบัติการทั้งทฤษฎี/ปฏิบัติการ - ศึกษาดูงานฟาร์มตัวอย่างทางการเกษตรทางเลือก

สภาพปัญหา	ปัจจัยเหตุผล	วัตถุประสงค์	ข้อมูลพื้นฐาน	กระบวนการเรียนรู้
10. ขาดการบริหารจัดการฟาร์ม (ทุน ที่ดิน แรงงาน และการจัดการ)	- ขาดความรู้ทักษะการบริหารจัดการฟาร์ม	- เพื่อสามารถทราบถึงขั้นตอนการจัดการฟาร์ม การผลิต การตลาด การบัญชี อย่างถูกวิธี	- ให้มีความรู้ด้านการจัดการบริหารฟาร์ม - ให้มีความรู้ด้านการผลิตการบัญชี	- ให้มีความรู้ด้านทฤษฎีการจัดการฟาร์มการผลิต การแปรรูป

เนื้อหาที่ได้กำหนดเบื้องต้น

หลักสูตรระยะสั้น

ควรจะเป็นหลักสูตรระยะสั้น 30 -90 ชั่วโมง สำหรับชาวบ้าน เกษตรกร และผู้สนใจโดยทั่วไป ศูนย์การเรียนนอกโรงเรียนอำเภอขุนยวม สามารถนำไปสอนการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งมีนโยบายและงบประมาณรองรับอยู่ตามความสนใจ ถ้านำไปสู่หลักสูตรระยะยาว 150 - 300 ชั่วโมง ควรจัดหลักสูตรให้กับนักศึกษาทางไกลสายสามัญ โดยทาง กศน. ควรจะนำไปพิจารณาบรรจุไว้ในหลักสูตรด้วย

หลักสูตรระยะยาว

ควรนำไปใช้ในระบบโรงเรียนแต่ต้องพิจารณาอีกครั้งว่าจะนำไปสอนในระดับชั้นใด ให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ระดับอนุบาลหรือประถมศึกษาควรจะสอนอย่างไร มากน้อยแค่ไหน นำไปบรรจุไว้ในสาระการเรียนรู้ ระดับมัธยม - อุดมศึกษา ควรจะสอนอย่างไร ซึ่งต้องพิจารณาโรงเรียนหรือหน่วยงานองค์กรที่สนใจ เชิญเข้าร่วมพิจารณาเข้าร่วมโครงการด้วย เพื่อจะได้นำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองสอนในโรงเรียน

นโยบายเรื่อง Food Bank (ธนาคารอาหาร) ซึ่งเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอนมีนโยบายเรื่องนี้ให้โรงเรียนได้จัดหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับนโยบายและความต้องการของชุมชนและนโยบายรัฐ เพื่อรองรับโครงการอาหารปลอดภัยครัวไทยสู่ครัวโลก ซึ่งนโยบายเหล่านี้เอื้อให้สามารถจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ได้มาก

มีข้อเสนอให้จัดกลุ่มงานและเป้าหมายงานเกษตรอินทรีย์ขุนยวม ที่มีความสำคัญต่อการจัดการหลักสูตร เพื่อเตรียมความพร้อม หรือสร้างความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรยั่งยืน ดังนี้

1. กลุ่มจัดการเกษตรอินทรีย์ทั้งปุย สารกำจัดศัตรูพืช
2. กลุ่มการจัดการผลิตพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เพื่อแลกเปลี่ยนกระจายไปยังสมาชิก
3. กลุ่มการจัดการวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้การเกษตรครบวงจร รวมทั้งการดูแลรักษา คัดแปลงปรับปรุงใช้ ตลอดจนการผลิตเสริม รถแทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำ เครื่องพ่นสารกำจัดศัตรูพืช
4. กลุ่มการแปรรูปผลิต การถนอมรักษาผลผลิต การวิจัย การคิดค้น เรียนรู้ปรับใช้ ให้ทันกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่ดีของอดีต

5. กลุ่มการตลาดประสานกับกลุ่มการผลิตเพื่อแจ้งทิศทางของผู้บริโภค เพื่อให้การผลิตดำเนินไปอย่างมีทิศทางที่ดี

วัตถุประสงค์ของการแบ่งกลุ่มงานด้านต่าง ๆ

1. เพื่อประสิทธิภาพของการผลิต ตามความชำนาญ และได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ
2. เพื่อให้เกิดการประหยัดทรัพยากร เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดเก็บรักษา การจำแนกแจกจ่าย
3. กระบวนการเรียนรู้ถ่ายทอดความรู้ระหว่างกลุ่ม สร้างความสามัคคี กระบวนการแลกเปลี่ยนผลผลิต อาจใช้คู่มือมูลค่า แรงงานแทนระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิต
4. เพื่อให้เกิดการประสานงานติดต่อกับแหล่งความรู้ ตลาด เทคโนโลยีภายนอกด้วยความสะดวกรวดเร็วไม่ยุ่งยากต่อกระบวนการสื่อ

ตารางที่ 11 หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ โดยวิเคราะห์จากข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชน (ร่างครั้งที่ 2 เมื่อ เดือนธันวาคม 2546)

สภาพปัญหา	จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา/เรียนอย่างไร	กระบวนการเรียน
1.ขาดความเข้าใจปรัชญาแนวคิดและจัดการองค์ความรู้เรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน	- เพื่อทราบความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน	- แนวคิดปรัชญาหลักการเกษตรยั่งยืน	- เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารข้อมูล - การศึกษาคูงานนอกสถานที่จริง - การอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้
2.ขาดการเชื่อมโยงวิถีชีวิตการทำเกษตรสู่คนรุ่นใหม่	- เพื่อทราบความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน	- ความหมาย หลักการแนวทาง และความสำคัญของเกษตรกรรมยั่งยืน	- เชิญวิทยากรที่มีความรู้ทางด้านเกษตร
3.ขาดการจัดการดินและน้ำที่ถูกต้องและเหมาะสม	- เพื่อสามารถนำไปใช้ อย่างเหมาะสม	- ดินมีชีวิตร - สาเหตุเกิดจากการเสื่อมโทรมของดินและการนำเสียน้ำ	- เชิญวิทยากรที่มีความรู้ทางดินและน้ำมาให้ความรู้
4.การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชพันธุ์ที่ผสม	-เข้าใจวิธีการคัดเลือกพันธุ์ เก็บรักษาและอนุรักษ์และ การขยายพันธุ์พืชพันธุ์ - เพื่อศึกษารวบรวม พันธุ์กรรมพืชพันธุ์	- ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์พืชพันธุ์ - การคัดเลือกพันธุ์ การเก็บรักษาและการอนุรักษ์	- เชิญวิทยากรที่มีความรู้ทางด้านเมล็ดพันธุ์ฯ - การสาธิตและลงมือปฏิบัติ - การคัดเลือก/ การเก็บรักษา

สภาพปัญหา	จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา / เรียนอย่างไร	กระบวนการเรียน
5.ขาดความรู้ในการบริหารจัดการฟาร์ม	- เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ - เพื่อให้เกิดทักษะการสร้างระบบการจัดการ	5.1 การจัดระบบข้อมูล - บัญชีเบื้องต้น - การจัดการทรัพยากร 5.2 การจัดการทุน - แหล่งทุน - การเขียนโครงการเสนอแหล่งทุน 5.3 ระบบการผลิต - การเพิ่มมูลค่าผลผลิต - ระบบการสร้างเครือข่าย 5.4 กระบวนการประชาสัมพันธ์	- ร่วมวิเคราะห์ระดมสมองแบบมีส่วนร่วม - ศึกษาดูงาน - เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เพื่อสร้างแรงจูงใจ
6.ขาดองค์ความรู้การนำพืชสมุนไพรและกฎหมายเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเพื่อทดแทนสารเคมี	- เพื่อเกิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมในด้านสมุนไพร	- เพื่อให้รู้จักพืชสมุนไพรในท้องถิ่นที่สามารถนำมาทดแทนสารเคมี - เพื่อเกิดจิตสำนึกในความตระหนักการรักษาสิ่งแวดล้อม - เพื่อให้รู้ถึงกฎหมายเบื้องต้นเกี่ยวกับพืชสมุนไพรพื้นบ้าน	- รวบรวมข้อมูลสมุนไพรในท้องถิ่นศึกษาทดลอง - ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในการใช้สมุนไพร
7.ขาดการสืบทอดการใช้แรงงานสัตว์การให้ความสำคัญและมองเห็นคุณค่าของแรงงานสัตว์	- เพื่อการสืบทอดการใช้แรงงานสัตว์และเห็นคุณค่า - เพื่อเกิดการอนุรักษ์การเลี้ยงสัตว์ การสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม	- ความสำคัญ/ ประโยชน์ของสัตว์ในระบบเกษตรยั่งยืน - ภูมิปัญญาในการจัดการและใช้ประโยชน์จากการเลี้ยงสัตว์	- การลงมือปฏิบัติจริงในการเลี้ยงสัตว์ตามสภาพท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งผู้รู้ ครู เครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก ชุมชน ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่จะใช้หลักสูตรนี้ ในการแก้ปัญหาและการขับเคลื่อนงานของตน พบว่า ณ ปัจจุบัน ปัญหา หรือจุดติดขัดที่จะปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ผู้เกษตรกรยั่งยืนนั้น มีมากมาย เป็นการยากที่จะ “เลือกหลักสูตร” จึงได้ตัดสินใจที่จะทดลองทำหลักสูตร ที่สอดคล้องกับปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ความสนใจ หรือความพร้อมของสถานศึกษา โรงเรียน แหล่งเรียนรู้ ในช่วงเวลาวิจัย อันประกอบด้วย ผู้บริหารระดับต่าง ๆ ครู แหล่งเรียนรู้ ซึ่งพบว่า มีหลักสูตรที่ โรงเรียนสนใจ คือ เรื่อง Food Bank
- 2) กิจกรรมหลัก ในด้านการอบรม ให้ความรู้ ของเครือข่ายในขณะนั้น ว่า จะดำเนินการอบรม เรื่องอะไรบ้างที่สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของชุมชน
- 3) เป็นหลักสูตร ที่สอดคล้องกับการเคลื่อนงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการเคลื่อนงานร่วมกับสมาชิกอยู่เสมอ

รูปแบบของหลักสูตรที่ได้ทดลองสอน

ในช่วงเวลา 2 ปี ของโครงการนี้ จึงได้เลือก ทำหลักสูตร อยู่ 4 รูปแบบ ด้วยกัน ได้แก่

รูปแบบที่ 1	หลักสูตรอบรมระยะสั้น สำหรับเด็กและเยาวชนในโรงเรียน
รูปแบบที่ 2	หลักสูตรระยะยาว ในโรงเรียน
รูปแบบที่ 3	หลักสูตรเสริมการเรียนรู้ ในโรงเรียน
รูปแบบที่ 4	หลักสูตรอบรมระยะสั้น สำหรับชุมชน

5.3 ตัวอย่างหลักสูตรเกษตรอินทรีย์

หลักสูตรอบรมระยะสั้นสำหรับเด็กและเยาวชนในโรงเรียน

(ระยะเวลา 5 วัน 4 คืน)

ระยะเวลา 25 – 29 พฤษภาคม 2547

สถานที่ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทดลองการใช้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อได้ทราบว่าหลักสูตรเหมาะสมกับแต่ละระดับการเรียน
3. เพื่อได้แนวทางหลักสูตรที่เหมาะสมในพื้นที่

กลุ่มเป้าหมาย (นักเรียนในโรงเรียน)โรงเรียนบ้านพะยอม โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน โรงเรียนบ้านหัวปอน
โรงเรียนหัวฝาน โรงเรียนบ้านแม่สุริน โรงเรียนบ้านแม่อุคอ โรงเรียนละ 10 คน ครูวิทยากร จำนวน 10
คน พี่เลี้ยง จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 80 คน

การจัดการ/ งบประมาณ ร่วมกับหลักสูตรการอบรม “สังขรมชีวิตร” ที่ดำเนินการ โดย เครือข่าย

กิจกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย ร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมี สสส. สนับสนุนงบประมาณ

วิธีการดำเนินงาน

กิจกรรมในวันแรก

1. นักวิจัยรับลงทะเบียนแบ่งกลุ่ม พิธีเปิด กล่าวเปิด กล่าวรายงานโดยคุณพัฒนา ไชพันธ์ ต่อหน้าอำเภอขุนยวม
2. วิทยากรปฐมนิเทศ แนะนำสถานที่ แนะนำวิทยากร แบ่งกลุ่มกิจกรรม ฝึใจเกลียวให้เป็นหนึ่ง แนะนำทำความรู้จักกันภายในกลุ่ม ตั้งชื่อกลุ่ม เลือกคณะกรรมการกลุ่ม เพลงประจำกลุ่มแต่ง เพลงประจำกลุ่ม แต่งคำขวัญ วิทยากรให้แต่ละกลุ่มรายงานต่อกลุ่มใหญ่ โดยจับฉลากในการรายงาน
3. วิทยากรให้ผู้เรียนระดมความคิดหาหวัง ตั้งกติการ่วม เกมส์ละลายพฤติกรรม
4. วิทยากรให้ผู้เรียนวิเคราะห์ชะตากรรม โดยแจกใบงานให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการคิดและเกิดความตระหนัก
5. ภาคบ่าย วิทยากร ได้ฝึกสมาธิทำบริหารกายและเล่นเกมส์ อธิบายการเข้าฐานปฏิบัติ โดยแบ่ง 6 ฐานคือ

ฐานที่ 1 หัวเชื้อปุ๋ยชีวภาพ

ฐานที่ 2 การสาธิตการทำปุ๋ยหมัก

ฐานที่ 3 การเตรียมดินถาวร

ฐานที่ 4 ทำน้ำยาอเนกประสงค์

ฐานที่ 5 การขยายพันธุ์พืช

ฐานที่ 6 การแปรรูปอาหาร,การถนอมอาหาร

ภาคกลางคืน ได้ให้นักเรียนได้ดูวีดิทัศน์ การอนุรักษ์ป่าบ้านห้วยฟานจากเทปบันทึกการขายการทุ่ง แสงตะวัน เสร็จแล้ววิทยากรก็ให้เด็กแต่ละกลุ่ม วิพากษ์ วิเคราะห์ กลุ่มละ 5 - 10 นาที

6. ทีมงานและวิทยากรประเมินสรุปการปฏิบัติงานพร้อมวางแผนกิจกรรมทำงานในช่วงของวันต่อไป

วิทยากรสรุปการเรียนรู้ประจำวันพร้อมประเมินผลการเรียนรู้ในวันนี้

1. ได้กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงของเด็ก ๆ ความสนุกสนาน และได้เรียนรู้ ได้รู้จักคำว่า จุลินทรีย์ คืออะไร เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนจากกลุ่มเพื่อนของเด็กเอง ที่มีองค์ความรู้ไม่เหมือนกัน

2. เด็กนักเรียน กล้าพูด กล้าแสดงออกและเกิดกระบวนการคิดเชิงระบบมากขึ้น ได้ฝึกปฏิบัติตาม พร้อมกับการทำงาน งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน

3. เกิดความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติและรู้จักการดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และฝึกความอดทนความอดกลั้นอีกด้วย

กิจกรรมในวันที่สอง

วิทยากรได้ชี้แจงกิจกรรมในวันนี้จะมีการเรียนตามฐานเหมือนเดิมแต่ให้นักเรียนเลือกเรียนตามใจชอบว่าอยากจะเรียนฐานไหนก่อนก็ได้ในจำนวน 6 ฐาน

ฐานที่ 1 การผลิตเชื้อจุลินทรีย์

ทีมวิทยากร คุณวัลลภ สุวรรณอากาศ
คุณมานิต ทองประกายดาว

ขั้นตอน

การทำน้ำหวานหมักผลไม้ น้ำแม่ น้ำหวานหมักจากพืชสีเขียว ! มามะ !! มาฝึกทำน้ำหมักชีวภาพ !

1. วิทยากรได้อธิบายความหมายของจุลินทรีย์ในท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ในการทำเกษตร จุลินทรีย์ชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับตัวเราในชีวิตประจำวันและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากจุลินทรีย์
2. วิทยากรได้อธิบายความหมายของคำว่า น้ำพ่อ - น้ำแม่ กลุ่มที่ 2-3 เรียนรู้เรื่องการจับไล่แมลง, สูตรดินระเบิด โดยพี่เลี้ยงจะช่วยให้คำแนะนำถึงขั้นตอนวิธีทำงานครบกระบวนการทุกคนเมื่อเสร็จสิ้นให้ทุกคนเก็บทำความสะอาดเครื่องมือเครื่องใช้ให้เรียบร้อย
3. วิทยากรสรุปอธิบายชี้แจงเพิ่มเติมแนะนำในส่วนที่บกพร่องพร้อมกล่าวชื่นชมกล่าวย้ำขั้นตอนการนำไปใช้ว่า “ทำจริงได้จริง ทำเล่นได้เล่น ไม่ทำไม่ได้” การเก็บรักษาจุลินทรีย์ วิธีใช้จุลินทรีย์ กล่าวกระตุ้นให้นักเรียนได้สนใจนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน นำประสบการณ์ และนำองค์ความรู้ในตัวเองไปขยายผลต่อเพื่อน พ่อ แม่ พี่ น้อง ต่อไป

การประเมินผลการเรียนรู้

1. ผู้เรียนเกิดความสนใจ ชักถาม วิทยากรตอบคำถาม
2. ผู้เรียนปฏิบัติด้วยความตั้งใจทุกคน
3. ให้ความร่วมมือและมีการจดบันทึกและปฏิบัติได้จริง

ฐานที่ 2 การทำน้ำยาอเนกประสงค์ (สบู่, ยาสระผม, น้ำยาล้างจาน)

ทีมงานวิทยากร คุณสมชาย แซ่ตัน, คุณชนสาร พรหมรัตน์ พี่เลี้ยง

ขั้นตอนกิจกรรม

1. วิทยากรอธิบายชี้แจงส่วนประกอบของน้ำยาอเนกประสงค์จากสูตรต่าง ๆ และสารเคมีที่ใช้ ตลอดจนข้อดีและข้อเสีย

2. วิทยาการอธิบายส่วนผสมของน้ำยาเอนกประสงค์ และที่มาของส่วนประกอบข้อดีข้อเสียของสูตรที่ผสม

3. วิทยาการอธิบายขั้นตอนในการปฏิบัติลงมือกระทำจริง โดยละเอียดพร้อมเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ในการฝึก

4. วิทยาการแบ่งผู้เรียนออกเป็น 2 กลุ่มย่อย โดยมีพี่เลี้ยงช่วยดูแลในขณะทำวิทยากรสาธิตการทำพร้อมอธิบายไป แล้วให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง

5. วิทยาการให้ผู้เรียนทำความสะอาดเครื่องมือ การเก็บเครื่องมืออย่างถูกวิธี

6. วิทยาการสรุปบทเรียนให้นักเรียนได้ซักถาม พร้อมให้ผู้เรียนได้ทบทวนขั้นตอนการปฏิบัติ วิทยาการแนะนำเพิ่มเติม กล่าวขอบคุณวิทยากร หมุนเวียนไปเรียนฐานต่อไป

ประเมินผลการเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถเข้าใจส่วนประกอบของน้ำยาเอนกประสงค์

2. นักเรียนสามารถลงมือปฏิบัติเองได้

3. นักเรียนสามารถตอบอธิบายสูตรและส่วนของน้ำยาเอนกประสงค์ได้

ฐานที่ 3 การทำปุ๋ยหมักสูตรต่าง ๆ

ทีมวิทยากร 1) คุณ โกมินท์ แก้วเมือง 2) คุณพะเนา รัชย์ป่าไม้ 3) คุณรศ สัจจ์สุทธิ

ขั้นตอนกระบวนการ

1. วิทยาการแนะนำตัวพร้อมอธิบายความหมายของสูตรต่าง ๆ คุณลักษณะของปุ๋ย และขั้นตอนและวิธีใช้อย่างถูกต้อง

2. วิทยาการอธิบายขั้นตอนการทำปุ๋ยสูตรต่าง ๆ ว่ามีอะไรบ้างจนครบทั้ง 5 สูตร พร้อมเคล็ดลับเฉพาะ

3. วิทยาการได้แบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่มย่อย เรียนตามกลุ่มที่เรียนรู้ ดังนี้

กลุ่ม 1 การทำปุ๋ยมูลสัตว์และปุ๋ยหมักดิน

กลุ่ม 2 เรียนรู้ปุ๋ยคอกหมัก และปุ๋ยคินระเบิด

กลุ่ม 3 เรียนรู้ปุ๋ยเร่งด่วน และสูตรพิเศษ วิทยาการพี่เลี้ยงช่วยให้คำแนะนำแต่ละกลุ่มเพิ่มเติมให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงจนครบทุกคน

4. วิทยาการให้คำแนะนำขณะปฏิบัติอย่างใกล้ชิด

5. วิทยาการสรุปพร้อมผู้เรียนซักถามความเข้าใจ พร้อมย้ำแต่ละสูตรอธิบายวิธีใช้พร้อมให้ผู้เรียนตอบคำถามช่วยกันสรุป

การประเมินผลการเรียนรู้

1. นักเรียนให้ความสนใจในการปฏิบัติการทำปุ๋ยสูตรต่าง ๆ นำไปปฏิบัติได้

2. นักเรียนมีความเข้าใจและตั้งใจเรียนรู้ดี

ฐานที่ 4 ฐานการขยายพันธุ์พืช

ทีมวิทยากร คุณสุวิทย์ วาริน คุณมานพ ริกกันต์

เนื้อหาวิชา

1. การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์
2. การเสียบกิ่งพันธุ์
3. การติดตา
4. การทาบกิ่ง
5. การตอนกิ่ง

การตอน
กิ่ง หนึ่งใน
ความรู้
ของการ
ขยายพันธุ์
พืช

วิธีการดำเนินการ

1. วิทยากรแนะนำตัวอธิบายขั้นตอนการคัดเลือกพันธุ์ ลักษณะเมล็ดพันธุ์ที่ดีและการขยายพันธุ์พืช
2. วิทยากรอธิบายแนะนำเครื่องมืออุปกรณ์ เช่น กรรไกรตัดแต่งกิ่ง มีดตัดตา
3. วิทยากรอธิบายวิธีการใช้เครื่องมือและวิธีเก็บรักษาเครื่องมือ
4. วิทยากรอธิบายพร้อมสาธิตวิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์ และขยายพันธุ์พืชวิธีการต่าง ๆ
5. วิทยากรให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง วิทยากรให้คำแนะนำพร้อมอธิบายประกอบ พร้อมแนะนำอย่างใกล้ชิด
6. วิทยากรให้นักเรียนสรุปกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้พร้อมซักถามและตอบคำถามอธิบายเพิ่มเติม
7. วิทยากรอธิบายเพิ่มเติมพร้อมประเมินการเรียนรู้

การประเมินผล

1. นักเรียนให้ความสนใจในกระบวนการเก็บเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ และการขยายพันธุ์เป็นอย่างดี
2. นักเรียนมีการซักถามตอบปัญหาประเด็นที่ไม่เข้าใจ
3. นักเรียนสามารถปฏิบัติตามวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ และสามารถนำไปใช้ได้

ฐานที่ 5 การเตรียมแปลงถาวร

ทีมวิทยากร 1.คุณ พัฒสา ไชยพันโท 2.นายจำรูญ บุญทา

เนื้อหาวิชา

1. การเตรียมดินปลูกแบบถาวร
2. การเตรียมหลุมแบบตัววี (V) และตัวยู (U) ในการปลูกผักและผลไม้

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. วิทยากรอธิบายขั้นตอนการเตรียมแปลงแบบทั่วไปและสากล

2. วิทยากรอธิบายขั้นตอนการเตรียมแปลงแบบถาวร โดยวิธีการเตรียมแปลงแบบแหวกท้องหมู พร้อมอธิบายวิธีการข้อดีของแปลง

3. วิทยากรทำการสาธิตและให้นักเรียนปฏิบัติตามไปด้วย พร้อมอธิบายไปด้วยทุกขั้นตอน

4. วิทยากรให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริงและวิทยากรคอยควบคุมกำกับดูแลให้ปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างถูกต้องครบทุกคน

5. วิทยากรอธิบายสรุปและตอบคำถาม ชักถามนักเรียน

6. วิทยากรและผู้เรียนช่วยกันสรุปในเวทีใหญ่

การประเมินผล

1. นักเรียนสามารถให้ความสนใจและตอบคำถามได้

2. นักเรียนสามารถลงมือปฏิบัติจริงได้ทุกขั้นตอน

3. นักเรียนสามารถเตรียมแปลงถาวรได้อย่างถูกวิธี

เทคนิค วิธี ขั้นตอน การเตรียมแปลงถาวร

ฐานที่ 6 การประกอบอาหารและการแปรรูปอาหาร

ทีมงานวิทยากร คุณสิงหา/ครูหญิง/พีโต๊ด พีเลี้ยง

เนื้อหาวิชา

1. การทำน้ำเต้าหู้

2. การทอดมัน

3. การทำปลาทองโก้

4. การสาธิตการใช้เชื้อเพลิงจากเตาแก๊ส

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. วิทยากรแนะนำพร้อมอธิบายการถนอมอาหารมีหลายวิธี

2. วิทยากรอธิบายขั้นตอนการแช่ถั่วเหลือง ค้างไว้ 1 คืน แล้วนำมาไม่กรองเอาแต่น้ำแล้วเอาไปต้ม

3. วิทยากรสาธิตการทำพร้อมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามไปด้วยพร้อมให้คำแนะนำ

4. วิทยากรคอยอธิบายวิธีการทอดมันโดยนำเศษหรือกากถั่วเหลืองที่เหลือจากการบีบน้ำออก มาคลุกผสมกับเครื่องเทศแล้วนำไปทอดในกระทะ

5. วิทยากรอธิบายขั้นตอนการผสมแป้งและสูตรส่วนผสมและการนวดแป้งทำปลาทองโก้

6. วิทยากรให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติพร้อมอธิบายให้คำแนะนำดูแลการปฏิบัติทุกขั้นตอน จนผู้เรียนเข้าใจและปฏิบัติได้

7. วิทยากรอธิบายสรุปพร้อมชักถามตอบคำถามผู้เรียน

การประเมินผล

1. นักเรียนสามารถเข้าใจขั้นตอน และวิธีการทำได้ถูกต้อง
2. นักเรียนสามารถลงมือปฏิบัติจริงได้ถูกต้อง
3. นักเรียนสามารถอธิบายวิธีการ และขั้นตอนได้ถูกต้อง

สรุปการเรียนรู้ทุกฐาน

วิทยากรได้ให้แต่ละกลุ่มฐานปฏิบัติงาน สรุปการเรียนรู้ว่าได้เรียนรู้วิธีการ ขั้นตอนอะไรบ้างต่อกลุ่มใหญ่โดยให้แต่ละฐานเขียนสรุปการเรียนรู้ของแต่ละฐานว่าเรียนรู้อะไร กลุ่มละ 1 อย่าง ห้ามซ้ำกัน ทั้ง 6 กลุ่ม ได้นำเสนอ รายละเอียดของสิ่งที่แต่ละกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกัน ดังตัวอย่างของกลุ่มที่ 1 ดังนี้

① **กลุ่มดอกถัสนทม** ได้เรียนรู้เรื่องวิธีการทำแชมพู โดยมีรายละเอียด คือ

ส่วนผสมของแชมพู

1. N 70	1/2	กิโลกรัม	2. เกลือป่น(เกลือทิพย์)	1/2	กิโลกรัม
3. ลาโนลีน	1/2	ซีซี	4. หัวน้ำหอม	5	ซีซี
5. สารกันบูด	5	ซีซี	6. ผงฟอง	1	ซีซี
7. น้ำสมุนไพร	6	กิโลกรัม	8. น้ำลูกลอยหมักหับน้ำผึ้ง		

วิธีทำ

1. กวน N 70 ให้เป็นสีครีมขาว 5 – 10 นาที
2. นำน้ำมาใส่ถังประมาณ 1 ลิตรครึ่ง
3. เตรียมน้ำใส่เกลือลงไปกวนจนเกลือละลายหมด
4. หลังจากนั้นนำน้ำเกลือที่กวนจนละลายแล้วเติมน้ำต่อไปอีกแก้วที่ 1-10 แล้วคนไปเรื่อย ๆ
5. ใส่น้ำลงในถังอีก 8 ลิตรใส่น้ำลูกลอยอีกครั้งลิตรแล้วตามด้วยผงฟอง 1 ซีซี คนให้น้ำเกลือ

และน้ำลูกลอยให้เข้ากัน

6. จากนั้นนำลาโนลีนผสมกับน้ำอุ่นคนให้ละลาย
7. นำลาโนลีนที่สะอาดไปใส่ในถังที่มี N 70
8. นำลูกลอยและผงฟองลงไปในถัง N 70 ให้หมดคนให้เหนียว
9. ใส่สารกันบูดลงไปในถัง 5 ซีซี
10. เพิ่มเกลือลงไป
11. ใส่น้ำหอม 5 ซีซี

②

หลักสูตรระยะยาวในโรงเรียน

(เรื่อง “ธนาคารอาหารชุมชน” หรือ Food Bank)

ได้นำองค์ความรู้เข้าสู่โรงเรียนต้นแบบนำร่องจำนวน 6 โรงเรียน โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงชั้น คือ ช่วงชั้นที่ 1 ป.1 – ป.3 ช่วงชั้นที่ 2 ป.4 – ป.6 ช่วงชั้นที่ 3 ม.1 – ม.3 ช่วงชั้นที่ 4 ม.4 – ม.6 โดยจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องในแต่ละช่วงชั้นและได้บูรณาการเข้ากับหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้จากสภาพจริง โดยจัดแบ่งเนื้อหา หน่วยการเรียน 6 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

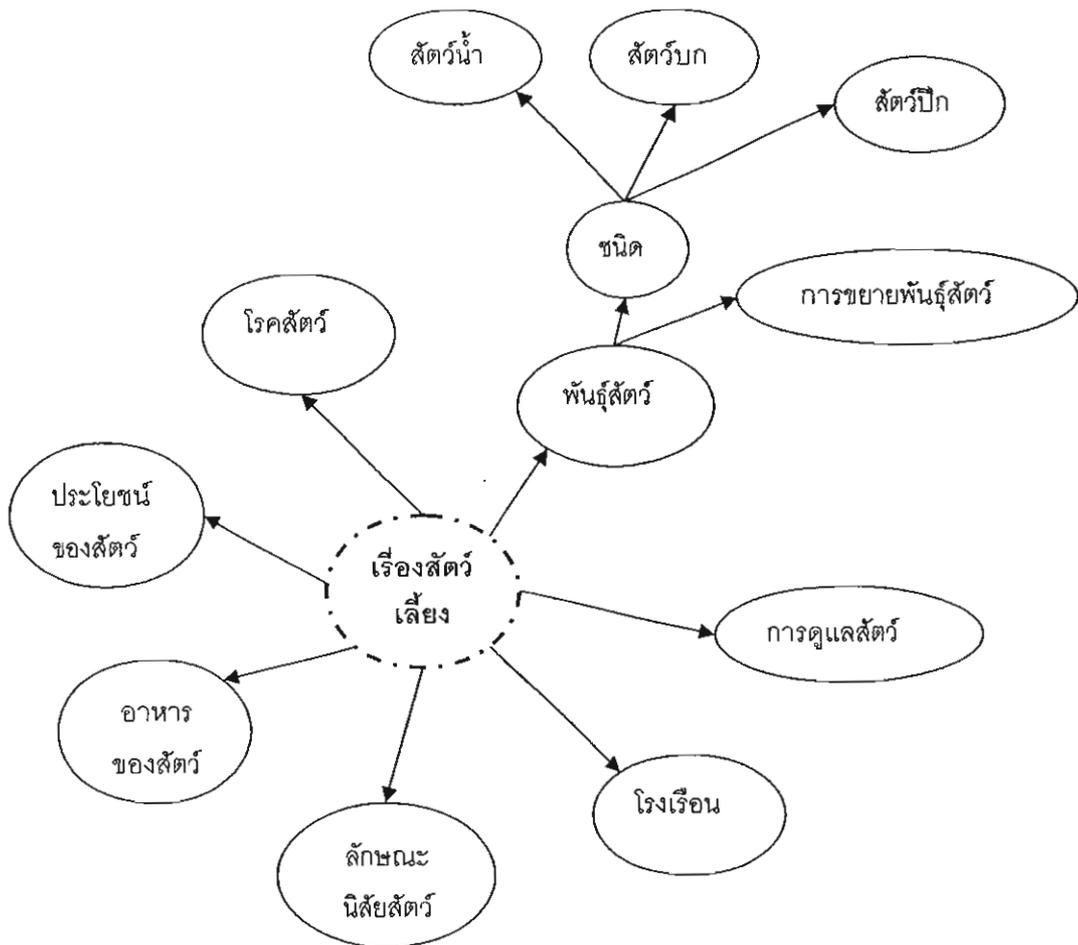
1. หน่วยการเรียนรู้เรื่องสัตว์
2. หน่วยการเรียนรู้เรื่องเห็ด
3. หน่วยการเรียนรู้เรื่องพืชไร่, ข้าวไร่
4. หน่วยการเรียนรู้เรื่องพืชผักสวนครัว รั้วกินได้
5. หน่วยการเรียนรู้เรื่องนาข้าว โดยเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อทางภูมิปัญญา พันธุ์ข้าว เรื่องดินมีชีวิต ปุ๋ย และทางการเกษตร
6. หน่วยการเรียนรู้เรื่องอาหารตามธรรมชาติในป่า
 - 6.1 พืชพันธุ์ไม้ในป่า
 - 6.2 เห็ดจากป่าเห็ดเพาะ
 - 6.3 หน่อไม้
 - 6.4 สัตว์ป่า
 - 6.5 เรื่องสมุนไพรจากป่า

โดยมีโรงเรียนนำร่องจำนวน 6 โรงเรียน ดังนี้

1. โรงเรียนบ้านแม่อุคหลวง ม.5 ค.แม่อุค อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
2. โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน ม.2 ค.แม่อุค อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
3. โรงเรียนบ้านหัวปอน ม.1 ค.แม่ขมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
4. โรงเรียนพุทธเกษตร ม.1 ค.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
5. โรงเรียนบ้านแม่สุริน ม.3 ค.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
6. โรงเรียนบ้านปางตอง ม.3 ค.แม่อุค อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

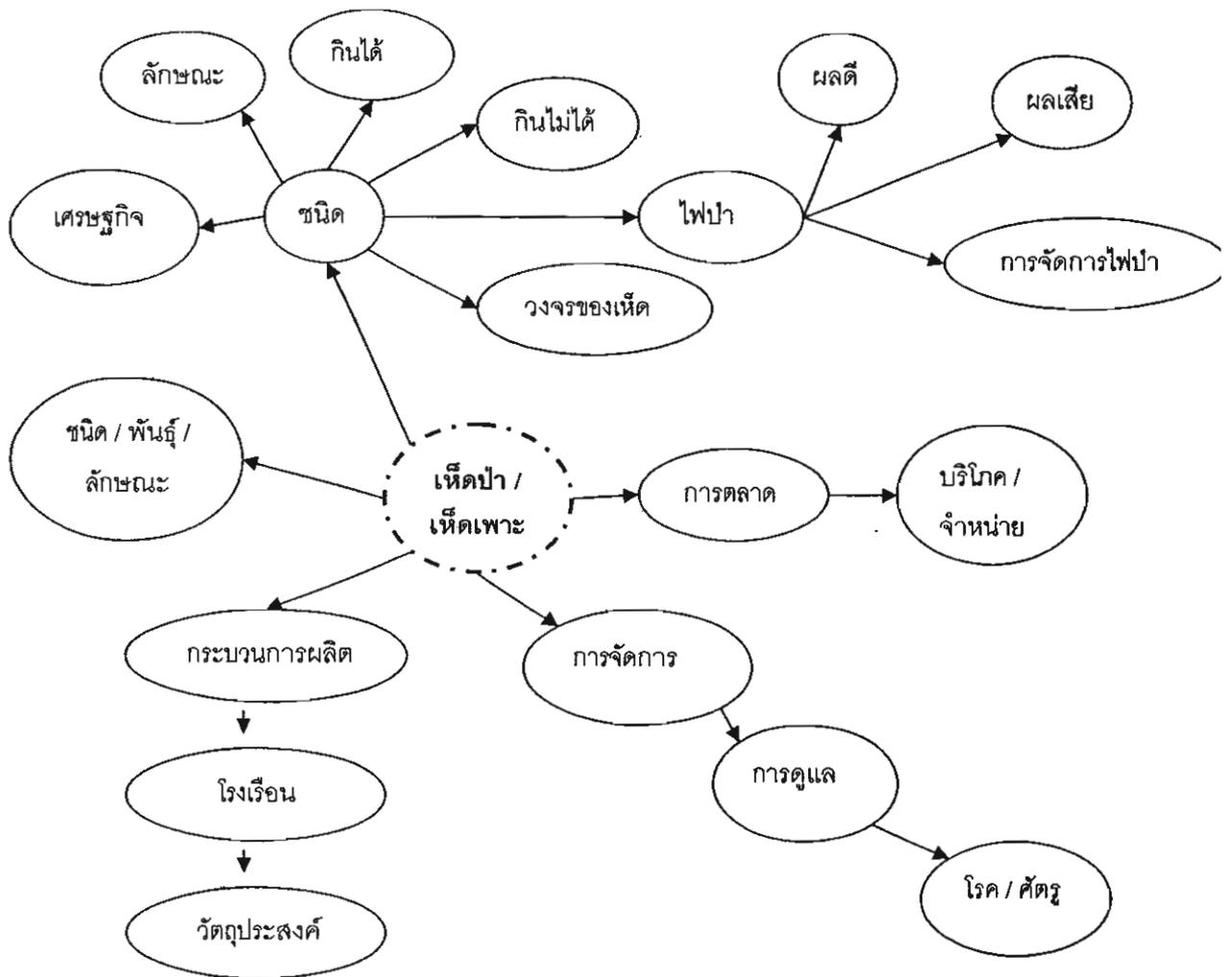
แผนภูมิโน้ตค้น หน่วยการเรียนรู้ต่างๆ ดังนี้

1) หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เรื่องสัตว์เลี้ยง

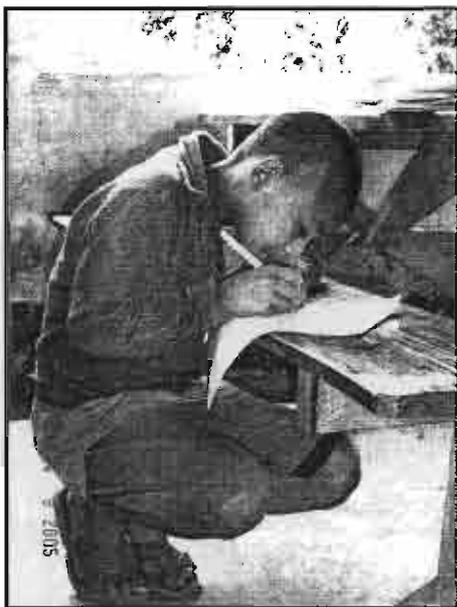
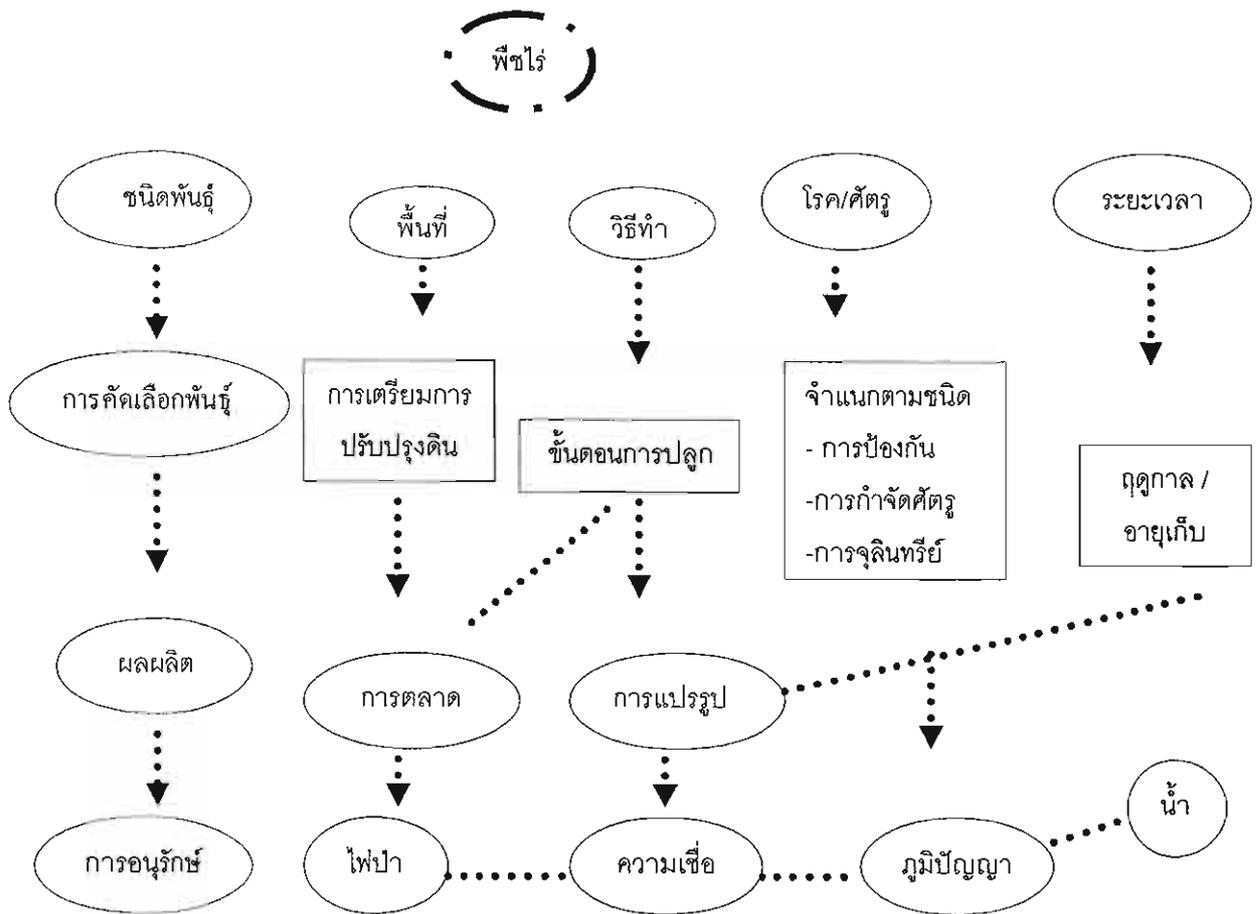

หมูดอย หนึ่งในสัตว์เลี้ยงของคนบนดอย

2) หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 เรื่องเห็ดป่า / เห็ดพิษ

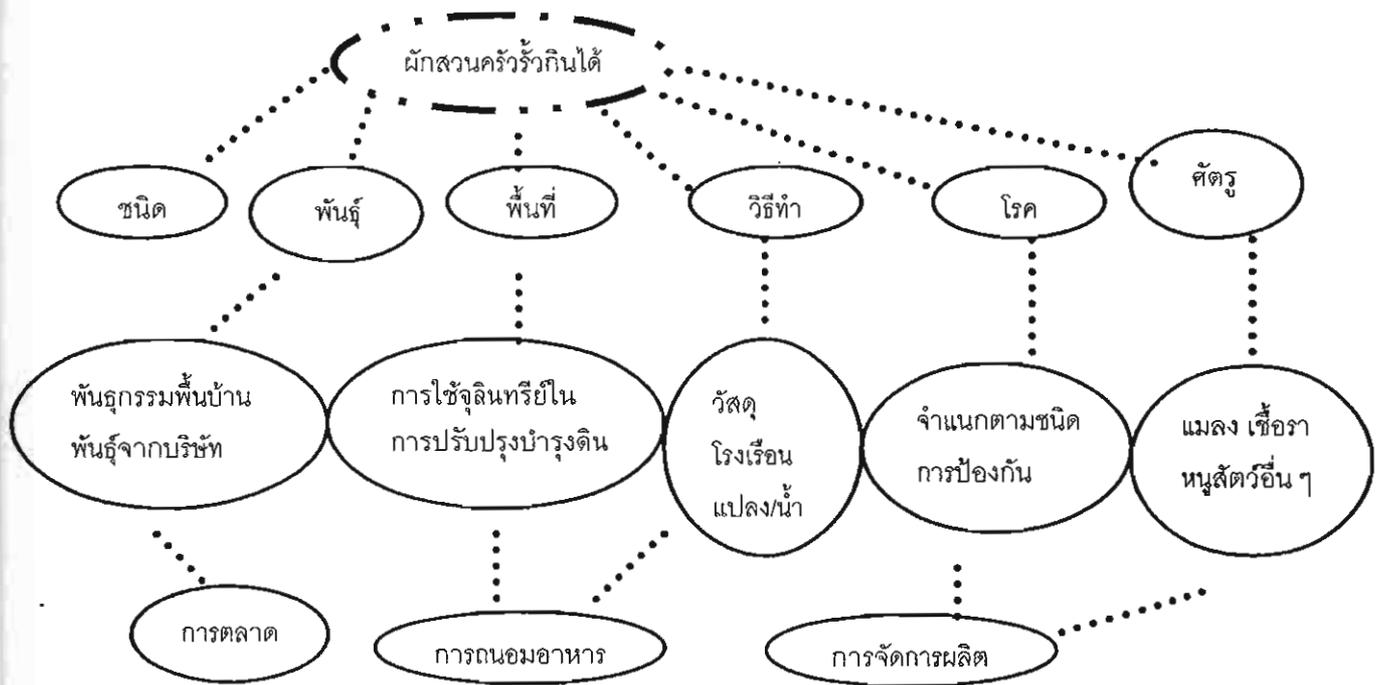

3) หน่วยการเรียนรู้ ที่ 3 เรื่อง พืชไร่ / ข้าวไร่

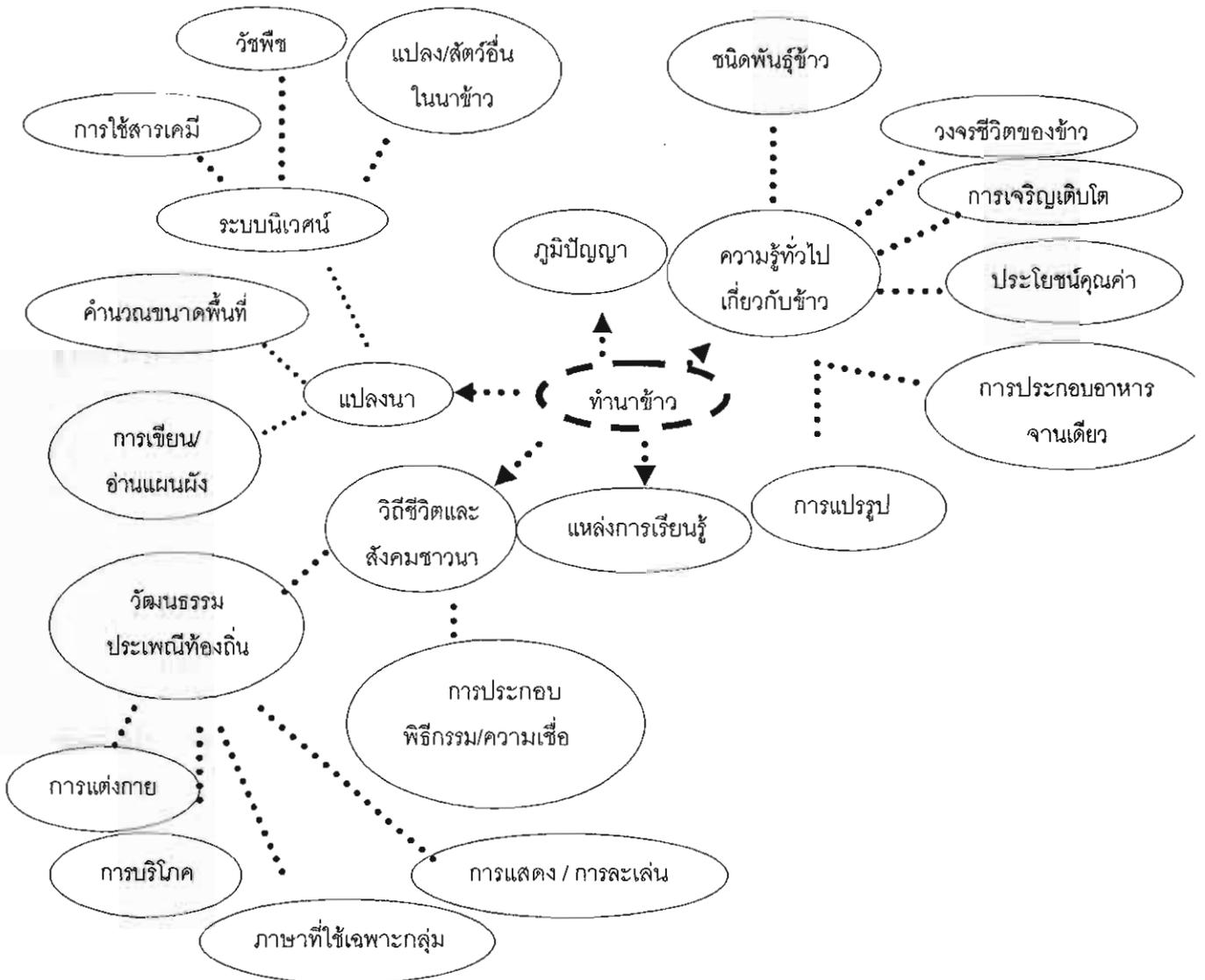

เด็กๆ ร่วมเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติอย่างตั้งใจ

4) หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 เรื่องผักสวนครัวรั้วกินได้

5) หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 เรื่องการทำนาข้าว

6) หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 เรื่องป่า

จุดประสงค์ปลายทางของการเรียนรู้

- 1) ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ เห็นความสำคัญและผลกระทบของสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ
- 2) ผู้เรียนมีทักษะในการจำแนก วิเคราะห์คุณค่า ความสำคัญประเภทความสัมพันธ์ ปัจจัยของสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ พืช สัตว์ และระบบนิเวศน์ การใช้ การพัฒนาและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
- 3) ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่า รักหวงแหนชื่นชมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตลอดจนสงวนรักษา และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ข้อเสนอในการจัดการเรียนรู้

- 1) การเรียนรู้ในหมู่บ้าน เด็กจะต้องอาศัยครูเป็นสื่อในการเรียนรู้ถึงกิจกรรมแหล่งผลิตอาหาร และมีแผนการดำเนินงานในการปลูกพืชในนาข้าว เลี้ยงสัตว์ ไร่ สวน ป่า และมีแผนแยกจาก Food Bank
- 2) สำหรับหลักสูตรเข้าสู่ระดับมัธยม ควรเป็นหลักสูตรในเรื่องการวิจัย ดิน น้ำ ป่า พืช และศึกษาถึงปัญหาสาเหตุความต้องการของชุมชน และจะต้องศึกษาตรวจสอบบริบทชุมชน
- 3) ถ้ามองในรูปแบบ Food Bank น่าจะเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาเป็นตัวประกอบในการทำหลักสูตร เด็กควรจะได้เรียนภาคปฏิบัติในเรื่องเกษตรอินทรีย์ การใช้สารเคมี เอามาทำการเดินเรื่องว่ามีทางบวกหรือมีทางลบ และจะต้องเรียนรู้เรื่องถึงปุ๋ยชีวภาพ เรื่องแมลง และคำว่าอินทรีย์
- 4) การเรียนเกี่ยวกับบุคคลในบ้านเด็กควรศึกษาในเรื่องพันธุ์สัตว์ พืชไร่ ไม้ผล
- 5) เด็กนักเรียนมัธยมควรได้จัดกลุ่มการทำเกษตรปลูกพืช เลี้ยงปลา เด็กมัธยมปลายควรศึกษาเรียนรู้เข้าสู่ชุมชน
- 6) โรงเรียนเป็นกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เขตอำเภอขุนยวม

- 7) ทำนายอำเภอให้แนวคิดให้เจาะลึก การศึกษาในรูปแบบการสร้างบ้านเราควรจะทำอะไรขึ้นก่อนหรือหลังแต่จะต้องทำเล็กไปถึงใหญ่

เนื้อหาการเรียนรู้

เนื้อหาเรื่องดินมีชีวิต

1. ประเภทของดิน
2. คุณสมบัติของดิน
3. ประโยชน์และคุณค่าของดิน
4. การใช้ดิน ผลิต – ผลเสีย และการทำลาย
5. การบำรุงดิน รักษาดิน

เนื้อหาเรื่องสัตว์

1. ความสำคัญของสัตว์พืชและระบบนิเวศน์
2. ผลกระทบของสัตว์ที่มีต่อมนุษย์สัตว์พืชและระบบนิเวศน์
3. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสัตว์
4. ความสัมพันธ์ของสัตว์กับมนุษย์สัตว์พืชและระบบนิเวศน์
5. การใช้ การจัดการ และพัฒนาสัตว์
6. การอนุรักษ์สัตว์

เนื้อหาเรื่องป่า

1. ความหมายของป่า
2. ความสำคัญของป่า
3. สาเหตุผลเสียและผลกระทบของการทำลายป่าไม้
4. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่า

เนื้อหาเรื่องน้ำ

1. ประโยชน์ของน้ำที่มีต่อมนุษย์,พืชสัตว์และระบบนิเวศน์
2. ความสัมพันธ์ที่มีต่อมนุษย์พืชสัตว์
3. ปัจจัยและสิทธิของมนุษย์พืชสัตว์ที่มีต่อน้ำ
4. การใช้และการอนุรักษ์พัฒนาแหล่งน้ำ

กิจกรรมการเรียนรู้

- 1) เข้าค่ายอบรมเยาวชนคนสร้างชาติและสิ่งแวดล้อมที่ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ
- 2) จัดนิทรรศการ

- 3) การทดลอง / ปฏิบัติจริง
- 4) สถานการณ์จำลอง
- 5) ศึกษาจากสภาพจริง / ฟาร์มต้นแบบ / ศึกษาจากสถานที่
- 6) ศึกษาจากแหล่งวิทยากร / วิทยากร / ผู้รู้ในชุมชน
- 7) เพลงและเกมส์
- 8) การสาธิต

สื่อการเรียนการสอน

- 1) เพลง
- 2) รูปภาพ
- 3) อุปกรณ์การทดลอง / อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 4) แหล่งวิทยากร
- 5) สถานที่จริง
- 6) เกมส์
- 7) เอกสารค้นคว้า
- 8) บุคคลในชุมชน

การวัดผลประเมินผล

- 1) สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน
- 2) ตรวจผลงาน
- 3) ซักถาม
- 4) ทดสอบ สัมภาษณ์

เขียนลงกระดานชาร์ต กลายเป็นการสื่อสารที่นิยมทำกันมาก วิธีการก็ไม่ยาก !!!!

หลักสูตรระยะยาวในโรงเรียน (แบบที่ 2)

หลักสูตร “ธนาคารอาหารชุมชน” (FOOD BANK)

กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ในฐานะผู้รับผิดชอบงานด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาตามภารกิจของ สพท. แม่ฮ่องสอน เขต 1 จึงได้จัดทำและพัฒนารูปแบบการจัดทำหลักสูตรธนาคารชุมชน (Food Bank) ออกเป็น 3 รูปแบบ เพื่อให้สถานศึกษาได้ใช้เป็นตัวอย่างทางเลือกเพื่อการศึกษาหรือเป็นแม่แบบในการปรับปรุง พัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพสถานศึกษาและชุมชนของตนต่อไป

- การจัดหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชนรูปแบบที่ 1

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. กำหนดวิสัยทัศน์หรือพันธกิจ หรือเป้าหมายของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ สพท.แม่ฮ่องสอน เขต 1
2. จัดทำข้อมูลชุมชนเพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้
 - 2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน
 - 2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์(ที่ตั้ง อาณาเขต, ภูมิประเทศ, ภูมิอากาศ, การคมนาคม, แหล่งน้ำ, ทรัพยากรธรรมชาติ, แหล่งอาหารจากธรรมชาติ ฯลฯ)
 - 2.3 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม(ประชากร, ศาสนาความเชื่อ, การศึกษา, อาชีพ, รายได้เฉลี่ยต่อปี)
 - 2.4 บุคคลสำคัญของชุมชน
 - 2.5 วัฒนธรรมประเพณี(ภาษา, การแต่งกาย, อาหาร, ประเพณี)
 - 2.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่น(ด้านทัศนศิลป์และหัตถกรรม, คนตรีและนาฏศิลป์, การแพทย์และพืชสมุนไพร, คติความเชื่อ, การประกอบอาชีพและเทคโนโลยีพื้นบ้านเพื่อการดำรงชีพ)

● การจัดหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชนรูปแบบที่ 2

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. กำหนดวิสัยทัศน์ หรือพันธกิจ หรือเป้าหมายของสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ สพท. แม่ฮ่องสอน เขต 1
2. จัดทำข้อมูลชุมชนเพื่อใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้
 - 2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน
 - 2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ (ที่ตั้ง อาณาเขต , ภูมิประเทศ , ภูมิอากาศ , การคมนาคม , แหล่งน้ำ , ทรัพยากรธรรมชาติ , แหล่งอาหารจากธรรมชาติ ฯลฯ)
 - 2.3 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (ประชากร , ศาสนาความเชื่อ , การศึกษาอาชีพ , รายได้เฉลี่ยต่อปี)
 - 2.4 บุคคลสำคัญของชุมชน
 - 2.5 วัฒนธรรมประเพณี (ภาษา , การแต่งกาย , อาหาร , ประเพณี)
 - 2.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ด้านทัศนศิลป์และหัตถกรรม , คนตรีและนาฏศิลป์ , การแพทย์และพืชสมุนไพร , คติและความเชื่อ , การประกอบอาชีพและเทคโนโลยีพื้นบ้านเพื่อการดำรงชีพ)
3. ศึกษาแนวคิด หลักการเป้าหมายของโครงการธนาคารอาหารชุมชน เกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง

4. กัดเลือกเนื้อหากิจกรรมการเรียนรู้แต่ละชั้น / ช่วงชั้น ที่สอดคล้องกับหลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) และควรเป็นกิจกรรมที่สามารถใช้แหล่งความรู้ในท้องถิ่น ได้อย่างเต็มที่

5. นำเนื้อหา/กิจกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ของแต่ละชั้น/ช่วงชั้น มาจัดทำคำอธิบายวิชา และโดยที่มีเป้าหมายจะให้ผู้เรียนรู้แต่ละชั้น / ช่วงชั้นมีความรู้เรื่อง ธนาคารอาหารชุมชน เกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง ก่อนที่จะเรียนรู้สาระ / วิชาอื่นตามหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชน ดังนั้นจึงต้องจัดทำคำอธิบายวิชาธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) เพิ่มเติม

6. จัดทำหน่วยการเรียนรู้

7. จัดทำแผนการเรียนรู้รายวิชา

● การจัดหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชนรูปแบบที่ 3

ขั้นตอนการดำเนินงานของสถานศึกษา

1. กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ หรือเป้าหมายของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในกาพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ สทพ. แม่ฮ่องสอนเขต 1

2. จัดทำข้อมูลชุมชนเพื่อใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ของสถานศึกษา

3. ศึกษาแนวคิดหลักการ เป้าหมายของ โครงการธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง

4. ศึกษาหลักสูตรสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

5. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ และปัญหาของสถานศึกษา และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตพืชและสัตว์ การจัดการผลผลิต ผลการกระทบของการทำเกษตรที่มีต่อระบบนิเวศน์ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

6. กำหนดเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank)

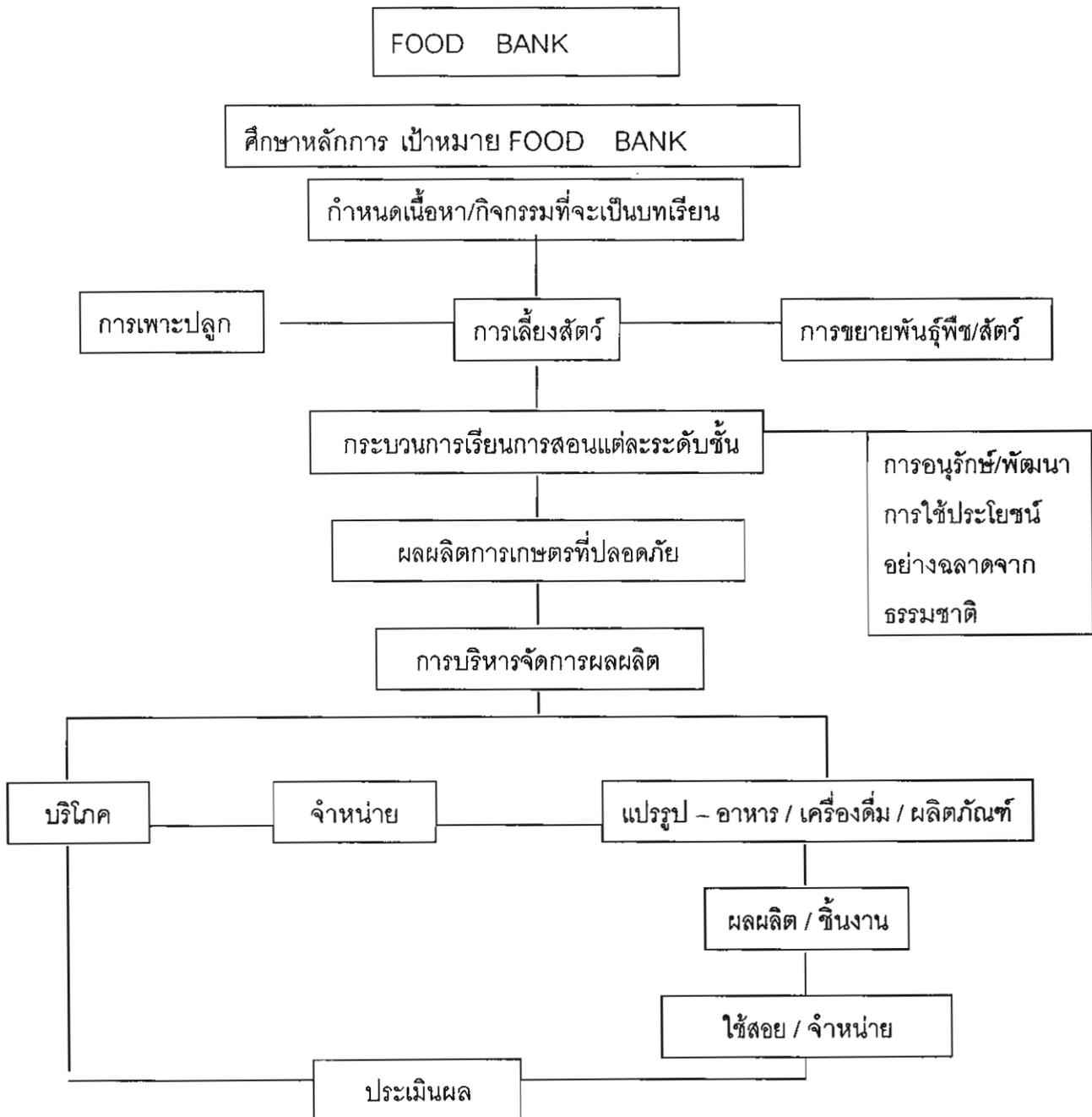
7. จัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม ให้อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพเทคโนโลยี และการจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ช่วงชั้น และชั้นปี

8. จัดทำคำอธิบายของสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม

9. จัดทำแผนการเรียนรู้

10. กำหนดตารางการเรียน

ภาพที่ 9 กรอบ กระบวนการและเนื้อหาการจัดทำหลักสูตร Food Bank

กำหนดเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชน

- 1) เพื่อให้เข้าใจหลักการแนวคิด แนวปฏิบัติ ตลอดจนธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) เกษตรทฤษฎีใหม่ และการดำรงชีพเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) เพื่อให้มีทักษะที่สำคัญในการศึกษาค้นคว้าเพื่อเพิ่มคุณภาพและผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัย

- 3) เพื่อพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิต และการแบ่งปันผลประโยชน์ตามแนวทางสหกรณ์
- 4) เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรในชุมชน ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่น ดิน น้ำ ป่า พืช และสัตว์
- 5) เพื่อนำความรู้ความเข้าใจในเรื่องธนาคารอาหารชุมชนและการดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และการดำรงชีวิต
- 6) เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการทำงานและการประกอบอาชีพสุจริต มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน อดออมเสียสละ และมีวินัยในการทำงาน

③

หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ฯ เสริมการเรียนรู้ในโรงเรียน ครั้งที่ 1

(หลักสูตร 2 วัน สำหรับนักเรียน)

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อทดสอบการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อค้นหาหลักสูตรเหมาะสมกับเพศวัยของผู้เรียน
3. เพื่อได้แนวทางหลักสูตรเหมาะสมกับพื้นที่
4. เพื่อติดตามแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละโรงเรียนเป็นการหนุนเสริมให้กำลังใจกับพื้นที่

ผลการจัดกิจกรรมกระบวนการ

1. นักวิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของเวทีพร้อมแนะนำทีมงานและทีมวิทยากร
2. นักวิจัยอภิปรายวิธีการเข้ากลุ่มการแบ่งกลุ่มและวิทยากรประจำฐาน ดังนี้

ฐานที่ 1 ตรวจวิเคราะห์ดิน ดินมีชีวิต

วิทยากรประจำฐานคือ ว่าที่ร้อยโทเจริญ ศรีโพธา และคณะ ทีมงานหน่วยพัฒนาที่ดิน

ฐานที่ 2 เตรียมแปลงถาวร

คุณลุงบุญทวี สีลามณี และ คุณลุงรส สังข์สุทธิ เป็นวิทยากรประจำฐาน

ฐานที่ 3 ขยายพันธุ์พืช ตอนกิ่ง ตัดตา ทาบกิ่ง ปักชำ และเสียมกิ่ง

คุณสุวิทย์ วาริน และทีมงาน

ฐานที่ 4 ของใช้ในครัวเรือน สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน ยาหม่อง และการเพาะถั่วงอก

ฐานที่ 5 ปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักน้ำ ปุ๋ยหมักดิน สารจับไล่แมลง

คุณบุญสุข เตือนชวัลย์ และทีมงาน

โดยให้ผู้เรียนหมุนเวียนจาก กลุ่มที่ 1 - 5 หมุนเข้าฐานครบทุกฐาน

ข้อเสนอแนะในเวที

1. ในเวทีได้เสนอแนะว่าควรจะมีการติดตามหนุนเสริมกิจกรรมเรียนรู้สู่ครูแต่ละ โรงเรียนบ่อย ๆ ตามความพร้อมของแต่ละโรงเรียน
2. เกิดการแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอดถ่ายโยงองค์ความรู้ระหว่างโรงเรียน ผู้เรียน และชุมชน เกิดความรู้สึกร่วมกันมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและกำหนดเนื้อหาตามสภาพความต้องการของชุมชน
3. วัสดุอุปกรณ์บางอย่างควรจะมีการปรับและนำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาทิเช่น มะคำดีควาย (ลูกมะขก) ที่มีอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมากมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์
4. ควรจะมีการขยายผลจากโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้สู่ชุมชนให้มากที่สุดเกิดการกระตุ้นและจิตสำนึกร่วมของชุมชน

ผลกระทบหรือความคาดหวังผลสำเร็จของเวที

1. หลักสูตรท้องถิ่นจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ตัวครู ผู้รู้ หรือ ผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่จะนำหลักสูตรไปใช้ โดยไม่ได้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นภาระเพิ่มจากงานประจำ
2. การเดินทางสู่พื้นที่ค่อนข้างลำบากการนัดหมายวิทยากรค่อนข้างยาก เนื่องจากเวลาว่างไม่ตรงกัน
3. ผู้เรียน และครู เกิดความเข้าใจ และสามารถนำกระบวนการเทคนิคบางอย่างไปใช้ เป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับเด็กนักเรียน ผู้ปกครองตลอดจนโรงเรียน อาทิเช่น น้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพู ยาหม่อง บัญชี่หมักชีวภาพสูตรต่าง ๆ สามารถนำไปใช้ ลดรายจ่ายให้กับผู้ปกครองนักเรียนและโรงเรียน ตลอดจนทางโรงเรียนฝึกเด็กนำไปจำหน่ายเป็นรายได้ให้กับนักเรียน โรงเรียนอีกแนวทาง หนึ่งอีกด้วย เกิดกระบวนการพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมกับพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

สรุปผลความคาดหวังและข้อค้นพบ

จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 2 วัน ผู้เรียนและครูผู้สอนสนใจและมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เกิดการตื่นตัวของผู้เรียนและผู้บริหารให้ความสนใจเป็นอย่างดีเยี่ยม และยังไม่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเป็นการเชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน กับ นักเรียน/ชุมชน ที่สนองต่อความต้องการของชุมชนได้จริง

ผู้เรียนและครูผู้สอนเกิดความเข้าใจรูปแบบการทำการเกษตรที่ยั่งยืนต่าง ๆ ที่ใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีเกษตร เพื่อให้ระบบเกษตร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมกับระบบนิเวศของพื้นที่ พื้นฟูตนเอง โดยมีการใช้ปัจจัยและเทคโนโลยีทางการผลิตต่างๆ ที่สามารถ เกื้อกูลซึ่งกันและกันได้อย่างเป็นองค์รวม

ผู้เรียนได้รู้จักจุลินทรีย์ในท้องถิ่นมากขึ้นและสามารถจะผลิตเองได้ ได้รู้ถึง การทำเกษตรโดยวิธีธรรมชาติโดยไม่มีการใช้สารเคมีปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ IMO (indigenous microorganism) หรือจุลินทรีย์ในท้องถิ่น การทำน้ำหมักจากพืชสีเขียวหรือจากผลไม้หรือการทำน้ำหมักจากสมุนไพร เป็นต้น

ได้เรียนรู้เทคนิคและวิธีการ ขยายพันธุ์พืช วิธีการทาบกิ่ง วิธีเสียบกิ่ง วิธีการปักชำ วิธีการติดตา ต่อตา เป็นต้น

ได้เรียนรู้เทคนิควิธีการคัดเลือกพันธุ์ ต้นพันธุ์ที่ใช้ชักนำการออกดอก เช่นกรณีของ มะม่วง จะต้องเป็นพันธุ์ที่อายุที่ได้ผลคือมะม่วงโชคอนันต์ประมาณ 1 เดือน โดยปักคิมะม่วงพันธุ์โชคอนันต์ จะออกดอกนอกฤดูกาลประมาณช่วงเดือน เมษายน ถึง พฤษภาคม ฉะนั้นจึงทำการเสียบกิ่งในช่วงเดือน มีนาคม การคัดเลือกพันธุ์ที่ตลาดต้องการและจำหน่ายได้ราคาสูงเช่น พันธุ์ น้ำดอกไม้เขียวสวย หนองแซง เป็นต้น

กิจกรรมปฏิบัติการเรียนรู้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ ฯ (ครั้งที่ 2)

วัตถุประสงค์กิจกรรมเวที

1. เพื่อติดตามหนุนเสริมการทดลองการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อได้ทราบปัญหาอุปสรรคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลักสูตรเหมาะกับเพศและวัย
3. เพื่อได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับพื้นที่

วิธีดำเนินการเนื้อหากระบวนการ

1. ทีมงานวิจัยรับลงทะเบียนแจกเอกสารผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนหัวแม่สุริน แนะนำสถานศึกษาดำเนินการรับทีมงานวิจัยและทีมวิทยากรพร้อมแนะนำทีมงานวิจัยและทีมวิทยากรให้นักเรียนและชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีได้รู้จัก

2. นักวิจัยและทีมงานวิจัยทีมวิทยากรได้ปฐมนิเทศนักเรียนแนะนำทีมวิทยากรประจำฐานแจ้งวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ทราบพร้อมแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็น 4 กลุ่ม หรือฐานการเรียนรู้สรุปได้ดังนี้คือ.

ฐานที่ 1 ผลิตหัวเชื้อชีวภาพและปุ๋ยหมักชนิดต่าง ๆ วิทยากรประจำฐานคือ คุณวัลลภ สุวรรณอากาศ และคณะ

ฐานที่ 2 เตรียมแปลงถาวรการเตรียมดิน วิทยากรประจำคือ คุณลุงบุญทวี ศิลาภรณ์ และ คุณลุง รส สังข์สุทธิ

ฐานที่ 3 ผลิตของใช้ในครัวเรือน อาทิเช่น สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน ยาหม่องขี้ผึ้งสมุนไพร การเพาะถั่วงอก เป็นต้น วิทยากรประจำฐานคือ คุณ สมชาย แซ่ตัน และคณะ

ฐานที่ 4 การขยายพันธุ์ การตอกริ่ง การติดตา การทาบกิ่ง การปักชำ การเสียมกิ่ง
วิทยาการประจำฐาน คือ คุณ สุวิทย์ วาริน และคณะ

1. นักเรียนแต่ละฐานสรุปบทเรียนแต่ละฐานแล้วบันทึกการเรียนรู้ประจำวัน วิทยาการตอบ
คำถามเสนอแนะบทเรียนเพิ่มเติมพร้อมมอบหมายภารกิจวันต่อไป
2. นักเรียนเข้าแถวเคารพธงชาติและทำกิจกรรมประจำวันของโรงเรียนภาคเช้าตามปกติ
แล้วนักเรียนมารวมกลุ่มหมุนเวียนไปตามฐานการเรียนรู้ที่ได้แบ่งเอาไว้โดยหมุนเวียน
สลับเปลี่ยนกันไปให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความสนใจของผู้เรียน
3. นักเรียนได้หมุนเวียนเรียนจนครบทุกฐานแล้ว เป็นช่วงวิทยาการสรุปบทเรียนและตอบ
ข้อซักถามของผู้เรียนและเติมเต็มโดยวิทยากรแต่ละท่านได้เสริมเพิ่มเติมให้กับนักเรียน
4. ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน นายปรีชา วงศ์เสน ได้ กล่าวสรุป
ปิดเวทีพร้อมทั้งกล่าวขอบคุณทีมงานวิจัยและทีมวิทยากรพร้อมมอบของขวัญที่ระลึก
ให้กับทีมวิจัยและทีมวิทยากรเดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

ผลกระทบความคาดหวังผลสำเร็จของเวที

1. ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายสนุกสนานกับกิจกรรม ที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง
แต่มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาด้วย เงื่อนไข ของงานวิจัยและกิจกรรม จะต้องเป็นเรื่องโรงเรียนครูที่จะจัด
กิจการเรียนให้ผู้เรียนให้สืบเนื่องต่อไป
2. ครูบุคลากรทางการศึกษามีข้อจำกัดและมีภารกิจมากนอกจากกิจกรรมการเรียนการสอน มี
ครู 2 คนต่อนักเรียน 100 คนมีผลกระทบต่อระบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. มีข้อจำกัดเรื่องของพื้นที่การเดินทางช่วงฤดูฝนลำบากในการติดต่อสื่อสารกันระหว่าง
ทีมงานวิจัยกับสถานศึกษา
4. บุคลากรทางการศึกษายังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องเกษตรอินทรีย์สืบเนื่องจากการมีการ
โยกย้ายบุคลากรบ่อย ๆ จะต้องมีการอบรมเติมเต็มอยู่เป็นระยะ ๆ

ข้อค้นพบในเวที

ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพชาวบ้านยังประกอบอาชีพดั้งเดิมอยู่ มีพืชหลากหลายชนิดที่
สามารถนำมาสกัดทำสารขับไล่แมลงได้ อาทิเช่น ต้นชะแยง ลักษณะลำต้นเป็นยางสีขาว มีคุณสมบัติ
กำจัดแมลงได้และชุมชนยังดำรงชีพดั้งเดิมอยู่ อาทิเช่น ระบบการทำไร่หมุนเวียนที่มีพันธุกรรมพืชที่
หลากหลายและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมไม่ใช่สารเคมีทางการเกษตร

ที่ประชุมได้เสนอแนวทางการนำหลักสูตรนำไปสู่การปฏิบัติและนำไปขยายผลในโรงเรียน
หลังจากที่ได้นำไปสู่โรงเรียนทดลองนำร่อง 6 โรงเรียน น่าจะขยายสู่โรงเรียนอื่นที่สนใจอีกให้มากกว่านี้

ข้อเสนอแนะในเวที

1. ควรจะปลูกฝังแนวคิดเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง และคุณลักษณะค่านิยมอันพึงประสงค์

2.น่าจะมีข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมค่านิยมอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

3.หน่วยงานองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานด้านการศึกษาควรจะสนใจ ตระหนักเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของด้านเศรษฐกิจ ตั้งแต่เริ่มเกิดจนกระทั่งตาย ประการสำคัญการนำหลักสูตรเข้าสู่โรงเรียน ควรจะกระตุ้นส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ครูควรเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

4.เปิดโอกาสให้นักเรียนเล่าถึงสิ่งที่ได้ปฏิบัติ แลกเปลี่ยนกันอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครูควรส่งเสริมให้กำลังใจให้คำแนะนำและช่วยเหลือตามความเหมาะสม ครูควรติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเห็นว่าผู้เรียนเกิดความเคยชินในการปฏิบัติหรือสามารถปฏิบัติได้จนเป็นอัตโนมัติของการทำงาน

④

หลักสูตรระยะสั้นเกษตรอินทรีย์สำหรับชาวบ้าน

หลักสูตรสำหรับชาวบ้านควรจะใช้ภาษาชาวบ้านง่าย ๆ ให้เข้าใจ จนสามารถนำไปปฏิบัติจริงเพื่อการพึ่งพาตนเอง เกิดทักษะด้านเทคนิคการเกษตรอินทรีย์ เกิดความตระหนัก ความเข้าใจด้านเกษตรอินทรีย์นำไปสู่ การ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีทางการเกษตร และการยอมรับของเกษตรกร เป็นการเชื่อมโยงของแนวทางหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ กระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนเชื่อมโยงเหตุการณ์แนวคิดการนำเสนอของแต่ละกลุ่ม และสรุปบทเรียน เนื้อหาหลักสูตรปัจจัยนำเข้า ๑ ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ และผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคอื่น ๆ ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อกำหนดหลักสูตรระยะเวลา เนื้อหา กิจกรรมตลอดจนการวัดผลประเมินผล และสามารถตอบคำถามหลักว่าทำเพื่ออะไร เพราะเหตุใด

กรอบแนวคิดการทำหลักสูตรเกษตรอินทรีย์สำหรับชาวบ้านและครู

- 1) เพื่อทราบแนวทางแนวคิดทางเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ภายในและภายนอกประเทศโลกาภิวัตน์
- 3) เพื่อวิเคราะห์ตนเองและสถานการณ์การเกษตร
- 4) เพื่อวางแผนการผลิตและการวิเคราะห์ปัญหาด้านผลิตและด้านการตลาด
- 5) เพื่อศึกษาเทคนิควิชาการเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน อาทิเช่น การผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ การขับไล่แมลงจากสมุนไพร การกำจัดวัชพืชและหอยเชอร์รี่ด้วยสมุนไพร (เอื้องหมายนา) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านการปรับปรุงบำรุงดินตลอดจนการเกษตรแปลงถาวร เป็นต้น

๘ โครงสร้างหลักสูตรเกษตรอินทรีย์สำหรับชุมชน ๘

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

- 1) เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์ทัศนคติของตนเองและครอบครัวตลอดจนชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ไข
- 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน
- 3) เพื่อพัฒนาทักษะและวิธีการเกษตรอินทรีย์โดยเน้นวัสดุที่มีในท้องถิ่น

เนื้อหาหลักสูตร

- 1) บริบทชุมชน/ทุนทางสังคมของชุมชน
- 2) สถานการณ์ระดับประเทศ ระดับโลกที่มีผลกระทบกับชุมชน
- 3) การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชสัคว์ และภูมิปัญญาของท้องถิ่น
- 4) ปัจจัยการผลิต
- 5) องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์
- 6) แนวคิดและหลักการแก้ไขปัญหา วิธีการทำเกษตร ยั่งยืน การลดรายจ่ายในครัวเรือน
- 7) การทำแปลงถาวร
- 8) การศึกษาพันธุกรรมพืชพื้นบ้าน ชื่อ.....ลักษณะของพืช.....ประวัติ ประโยชน์.....การเก็บรวบรวม ทะเบียนวิธีเก็บรักษา การนำไปใช้....ขยายพันธุ์.....
- 9) ฝึการทำของใช้ในครัวเรือน

กิจกรรม

- 1) วิเคราะห์ตนเอง (รายรับ-รายจ่าย หนี้สิน)
- 2) วิเคราะห์ชุมชน
- 3) วิเคราะห์ประเทศ/ โลก
- 4) วิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร เช่น การศึกษาองค์ความรู้เรื่องดิน โครงสร้างของดิน ระบบนิเวศของดิน ธาตุอาหารในดิน
- 5) วิเคราะห์ปัญหาด้านการผลิตว่ามีอะไรบ้าง เช่น ระดมวิเคราะห์วางแผนการผลิต วิเคราะห์ปัจจัยที่สำคัญต่อการผลิตทางการเกษตรมีอะไรบ้าง
- 6) แนวทางวิธีการแก้ไขปัญหาอุปสรรค
- 7) ฝึการทำหัวเชื้อปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำจุลินทรีย์ สารขับไล่แมลง(น้ำหมักจากสะเดา)สารกำจัดวัชพืช ฝึการศึกษาวิธีการปรับปรุงบำรุงดิน

เครื่องมือ/กระบวนการ/เทคนิคการสอน

ได้แก่ ตารางวิเคราะห์ การระดมกลุ่มย่อย การทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย การทำแบบสำรวจ การระดมสมอง การสาธิต ใช้ SWOT – มายแม็บ การอภิปราย ใช้เครื่องตรวจสอบวิเคราะห์ดิน(ยาเคมี) การฝึกปฏิบัติ ใช้ภาพประกอบ สูตรปุ๋ยต่าง ๆ การทำแปลงสาธิต

วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ กระดาษชาร์จ ปากกาเคมี กระดาษ A4 สมุดบันทึก หัวเชื้อเอ็น70 หัวเชื้อจุลินทรีย์ กากน้ำตาล ผลไม้ต่าง ๆ น้ำส้มสายชู มีด/จอบ/เสียม/เคียว/คราด/เหล็ก ฯลฯ

ระยะเวลา รวม 3 วัน 19 ชม. โดยมีการพัฒนาหลักสูตรเวทีที่ 2 ระหว่างวันที่ 25 – 26 ก.พ. 2548 และได้ การทดลองหลักสูตร มี.ค. 2548

กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน

งบประมาณ จำนวน 20,000 บาท

ตารางที่ 12 หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ (สำหรับชุมชน) — แผนการสอน —

จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม	เนื้อหาหลักสูตร	กิจกรรมหลัก	เครื่องมือหรือกระบวนการ	วัสดุอุปกรณ์	กลุ่มเป้าหมาย	งบประมาณ
1. เพื่อให้ผู้เรียน ได้วิเคราะห์ปัญหา ได้วิเคราะห์สภาพปัญหาของตนเอง/ครอบครัวและชุมชน และวางแผนแก้ไข	1. ทบทวนสังคมของชุมชนปัจจุบันำเข้าเพื่อการผลิต 2. สถานการณ์ นโยบายที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนทุกระดับ 3. แนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรอินทรีย์ 4. การลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต	1. วิเคราะห์ตนเองรายรับ- รายจ่ายหนี้สิน 2. ศึกษาวิเคราะห์ สถานการณ์ต่างๆ ของชุมชน/ท้องถิ่น, นโยบาย สถานการณ์โลก 3. รวบรวมแผนหาทางออกทางเลือกที่เหมาะสมโดยวิเคราะห์จากปัจจัยและผลกระทบและปัจจัยอื่นต่างๆ 4. ฝึกปฏิบัติและทดลองของใช้ในครัวเรือนและปัจจัยการผลิตต่างๆ	-แบบตารางวิเคราะห์ตนเอง, บัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน จุดอ่อน -- จุดแข็ง โอกาสของชุมชน การระดมความคิด การสาธิต แบบจำลอง อภิปราย ลงมือปฏิบัติจริง	กระดาษ A4 กระดาษชาร์ต ปากกาเคมี	เกษตรกรในพื้นที่งานวิจัย 30 คน ทั่วไป 20 คน	20,000 -
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ตามแนวทางเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน เกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน	1. องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรยั่งยืน 2. ทัศนกรรมการผสมผสาน	1. อบรมแนวคิดเกษตรอินทรีย์ 2. ทำหัวข้อปุ๋ยหมักน้ำ-ปุ๋ยหมักแห้ง 3. ทำสารจับไล่แมลง 4. ทำสารกำจัดวัชพืช 5. ศึกษารวบรวมทัศนกรรมการพืชฯ 6. วิเคราะห์แนวทางการจัดการ 7. การอนุรักษ์และขยายพันธุ์พืชฯ	-สาธิตลงมือปฏิบัติจริง - สูตรปุ๋ย -แบบสอบถามแบบ -สำรวจข้อมูล -แบบฝึกหัด	หัวเชื้อจุลินทรีย์ หัวเชื้อเอ็น70 กากน้ำตาล ถังหมัก ก้าว มะละกอ ยา สบู่ สะดวกใส่ขาว, มีด เคียวน้ำส้มสายชู	เกษตรกรพื้นที่งานวิจัย 30 คน	20,000-
3. เพื่อพัฒนาทักษะและวิธีการทำเกษตรอินทรีย์โดยเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตจากวัสดุที่หาได้ง่ายจากท้องถิ่น	1. การศึกษาปัจจัยการผลิตและทางเลือกที่เหมาะสม 2. โครงสร้างดิน องค์ประกอบของดิน	1. ศึกษาเรื่องดิน นิเวศดิน จุลินทรีย์ 2. ศึกษาวิเคราะห์สารอาหารค่า PH -การเตรียมพื้นที่ เตรียมแปลง หลุมปลูก วางแผนการผลิต	- ตารางการวิเคราะห์ดิน แบบสำรวจข้อมูล ภาคปฏิบัติ เครื่องตรวจดิน PH	มีด / พลั่ว / จอบ / คราด / เสียม	30 คน	-

5.4 สรุปผลการทดลองสอนหลักสูตรเบื้องต้น

จากการที่ได้นำเสนอผลงานวิจัย ช่วงที่ 1-3 ได้ความสนใจทั้งหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี อย่างเช่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษา ตลอดจนชาวบ้าน ได้ให้ความตระหนัก ความเข้าใจถึงกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการกำหนด และมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ไม่ใช่เป็นหน้าที่เฉพาะหน่วยงานทางการศึกษาเท่านั้น ชุมชนเองจะเข้ามามีส่วนกำหนดหลักสูตรด้วย

จากการวิจัยพบว่า ได้เกิดกระบวนการที่ทำให้เห็นถึงกระบวนการ , เห็นตัวตน เห็นเนื้อหาหลักสูตร ส่วนหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มนั้นเป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น ที่จะเป็นคัมภีร์ให้เป็นแนวทางเดินสู่เป้าหมายของวัตถุประสงค์ปลายทางของหลักสูตร สรุปว่าคนในชุมชนมีความต้องการเรียนรู้ในเรื่องเกษตรอินทรีย์ สำหรับชาวบ้านควรจะเป็นหลักสูตรระยะสั้น และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

ควรจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและแลกเปลี่ยนกันบ่อย ๆ เกิดการถ่ายโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาสู่ชุมชน

ควรมีหน่วยงานที่สนับสนุนอย่างจริงจัง เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน เป็นการส่งเสริมพัฒนาด้านอาชีพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย

บทที่ 6

สรุป และวิเคราะห์ผลการดำเนินงานวิจัย

6.1 ด้านกระบวนการจัดทำหลักสูตร

จากการศึกษาวิจัยของโครงการวิจัยกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนของอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในช่วงที่ 1 – 3 นั้นพอสรุปได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 เริ่มตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม - เดือนธันวาคม 2546 (ขยายเวลา 3 เดือน ถึง มีนาคม 2547)

ทำความเข้าใจกับชุมชนถึงวิธีการทำงานและเตรียมชุมชนเรื่องของงานวิจัยกับชาวบ้าน เลือกพื้นที่เป้าหมาย สำรวจสภาพปัญหาความต้องการของชุมชน วิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของชุมชน ดังนี้

1. อภิปรายปัญหาในแต่ละประเด็นเพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยน
2. เขียนสภาพปัญหา อย่างเป็นรูปธรรมหรือประโยคสมบูรณ์
3. การจัดกลุ่มปัญหาเพื่อจะได้เรียงเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาแต่ละปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา
4. การตรวจสอบความถูกต้องเพื่อจัดเข้าหมวดหมู่ของปัญหาตามความถี่และความรุนแรงของปัญหา
5. การตั้งชื่อปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาเพื่อเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย
6. สรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
7. การเขียนแผนการสอน
 - 7.1 กำหนดหัวข้อเนื้อหา (theme)
 - 7.2 การเขียนสาระสำคัญ (concept)
 - 7.3 การกำหนดขอบเขตเนื้อหา
 - 7.4 การกำหนดจุดประสงค์ทั่วไป
 - 7.5 การกำหนดจุดประสงค์เฉพาะและจุดประสงค์ปลายทาง

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือนกับกลุ่มผู้รู้ ชาวบ้าน ครูผู้สอนและผู้เรียน ผลที่เห็นชัดก็คือ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ปรับปรุง แก้ไข ตามสภาพความต้องการและความเป็นจริง ให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์

ช่วงที่ 2 ตั้งแต่ เดือนเมษายน – เดือนกันยายน 2547 (ขยายเวลา 1 เดือน ถึง ตุลาคม 2547)

เป็นการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนทุกชั้นตอน คือ ศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ 5 ด้าน คือ

1. ด้านเศรษฐกิจของชุมชน
2. ด้านสังคมและศาสนาศิลปวัฒนธรรม
3. ด้านการศึกษา
4. ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
5. ด้านสุขภาวะองค์กรร่วมของชุมชน

เพื่อให้ชุมชนได้ทบทวนเรื่องราวต่างๆ ในอดีตและเหตุการณ์ปัจจุบัน ให้เกิดการเชื่อมโยงกระบวนการคิด โดยให้ชุมชนจดบันทึกเหตุการณ์ เรื่องราวต่างๆ ในหมู่บ้าน แล้วร่วมกันระดมความคิด กิจกรรมที่จะเป็นแนวทางพัฒนาหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น ใช้ระยะเวลาดำเนินงานตั้งแต่เดือนมกราคม – กรกฎาคม 2547 เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องจากช่วงที่ 1 สำหรับการดำเนินงานนั้นเป็นรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ครู ผู้เรียน โดยนำสภาพปัญหา ความต้องการของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อร่วมกันหารูปแบบของหลักสูตรที่เหมาะสม ซึ่งอาจจะมีหลายรูปแบบตามสภาพของพื้นที่ที่แตกต่างกัน ตามสภาพกิจกรรม รวมถึงความสามารถ ความถนัดของทีมงานวิจัย ครู อาจารย์ ผู้รู้ และเกษตรกรตลอดจนองค์กรหน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วม เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาคู่มือหลักสูตรของตนเองที่เหมาะสมที่สุดตามกระบวนการที่กล่าวมาในบทก่อนๆ หน้าแล้วนั้น

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน 2547 - เดือนเมษายน 2548 (ขยายเวลาอีก 9 เดือน ถึงมกราคม 2549)

เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องจากช่วงที่ 1 และ ช่วงที่ 2 โดยเป็นการทบทวนเนื้อหากิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ จะเป็นการเน้นการดำเนินการปฏิบัติจริงของแต่ละโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมบูรณาการกระบวนการคัดตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการศึกษาวิจัยของโครงการวิจัยกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอำเภอขุนขวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พอจะสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1. ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ความต้องการของชุมชนในด้านหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางซึ่งจะสามารถพัฒนาเป็นหลักสูตรได้
3. ทำให้ทราบและค้นพบภูมิปัญญาและองค์ความรู้ดั้งเดิม ตลอดจนเชื่อมโยงการพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้ เช่น ระบบการทำนาด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ระบบการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนด้วยวิถีชีวิตที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนและความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น
4. ได้ถอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในชุมชน (ผญาชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้าน) ที่เป็นแหล่งข้อมูลทางการเกษตรอินทรีย์ที่จะสามารถนำมาถ่ายทอดองค์ความรู้สู่อนุชนคนรุ่นหลัง ทั้งในและนอกระบบโรงเรียนได้ เช่น นายบุญมา ไวยกรณ์, นายมานิตย์ ทองประกายดาว, นายพะโก

สำ ปองพัฒนกิจ, นายวัลลภ สุวรรณอากาศ, นายจำรูญ บุญทา, นายบุญทวี ศิลาภรณ์, นายแพง การจินดา เป็นต้น

5. ได้โครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่นและแนวทางในการจัดการศึกษา เพื่อนำไปทดลองปฏิบัติ โดยเชื่อมโยงบูรณาการกับหลักสูตรธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) ตามแนวพระราชดำริฯ และนำมาใช้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์กับสถานศึกษาที่เข้าร่วมนำร่องทั้ง 6 โรงเรียน รวมทั้งศูนย์การเรียนรู้ 2 ศูนย์การเรียนรู้ คือ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านหนองป่าก่อ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านพะยอม
6. ทำให้เกิดเครือข่ายความรู้และพันธมิตรที่จะเรียนรู้และเชื่อมโยงนำไปสู่หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนดังต่อไปนี้ คือ
 - 1) โรงเรียนพุทธเกษตรชุมชนวม
 - 2) โรงเรียนบ้านแม่อุคหลวง
 - 3) โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน
 - 4) โรงเรียนบ้านปางดอง
 - 5) โรงเรียนบ้านหัวปอน
 - 6) โรงเรียนบ้านแม่สุริน
 - 7) ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านพะยอม (สังกัดศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน)
 - 8) ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่อ
7. โดยได้แบ่งเนื้อหาสาระการเรียนรู้ออกเป็น 7 หน่วยสาระการเรียนรู้ คือ
 - 1) หน่วยการเรียนรู้เรื่องดินมีชีวิต
 - 2) หน่วยการเรียนรู้เรื่องระบบนิเวศน์ในนาข้าว
 - 3) หน่วยการเรียนรู้เรื่องเห็ดป่า / เห็ดเพาะ
 - 4) หน่วยการเรียนรู้เรื่องไฟป่าและป่าไม้
 - 5) หน่วยการเรียนรู้เรื่องสัตว์
 - 6) หน่วยการเรียนรู้เรื่องพืชไร่และไร่หมุนเวียน
 - 7) หน่วยการเรียนรู้เรื่องพืชผักสวนครัวรั้วกินได้

โดยได้จัดแบ่งการเรียนรู้ช่วงชั้นออกเป็น 4 ช่วงชั้น คือ

- 1) ช่วงชั้นที่ 1 ป.1 – ป.3
- 2) ช่วงชั้นที่ 2 ป.4 – ป.6
- 3) ช่วงชั้นที่ 3 ม.1 – ม.3

4) ช่วงชั้นที่ 4 ม.4 – ม.6

(เนื้อหาของหลักสูตรได้เริ่มทดลองใช้ในเทอมที่ 2 ปีการศึกษา 2547)

การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ เป็นการทำให้หลักสูตรแบบบูรณาการ จะสอดคล้องกับหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ทุกสาระการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับหน่วยการเรียนรู้ โดยแทรกเนื้อหาสาระที่เป็นสภาพปัญหาในชุมชน เน้นโรงเรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ที่เชื่อมโยงกับสภาพวิถีชีวิตของชุมชน เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม

6.2 วิเคราะห์ผลการจัดทำหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม

ผลการดำเนินงานเพื่อจัดทำหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม มีวิธีการและขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาสถานการณ์ด้านการเกษตรอินทรีย์ของอำเภอขุนยวมและสภาพปัญหาในชุมชน หลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันตามสภาพปัญหาความต้องการของชุมชน พอสรุปได้ 5 ด้าน คือ
 - 1.1 ด้านเศรษฐกิจชุมชน
 - 1.2 ด้านสังคมศาสนาประเพณีวัฒนธรรม
 - 1.3 ด้านการศึกษา
 - 1.4 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
 - 1.5 ด้านสุขภาวะองค์กรร่วมของชุมชน
2. จากการศึกษาวิจัยพบว่าปัญหาและความต้องการของชุมชนมีอยู่ 10 ปัญหา สามารถเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาได้ดังนี้
 - 2.1 ปัญหาขาดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์
 - 2.2 ปัญหาโรคแมลงและหญ้า
 - 2.3 ปัญหาต้นทุนหนี้สินของเกษตรกร
 - 2.4 ปัญหาเรื่องสิทธิที่ทำกิน
 - 2.5 ปัญหาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
 - 2.6 ปัญหาภัยธรรมชาติ
 - 2.7 ปัญหาขาดเครื่องมือทางการเกษตร
 - 2.8 ปัญหาปุ๋ยราคาแพง
 - 2.9 ปัญหาความยากจน
 - 2.10 ปัญหาดินเสื่อมสภาพ

3. ศึกษาและสืบค้นผู้ที่มีความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ พบว่ามีผู้รู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์หลายท่าน เช่น นายวัลลภ สุวรรณอากาศ, นายบุญมา ไวยกรณ์, นายมานิตย์ ทองประกายดาว, นายนายพะโก่สำ ปองพัฒนกิจ, นายจำรูญ บุญทา, นายบุญทวี สีลามณี, นายปัญญา พิณทอง เป็นต้น
4. ศึกษาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ งานวิจัยองค์ความรู้การทำจุลินทรีย์ในท้องถิ่น Indigenous Micro Organism : IMO ของคุณวัลลภ สุวรรณอากาศ ตลอดจนการทำเกษตรแบบธรรมชาติ EM :Effective Micro Organ isus และปุ๋ยสูตรต่างๆ ตลอดจนสารจับได้แมลงและเทคนิคการผลิตจุลินทรีย์ที่หลากหลายวิธี
5. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตร โดยมีเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรเข้าร่วมโครงการวิจัย 3 หมู่บ้าน 2 ตำบล โดยจัดเวทีสร้างความเข้าใจร่วมกัน แสดงความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร ตลอดจนเวทีนำเสนอผลงานวิจัย เพื่อรับทราบข้อมูลและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขหลักสูตรเพื่อนำไปใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่
6. การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

หลักสูตรที่ได้จัดทำ ทดลองสอน และสรุปผล มี 2 รูปแบบใหญ่ ดังนี้

หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน

การทำหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเหมาะสมกับสภาพปัญหาความต้องการของชุมชน ได้นำสาระการเรียนรู้ที่ชุมชนเสนอ หน่วยการเรียนรู้และหลักสูตรท้องถิ่นมีสาระการเรียนรู้ 7 สาระการเรียนรู้ และ 4 ช่วงชั้น ดังได้กล่าวมาแล้ว

โดยทดลองใช้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์กับโรงเรียน 6 โรงเรียนกับอีก 2 ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งหลักสูตรนี้จะเริ่มใช้ในเทอมที่ 2 ปีการศึกษา 2547 - 2548 และได้ปรับปรุงให้เป็นหลักสูตรที่สมบูรณ์และเหมาะสมกับพื้นที่ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์และขั้นตอนที่หลากหลายจากผู้รู้ ชาวบ้าน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรอินทรีย์และหน่วยงานการศึกษา

จากผลการวิจัยฯ นี้ทำให้เกิดแนวคิดการบูรณาการให้เอื้อประโยชน์กับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักและผนวกเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหากิจกรรมโครงการธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) ตามแนวพระราชดำริฯ เรื่องของเกษตรพอเพียง โดยมีโรงเรียนร่วมนำร่องการใช้หลักสูตร 6 โรงเรียน 2 ศูนย์การเรียนรู้

หลักสูตรระยะสั้นสำหรับชุมชน

หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์สำหรับชุมชน เป็นหลักสูตรระยะสั้น ใช้ระยะเวลาประมาณ 10 – 50 ชั่วโมง ซึ่งจัดตามความต้องการของชุมชน โดยศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ อำเภอชุมพลบุรี จะดำเนินการจัดฝึกอบรมเป็นช่วงๆ ตามความต้องการของท้องถิ่น ผลลัพธ์ที่เห็นได้ชัดก็คือเกิดกระบวนการเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายชาวบ้าน เช่น เครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงทั้งปัจเจกบุคคลและองค์กร

สำหรับการจัดการศึกษาระบบนอกโรงเรียนนั้นจะจัดกิจกรรมตามความสนใจ โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านพะยอม อำเภอชุมพลบุรี และหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน ร่วมขับเคลื่อนผลักดันสู่สถาบันการศึกษาตามสภาพและความต้องการของชุมชนต่อไป

โครงการวิจัยหลักสูตรฯ ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ เครือข่ายเกษตรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน และศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ โดยได้รับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ร่วมกับผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนรู้ ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ร่วมกับชุมชนผู้รู้ในท้องถิ่น 3 หมู่บ้าน คือพื้นที่สูง 1 หมู่บ้าน 4 โรงเรียน และพื้นที่ราบ 2 หมู่บ้าน 2 โรงเรียน โดยบูรณาการตามสภาพปัญหาครอบครัวเข้ากับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่อง“แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่” และโครงการธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) ตามพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระบรมราชินีฯ
2. การจัดทำเวทีเสวนาพิจารณาวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรระหว่าง ครู ผู้รู้ และนักวิชาการในท้องถิ่นว่าเหมาะสมกับสภาพของชุมชนหรือไม่
3. เมื่อได้เนื้อหาหัวเรื่อง ทีมงานวิจัย ครู ผู้รู้ จะทำการกำหนดกรอบการสอน แผนการสอน และจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยแบ่งเนื้อหาสาระการเรียนรู้ออกเป็น 6 สาระการเรียนรู้ แบ่งเนื้อหาสาระเนื้อหาให้โรงเรียนนำไปกำหนดการสอนแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกับทีมงานในการประชุมประจำเดือน เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม
4. ในการเรียนรู้นั้นผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามสิ่งที่สนใจ โดยไปเรียนกับผู้รู้ ครู ชาวบ้าน ที่มีความชำนาญในชุมชนหรือเรียนรู้จากสถานที่จริง รวมถึงการที่ครูเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอนที่โรงเรียน
5. การนำสิ่งที่ป็นความรู้เฉพาะเรื่องมาสอดแทรกในสาระการเรียนรู้ที่รับผิดชอบ
6. การให้ผู้เรียนไปสำรวจเก็บข้อมูลในท้องถิ่นและนำข้อมูลมาอภิปรายสรุปผล และนำกลับคืนชุมชนโดยเสนอต่อชุมชนของตนเองได้รับทราบ

7. การจัดรวบรวมเมล็ดพันธุ์กรรมพืชพื้นบ้าน ตลอดจนมีแนวทางจัดทำเป็นศูนย์พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยให้ผู้เรียนสำรวจข้อมูลศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน จัดทำเป็นเอกสารเก็บไว้ในศูนย์พิพิธภัณฑ์ โดยแยกเป็นหมวดหมู่เพื่อทำการศึกษาต่อไป

6.3 ปัญหาในการดำเนินการ

1) จากความคาดหวังของโครงการวิจัย ที่หวังว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเป็นแหล่งวิชาการและตัวนำให้โครงการดำเนินไปได้ดี ซึ่งก็คือศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขุนยวม แต่ในทางปฏิบัติแล้วไม่สามารถจะช่วยเหลือทางวิชาการได้เต็มที่ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารของหน่วยงานและตัวครูบ่อยครั้ง จึงทำให้ไม่เกิดความต่อเนื่องของกระบวนการดำเนินงาน

2) การดำเนินงานวิจัยที่ได้วางไว้ในบางกิจกรรมไม่เป็นไปตามแผนเนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสถานการณ์ สาเหตุ และปัจจัยต่างๆ จึงมีการขอขยายงานวิจัยออกไปถึง 2 ช่วง ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่จะมาจากปัญหาอุปสรรคเรื่องพื้นที่ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงตัวบุคลากร และความพร้อมของทีมงานวิจัยเอง

3) จากการดำเนินงานวิจัยหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ฯ ครั้งนี้ ทำให้เกิดการพัฒนาคณะกรรมการคิด กระบวนการทำงานของบุคคล เกิดทีมงานที่หลากหลายในการทำงาน เกิดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน สามารถพัฒนาเป็นผู้นำทางด้านความคิด อภิปราย กลุ่ม และเป็นผู้นำเวทีได้ รู้จักคิดเชิงเหตุผล เชิงกระบวนการมากขึ้นและเป็นระบบมากขึ้น

4) จากงานวิจัยนี้พบว่าเกิดการเชื่อมร้อยองค์ความรู้เครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคองค์กรเอกชน และชุมชนอย่างหลากหลาย เช่น ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้ส่งเจ้าหน้าที่ร่วมเป็นทีมงานวิจัยและที่ปรึกษา อีกทั้งได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ วิทยากรฝึกอบรม ในเรื่องเกษตรอินทรีย์ เช่น ด้านปุ๋ย อินทรีย์น้ำ และเรื่องดินมีชีวิต เป็นต้น และให้อำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ

ในงานวิจัยพบว่า หน่วยงานภาคการศึกษาให้ความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 ได้อนุญาตและสนับสนุน ให้ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ เข้าร่วมเวทีโดยตลอด มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการวิจัย 6 โรงเรียน ส่วนการศึกษานอกโรงเรียนนั้นจะให้ความสำคัญกับงานวิจัยน้อย

5) การจัดเวทีประชุมคณะทำงานในแต่ละเดือนนั้น คณะทำงานวิจัยมีการกิจประจำหรือมีงานประจำ ทำให้งานวิจัยเกิดความไม่ต่อเนื่องหรือไม่เป็นไปตามแผนงานตามที่กำหนดไว้จึงมีการขยายเวลางานวิจัยหลายครั้ง

6) มีปัญหาเรื่องของพื้นที่งานวิจัย ซึ่งมีอยู่ 3 ตำบล 8 หมู่บ้าน ที่มีปัญหาเรื่องการคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร โดยเฉพาะฤดูฝนและช่วงเก็บผลผลิตทางการเกษตร

7) เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายเป็นชาวบ้าน มีภารกิจมากในช่วงเก็บผลผลิตทางการเกษตร และช่วงเทศกาลหรือประเพณีของชุมชน

8) ทีมงานวิจัย ไม่เข้าใจกระบวนการทำงาน อีกทั้งติดภาระงานด้านการประกอบอาชีพของตนเอง ไม่สามารถทำงานวิจัยได้จนจบ ทำให้มีการปรับเปลี่ยนทีมงานวิจัยบ่อยๆ เพื่อให้เหมาะสมตามความรู้ ความสามารถ และตามความถนัดของทีมงานวิจัย

9) การดำเนินงานวิจัยจนถึงช่วงที่ 2 – 3 ได้รับความสนใจจากหน่วยงาน ครูโรงเรียน และนักวิชาการตลอดจนชาวบ้านมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนนั้นให้ความสำคัญงานกับวิจัยหลักสูตรท้องถิ่นมากขึ้น

10) หน่วยงานที่ส่งเสริมด้านการเกษตรส่วนใหญ่มองว่าเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเรื่องของครูในสถานศึกษาและหน่วยงานภาคการศึกษาเท่านั้น จึงไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าไรนัก

6.4 ผลกระทบกับผู้เกี่ยวข้องและบทเรียนของงานวิจัย

จากผลการดำเนินงาน โครงการวิจัยกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าการพัฒนากระบวนการคิดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกษตรกร ครู และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาได้มีโอกาสมาพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน ถ้าพึ่งทีมงานวิจัยเองคงจะทำให้สำเร็จลุล่วงไปไม่ได้ ต้องอาศัยพันธมิตรและร่วมกับทุกภาคส่วนในการทำงานตรงนี้

ผลที่เกิดกับผู้เกี่ยวข้องมีดังนี้

1. นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย

- 1.1 ได้เกิดการพัฒนาคำแนะนำระบบคิด และกระบวนการทำงาน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิจัยและทีมงานวิจัยรุ่นพี่รวมทั้งชุมชนควบคู่กัน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)
- 1.2 ได้สัมผัสสภาพวิถีชีวิตของชุมชน เกิดความผูกพันที่ดีต่อชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ที่ได้แสวงหาความร่วมมือและความเข้าใจ
- 1.3 นักวิจัยและทีมงานเกิดกระบวนการพัฒนาตนเอง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และในกระบวนการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม
- 1.4 นักวิจัยเกิดกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกับภาคีหุ้นส่วนและโครงการต่างๆ อยู่ตลอดเวลา จนสามารถพัฒนาตัวเองให้มีความรู้ความสามารถในการทักษะการทำงานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ทีมงานวิจัย

- 2.1 ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและได้องค์ความรู้ใหม่ๆ จากภูมิปัญญาชาวบ้านด้านเกษตรอินทรีย์
- 2.2 ได้ร่วมกันพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเกษตรกรและชุมชนด้านเทคนิคเกษตรชีวภาพเกษตรพอเพียง เกษตรยั่งยืน
- 2.3 ได้พบปะแลกเปลี่ยนกับปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ เกิดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งกันและกันตลอดจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ
- 2.4 ได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์พันธุกรรมพืชพื้นบ้าน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเกษตรของชุมชน คนพื้นเมือง ชุมชนคนไทยใหม่และชุมชนปากาเกาะฉุยในด้านการเชื่อมโยงวัฒนธรรมกับการเกษตร

3. ชาวบ้าน

- 3.1 เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการสำรวจข้อมูล เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
- 3.2 มีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา แนวทางแก้ไข การกำหนดหลักสูตรที่ตนเองต้องการให้สถานศึกษาทำ
- 3.3 มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและความสามารถของภูมิปัญญาและวิทยาการของตนเอง เพื่อประโยชน์ในการทำหลักสูตร
- 3.4 เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันของ 3 หมู่บ้าน ระหว่างผู้บริหารสถานศึกษากับชาวบ้าน การเชื่อมโยงและถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างเผ่า ตลอดจนการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังเพื่อความยั่งยืนของการทำกินต่อไป

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการวิจัยระยะแรกนั้นได้ทำความเข้าใจและให้ความร่วมมือในการนำเสนอข้อมูลต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น นายอำเภอ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายการศึกษาทั้งในและนอกระบบ หน่วยงานการเกษตร พัฒนาที่ดิน ป่าไม้ ทำให้เกิดการยอมรับจากภาครัฐและเอกชนพอสมควรได้ดังนี้

- 4.1) นายอำเภอขุนยวม (นายสุรพล สัตยารักษ์) ได้ให้การสนับสนุนเข้าร่วมเวทีงานวิจัย โดยตลอด และได้นำผลงานองค์ความรู้จากงานวิจัยไปจัดเวทีพัฒนาศักยภาพแกนนำผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีองค์ความรู้เรื่องไร้หมุนเวียนและการป้องกันไฟป่าจากองค์กรชาวบ้าน และเข้าร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นหลายครั้ง ตลอดจนกระทั่งกระตุ้นให้หน่วยงานสนับสนุนกับโครงการเป็นอย่างดี และทางทีมงานวิจัยฯ ได้ให้เกียรติท่านเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัยอีกด้วย
- 4.2) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 ได้สนับสนุนนักวิชาการมาร่วมเป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการ 2 ท่านคือ อาจารย์ประหยัด เงินใส ศึกษาพิเศษ 7 อาจารย์กรรมกา

กระทรวงศึกษาธิการ 6 มาร่วมเวทีและให้ข้อเสนอแนะ เป็นที่เลี้ยงให้กับ
โครงการวิจัยฯ และให้ข้อเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อโครงการอยู่เสมอ

- 4.3) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านพะยอม อำเภอบัวชุม ครูได้เข้า
มาร่วมเป็นทีมงานวิจัยฯ และประสานงานในระดับพื้นที่และเข้าร่วมเวทีมาโดยตลอด
- 4.4) โครงการพัฒนาที่ดินตามแนวพระราชดำริจังหวัดแม่ฮ่องสอน หน่วยพัฒนาที่ดินที่ 4
ขุนยวม – แม่ลาน้อย – แม่สะเรียง – สบเมย ได้เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาและเข้าร่วมเวที
ประสานงานในระดับพื้นที่ พร้อมทั้งส่งเจ้าหน้าที่เข้าร่วมเป็นทีมงานวิจัย คือ ว่าที่ร้อย
โท เจริญ ศรีโพธา นักวิชาการเกษตรเข้าร่วมโครงการอยู่เสมอ
- 4.5) คุณบริบูรณ์ วชิราภาพ ผู้จัดการธนาคารกรุงไทยจำกัดมหาชนสาขาอำเภอบัวชุม ได้
เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ และเข้ามาเป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการของโครงการวิจัยฯ อีกด้วย
- 4.6) ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาหนองป่าก่อ อำเภอบัวชุม ให้การสนับสนุน
บุคลากรเป็นวิทยากรและกิจกรรม โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์
ร่วมกันโดยจัดฝึกอบรมให้แก่ ทีมวิจัย ครู นักเรียน ตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการ
ประสานงานฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นให้กับชาวบ้านและผู้สนใจ รวมทั้งสาธิต
ในการถ่ายทอดเทคนิคด้านการอบรมให้ความรู้ด้านปุ๋ยชีวภาพและกระบวนการพัฒนา
ทางเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนช่วงดำเนินการ โครงการวิจัย
- 4.7) โครงการลุ่มน้ำยมโดยมีคุณทวี ถิ่นวนา, คุณเดชวุฒิ กรองบริสุทธิ์ เข้าร่วมเป็นที่
ปรึกษาและให้การสนับสนุนด้านข้อมูลเป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับโครงการวิจัย
- 4.8) สำนักงานเกษตรอำเภอบัวชุม มองว่าเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นฯ เป็นเรื่อง
ของหน่วยงานภาคการศึกษาและครูซึ่งจะต้องรับผิดชอบโดยตรง
- 4.9) โรงเรียนพุทธเกษตรอำเภอบัวชุมได้มีครูอัญชลิ แผล่งป่าหมื่น เข้าร่วมวางแผนงานและ
ร่วมเป็นทีมงานวิจัยฯ ให้แนวคิดพัฒนาโครงการร่วมกันและจากความคาดหวังของ
โครงการที่ให้โรงเรียนพุทธเกษตรเป็นโรงเรียนผู้นำด้านเกษตรอินทรีย์อำเภอบัวชุม
- 4.10) โรงเรียนประถมศึกษาได้มาร่วมเป็นโรงเรียนนำร่องและนำหลักสูตรท้องถิ่นไป
ทดลองใช้ในโรงเรียน 8 แห่งคือ
 - 1) โรงเรียนพุทธเกษตรขุนยวม
 - 2) โรงเรียนบ้านแม่อุคหลวง
 - 3) โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน
 - 4) โรงเรียนบ้านปางคอง
 - 5) โรงเรียนบ้านหัวปอน
 - 6) โรงเรียนบ้านแม่สุริน

- 7) ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านพะยอม (สังกัด ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน)
- 8) ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาบ้านหนองป่าก่อ

6.5 ข้อเสนอแนะ

สำหรับการดำเนินงานวิจัย

- 1) นักวิจัยและทีมงานควรจะศึกษาเทคนิควิธีการและกระบวนการวิจัย จนสามารถพัฒนา ศักยภาพของบุคคลให้เป็นผู้นำทางความคิดได้
- 2) หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องเกษตรอินทรีย์จะต้องมีทีมงานเสริมทุกภาคส่วนให้เกิดการนำ หลักสูตรไปใช้จริงๆ เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น
- 3) หลักสูตรท้องถิ่นๆ ที่จะบรรลุและเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้นั้น ท้องถิ่น จะต้องเข้ามาร่วมคิดและร่วมให้ข้อเสนอแนะ
- 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนจะต้องให้ความสำคัญ และส่งเสริมให้บุคลากรได้ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นๆ หรือเข้ามาร่วมในการพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านบุคลากร และวิชาการ
- 5) หลักสูตรท้องถิ่นๆ จะบรรลุวัตถุประสงค์และเป็นหลักสูตรที่มีคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับตัวของครู ผู้บริหาร และชุมชนในการให้ความสำคัญที่จะนำหลักสูตรไปใช้ และปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม กับสภาพพื้นที่

ต่อการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรต่อเนื่อง

- 1) พัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ ที่สามารถตอบสนองต่อ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ของชุมชนให้หันมาทำเกษตรยั่งยืนมากขึ้น
- 2) พัฒนาและยกระดับ ทีมงานในเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน ให้พัฒนาตนเอง เป็นผู้นำการ เปลี่ยนแปลงด้านนี้ และเพิ่มทักษะในการทำงานขับเคลื่อนเครือข่ายได้
- 3) พัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างวิทยากรในชุมชน
- 4) พัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ ด้านกระบวนการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์แก่เจ้าหน้าที่รัฐที่ เกี่ยวข้อง เพราะจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดเกษตรยั่งยืน
- 5) พัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ เป็นหลักสูตรระยะสั้น ร่วมกับ อบต. และ วิทยาลัยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี 2549 -50

6.6 สรุป

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ เป็นเรื่องใหญ่ เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง เพราะประเด็นเกษตรอินทรีย์นี้ ไม่มีสอนในโรงเรียนใด ๆ มาก่อนหน้านี้ เพราะระบบเกษตรของประเทศไทย เป็นเกษตรแผนใหม่ หรือเกษตรเคมี ดังนั้น การจัดทำหลักสูตร จึงมีเนื้อหามากมายที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้และเข้าใจ เริ่มตั้งแต่ ความเข้าใจผลกระทบจากเกษตรเคมี แนวคิดหลักการเกษตรอินทรีย์ เทคโนโลยีเกษตรอินทรีย์ เพื่อการ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีเกษตร การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ในระบบเกษตรอินทรีย์ การสร้างดินที่มีชีวิต การจัดการระบบดิน-น้ำ-ป่า ที่เอื้อต่อระบบเกษตรอินทรีย์ การแปรรูป การตลาด เป็นต้น

การจัดทำหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ ในโครงการนี้ ถึงแม้จะใช้เวลากว่า 2 ปี แต่ยังไม่สามารถสรุปผลของหลักสูตรที่เหมาะสม กับแต่ละกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจนได้ เป็นเพียงแสวงหาแนวร่วมในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรที่หลากหลาย การทดลองบางหลักสูตร ที่มีข้อจำกัดในการเลือก ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ นอกเหนือจาก ทำตามปัญหาและความต้องการของชุมชน

อย่างไรก็ตาม โครงการนี้เป็นตัวจุดประกาย ให้มีการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง โดยในระยะต่อไป จะมุ่งเน้นที่การใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง เช่น หลักสูตรการวิเคราะห์ชุมชนสู่การเป็นหมู่บ้าน Food Bank ที่เครือข่าย จะร่วมกับผู้ว่า CEO ในการพัฒนาและยกระดับ หมู่บ้านดังกล่าว อำเภอละ 1 หมู่บ้าน (รวม 7 หมู่บ้าน) ในปี 2549 นี้ การจัดทำหลักสูตร “วิเคราะห์โลกาภิวัตน์” เพื่อให้ชุมชนเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบจากนโยบายต่าง ๆ เป็นต้น

ประวัติทีมวิจัย

นักวิจัย

ชื่อ - สกุล นายสังเวียน ดวงสุภา

ที่อยู่ 630/6 ม.1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140

วัน / เดือน / ปีที่เกิด วันที่ 6 กรกฎาคม 2503

ประวัติการศึกษา

- ✦ ปกศ.สูง เอกอุตสาหกรรมศิลป์ วิทยาลัยครูกำแพงเพชร
- ✦ ปี 2524 ครุศาสตร์บัณฑิตการประถมศึกษา วิทยาลัยครูเชียงใหม่
- ✦ ปี 2535 ประกาศนียบัตรบัณฑิตศึกษา การจัดการและประเมินโครงการ
- ✦ ปี 2545 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ประสบการณ์ทำงาน

- ✦ ปี 2527 - 2530 เป็นครูในโครงการบ้านเย็นดี (ดูแลเด็กที่มีปัญหาในพื้นที่สลัมคลองเตย) ของมูลนิธิดวงประทีป
- ✦ ปี 2531 - 2542 เป็นครูที่ศูนย์การเรียนนอกโรงเรียน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
- ✦ ปี 2543 - 2545 เป็นครูอัตราจ้าง สำนักงานการประถมศึกษา โรงเรียนบ้านแม่สะเป่ได้ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ ปี 2545 - 2546 บัณฑิตกองทุนหมู่บ้านแม่สะเป่ได้ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

สถานะปัจจุบัน

- ✦ เจ้าหน้าที่การศึกษา ของวิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน หน่วยจัดอำเภอแม่ลาน้อย อยู่ ณ ที่ว่าการอำเภอแม่ลาน้อยชั้น 2 อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน

ผู้ช่วยนักวิจัย

- ① ชื่อ - สกุล นายชนสาร พรมรัตน์
ที่อยู่ 630/6 ม.1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140
วัน / เดือน / ปีที่เกิด 12 ธันวาคม 2530

ประวัติการศึกษา

- ✦ ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนชุมชนบ้านจัว ต.สมัย อ.สบปราบ จ.ลำปาง

- ✦ มัธยมศึกษาตอนต้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ประสบการณ์ทำงาน

- ✦ ทำงานร่วมกับกลุ่มเด็กช่างฝัน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ ทำงานร่วมกับเครือข่ายเด็กและเยาวชน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ เป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ อ.ขุนยวม
- ✦ เป็นคณะทำงานเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน อ.ขุนยวม
- ✦ เป็นผู้ช่วยนักวิจัย โครงการ กระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

สถานะปัจจุบัน

- ✦ กำลังศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

③ ชื่อ - สกุล นายสันติรัฐ สุป็นธรรม
 ที่อยู่ 99 ม.1 ต.เมืองปอน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
 58140

วัน / เดือน / ปีที่เกิด 1 สิงหาคม 2522

ประวัติการศึกษา

- ✦ มัธยมศึกษา โรงเรียนขุนยวมวิทยา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ ปริญญาตรี สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

ประสบการณ์ทำงาน

- ✦ ผู้ช่วยนักวิจัย

สถานะปัจจุบัน

- ✦ ประกอบธุรกิจส่วนตัวด้านคอมพิวเตอร์

④ ชื่อ - สกุล นายรส สังข์สุทธิ์
 ที่อยู่ 637/1 ม.1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140
 วัน / เดือน / ปีที่เกิด -

ประวัติการศึกษา

- ✦ มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบริพัตรศึกษา อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

ประสบการณ์ทำงาน

- ✦ พ.ศ. 2535 ทำงานกรมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108
- ✦ พ.ศ. 2512 พนักงานบริษัท อินทนนท์ (ใบยาสูบ)
- ✦ พ.ศ. 2522 หัวหน้าควบคุมงานในด้านปลูกป่าสนทดแทนพื้นที่สูงปางดง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ พ.ศ. 2532 พนักงานประจำส่วนรุกชาติแม่สุริน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ พ.ศ. 2545 เข้าร่วมโครงการวิจัยพัฒนาข้อมูลเศรษฐกิจท้องถิ่น
- ✦ พ.ศ. 2548 ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นโครงการวิจัยกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

สถานะปัจจุบัน

- ✦ คณะกรรมการ เครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน (คสช.) อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

คติประจำใจ

- ✦ อย่าคิดว่าตัวเองฉลาด ถ้าขาดคุณธรรม

⑤ ชื่อ - สกุล นางเทียมจันทร์ ดวงสุภา

ที่อยู่ 802 หมู่ 1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140

วัน/เดือน/ปีที่เกิด 1 ธันวาคม 2504

ประวัติการศึกษา

- ✦ ประกาศนียบัตรวิชาชีพนาฏศิลป์ชั้นสูง วิทยาลัยนาฏศิลป์จังหวัดเชียงใหม่
- ✦ ครุศาสตร์บัณฑิต (คบ.) การประถมศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

ประสบการณ์ทำงาน

- ✦ พ.ศ. 2535 – 2541 ครูศูนย์บริการ การศึกษานอกโรงเรียน
- ✦ พ.ศ. 2542 – 2544 อาจารย์ 1 ระดับ 3 โรงเรียนบ้านห้วยฟ่าน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ พ.ศ. 2544 – 2548 อาจารย์ 1 ระดับ 5 โรงเรียนบ้านแม่สะเป่ใต้ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

สถานะปัจจุบัน

- ✦ ปัจจุบัน คศ.1 โรงเรียนบ้านหัวแม่สุริน ต.แม่อุคอ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

คติประจำใจ

- ✦ ถึงลำบากแค่ไหนไม่เคยหวั่น จะมุ่งมั่นทำไปไม่เคยท้อ

- ⑤ ชื่อ – สกุล นางสาวพิน โยธา
ที่อยู่ 50 ม.1 ต.ขุนขวม อ.ขุนขวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140
วัน / เดือน / ปีที่เกิด 13 กรกฎาคม 2497

ประวัติการศึกษา

- ✦ ประถมศึกษาปีที่ 7 โรงเรียนขุนขวม อ.ขุนขวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ ปัจจุบันกำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.ขุนขวม จ.แม่ฮ่องสอน

ประสบการณ์ทำงาน

- ✦ เลขาคู เครื่องช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน (คสข.) อ.ขุนขวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ ผู้ประสานงานวิทย์ชุมชน อ.ขุนขวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) อ.ขุนขวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ✦ เจ้าหน้าที่ธุรการ การเงิน โครงการ ศตจ.ปชช.มส.

สถานะปัจจุบัน

- ✦ คณะทำงาน เครื่องช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน (คสข.) อ.ขุนขวม จ.แม่ฮ่องสอน

บรรณานุกรม

- ทรงพล เจตนาวณิชย์ และคณะ. 2546. ประมวลสถานการณ์ความเคลื่อนไหวและองค์ความรู้เบื้องต้น
เกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทย. โครงการประสานงานวิจัยเพื่อสังคม สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นิคม ไชยวรรณ. 2542. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยที่มีผลกระทบต่อขยายเกษตรกรรม
ยั่งยืน ต.แม่ทา กิ่งอำเภอแม่อน จ.เชียงใหม่. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- นิคม ไชยวรรณ. 2543. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการกระบวนการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน
ที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยภาคเหนือ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- บุญสุข เตือนขวัญ และคณะ. 2546. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการศึกษาทางเลือกที่เหมาะสม
ในการพัฒนาคุณภาพกระเทียมโดยไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตรในกรณีบ้านแม่สุริน
ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- ไพบุลย์ สุทธิสุภา และคณะ. 2544. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการพัฒนาหลักสูตรเกษตรกรรม
ยั่งยืนในสถาบันการศึกษาในภาคเหนือระยะที่ 1. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- ไพศาล ญาตศิรี และคณะ. 2545. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการรูปแบบการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต
สู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีของชุมชน ต.เมืองปอน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- วัลลภ สุวรรณอาภา และคณะ. 2547. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO)
กับการยอมรับของเกษตรกร อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- สุธานี คำดี และคณะ. 2547. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการจัดการองค์ความรู้และการขยายผล
การผลิตและการแปรรูปน้ำมันงาปลอดสารพิษสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง อ.เมือง
จ.แม่ฮ่องสอน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- สังเวียน ดวงสุภา และคณะ. 2547. รายงานความก้าวหน้าฉบับที่ 1 และ 2 โครงการกระบวนการจัดทำ
หลักสูตรท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่.
- อรุณี เวียงแสง และคณะ. 2548. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการผู้ประสานงานเชิงสังเคราะห์งานวิจัย
เกษตรยั่งยืนในภาคเหนือตอนบน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน. 2547. สรุปเวทีชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจโครงการ
ธนาคารอาหารชุมชน และศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
จ.แม่ฮ่องสอน.

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน. 2547. เวทีสรุปทเรียน 5 หมู่บ้าน “โครงการธนาคาร
อาหารชุมชน และการสร้างศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์” เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
จ.แม่ฮ่องสอน.

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน. 2548. เอกสารประกอบงานสัมมนาเกษตรทางเลือก
จ.แม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 1. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน

โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย. 2547. ความรู้และกระบวนการ
เรียนรู้เพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน. คณะกรรมการจัดงานมหกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน. 2547. สรุปเวที การจัดทำแผนยุทธศาสตร์เกษตร
ยั่งยืนระดับอำเภอ ปี 2547 ครั้งที่ 1 อำเภอเมือง อำเภอขุนยวม. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์
จังหวัดแม่ฮ่องสอน